

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -6-

Doğuştan
Kadıncıl

Doğuştan Kadıncıl / Refik Halid Karay

© 2014, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 10614

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Editör Ahmet Bozkurt

Düzeltili Burcu Bilir

Kapak uygulama Engin Beyter

Dizgi Hayrettin Tiryaki

Sayfa tasarım Yasemin Çatal

ISBN: 978-975-10-3526-4

14 15 16 17 8 7 6 5 4 3 2 1

İstanbul, 2014

Baskı ve Cilt

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna – İstanbul

Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

İNKILÂP Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna – İstanbul

Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

Faks : (0212) 496 11 12

posta@inkilap.com

www.inkilap.com

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -6-

Doğuştan Kadıncıl

Hazırlayan
Tuncay Birkan

Refik Halid Karay

1888 yılında Beylerbeyi'nde Serveznedar Mehmed Halid'in oğlu olarak doğan Refik Halid'in anne tarafı Kırım Giraylarına dayanmaktadır; baba tarafı ise 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindendir. Galatasaray Sultanisi ve Mekteb-i Hukuk'ta okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede hiciv yazılarıyla üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kirpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Kolej'de öğretmenlik, *Sabah* gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte *Aydede* mizah dergisini çıkarmıştır.

Siyasal yazıları ve görüşleri nedeniyle memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek yayımladığı *Vahdet* gazetesindeki yazıları ve çalışmalarıyla Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman dilimini, güçlü gözlem yeteneği ve dilinin zenginliğiyle farklı türlerdeki eserlerine taşıyan Refik Halid, *Memleket Hikâyeleri*'nde Anadolu gerçeğini; *Gurbet Hikâyeleri* ve *Sürgün* gibi eserlerinde, derin memleket hasretini edebiyatla buluşturmuştur. Yazarın, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, *Kirpinin Dedikleri* gibi mizah eserlerinde; *Bir Avuç Saçma*, *Makyajlı Kadın* gibi kroniklerinde; *Minelbab İlelmihrab* ve *Bir Ömür Boyunca* adlı hatıratlarında, çok yönlü ve renkli anlatımı, sosyal-siyasal ortamın resimlendirilmesini sağlar. *Anahtar*, *Nilgün*, *İki Cisimli Kadın*, *2000 Yılın Sevgili*, *Bugünün Saraylısı* gibi romanlarında ise sürükleyici kurgular içinde tasvir yeteneğiyle yaratıcılığını birleştirerek, genel olarak bireysel ilişkileri ve özel olarak da kadın-erkek ilişkilerini mekân-zaman boyutlarında derinlemesine ele alır, romanların geçtiği dönem ve mekânlara ait ince detaylara yer vererek anlatımını zenginleştirir.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar Refik Halid, muhalif kaleminin keskinliği, temiz İstanbul Türkçesi, renkli anlatımı, tasvir gücü ve yaratıcılığıyla, Türk edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir.

Memleket Yazıları serisini oluşturan yazıların izini
sürerek, uzun ve yorucu bir yolculuk sonucu bu örnek
projenin hayata geçirilmesini sağlayan
Tuncay Birkan'a değerli ve titiz
alışmaları için Karay Ailesi olarak
gönülden teşekkür ederiz.

İçindekiler

Memleket Yazıları 1938-1965.....	15

Önsöz

Refik Halid ve Kadınlar – Aslı Biçen	17

Sunuş

Kadıncıl, Sokakcıl, Erkekçil – Tuncay Birkan.....	27

Erkek Gözüyle “Kadın Metafiziği”

Erkek Gözile Kadın	39

Sosyetedede Gördüğümüz Aşklar

İki Fantezinin Mübadelesinden İbarettir	44

Kadın, O Işıklı Mahlûk... ..	46

Kadını Işıklandıran Doktor	52

Dalyan Boylu Kadın	56

Erkek Avında Üniforma Kullanan Asır.....	59

Üniforma Seksapeli	61

Koza Devri	65
Ayna Devri	69
Korkulu Devir	74
Monden – Dömi Monden	79
İmralı, Kadın ve Ekonomi	84
Kadın, Sanatın da Anasıdır	86
Kadın, Çiçek ve Yemiş	88
Okunan Yaş	90
İki Görüş Farkı	91
Kıskançlık Hakkında	93
Kadındaki Çalışkanlık	95
“Çapkın” Sözü Üzerine	97

Toplum Hayatında Kadın

Çökmüş Bir Edebiyat	105
İlk Feminist Kadın	112
Kadınsız Halk Plâjı	113
Hoşa Gitmeyen Karar	115
Boşanmayı Kolaylaştırmalı mı?	117
Olacak Var, Olmıyacak Var	119
Şıfırtı Dadalar	121
Ev İşi Gören Nazırlar	123
Evlenme ve Politika	125

Alışverişte Kadın	126
Memlekete Göre Giyim	127
Madalya Yerine	129
Kadın Parmağının Karıştığı Harp	131
Harpte Aile Kadını	133
Metresli Harb	135
Casus Kadınlar	137
Kraliçe Bolluğu	140
Bereket Öylelerinin Sayısı Her Gün Eksiliyor	141
Fuhuş	143
Sulukule Dansözüne “Striptease”	
Oynatamazsınız, Utanır!	144
Teşrifat	146
Dünkü İstanbul’da Hizmetçi Çeşitleri	147
Yaz Âşıkları – Kış Hasretleri	153
Bir Zamanın Güzel Kadınları	158
Yerleri Süpüren Kadın Eteklerini	
Görmüş Bir Neslin Kalıntısıyız	164
Güzeller Baharı	166
Yıldızlar ve Kıvılcımlar	170

Zengin Kadınlar, Lüks

Kadın Eli ve Fıkara Çorbası	179

Katı Yürekli Zengin Kadınlar	181
Lübnan Kadınının Verdiği Örnek	183
Kadın ve Hayır	185

Ahlakçılık ve Yanlış Görenekler Aleyhinde

Etek Öptüren Terbiye	189
Kadın Hürriyeti – Erkek Terbiyesi	191
Modern Geri Kafalılık	193
Kötü Alâmetlerden	195
Bir Anket Münasebetiyle	197
Mücadeleye Girişmek Gençliğin	
Hakkıdır, Vazifesidir	199

Tacizler, Cinayetler

Aşka Saygısızlık	203
Aldırmadığımız Bir Ayıp	210
İki Nevi Hâdisenin Mucip Sebepleri.....	212
Kadın Henüz Tam Bir Emniyette Değildir	214
Tokatlı Dans	216
Kadınlardaki Suç	217
Otomobilli Hovardalar	219
Vagon Çapkınlığı	221
Parmaklık Müptelâları	223

Bu, Bir Başka Çeşidi...	225
Bu da Bir TürLüsü...	227
Ölüm ve Namus Tehlikesi	229
Bir Korku	230
Suç mu Bu?	231
Boyama Hakkı	232
İnanılır Şey Değil	233
Aşk Amazonları	234
Aradaki Fark	235
Weidman Affedildi	236
Kadın İçin Tehlikeli Mevsim	240
Eğer Yaşasa İdiler...	244
Nişan Yüzüğü Tehlikesi	246
Dülgerin Verdiği Ders	248
Bir Salgından Korunmak İçin	250
Bir Mesleğin Tehlikesi	252
Cinayet	254
Ders	255

Giyim Kuşam

Ne Giyse Yakışan Kadın	259
Hoşumuza Giden Bir Kadın Kıyafeti	263
Müesseselerde Kadın Kıyafeti	265

Ninelerimizi Rahmetle Analım,

Onlarla Övünelim.....	267
Yüz ve Astar	269
Eski Zamanlarda Yaz Mevsimi Kumaşları	270
Etekler Uzarken	272
Münasebetsiz Şeyler Hakkında	279
Çoraptan Başlıyarak İğneye İpliğe Kadar	282
Kadın Eşyasına Bir Göz Atış	288
Yelpaze Saltanatı	292
İnce Bir İş	298
Güneş Karasından Çorap	300
Kadın Mesul Değildir	302
Ayak Lüksü	304
Kediden Korkutan	306
Bir Tek “Tek Tıp”	308
Kadınlar ve Balıklar	310

Saç Tuvaleti – Şapkalar

Saçların Derdi	315
Boyalı Saçlar	317
Öldürücü Saç Boyası	319
Gözü Örtten Perçem	321
Harp, Kadın ve Şapka	323

Başa Fesleğen Takmak...	325
Ayıp Örtten Şapka	327

Makyaj – Vücut Tuvaleti

Baharda Tabiat Kadında Bahar	331
Tabiata Uyan Kadın	336
Kadına Yakışan Süs Yasakları Rüzgâr Gibi Geçmiştir	340
Renklerin Yardımı	342
Takma Tırnak Modası	348
Hanımların Ellere Bakarken	356
Tarihe Karışan Süs Boyalardan Biri.....	360
Bir Değişikliğe İşaret	362
Kuvaför, Parfüm, Vesaire	364
Eşinin Gözüyle Refik Halid – Sermet Sami Uysal	369
Yayımlanmış Kadın Yazıları.....	381

Memleket Yazıları 1938-1965

Edebiyat tarihi kitaplarında ve üzerine yapılan çalışmaların çoğunda Refik Halid Karay'la ilgili değerlendirmeler genellikle yazarlık kariyerinin ilk dönemi diyebileceğimiz 1908-1922 arasına yoğunlaşır. İkinci sürgünlük döneminde (1922-1938) Halep'te çıkan iki gazeteye yazdığı çok sayıda yazıya ulaşılabilmiş değildir; bu yazıların sadece *Bir Avuç Saçma* ve *Bir Yudum Su* kitaplarında toplanmış küçük bir kısmına ulaşılabilirdi için bu dönem halen araştırmacıların ciddi ilgisine muhtaç durumdadır.

Refik Halid'in yazarlık ve gazetecilik hayatının son ve en uzun dönemi, yani 1938 yılının Temmuz ayında yürürlüğe giren af kanunu sayesinde memlekete dönmesiyle başlayan dönem ise esasen romanları üzerinden değerlendirilir. "Muharrirlik" kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan gazeteci ve fıkracı yanı büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Halbuki Refik Halid geçimini sadece kalemle kazandığından, 1965'de ölene kadar *Tan*, *Akşam*, *Yeni İstanbul*, *Zafer* gibi dönemin en çok ses getiren gazete ve dergilerinde sayısız yazısı yayımlanmıştır. 1940'ların ilk yıllarında kitaplarına girme şansı bulmuş bazı yazılar hariç bunların çok büyük bir kısmı okurlarla buluşamamıştır.

Bu yüzden de Türkiye tarihinin bu belki de en hareketli döneminde memleketin geçirdiği siyasi, kültürel, kentsel dönüşümler konusunda Refik Halid'in neler düşündüğü, Osmanlı geçmişini nasıl değerlendirdiği ve hatırladığı, tek parti iktidarı sırasında ve demokrasinin tesis edilmeye çalışıldığı yıllarda memleket gündemine nasıl baktığı belirsiz kalmıştı.

Halen tam da bu konular üzerine bir kitap çalışmasını sürdüren Tuncay Birkan'ın editörlüğünde hazırladığımız **Memleket Yazıları 1938-1965** dizisinde işte bu boşluğu doldurmayı amaçlıyoruz. 18 kitap olarak planlanan bu dizide Refik Halid Karay'ın bu dönemdeki yazılarından İstanbul, Edebiyat, Hatura, Tarih, Dil, Yemek, Doğa, Mizah, İç ve Dış Siyaset, Sanat gibi temalar etrafında yapılacak kapsamlı seçkiler ve ikisi gezi kitabı olmak üzere üç tefrikası yayımlanacak. Yayın tamamlandığında, *Memleket Hikâyeleri*'nin unutulmaz yazarının artık "Memleket Yazıları" ile de anılmaya başlayacağını umuyoruz.

Bu dizide yayımlanacak bütün kitaplarda Refik Halid'in kendi imlası büyük ölçüde korunacak, sadece günümüz okurlarının takip zorluğu çekmemeleri için özel isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılacak, bazı özel isimlerin imlası günümüze uyarlanacak, Refik Halid öyle yazmadığı halde uzun zamandır bitişik yazılan bazı kelimeler birleştirilecek ("hiçbir", "birkaç", "birdenbire", "basmakalıp" gibi) ve Osmanlıcadan miras alınan, vurguları parantez içine alarak yapma uygulamasının yerine italik veya turnak içinde yazma seçeneği kullanılacaktır: Örneğin "(Akşam) gazetesi" yerine "*Akşam* gazetesi"; "(Hakk-ı Sükut) hikâyesi" yerine "Hakk-ı Sükut" hikâyesi.

Önsöz

REFİK HALİD VE KADINLAR

Aslı Biçen

Refik Halid'in romanlarını okuyan biri yarattığı, şimdiki tabirle "arıza" kadınlara hayret etmekten kendini alamaz. Bu kadınlar adeta herkesi şaşırtmak için yaşıyordur, bir yaptıkları bir yaptıklarını tutmaz. Kışkırtıcı tavırları, gizemli davranışlarıyla bütün erkeklerin ilgisini çeker, hayallerine girer, arzularını kamçırlar. Bu şuh ve ele avuca sığmaz kadınlar, Cumhuriyet döneminin, mesela Burhan Cahit romanlarının adeta erkekleşmiş kadınıyla epey çelişir.

O dönemde aniden açılıp saçılıp gündelik hayatın içine giriveren kadın karşısında erkekler (yazarlar dahil) ne yapacaklarını bilememişler. Bir kısmı spor yapan, araba kullanan, tahsil gören ama aynı zamanda son derece namuslu, evinin kadını, çocuklarının annesi, yani daha önce erkeğin üstlendiği denetim vazifesini kendisi üstlenmiş bir kadın tablosunu tercih etmiş. Bir kısmı bu yeni gelen serbestiyetin kadını mutlaka zıvanadan çıkaracağına duydukları inançla, serseri mayın gibi biteviye trajediler yaratan, ayıplanması ve

uzak durulması gereken, fam-fatal imgesini belki biraz da bilinçdışındaki korkuyla yazmış. Refik Halid ise romanlarında hem bu erkek-kadından hem de korkulu trajedi fikrinden uzak kalmış.

Kafamda Refik Halid'in romanlarındaki kadın karakterleriyle gazete yazılarını okumaya başladığımda doğrusu epey şaşırdım. "Erkek Gözile Kadın" yazısında kadını "anlaşılmaz mahluk" olarak tanımladıktan sonra "çoğu defa mantıksız ve münasebetsiz" görünüşünü buluş çağından itibaren "erkeğinkine hiç benzemeyen bir psikolojiye, daha doğrusu 'psikoseksüalite'ye" tâbi olmasına bağlar. Yazı boyunca kadın hakkında söylenmiş, bulunduğumuz tarih itibariyle bize hayli sevimsiz gelen türlü klişeleri özetledikten sonra yazıyı Hippokrates'in bir sözüyle bitirir: "Kadının hayatı uzun bir hastalıktır." Daha sonra "Kadın O Işıklı Mahluk" yazısında da bunlara şöyle bir eklemede bulunacaktır: "Peki ama zaten kadın nedir? Erkleleşmemiş bir erkek taslağı, yarıda kalmış bir erkek değil midir?" Bu uzunca yazının sonlarına doğru "Dikkat ediniz, lisanda şu 'acayip' kelimesi olmasa kadın üzerine kudretli tarafını anlatacak bir söz bulmak imkânı kalmayacaktı," der.

Öte taraftan Refik Halid kadına tutkulu bir merak ya da hobi gibi ilgi gösterir. Mesela çok da özel bir ilgi duymadığı tabiata zaman zaman açıldığında kısa sürede sıkılır ve şehre dönmek ister ama bunun en önemli nedeni şudur: "Zira kırdaki zihnim durur, kalemim işlemez olur, etrafımdaki insan kıtlığı kafamın içinde bir fikir ve buluş kıtlığına yol açar. Karışmasam bile cemiyetin gürültüsünü yanımda duymalıyım. Daha açıkça söyleyeyim: Benim çalışmamı temin eden şey umumi

bakımdan insan kalabalığı değildir; bu işte cinsi bir tesir de seziyorum; yani etraf ve civarımın çok miktarda kadınla çevrili olmasını istiyorum.” (“Kadın İçin Tehlikeli Mevsim”) Yine bir başka yazısında sosyal hayat içinde kadının varlığının onu ne kadar mutlu ettiğini anlatır: “Bugünkü dünyamız –sine- ma, plaj ve müsabaka yüzünden– kadınla süslü bir dünyadır. Hatta dünya o bakımdan bir ilkbahar mevsimindedir: Her tarafta kadınların renk renk, biçim biçim çiçek açtıkları bir mevsim devam edip gidiyor... Böyle bir dünyaya eriştiğinde keder eden zevksizlerden, hevesi içinde kurumuş bedbinlerden, ununu eleyip eleğini duvara asmış ruh emeklilerinden olmadığımı memnunum.” (“Güzeller Baharı”)

Bu seçkiye “Doğuştan Kadıncıl” sözünün başlık olarak seçilmesi gayet isabetli ve açıklayıcı olmuş. Gerçekten de Refik Halid’in, şapkasından çorabına, etek boyundan ayakkabısına, makyajından saç boyasına, yelpazesinden kınasına, hatta iç çamaşırına kadar bir kadınla ilgili olabilecek her şey üzerinde adeta uzmanlaşmıştır. Bunlardan bazılarını sürekli kınaktan yorulmaz. Mesela sarıya boyanmış saçlardan duyduğu tiksintiyi en az üç dört yazısında belirtir ve kadınları saçlarını başka renklere, hatta mavi ve yeşile boyamaya davet eder, mantar topuk sinirlerini oynatır, mantar kadınlara ayakkabı yapmakta kullanıldığı için balıkçıların ağlarına takacak mantar bulamadığından dem vurur, çorapla ilgili belki dört beş yazısı vardır, bir taraftan kadın bacağını çok cazip hale getirmesinden duyduğu memnuniyeti anlatırken bir taraftan çok dayanıksız olmasının bütçeye verdiği zarardan yakınır durur.

Memleketine duyduğu büyük sevgi yüzünden uzun yıllar sürgünde yaşamak onu hayli yormuş, yıpratmıştır mu-

hakkak ama vatana geri döndüğünde yazılarında tam bir Cumhuriyet aydını tonu vardır ve zaman zaman eleştirse de rejimi pek çok açıdan destekler. Belki de onu sürgün eden rejime hınç duymamasının en önemli sebebi kadına verdiği özgürlüktür. “Çökmüş Bir Edebiyat” yazısında eski düzen elden gidiyor diye feryat eden “Şarkçı ve Şarklıcı” edipleri alaya alıp sosyal inkılâplardan övgüyle bahseder. “Türkiye’deki inkılâp yalnız biçim için değil bütün cenup komşularımız, İslam Dünyası, Asya ve Afrika kıtaları için dönüm noktası oldu... Vakta ki bizde devirici kanunlarla sosyal gelişmeler kendini gösterdi, aleyhteki propagandaya ve propaganda edebiyatına rağmen –hem de kanunsuz ve usulsüz olarak– kadın yavaş yavaş ferahladı ve baskı hafifleme yolunu tuttu... Şimdi o muhitler her türlü sosyal hareketleri kanun ile de kabul edecek olgun duruma yaklaştırmışlardır. Şayet Atatürk ve Türk’ün hamleleri olmasa veya gecikseydi bu iş kim bilir daha ne kadar zaman pişmiş hale gelmeyecekti... Türkiye de Müslümanlığı sosyal değişikliklere alıştırmak suretiyle Müslümanların asra uymasını sağlamakta yine birinci derecede rol oynamıştır. Bunu sadece bir dine değil, büyük bir insan topluluğuna hizmet sayarak memnun olabiliriz.”

Eski zamanla şimdiki karşılaştırarak zamane gençlerine kadın özgürleşmesinin ne büyük bir nimet olduğunu anlatmaya çalışır: Sevgiliyle “karşılaşırsanız da ne olacak? Peçesi açıksa kapayacak, kapalı ise siyah tülün arkasında pırıldayan gözlerinde bir iade kapmaya çalışacaksınız. Hepsi o kadar! En cüretlisi ancak kaçamaklı bir tebessümle sizi selamlayabilir... Biz yaşlılar öyle bir dünyadan geliyoruz ki orada sevdiğimiz genç kızlara yaz erişince ‘İkinci üzeri plâjda buluşu-

ruz' ve kış skn edince 'Yarın sinemada 4.30 matinesinde diye randevu vermek havsalamıza, hayalimize sığmazdı... O kolaylıklar ve o mayolu yahut dekolte kıyafetler? Ryamıza girmezdi." ("Yaz Aşkları-Kış Hasretleri")

Öte taraftan kadının aniden serbest kalmasına ve sosyal hayatın içine açık bir vaziyette, hatta mayosuyla, kısa eteğiyle, kolsuz bluzuyla karışmasına belli ki erkekler ilk anda uyum sağlayamamış. Bu sekideki yazılarda Refik Halid'in en çok sözünü ettiği konuların başında sarkıntılık geliyor. Anladığım kadarıyla o sıralarda yeni ortaya çıkmış olan dolmuşlarda, taksilerde, trenlerde, özel tutulmuş kayıklarda, hatta sokakta yürürken, tramvay duraklarında beklerken kadınlar sürekli sarkıntılığa uğruyorlarmış, hatta bazıları güpegündüz kaçırılıp dağa kaldırılıyormuş. "Kadının hürriyete eriştiiği bir memlekette erkek o nisbette terbiye kayıtlariyle bağlanmak zorundadır. Bu hürriyetin keyfini iki taraflı sürmek için sarkıntılıktan bir cinayet kadar rkmemiz lâzımgelir." ("Kadın Hürriyeti – Erkek Terbiyesi") "Halbuki hâdiseler henüz o derece pervasız, ihtiyatsız hareket edilecek düzenli, olgunlaşmış bir kıvama gelmediğimizi meydana koymaktadır." ("Kadın Henüz Tam Bir Emniyette Değildir") Yine trenlerde kadınları bakışlarıyla, konuşmalarıyla rahatsız eden erkekler için şöyle der: "... kadın meclisine alışmamış olmanın, nakil vasıtaları terbiyesine vukufsuzluklarının bütün çirkin veya gülünç tezahürünü meydana koyuyorlar." ("Vagon apkınlığı") Ayrıca erkeklerin bir kadını tanımasalar bile çekici bulduklarında yanına gidip konuşabileceklerini, hatta kadın nazlandığı için stelemenin normal olduğunu savunmaları karışısında şunu söyler: "Artık kadın ilk teşebbüsü erkek tarafından beklemek

zorunda olan pasif bir dişi değildir. Diliyorsa kadın da tıpkı erkek gibi seçmek ve teşebbüs hakkını kullanabilir.” Taşra viyaletlerinden birinde bir mühendisin dans davetini kabul etmeyen öğretmen hanıma tokat atmasına esef eder. “Bir tokat ki, onun kızarttığı yanakta uzak vilâyetlerimizin niçin şenlendirilemediğı, yaşanacak şehirler haline gelemediğı ve kaç göçten kurtulamadığı okunuyor.”

Aslında Refik Halid bilhassa bu gazete yazılarında yeni yaşayış şekli konusunda halkı eğitmeyi üzerine almış gibidir. Gerçi daha açık ve daha sık eğitmeye çalıştığı kişiler kadınlardır. Erkeklerle de zaman zaman adap ve terbiye dersleri verse de ağırlıklı olarak kadınlara telkinlerde bulunur. Aileyi neredeyse her şeyin üzerinde tutan bir kişi olarak “Harpte Aile Kadını” yazısında üstlendiğı görevi de gayet sarıh bir şekilde ifade eder: “Yuvasını korumaya çalışan dişi kuşun vazifesini belirtip mâneviyatını kuvvetlendirecek devamlı neşriyatı ve tesirli propagandayı ihmal ediyoruz. Münnevverlerimizi ve gazetelerimizi vazifeye çağırarak, başka memleketlerdeki gibi kalemle olsun vazifemizi yapmak saati çaldı.” Batılı anlamda kadınla erkeğin birarada varolabildiğı, kadının zamanın son modasını takip ederek ölçülü bir şekilde giyindiğı, ölçülü bir şekilde makyaj yaptığı, ölçülü bir şekilde flört ettiğı ama nihayetinde iyi bir aile kadını, çocuklarının annesi olduğı bir toplum vardır kafasında. Kadını da bu prototipe uygun bir şekle çekmeye çalışır. Bir taraftan “kötü göreneklere kafa tutan çocuk etek öpenden daha hayırlıdır,” derken (“Etek Öptüren Terbiye”) bir taraftan “Evlenmemiş aile kızı saç boyatamaz. Boyatırsa boyalı saçlarla ailesinin baskısızlığını ve görgüsüzlüğünü etrafa yaymış olur,”

diyerek kızların aile baskısıyla yola getirilebileceğini söyler. (“Öldürücü Saç Boyası”) Lüks düşkünlüğüne ve özentiliğe şiddetle karşıdır ve özellikle zengin kadınları hayır işlerine davet eder; “Amerika’ya gidenlerden kürk temini için ateş-pare kesilmeği, Avrupa’ya çıplak koşarak bavullar dolusu eşya ile dönmeği, hatta altın kaçırmakta asıl kaçakçılara taş çıkarmağı becerenlere epeyce raslanıldı da aş ocakları başında çalışanlar zuhur edemedi.” (“Kadın ve Hayır”) “Niçin zengin yüreği bu kadar değişti ve zengin gidişi bu derece başkalaştı? Zevklerimizi mânalaştırma, hayatımızı bayağı ve yıkılmış yavanlığından kurtarmak için eğlencelerimizi hayır şekline sokmak, bunun için de yoksul tabakaya yakınlaşmak, yanaşmak en iyi çaredir. Sabahleyin fıkara kâsesine çorba dolduran bir kadın eli akşamleyin inci gerdanlığını her halde daha zehirsiz, daha aza bezmiş bir yürekle takar!” (“Kadın Eli ve Fıkara Çorbası”)

Bazen bu ders verme tavrında fazla ileri gittiği de olur. Bir dülgerin ayrı yaşadığı karısını, sinema locasından başka bir adamla çıkarken görüp ikisini de öldürmesi üzerine şunları yazar: “O gibi hallerin önüne aile baskısı ve terbiyesiyle geçilir. Bu cinayet hoppalığı, arsızlığı, hiçe saymaklığı ileri götürenlere korkutucu bir ders yerine geçtiyse ne âlâ! Localara yabancı erkeklerle ve elâlemin karı ve kızıyla kurulanlar, korkunç bir filme benzeyen kanlı âkıbetleri göze almalıdırlar.” (“Dülgerin Verdiği Ders”) Kolay boşanmayı savunan biri olarak nedense kadının ayrı yaşadığı kocasını aldatmasının cezasını ölüm olarak görür, daha ileri tarihli bir yazısında telkin ettiği zamana bırakma, soğutma, unutma öğüdünü bu sefer aklına getiremez. Bundan on beş gün sonra yazdığı “Bir Sal-

gından Korunmak İçin” makalesinde ise zendostları en azından bir müddet sevişme ve buluşmalardan uzak durmaları konusunda uyarır. Zira iki erkek bu sebeple öldürülmüştür. “Nedense bu kabil cinayetler ara sıra salgın halini alır; sanki kocaların gözü birbirine bakarak açılır ve kararır; cezalar da birbirine uyararak, birbirinden örnek alınarak verilir... Bugünün bir salgını da aile nâmusunu kanla temizlemek merakı! İnşallah kısa sürer. Fakat şimdilik tam sirayet ve yıkım devresindeyiz.” Bu öldürme salgınının en azından metresler açısından hiç duraklamadan devam ettiğini 1944 tarihli bir makalesinden öğreniriz. “Atılan şayet kurşunsa şarjörün boşanıncaya kadar üzerinde tüketilmesi şarttır. Eğer kama, hançer, bıçak kullanıldıysa yaraların sayısı iki düzineden başlayarak seksene kadar çıkarmak icabeder... Cinayeti işleyen herif sanki sarfettiği her papeli kadının vücudunda bir yara ile işaretliyerek adaletin önüne mürekkep yerine kanla yazan dolma kaleminin doldurduğu bir bilânço bırakmıştır... Galiba metres öldürme raconu yirmi sekiz bıçak darbesinden aşağısını artık ayıp saymaya başladı. Birbirini taklit ede ede moda salgını halini alan bu vahşî gelişme nikâh ve nikâhsızlık noktasından hukukçularla sosyologları meşgul etse gerektir.” (“Bir Mesleğin Tehlikesi”) Yine bundan iki yıl sonra, o sırada meydana gelmiş olan iki tecavüz vakasını “Kadınlardaki Suç” başlığıyla ele almayı tercih eder, bir taraftan erkekler için cezaların en ağırını talep ederken bir taraftan da bir erkekle “Hacet tepesi gibi izbe bir yere” ya da “bekar bir delikanlının evine” giden kadını suçsuz bulmaz ve başlarına geleni “kadınlara ve kızlara ürkütücü birer ders verdiği için faydalı olmuştur” diye değerlendirir. Kadınlarla kızların aşırı serbest ve “hafif” davranışla-

rı sonucu başlarına gelenleri hak ettiklerini düşünürken sevgililerini çeşitli sebeplerle öldüren erkekleri de kınar: “Vay, benden yüz çevirdi ha? Alacağı olsun aşiftenin!” diyerek ilk hayal sukutunda silaha sarılan adam âşık değildir; şehvet çılgını, kadın düşkünüdür ve o gibi döşek hırslarına, çıplak vücut açlıklarına aşk denilemez... Biz, cinsi ihtiraslar yüzünden işlenmiş kaba cinayetleri, aşka maletmek suretile âdeta teşvik ediyoruz. Kaatiller, kendilerine bir nevi meziyet ve hak izafe eden bu yüksek mevhumdan cesaret buluyorlar...” (“Aşka Saygısızlık”)

Zihniyet açısından eski tabirle beni hayal sükûtuna uğratan bu seçkiyi okuduktan sonra birden seksenlerdeki feminist hareket ve sonrasında gelen kadın hakları mücadelesinin bizi ne kadar ileri bir konuma taşımış olduğunu fark ettim. Döneminin belki de kadın özgürleşmesi açısından en ileri yazarlarından biri olan Refik Halid’in fikirleriyle şu anda bizi rahatsız etmesi o dönemden bu döneme pek çok kadının mücadeleleri sayesinde oldu. Toplumumuzun büyük yarası ve ayıbbı olan kadın cinayetlerine o dönemde de rastlandığını görüyoruz. Aradan geçen altmış-yetmiş yıl içinde bu sorunu çözememiş, aksine arttırmış olmamız çok üzücü. Burada takındığı, bizim şu anda “cinsiyetçi” diye tanımladığımız tavırına rağmen, aynı dönemde yazmış Peyami Safa gibi başka erkek yazarlarla kıyaslandığında, en azından kadına karşı şefkatli ve sevecen yaklaşımıyla, kadın için eşitlik olmasa bile en azından özgürlük talebiyle yine de Refik Halid’i ayrı bir yere koymalıyız. Bu yazıları da şimdi bulunduğumuz yerden hüsrana ve kızgınlıkla değil, bize çözdüğümüz ve çözemediğimiz sorunları gösteren tarihsel metinler olarak okumalıyız.

Sunuş

KADINCIL, SOKAKCIL, ERKEKCİL

Tuncay Birkan

Refik Halid'in 1938–1958 döneminde kadınlar ve kadına özgüllediği eşya ve pratikler hakkında yazdığı, kitaplarına girmemiş yazılarını bir araya getirdiğimiz bu derlemeye başlık yaptığımız “Doğuştan Kadıncıl” tabirini, üstadın bütün romanları arasında en çok satanı *Yer Altında Dünya Var*’dan aldık. Kitabın başkarakteri Nebil, romanın bir yerinde kendini “doğuştan kadıncıl otuz beş yaşında bir erkek” diye tanımlar (*Gurbet Hikâyeleri-Yer Altında Dünya Var*, İnkılâp, 2009, s. 203). “Kadıncıl” sözcüğünü sözlükler biraz fazla otomatik bir biçimde “zampara” veya Farsçadan Osmanlıcaya geçmiş “zendost” tabiriyle tanımlıyorlar. Hâlbuki Refik Halid “zendost” kelimesini eski filan bulduğu için kullanmayacak öz Türkçeci yazarlardan değildir (1930’ların ve 40’ların başlarında hafif şiddette birer “öz Türkçecilik” nöbetine tutulmuşsa da romanın yayımlandığı 1950’lerde bu nöbetleri çoktan atlatmıştır); zaten belli tipler için sık sık kullanır İngilizcedeki “womanizer” kelimesinin de tam karşılığı denebilecek bu pejoratif tabiri. Kaldı ki romanda anlatılan Nebil karakterine de

“zampara” demek yanlış olur. O halde Refik Halid “kadıncıl” derken, “zendost”taki pejoratif “kadın, daha doğrusu şehvet düşkünü” anlamını paranteze almak, terimi taşıdığı aşırı cinsellik dozundan bir ölçüde arındırmak istemiş olmalıdır: Bu (o zaman için) yeni tabire “kadın meclisinde, kadınlar arasında olmaktan, onlarla hasbihal etmekten hoşlanan erkek” anlamını yüklemek istemiş gibidir.

Etrafında bulunmuş hemen herkes Refik Halid’in kendisinin bu tarife tam tamına uyduğunu teyit etmiştir. Mesele bu derlemeye de aldığımız söyleşide eşi Nihal Hanım’ın da aynı fikirde olduğunu görürüz: “İçinde kadın bulunan meclislerde sohbetten hoşlanır... Kadın bulunmayan toplantılar kendisini çok sıkar. Ve mümkün olduğu kadar böyle toplantılarda bulunmamaya gayret eder.” Kendisi de pek çok yazısında bunun altını çizmekten hoşlanır. Esasen hatıralarından bahsettiği için bu cilde değil de *Pek İyi Hatırlanmam* cildine aldığımız “Kadınları Korurum” yazısında şöyle der örneğin: “Kadınlarla arası iyi, hatta pek iyi olan muharrirlerden biriyim. Toplantılarda rastladıklarım kendilerini –yani kadını, kadın ruhunu– anladığımı söylerler, aldığım mektuplarda da aynı şeyler yazılıdır. Anlayıp anlamadığımı bilemem; bildiğim şudur ki kadına karşı alâkam büyüktür, en küçük yaşımdan beri! Zamanla azalacak sanırdım; öyle olmadı, eksilmeyip arttı. Peki, bu alâkanın esas mahiyeti, öz vasfı nedir acaba? Sadece cinsî ve pek tabii bir meyil mi? Samimî konuşuyorum: O da var. Fakat basit ve âdi mânada değil. Ben kadını acıyarak, daha iyi olmasını isteyerek, aynı zamanda şefkatle severim. İçinde şefkatin yer almadığı muhabbete, zaten muhabbet ismi verilemez.”

Dolayısıyla “kadına ve kadınların hayat tarzına karşı alâkası büyük”, “kadını şefkatle de seven”, “kadınların cins olarak daha iyi olmasını” isteyen erkek gibi anlamları da eklemek gerekir buradaki kadıncıl sözüne. Bu “erkek” tabirini tanıma ikidir kasten ekliyorum, çünkü Refik Halid’in bütün bunları yapan kadınlar için bağlama göre ya “feminist” ya da “zürafa” (lezbiyenin Osmanlıcası) demeyi tercih edeceğini zannediyorum ki bunlardan ikincisinden pek hoşlanmaz, birincisine ise şimdiki standartlara göre epey sınırlı bir sempatiyle yaklaşır. *Aydade* okurlarına Catherine de Pizan’ı tanıttığı ve “Bugün erkeklerinkinden farksız bir içtimâî hayat geçiren ve mebus, avukat, doktor, hâkim, her şey olan kadın, Katerin’i hayırla anmalıdır,” dediği “İlk Feminist Kadın” adlı yazı görebildiğim kadarıyla doğrudan feminizmi, daha doğrusu bir proto-feministi konu alan tek yazısıdır ve o da imzasız yayımlanmıştır. Aslında kendisini bu kadar “kadıncıl” (ya da hadi “kadın-yanlısı” gibi daha nötr ve Refik Halid’in nefret edeceği düzlükte bir ifade seçelim) gören ve kadınlar hakkında yüzlerce yazı yazmış bir yazarın özellikle 20. yüzyıl başlarındaki süfraj¹ hareketi sayesinde ciddi bir görünürlük ve etki alanı kazanmış feminizm hakkında söz almamayı tercih etmiş olması ilginçtir. Önsöz’de Aslı Biçen’in zihin uyarıcı bir tespitle dikkat çektiği gibi kadınların “özgürlük” iddia ve taleplerine bir yere kadar da olsa kulak verebilmiş, kadınların Cumhuriyet döneminde kazandıklarından emin olduğu “denetimli özgürlüğü” sık sık savunmuş olsa da “eşitlik” talebi Refik Halid’e mizacı gere-

1 Terimi Refik Halid gibi yazıyorum. Bu kitaptaki bunca yazı arasında feminizm kelimesinin geçtiği ikinci ve son yerde de şöyle diyor: “Eski süfraj¹ter ve feministler dilediklerini ne gibi delillere dayarlardı... şimdi unuttum. Fakat bugün her kadın icabedince diyebilir ki: ‘Benim içimde gizli kalmış bir erkek vardır.’”

ği “fazla” geliyordur, ama entelektüel olarak kadınlar aleyhinde eşitlik-karşıtı tezler oluşturmaya da gönlü elvermiyordur muhtemelen. O yüzden feministlerin “dilediklerine” dayanak oluşturan delilleri unutmaması da, o “diledikleri” şeyin ne olduğunu söylemeye dilinin varmaması da manidardır. Yine de dönemin erkek Türk ediplerinin çoğu feminizm hakkında ne zaman söz alsalar ya düpedüz söverler ya da sövmelerine ramak kalırken, Refik Halid’in bu konuda susmayı bilinçli bir tercih olarak sürdürdüğü söylenebilir.

Bu konuda da en ileriye giden isim, elbette, aynı zamanda mütefekkir olma iddiası da olduğundan sosyalizmin bir varyantı veya uzantısı olarak gördüğü feminizm hakkında epey sık konuşmuş olan Peyami Safa’dır. Mesela *Modern Türkiye* mecmuasına 1938’de yazdığı üç bölümlü “Modern Türk Kızı” yazısında feministleri şöyle karikatürleştirir Safa: “Aileye, klasik cemiyete, dini haysiyete ve yüksek ilahi prensiplere kafa tutma cüreti; erkekle aşık atmak gayreti; evin büyük manası ve cazibesi aleyhine, sürtüklük derecesinde bir sokak aşkı; ev kadınlığı ve analık aleyhine bir göçebe ve serseri ahlakı; hiçbirini hazmedilmemiş bir sürü eksik, çarpık ve güdük bilgilerle bir sürü yeni ideoloji iddiaları: Feminizm, sosyalizm, komünizm ve daha bilmem ne...” Bir sene önce yazdığı “Kadına Vadedilen İstikballer Hakkında” adlı bir yazıda¹ “Nereye gideyim?’ diye soran kadına her nazariyenin verdiği cevap ayrıdır: Komünizm ‘işel!’, faşizm ‘eve!’, feminizm ‘parlamentoya!’ diyor,” der. Ama ona göre feminizm esasen kadını evden ve “birinci vazifesi” olan annelikten kopardığı,

1 Bkz. Peyami Safa, *Kadın-Aşk-Aile* içinde, Ötügen, 1999, s. 82.

parlamentoya değil de “sokağa” davet ettiği için çok sakıncalıdır. O sıralar yazdığı *Türk İnkılâbına Bakışlar* kitabında rejimin ideologluğuna soyunan Safa, bir program niteliğini taşıyan¹ “Modern Türk Kızı” yazısını, dönemin muhafazakâr ve mütedeyyin çevrelerinden “Türk inkılâbına” yöneltilen “sokakcıl” (bu terim de Refik Halid’in elbet!) kadınlar yaratma eleştirisine cevap vererek bitirir: “Türk inkılâbı hiçbir kızı evden sokağa davet etmemiştir. Faaliyetlerinin mihverini yalnız evde sanan dünkü mahalle kızı ile yalnız sokakta sanan bugünkü modern sürütüğün kafalarında hiç fark yoktur. Evlerden kafesi kaldıran ve içeriye şehrin, memleketin ve dünyanın havasını, aydınlığını sokmaya çalışan Türk inkılâbı, üç beş domuz propagandacının iddiası hilafına, Türk evini yıkmak değil, onu tertemiz bir kültür ışığı ve havasıyla doldurmak istiyor. Gayesi baştan başa sokak kızlarından mürekkep bir sürütük ordusu yetiştirmek değildir.”

1 O yüzden bu yazının Safa’nın yukarıda zikredilen derleme kitabına alınmamasına anlam veremiyorum. Zaten o derlemeye alınması gereken daha birçok yazısı vardır Peyami Safa’nın. Sözgelimi *Cumhuriyet* gazetesinin düzenlediği ilk güzellik yarışmalarının hepsinde jüri üyesi olarak bulunmuş, hatta birinci seçilen güzeli genellikle podyuma bizzat o getirmiş, Keriman Halis Ece 1932’de dünya güzeli seçildikten sonra onu karşılayan heyetin başkanı olarak bir konuşma yapmış, filme alınan bu konuşma o dönem filmlerden önce gösterilen haber kuşağında izleyicilere gösterilmiş ve kendisi bu süreçte doğal olarak güzellik yarışmalarını savunan bir dolu yazı yazmıştır ama bu yazıların numunelik olsun bir örneği bulunmaz o derlemede. Bu arada Refik Halid de memlekete döndükten sonra birkaç güzellik yarışmasında jüri üyeliği yapmıştır ki bunlarda elbette Peyami Safa da jüridedir. Sait Faik 1947 yılındaki yarışmayı *Yedigün* mecmuası adına takip ederek yazdığı yazıda her ikisiyle de pek güzel dalgasını geçer: “Jüri azası sandalyelerine kuruldular. Şöyle bir baktım. Hepsi bu sene eczacılığı, dişçiliği, mülkiyeyi, mühendisliği, hukuku bitirmiş mahdumlarına eş seçmeye gelmiş erkek görücülere benziyorlardı. Hele reisleri Peyami.” (“Güzeller Seçiliyor”, *Hikâyecinin Kaderi* içinde, YKY, 2007, s. 270).

Modern Türk kadınlarının yeni yeni tadını çıkardıkları sokağa duydukları sevgi bu derlemedeki pek çok yazıda da gördüğümüz gibi Refik Halid'i de (Peyami Safa'da olduğu gibi ideolojik temelli bir gazaba ve galiz hakaretlere sürüklemese de) tedirgin eder. Ona sorulsa, bu tedirginliği "kadının henüz tam bir emniyette olmamasına" bağlayacaktır (kendisini asla tutucu biri gibi göstermek istemez zira Refik Halid; tutucu refleksler gösterdiğinde de –ki bu kitapta bu tür refleksleri epey göreceğiz– hep ince gerekçeler bulup buluşturmaya bakar). Aslında içinde bulunabileceği, belli bir "bakış terbiyesi" dahilinde kadın güzelliğini temaşa edebileceği kadın meclisleri ev içlerinden kısmen sokağa, mesela toplu taşıma araçlarına da genişlediği için çok memnun, hatta basbayağı mutludur bir yanıylar.¹ *Hep İstanbul* cildindeki "Üç Beyoğlu Lazım" yazısın-

1 1950'li yıllarda çeşitli magazin dergilerine yazdığı birçok yazıda bu memnuniyeti sereserpe (sereserpe diyorum, çünkü gazete yazılarında takındığı "okurlarına terbiye vermekle de mükellef muharrir" edasından buralarda daha rahat sıyrılabilmişti) ifade eder. 1920'lerden beri bir dolu yazısında, sinemanın özellikle kadınlar üzerindeki ahlaka mugayyir etkilerini (malum, erkek ideolojisine göre, kadın etkilenmesi kolay mahlûktur, hatta etkilenmenin kendisi kadınsı bir fiildir, Nurdan Gürbilek'in bu meselelerle ilgilenen *Kör Ayna*, *Kayıp Şark* kitabında incelikli bir biçimde anlattığı gibi) tasvir etmiş olmasına rağmen, mesela *Çiçek*'te çıkan "Güzeller Baharı" yazısında hem kadının her yerdeki mevcudiyetine hem de sinemaya güzelleme düzer: "Bugünkü dünyamız –sinema, plâj ve müsabakalar yüzünden– kadınla süslü bir dünyadır. Hattâ dünya o bakımdan bir ilkbahar mevsimindedir: Her tarafta kadınların renk renk, biçim biçim çiçek açtıkları bir mevsim devam edip gidiyor. Bir dalın ucunda Rita'nın tebessümü... Bir fidan üzerinde Ann Blit'in gözleri... Bir kameriyeden Dorothy'nin saçları sarkıyor! Böyle bir dünyaya eriştiğine keder eden zevksizlerden, hevesi içinde kurumuş bedbinlerden, ununu eleyip eleğini duvara asmış ruh emeklilerinden olmadığıma memnunum." Sereserpelik bahsinde son bir not: Aslı Biçen'in Önsöz'de romanlarından ve romanlarındaki sıradışı kadın karakterlerinden tanıyıp sevdiği "edip" Refik Halid'in, "muharrir/gazete yazarı" (ve dolayısıyla bir nevi terbiyecisi) kimliğiyle yazdığı yazılarda kadınlar hakkında yer yer yüksek dozda ahlakçılık üretebilmiş olmasından duyduğunu anlattığı şaşkınlığın da Refik Halid'in

da tatlı tatlı anlatır mesela: “Sokaklarda kadın kalabalığı büyük yer tutuyor; hatta bazı defa –meselâ akşam üzeri Beyoğlu Caddesi’nde– hemen hemen erkeğe müsavi bir nispeti buluyor. İkinci saatlerinde de tramvayları, otobüsleri dolduran yine kadınlardır. Benim gibi sokağa ancak o sular da çıkanlar nakil vasıtalarına girdiler mi çok defa kendilerini münhasıran bir kadın cemaati ortasında bulurlar; hoşlanmakla beraber azıcık da tuhaflaşırlar.” Bu tuhaflik hissini de ikinci sularında etrafta pek erkek olmadığı için kendisinin zararsız bir tür haremağası pozisyonuna düşmesine, etrafına serbestçe bakamamasına bağlar. Ama temelde hoşuna giden bu değişimi anlatırken bile hep bir “fazla” gelme hissini basıncı vardır üzerinde. Bu kitaptaki birçok yazıda da örneklerini gördüğümüz bir histir bu. Refik Halid hep “fazla ileri” gitmemekten yanadır. Kadın elbette özgür olmalıdır, ama fazla da (mesela kocasıyla ayrılmak üzere bile olsa başka bir erkekle sinemaya gidecek kadar) değil! Kadın elbette sokağa çıkmalıdır, ama asıl yerinin evi olduğunu da unutmamalıdır! (Enderunlu Vasıf’ın “Olma sokak süpürgesi, kadın kadıncık ol” beyitini birkaç yazısında hafif bir mesafe ve ironi hissi koymaya çalışarak da olsa alıntılama dan duramaz). İstanbul’un nüfusu o kadar da çok olmadığı halde sokakların niye bu kadar kalabalık olduğu muammasını çözmeye hasrettiği bu “Üç Beyoğlu” yazısında görüşürüz bu “fazla” hissini: “Şüphe yok ki İstanbul’u fazla kalabalık gösteren budur; mesafe ve saat mefhumlarına artık kıymet verilmemesi, ev hayatının kimseyi tatmin etmemesidir. Kadın *fazla sokaklı* olduğu gibi erkek de kadının çoğaldığı sokaklar-

kadın karakterlerine, gerçek hayatta biraz “fazla” bulacağı bir özgürlük tanıyabilmiş olmasıyla ilgisi var bence.

da gezginciliğe kendini fazla verdi.” (Vurgu bana ait) Kadın sokakta da iffetini korumak için elinden geleni yapmalı, işini (tamam, o kadar tutucu olmayalım, “eğlence” de olabilir bu iş!) bir an önce hallettikten sonra en kısa zamanda eve dönmelidir. Bunu yapmadığını düşündüğü kadınları sık sık kınar, hatta bazen başlarına gelen kötü şeylere kendilerinin çanak tuttuğunu, o yüzden de müstahak olduklarını bile rahatça söyleyerek, bırakın kadın okurlarını, bizim gibi artık –neyse ki– feminizmin terbiyesinden geçmiş erkek okurlarını bile fena halde irrite eder. Erkek kadıncıl olmalıdır ama kadının “erkekçil”i hoş gitmez: “Bir kadını –ne meşrebde, ne meslekte olursa olsun– o derece erkekçil görmek hoş gitmiyor. Bir insan ve hele bir kadın yabancı vücutları yadırgamak hissini bu kadar kaybedebilir mi?” der dolmuşta yabancı erkeklerin ortasına hiç çekinmeden oturuveren bir kadın hakkında yazarken (“Bu da Bir Türlüsü”).

Günümüz okurlarını yer yer hayrete düşürecek, ama sonuçta Cumhuriyet rejiminin “denetimli serbestlik” politikasına dayalı kadın ideolojisi doğrultusunda kaleme alındığını unutmamamız gereken bu tür “kadın terbiyesi”¹ yazılarının

1 Bilindiği gibi her türlü terbiye, özellikle de kadınlara verilmesi amaçlanan terbiye aslında öncelikle bir “beden terbiyesi”dir. O dönem gazete ve dergilerinde sık sık kadınların gözler önündeyken yapmaması gereken hareketlerin fotoğraflar eşliğinde anlatıldığı (çoğunlukla Amerikan dergilerinden alınan) yazılar çıkıyordu. Kadın esnerken ağzını gizlemeli, başını “serçe parmağını kaldırarak dahi” kaşımamalı, düşünürken yüzünün şeklini değiştirmemeli, konuşurken sigarayı ağzında tutmamalıydı vs. (Örnekler şuradan: “Kadınlara Yakışmayan Bazı Hareketler”, *Vatan*, 21 Mayıs 1941). Tam Atatürk’ün öldüğü sıralarda erkek muharirler her nedense kadınların sokakta sigara içmesi aleyhine o kadar çok yazarlar ki o dönem gazetelerde köşe yazan az sayıda kadından biri olan Sabiha Sertel şöyle demek zorunda kalır: “Ben sigaramı sokakta içersem, sana ne oluyor? Namus, fazilet, ahlâk, sigara dumanı mıdır ki, ben sokakta üflersem,

yanında okurlarına o zaman için epey cüretkâr özgürlük egzersizlerini önerdiği yazıları da vardır Refik Halid'in (bunlardan bir kısmını "Ahlakçılık ve Yanlış Görenekler Aleyhinde" bölümünde topladık. Diğer yazılarında da parça parça böyle özgürlükçü yaklaşımları vardır, çünkü sonuç itibarıyla kadınları ve kadın dünyasına ait birçok şeyi kendi meşrebince gerçekten seven, tutku derecesinde bir merakla izleyen, kadınların "daha iyi olmasını" isteyen, olabileceğine inanan bir yazardır). Edebiyat tarihine mal olmuş yazarları değerlendirirken bugün geçmişte verilmiş birçok mücadele sayesinde kazanılmış siyasi ve ahlaki ölçütleri bütünüyle askıya almamız hem imkânsız hem de gereksiz ve edebiyata bakışı yoksullaştıran bir yaklaşım olurdu; ama yine de bunu denemek, başka alanlarda son derece makul ve zihin açıcı şeyler yazarak hayatımızı, dilimizi zenginleştirmiş, sevdiğimiz ya-

helezonî halkalar savurarak uçsunlar?" ("Kadının Sokakta Sigara İçmesi Ayıp mıdır?", *Tan*, 10 Kasım 1938). 40'lı yıllarda da birçok yazar kadınların ipek çorap giymesi meselesine takar; sözelimi Şevket Rado'nun o dönem yazdığı yazılardan sonradan kitaplaştırılan *Sözün Gelişi* kitabında bile üç tane yazı vardır bu konuda (bir tane de kadınların pantolon giymesi aleyhindeki yazısını eklemek lazım). Elinizdeki kitapta da Refik Halid'in ipek çoraplarla ilgili olarak yazdığı altı yazı var. Erkek muharrirlerin kadın bedenini mümkün olsa bütünüyle denetleme arzusunun en grotesk dışavurumlarından birine de Refik Halid'in hem *Tanıdıklarım* hem de epey cinsiyetçi vecizelerle dolu *Bir Avuç Saçma* kitabına alınmış "Boy Bos" adlı yazısının giriş cümlesinde rastlarız: "Kadınlarımızı boylatmak lazım!" Yine de Refik Halid de o günden bu yana devam eden bu kadın terbiyesi geleneğini içten içe sarakaya alan bir anti-ahlakçılık damarı da vardır. Bunun hoş bir örneğiyle bitireyim bu uzun dipnotu. Refik Halid'in ölümünden bir yıl önce, *Milliyet* gazetesinin Haftasonu ilavesinde Zeki Müren, Reşat Ekrem, Behçet Kemal, Sulhi Dönmezer, Zeki Faik İzer, Vasfi Rıza Zobu gibi ünlülerle birlikte ona da "monokini" konusundaki fikirleri sorulur. Herkes bu ahlaksızlığı şiddetle kınarken Karay şöyle der: "Ah, ah! Müteessirim ve telaştayım. Çünkü başımıza gelecekleri biliyorum. Pek çok çirkinini, buna mukabil pek az güzelini göreceğiz. Bu yüzden ben aleyhindeyim, çok aleyhindeyim." (*Milliyet*, 12 Temmuz 1964).

zarları dönemlerinin ideolojik iklimini de göz önünde bulundurarak da anlamaya çalışmak gerektiği kesin.

Refik Halid'in "İstanbul'un Çayırıları" adlı yazısında (bkz. *Hep İstanbul*) bizi kendisine ve döneminin yazarlarına daha bir anlayışla ve hoşgörüyü bakmaya davet eden şu satırlarla bitirmek en iyisi olacak galiba:

"Bizler çocukken başka bir dünyada yaşamıştık; gençliğimizde hayatımız büyük bir değişikliğe uğradı; olgunlaşmamız ve yaşımızı almamız sırasında ise kendimizi ötekilere büsbütün benzemez bir muhit içinde bulduk. Bir yere gitmeden birçok yabancı yerler gezen ve her gezdiği yerde yerli kıyafetine girip yerli âdetine uyan acayip seyyahlar biziz, bize derler. Şimdiki taze nesil ise gözünü açtığı zamandan bugüne kadar hep gördüğünün, bildiğinin, öğretilenin devamı içinde ömür sürüyor. Onlar bir tek rejimin, bir tarz cemiyet hayatının ve bir biçim inkılâbın bir türlü terbiye gören yetiştirmeleridir. Biz, sürü sürü politik ve sosyal inkılâplardan güç belâ arta kalabilmiş, her inkılâbın yepyeni icaplarına uymağa çalışmış ve gömlek gibi devir değiştirmiş üç asırlık adamları. İstibdat terbiyesi gördük; bunu bıraktık, Meşrutiyet usullerini benimsemeğe koyulduk; tam alışırken Cumhuriyet doğdu; berikileri attık, ona sarıldık. Her birine uymakta az çok kusurumuz olduysa suçlu sayılmamalıyız ve büsbütün sersemleşmeden benliğimizi koruyabilmemize şükretmeliyiz."

ERKEK GÖZÜYLE “KADIN METAFİZİĞİ”

ERKEK GÖZİLE KADIN

Hayat kadar, belki daha fazla, “kadın” mevzuu da muharrirler ve şairler için sayısız tarif ve teşbih vesilesi olmuştur. Fakat kadına hepsinden evvel atfedilen vasıf şudur: “Anlaşılmaz mahlûk!” Halbuki bu anlaşılmamazlığın sebebi –ilmi noktadan– pek basittir: Erkekle kadın cinsleri arasında çocukken ve geçkin çağda göze çarpar büyük bir fark olmadığı halde, bülûğdan başlayarak bülûğ sonuna kadar, kadın erkeğinkine hiç benzemeyen bir psikolojiye, daha doğrusu “psiseksüalite”ye tâbidir; bize bambaşka, acaip, hatta çoğu defa mantıksız ve münasebetsiz görünüşü de bundandır. Kadına karşı savrulan tarizlerin kaynağını işte bu ruhî ayrılık ve gayrılıkta aramak lâzım gelir.

Racine üç yüz sene evvel, ilmin yeni keşiflerine o zamandan vâkıfmış gibi bir mısraında pek güzel ve pek doğru söylüyor: “Kadın kalbini biz, erkekler ne yanlış tanırız!” Merak etmeyiniz, musahabem hep bu üslûpla, doktorvari ve hoca ağzı yürümiyecek... Edebiyatta kadın, en çok denize benzetilmiştir; deniz gibi lâtif fakat oynak, hain ve güvenilmez bir kudret... Şimdi durgundur, biraz sonra azgın... Demin sürünüyor, sürtünüyordu; şimdi, ayaklarına kapandıklarının sırtına biniyor, göğüslerini yumrukluyor ve yüzlerini ıslatıyor. Biraz evvel sesi bir tatlı beste idi, biraz sonra çığlık oldu. De-

niz yalpalıdır, kadın da... Deniz insafsızdır, kadın da öyle... Denizin dibi keşfedilemez, kadının ruhu da... Hulâsa, kelimeler ve teşbih oyunlarına denizle kadın eşsiz bir zemin temin etmiştir; uydur ve söyle; “aferin!” gibi tükenmez bir hazine!

* * *

Diğer taraftan kadını ele, avuca sığmaz, uçucu, hafif, nazlı, nazik şeylere de benzetmek âdettir: Bulut gibi gidermiş, buhar gibi süzülürmüş, duman gibi erirmiş! Halbuki onlara da razı olmıyarak, dekadan muharrirlerin yaptıkları gibi eter demek olan “esir” kadar görünmez şekle, şekilsizliğe, yokluğa sokmak isteyenler de vardır; yani bir püf bile değil! İnsaflısı etere nisbetle hiç olmazsa hayalimizde fizik bir manzara arz etmek cihetinden daha makul bir şey bulmuştur: Melek ve peri! O, “Melek! Peri!” diye mırıldanır ve tapınırken, öteden beri başkası köpürür ve haykırır:

“Yezidin kızı! İblis!”

Hatta zararlı, sevimsiz, soğuk bir sürü hayvan ve haşere adlarını da arka arkaya sayanlara da rastlarız:

“Engerek yılanı! Sarı çıyan!”

Bütün bunlar kadın demektir. Hatta kadın, bazı defa yıldırım, kasırga, yangın, veba kadar korkunç isimler alır; muharrirler sahife sahife yazarlar, yazarlar da gene o afetin yaptığı tahribatı tamamile tasvir edemediklerini söylerler. Başka çeşit şairler de vardır ki, bilâkis, kadını ilâh tanırırlar, güneş odur, ruh o... Cennet, gül bahçesi, tanyeri, şafak vakti, kevser, âbıhayat, elektrik mevcusi, sihir, hepsi kadındır, varsa kadın, yoksa kadındır.

Şark edebiyatı kadın vücut ve azasını alât edevat ve eşya-ya benzetmek münasebetsizliğinde dünya rekorunu kırmıştır: Keman kaşlıdır, kalem parmaklı, hokka ağızlı ve sürahi kollu! Yaş ve kuru yemişler de teşbihte büyük yer tutar: Renginden kinaye üzüm ve şeklinden kinaye badem gözlüdür, elma yanaklı, kiraz dudaklıdır. Ağaçların da hatırı hoş edilmiştir: Servi boyludur. Hububata bile yer verilmiştir: Saçları mısır püskülüne benzer. Çiçekler, tabii unutulamaz: Nerkisi çeşmine dünya meftundur. Hatta daha ileriye varılmıştır:

*Kaşın bir filkedir ey mah, devrilmiş mevci hüsnünden
Cebinin lüccesinde kâkülünden badiban açmış!*

* * *

Yeni nesil münevverleri için bu şaheseri tercüme edeyim: “Ey ay parçası! Kaşın güzelliğinin dalgasından devrilmiş bir kayıktır ve bu kayık alnının engin denizinde kâkülünden yelken açmıştır!” Maamafih âşıklık halini tasvir etmesi itibarile gene kadınla alâkası olan bir başka beyit de hatırıma geldi. Yukarıdaki şiir yelkenli kayıktan bahseder; bu, daha moderndir; vapur teşbihi yapıyor. Yerimiz az olduğundan aslını bırakıp kısaca tercümesini yazayım: “Yürekte ateş, başta duman var; gözyaşı denizindeyim, iki gözüm ise iki çarktır; onun içindir ki âşıkın vücudu bir vapur şekli gösterir!” Yeni şiirlerden farkı, ancak ikinci mısraın mevzuu izahında... Onu kaldırdınız ve mesela şu heyete saktunuz mu bütünü modernleşebilir:

*“İçinde Ereğli yanıyor,
Başında devrilmiş bir servi,
Tuzlu suya yan gelmiş,
Yandan çarklı bir çift göz
Düt! Düt!
Dilenci vapuru yanaştı Kanlıca'ya,
Düt! Düt!
Dilenci vapuru ayrıldı iskeleden!”*

Bu manzumenin serlevhası “âşık”tır. Âşıklar, kadını kuşlara, böceklerle ve endamlı hayvanlara da teşbih ederler: Keklik gibi seker, kumru gibi kırıtır, güvercin gibi sevişir; kâh dişi kaplan yürüyüşlü, kâh kelebek kanatlı, kâh ahû bakışlıdır; kedi kadar koket ve rehavetli, pelenk edalı, kısrak sağırlıdır. Bedevî âşık, sevgilisinin saçını devesinin kuyruğuna da benzetirmiş!

* * *

Erkek sever, benzetir; kızar, benzetir; imrenir, benzetir. Helvetiüs: “Kadın mükellef bir ziyafet sofrasıdır; fakat insan bu sofraya da yemek yemeden evvel ve yedikten sonra başka gözle bakar,” diyor. V. Hugo ise, bir hiddet buhranı arasındaysa olsa gerek, şu hükmü vermiştir: “Cennette kadını aldatan şeytan değildir; kadın onu tahrik etmiş ve kadını gördükten sonra o, şeytan olmuştur!”

Kadınlar hakkında lehte ve aleyhte, kalûbelâdanberi sarfedilen sözleri toptasak, İngiliz Ansiklopedisi'nden fazla cilt tutar. Ben, “Hiçbir şey anlamamakla beraber hayatta üç

şeyi pek severim: Resim, musiki ve kadın!” diyen muharrirle bir fikirdeyim. Fakat en doğru sözü, zannederim, Hipocrate söylemiştir:

“Kadının hayatı uzun bir hastalıktır.”

Tan, 6 Ekim 1940

SOSYETEDE GÖRDÜĞÜMÜZ AŞKLAR İKİ FANTEZİNİN MÜBADELESİNDEN İBARETTİR

Film yıldızlarını sadece giyim, kuşam ve saç baş tuvaleti bakımından taklit etmiyoruz, hayat tarzlarına uymak hususunda da elimizden geleni yapıyoruz. Sosyete bilhassa sevip sevip evlenme, soğuyup soğuyup boşanma ve tekrar sevip sevip birleşme, aynı hareketleri tekrarlama metoduna pek düşkün oldu; her gün bir yenisini öğreniyoruz. Eski edebiyatta bir mısra vardır, hoştur:

Bilinmez aslı, çok söz söylenir anber hususunda

Aşk da anber gibi idi, neler söylenirdi, ne kadar kullanılırdı da eskilerin o mukavvî madde hakkında sarîh bir fikirleri yoktu. Şimdi anberin bir cins balık kusmuğu olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz; aşkın mahiyetinde ise henüz kararsızız. İnşallah o derece iğrenç bir şey değildir.

Geçen gün *Hikmet Tohumları* isimli Fransızca bir kitaba göz gezdiriyordum, hikmet tahsil etmek maksadiyle değil, zihin dinlendirmek ihtiyaciyle. Aşk faslında eski ve yeni ulemâ neler yumurtlamamış! Zorakileri pek çok, hoşları da yok sayılmaz. Bununla beraber hemen hepsine itiraz edeceğim geldi.

Bir zat: “Tarif edilebilen aşk, bitmiş bir aşktır,” diyor, işin içinden ustaca sıyrılmanın yolunu buluyor. Bossuet iyi söylemiş: “Aşkına hudut çizen, aşkın ne olduğunu bilmez.” Bir güzelcesi de şu: “Mademki seni seven benim, ben sana borçluyum.” Papaz Lacordaire diyor ki: “Aşk fedakârlıktan, bilhassa gururumuzdan yaptığımız fedakârlıkla doğar.” Ben de aynı fikirdeyim: “Sevmek, nesilleri sürükliyen ebedî cereyana yol vermektir.” Güzel söz!

George Sand ki işin ehlidir, şu fikirde: “Aşk, karşılıklı verilen bir saadettir.” Başka birkaç fikir: “Ne olursa olsun aşk, esasında insanın kendi ihtiyarıyla katlandığı bir fedakârlıktır.” –Gençlik bir türküdür, nakaratı aşktır.” – “Asıl aşk, uzak kalmağa dayanan aşktır” – “Aşka uymıyan hiçbir harekette bulunma” – “Ey aşk! Gündelik ekmeğim gibi bana gündelik arzumu ver!” – “Tam bir samimiyet ve ruh birleşmesi olmadıkça aşk, bir aşk denemesinden ibaret kalır.”

Görüyorsunuz ki, aşk etrafında dönülmüş, dolaşmış amma içine nüfuz edilememiş: “Aşk, iki ıstırabın karşılaşmasıdır.” – “Aşk, bir tesadüf oyunudur, altın bir kalb de kazanabilirsiniz, çamurdan bir ruha da düşebilirsiniz.” – “Eğer etinle kemiğinin ihtizazları yüreğini harekete getirmiyorsa, aşka lâayık değilsiniz.”

Sosyeteye dönelim. Chamfort diyor ki: “Sosyete de misallerini gördüğümüz aşk, iki fantezinin mübadelesi ve iki derinin sürtünmesidir.” Ağleb-i ihtimal, bunların hepsi de lâftan, nihayet süslü sözden ibarettir.

Yeni İstanbul, 25 Ocak 1958

KADIN, O IŞIKLI MAHLÛK...

Son dünya harbindeki şaşırtıcı değişikliklerden biri de kadının savaş işlerinde, hattâ savaş yerlerinde üzerine aldığı roldür. Bu rol belki büsbütün erkeğinkine benzemiyorsa da şüphesiz yarı erkekçedir. Peki ama zaten kadın nedir? Erkleşememiş bir erkek taslağı, yarıda kalmış bir erkek değil midir?

Zira ana rahmine düşen tohum eğer fırsat bulup da sonuna kadar tekemmül ederse çocuk oğlan, edemezse kız doğar. Her kız çocuğun “over”lerinde az çok erkek uzviyeti, erkek “selül”leri saklıdır. Bu mini höcrelerin, herhangi bir yaşta gelişerek kadınlığı yenmesi de mümkündür.

Netekim gazeteler ikide bir erkleşen kadınlardan bahseder. Kısacası kadın muvaffak olamamış, hedefine ulaşamamış bir cins erkektir. Fakat tabiatın o muvaffakiyetsizliğidir ki bir dünya kurulabilmiştir ve dünyada hiçbir muvaffakiyetsizlik bu derece muvaffakiyetli olmamıştır!

İkinci Cihan Harbi, yeni ihtiyaçlar yüzünden kadını erkek işlerinde kullanmak zorunda kaldığı zaman bereket kadın, epice zamandanberi erkleşme yolunu tutmuş, erkeğin haklarına ortak çıkmış, birçok memleketlerde yarışa, güreşe, avukatlığa, doktorluğa, çeteciliğe girmiş staj devrini bitirmişti. Eski süfrajeterler ve feministler dilediklerini ne gibi

delillerle dayarlardı... Şimdi unuttum. Fakat bugün her kadın icabedince diyebilir ki:

“Benim içimde gizli kalmış bir erkek vardır.”

Hattâ daha ileriye varabilir, bir takım tabiat galatalarını ileri sürerek:

“Erkekler arasında içi kadın kalmışlar yok mudur? Sınıfdışı edilecek asıl onlardır,” diyebilir. Kadında bize benzemiyen bazı acayip haller, zaaflar görüyorsak sebebini kadınlıkla erkeklik arasındaki birbirini yenmek isteyen sinsi mücadelede aramak doğru olur. Fikrimce kadın, özündeki erkekliği gidermeğe çalışan ve ömrü müddetince o kavgadan başını alamıyan bir mahlûktur. Kadını kadın yapan, erkekten ayıran da tek kelime ile anlatamıyacağım bir şey, yalnız kadına mahsus, kadına uygun, kadın tarafından yapılıncı hoşagiden hususi “hal”dir.

* * *

Kendisinde o “hal” olunca –taşkın, ürkütücü kusurlar dışında– çirkin kadın yoktur ve o “hal” sürüp gittiği müddetçe, yaş ne olursa olsun kadın, kadındır; fakat gene o “hal” gidince bir kadının kadınlık iddiası boştur.

Fransızcada çok defa “grâce” denilen bu hali “canlı bir mahlûkun başkasına verdiği hoşlanma duygusu, hususî cazibe” diye anlatmak isterlerse de tarif yetmez. Bu hal “sevim, albeni, güzellik”den başka bir şeydir. Zira onlar erkekte de vardır; fakat kadındaki kadınsılık hali yalnız kadına yaraşır; erkekte tüyler ürpertir. Sadece güzellik bir modadır; her memleketin ve her asrın kendine göre bir güzelliği olduğu-

nu biliriz. Güzellik değişir; değişmiyen, kelimelerle anlatmasını başaramadığım keyfiyettir.

Bu keyfiyeti –nerede, ne işte, ne yaşta ve ne kıyafette bulunursa bulunsun kaybetmemek... İşte kadının bütün kuvveti ve talihi o noktadadır. Yugoslavya dağlarında düşmanla çarpışan kız, er elbisesi içinde, hattâ güzel olmasa da, o hali muhafaza ettiği zaman gene kadındır; ameliyat yapan bir kadın hekim de... Bir saylav bayan da... Kürsüdeki gene doçent veya ak saçlı profesör hanım da! Fakat bir baloda, çıplak sırtını bel hizasına kadar seyrettiğiniz başka kadında bir eksiklik duyarsınız... Genç ve süslü olduğu halde... Öbür taraftan gözlüğünü takmış, köşesinde oturan yaşlı nine, henüz size kadın görünür.

Kadının gördüğü iş veya giydiğı elbise bakımından erkekleşmesi bir şey demek değildir; hattâ belki öyle oluşu cazibesini artırır. Cinsiyetine mahsusî hali kaybetmekten korksun... Yarı ilim tâbirile “ovarienne” olmaktan çıkmasın!

* * *

Bundan vazgeçilemez.

Güzellikten vazgeçilebilir.

Şimdi size –cahillik bu ya!– benim bilmediğim başka bir şeyden, kadının etrafına yaydığı bir ışıktan bahsedeceğim.

Geçenlerde uzun ömürlülük hakkında yazdığı kitabından faydalandığım doktorun başka bir eserinde anlattığına göre kadın ışıklı bir mahlûktur; vücudunun her parçasından ışık sızar. Fen o ışığı incelemiş ve bir hususî fotoğraf camı üstüne geçirmiştir. Bunlara (N) veya Charpentier şuaı

denir. Adaleler ve sinirlerden de ışık sızar ama fosforca en kesif, en kuvvetli olanını beyin verir ve çehrenin üst kısmından dışarıya aksettirir; yani alından, gözlerden ve düz ise burundan...

Doktor diyor ki: “Ben size burada biodinami dersi okutmuyorum. Yalnız o ışıkların kudreti hakkında bir fikir vermek için söyleyeceğim: Kadın şuaının etrafa yayılmasını hiçbir madde, hattâ kurşun bile önleyemez.”

Eğer benim elimden gelen bir iş olsaydı, hekimin bu bahse dalarak verdiği –galiba fennî– malûmatı tercüme ederdim. Fakat bir konuşma yazısında bize lâzım olan meselenin hafif tarafıdır; hafifden almaktır, gönül eğlendirmektir.

Kadın vücudundan ışıgımsı bir şeyler yayılırmış... Bunu öğrendik diyelim. Peki, acaba bu fizyolojik “reyon”larda ne tesir vardır? Sanırım, keşfettiniz: Aşk!

Şark edebiyatının ışık, ateş ve pervane teşbihi yerindeymiş. Bereket ki ışığını her kadın aynı ölçüde ve aynı şekilde yapmazmış. Kimisinin yelpaze biçiminde dağılır, kesifliğini kaybedermiş; bazıları ise bir noktaya toplar, keskinleştirirmiş. Doktor öylesi hakkında, “Bu yüksek tansiyonlu kadınlara kendini kaptırmak uslu akıllı bir erkek için ihtiyatsızlık olur,” diyor. Aramızda “fam fatal” diye andığımız ve bazı felâketli aşk filmlerinde örneklerini gördüğümüz kadınların, işte kesif ışıklı mahlûklar olduğunu da kitap ilâve ediyor. Eski çağlarda “içine şeytan girmiş” diye diri diri yakılan kadınlar da onlar olacak!

* * *

Ama ışıktan ışığa fark olduğu gibi aşktan aşka da fark vardır.

Yelpaze biçiminde ışık saçan kadın da erkek avlar ve kendine âşık bulur; hem de bir sürü... Fakat sebep olduğu aşklar sadece düşük kaliteli, şehvî veya temkinli kısmındandır. Haniya o yakıp yıkan, erkeği deliye çeviren, diktatör hüviyetine düşürüp kanlı kaatil, zâlim, firavun eden müthiş aşk yok mu? Bunu ancak ışığını bir noktaya toplıyabilen kadın verir... miş!

Bu kadını tarif ederken, “Pek güzel bir şey değil ama bir başkalığı, bir acayıplığı var,” deriz. Doktor şu fikirdedir: “Rahatını seven kimse acayip kadından kaçmalıdır. Hattâ çirkin kadından da çekininiz. Çirkin kadın diye bir şey yoktur a! Şimdi bayanlar, kendi kendinize sorunuz: “Yelpaze biçimli ışık salanlardan mısınız? Yoksa ucu sivri, keskin ışıklı mı?”

Kadın bir taraftan o ışığı yayarak, öbür tarafta demin bahsi geçen ve adı kestirilemeyen kadınsılık halini takınarak –belki de biraz da güzellik cihazile bezenmiş– aşka doğru gider. Hangi aşka?

Ukalâlıkta devam edip de saymağa, anlatmağa kalkışmıyalım.

İşin eğlencesi deminki ışık bahsi idi. Bu esrarlı ışığın daha ziyade çehrenin üst kısmında kendini gösterdiğini söylemiştik. Meğerse alın fosforlu unsurların toplandığı sinir çıkıntılarına dayanırmış ve “kutlu kıvılcım” ancak saf ve âsil şekilli bir alından fırlarmış. Kadın alını şayet kabarık, düşük, dar ve kapanıksa erkeğe “büyük aşk” darbesini indiremezmiş ama şehvanî aşkı ziyadesile verebilirmiş!

Sıra gözlere geldi.

Bizim hekim üç türlü kadın gözü sayıyor: Görmek işine yarıyan gözler; büyüleyen gözler, yenen gözler. Birinciler çorabın kaçan ipliğini yeniden örmeğe ve gazete tefrikasını okumağa elverişlidir. İkincileri seyretmek gerçekten bir zevktir; bunlar teshir vasıtasıdır ve dünyanın her yerinde, her çağda kadın böyle gözleri birtakım makyaj usullerile olduklarından daha büyük göstermeğe çalışmış ve erkeği elde etmek işinde kullanmıştır. Üçüncüler, yani “muzaffer gözler” çok güzelle-ri değil, bakışları acayip olanlarıdır. Dikkat ediniz, lisanda şu “acayip” kelimesi olmasa, kadın üzerine kudretli tarafını anlatacak bir söz bulmak imkânı kalmıyacaktı.

Gene kadın yüzünde “büyük aşk”ı ilham eden ışıklı bir uzuvda burun... Lâkin Grek heykellerindeki gibi kırışksız, düz, çok biçimli olmak şartile. Ötekiler, meselâ ucu kalkıklar, sivriler, patlar, iriler, mahmuzlular da erkeğe tesir bakımından küçük rol oynamakla beraber Kleopatra misalinde olduğu gibi kimseyi bir Antoine haline düşüremez, tarihin gidişini değiştiremez.

Bütün bu sözlerin bizi ulaştırdığı nokta şudur: Kadınlık ne çirkinlikte, ne güzellikte, ne yaşta, ne başta, ne gördüğü işte, ne girdiği kıyafettedir; o kendine mahsus “hal”i koruyabilmesinde ve ister yelpaze, ister huni şeklinde bulunsun sihirli fosforunu yayıp erkeği ışığına çekmesindedir.

Akşam, 18 Şubat 1945

KADINI IŞIKLANDIRAN DOKTOR

Doktor Besançon'un öldüğünü geçen hafta ajanslar bildirdi. Yüz yaşını bulmadan, doksan küsür sene yaşadık-tan sonra göçmüş olduğunu da öğrendik. Kimdi bu doktor? Kadınlar kadar erkekleri ve bütün yaşlıları alâkadar eden bir adamdı; ortaya boyuna garip iddialar, paradokslar atar durur, ispata çalışır ve bir hayli muvaffak da olurdu.

Meselâ kadınların esrarlı bir ışık neşrettiklerini, o ışıkla erkekleri kendilerine çektiklerini ve fennen bu ışığın tespit edilip ismine X şuaı denildiğini uzun uzun anlatır, tesirlerini sayar dökerdi. Alkol taraftarı idi. Uzun ömür hakkında acaip fikirler yayar, bunun perhiz, iyi bakım, zayıflık ve şişmanlıkla zerre kadar münasebeti bulunmadığında ısrar ederdi.

Bu zate göre su en zararlı içkidir. Meselâ Alp dağları yamacından dökülen pırıl pırıl, şıkır şıkır, temizliği su götürmez sanılan çağlıyan damlasında bile mikropların, basillerin envai mevcuttur. Halbuki şarap, ona nazaran âdetâ antiseptik, pastörize bir mâyidir.

Doktor Besançon nazariyesini ispat maksadiyle birçok hikâye de anlatır. Faraza şunu: Fransız siyasisi Briand, seçim bölgesinde dolaşırken nahiye müdürlerinden biri nazıra 92 yaşında, sapasağlam bir ihtiyarı takdim etmiş. "Muavinim-

dir,” demiş, “ağızına ömründe bir katre içki koymamıştır.” Briand bu zata hayretle bakmış, sormuş: “Kasabanızın en yaşlı adamı kendisi midir?” Müdür cevap vermiş: “Hayır, kardeşi ondan çok daha yaşlıdır; fakat huzurunuzla getiremedim; zira meyhaneden çıkmaz, Allah’ın günü zil zurna sarhoştur.”

* * *

Rahmetli doktorun tuttuğu notlara göre kahveden ürkmek de doğru değildir; yine Fransa’da Argonton kasabasında madam Poumeilec adında bir kadın, kızına, “Kızım! Kızına söyle, kızının kızı ağlıyor!” diyebilecek yaşa geldiği, yâni yüz yılını aşmış beş nesil yetiştirdiği halde hemen hiç ara vermeden kahve içermiş.

Tütün bahsinde Besançon aynı fikirdedir: Doktor da Bosay isminde tanınmış bir hekim 102 yaşında bir yandan sanatını yapmakta devam eder, öte yandan sigarasının birini söndürmeden ötekini yakarmış. Arada birkaç kadeh atıştırmayı da ihmal etmezmiş.

Peki spor ve açık hava uzun ömür için faydalı mıdır? Besançon “Belki, evet!” demekte idi. Zira Fransa’nın en yaşlı adamı diye anılan Prigent, bir balıkçı ve denizci idi. “Belki, hayır!” demek de mümkündür. Zira 117 yaşında ölen bir paçavracı tam 82 yıl Paris’in en kötü, gün görmez bir mahallesindeki dükkânında oturmuş, dükkânıyla karşısındaki koltuk meyhane arasında, bir defa bile kira çıkmadan asırlık olmak imkânını bulmuştur.

Şişmanlık uzun ömürlülüğe mâni midir? Doktora göre değildir. Bu hususta diyordu ki: “Yaşlı adamların çoğu zayıftır. Fakat açlıktan! Yaşlandık diye ya kendiliklerinden perhize başlarlar. Ya ailelerinin ve doktorlarının ısrariyle ekisi gibi yemek yemekten el çekerler. Halbuki hocam doktor Bucguoy adam akıllı şişmandı, iyi yerdi, ayrıca şeker illeti de çekerdi. 91 yaşında öldü. Amma bir araba kazasında!” Tanıdığı bir noter de çok şişmanmış, doksanını aşmasına rağmen hâlâ işinin başında çalışıyormuş. Bol yiyerek içerek!

Hastalıklı olanlardan çoğunun uzun yaşadıklarına işaret eden Besançon cılız doğmuş, hastalıklardan baş alamamış olan Voltaire’in, “85 yaşında ölmesine sebep Paris’e gelip çiçekler yığılmış bir salona kapanması idi,” derdi.

Benim Besançon’a asıl hak verdiğim noktaya gelelim: Şehirlerin gürültüsü beyni ve sinirleri yorup zedeliyen, bu suretle ömrümüzü kısaltan sebeplerden addedilemez. Şehir gürültüleri kırların sükutundan, sükûnetinden daha az sinir bozucu sayılmalıdır. Zira köyde havlıyan bir köpek, damlıyan bir çeşme, şarıldıyan bir dere monoton ahengiyle insanı çileden çıkarabilir. Kıyıya vuran dalgaların sesi, rüzgârın ağaçlardaki uğultusu, otomobil şamatasını aratabilir. Benim mütalâamı sorarsanız, kırdaki hepsinden fenası içe işliyen o derin sessizlik ve durgunluktur.

Abdülhak Hamit’in mezar başında dinmesini istediği sükût, köyde fazlasiyle mevcuttur. Buna sinir zor dayanır. En tatlı sükût, karşılıklı susan âşıklarındır.

İşte ölüm haberini aldığımız Doktor Besançon böyle bir adamdı. Uzun ömür üzerine söylenmiş üç mühim sözle konuşmamı bitireceğim. Chamfort der ki: “Karışmasam sıhhatim yerimde olacak!” Ponsard buyurur ki: “Ölü gibi görünen belki de dipdiridir.” Lâkin en güzelini Lafontaine bulmuş: “Ömrünüzü korumak için fazla hünerbazlık göstermiye lüzum yoktur.”

Çiçek, No. 9, 15 Mayıs 1952

DALYAN BOYLU KADIN

Bir kadın tipi, daha doğrusu nevi vardır ki onu anlatmak için “dalyan gibi” teşbihini kullanırız. Küçük yaşımdan beri bu söz benim merakımı çeker, zihnimi yorardı. Kendi kendime derdim ki:

“Anlıyorum, vücutça gösterişli, göz doyurucu, boylu poslu, iri yarı biçimli bir kadın hakkında öyle söylüyorlar. Fakat şu denizlerde balık tutmaya yarayan ‘dalyan’ ile münasebeti ne?”

Bu münasebeti, bir türlü aklıma sığdıramazdım ve o çocukluk senelerimde vapurla Caddebostanı’na gelip giderken Fenerbahçe civarındaki etrafı kazıklarla çevrili büyük dalyana, hele kazıklardan en yükseğinin tepesine oturup balık akını bekliyen gözcüye bakar, dalyan gibi kadınla bunlardan hangisinin benzerliği olduğunu katiyen kestiremezdim.

Soramazdım da... Zira teşbih kadınla alâkalı idi, fenaya yorarlardı. Hoş, sormuş olsam da doğru bir cevap alacağım şüpheli idi ya! O devirde lisan bahsinde Arapça ile Acemceye ehemmiyet verilir, Türkçe sözler, tâbirler, atasözleri ihmale uğrar, hattâ hiç benimsenmezdi.

Yıllar geçti; “Dalyan gibi kadın” denilmekte devam ediliyordu, ben de söylüyordum... Herkes gibi aslını bilmeden, lâkin öğrenmeği istiyerek! Nihayet öz Türkçecilik alıp yürü-

yünce kitap ve lügat karıştırmıya başladım ve günün birinde merakımı halle muvaffak oldum: O sözdeki “dalyan”ın doğrusu “Taylan” imiş; taylan da eski Türkçede uzun ve ahenkli boy mânasına gelirmiş.

Belki kısırağın yavrusu “tay” ile de münasebeti olmalı. Zaten ince ve nazik endamlı av köpeği tazıya da dedelerimiz “taygan” derlerdi. Daha ileriye gidersek dayamak, dayak dikmek, hattâ dayak atmak, baston manasına dayak ve daha birçok söz olup o asıldandır; incelik, uzunluk ve boyla alâkalıdır. Uzatmıyalım.

* * *

“Dalyan gibi kadın”dan başka bir de “kısarak gibi kadın” vardır. Yine boylu bosluya delâlet eder ama dalyan gibisinden daha ince, daha zarif, cins bir kısarak asilliğinde olanı hakkında söylenir. Dalyanda az çok kabalık mevcuttur; fakat kısarak gibisinde hatların, mafsalların, umumî görünüşün zerafeti esas güzelliği teşkil eder.

Bir kadın için “at gibi” de denir; zem manasındadır. Kadının hem iri, hem iri kemikli hem de uzun yüzlü, ayrıca sevimsiz ve kaba olduğunu anlatmıya yarar. Bu at, cins at değildir, beygirdir; hattâ sütçü beygiridir. “At gibi” ile “kısarak gibi” arasında gül ile devedikenini arasındaki kadar fark bulunduğu şüphe yoktur.

Zaten Türkçemiz boy anlatmak hususunda çok zengindir. Meselâ yine kızlar ve kadınlar için boy ve endam zarıflığı şu sözlerle belirtilir: Dal gibi, filiz gibi, servi gibi, sülün gibi, tüy gibi. Erkeklere “tığ gibi”yi yakıştırmışız.

Zem için de epeyce teşbihe rastlanır: Sırık gibi, kazık gibi, kavak gibi, sopa gibi... Hattâ bazan tasrih de edilir: yalı kazığı, fasulye sırtığı, tavan süpürgesi gibi! Bu teşbihler geliş-i güzel, baştan savma kullanılmamalıdır. Her birinin arasındaki ince farklara dikkat etmek lâzımdır. Meselâ dal gibi bir kız ile tüy gibi olanı birbirine benzemez; birincisi daha ziyade incelik, ikincisi hafiflik ifade eder. Servi gibisi ince uzun, kazık gibisi kalın uzundur. Filiz teşbihi genç kızlara mahsustur, kadına pek uymaz.

Netekim “dalyan gibi, kısrak gibi” sözleri de kadını açar; kızlar için ağır, yüklü düşer. Dalyan gibi, kısrak gibi bir kız olmak makbul sayılmasa gerektir. Marifet, tüy, filiz, dal de-recelerinden yavaş yavaş geçerek sülün haline gelmek! Fakat kaçta kaçına müyesser oluyor?

* * *

Boy bos tasdikinde kullanılan “dalyan”, denizdeki dalyan değildir ama bir nevi vücut güzelliği anlatmaya yarayan “balık gibi” sözündeki balık bildiğimiz balıkt r ve bugünün makbul kadın güzelliği dalyanlık olmaktan çıkmış, balıklıkta karar kılmıştır. şu var ki “balık gibi vücut”, “balık etinde” vücut olur ki onun sahibesine “balık gibi vücudu var” diyemeyiz.

Daha doğrusu balık gibi kadın dediğimiz kadın, balık etli olanın gayet bi imlisi ve hareketlisidir.  rnek modern kadın vücudunu ancak “balık gibi” s ziyle anlatabiliriz. Zira o söz hem ahenk ve tenas be, hem de hayat, hareket, dirilik ve tazeliğe işarettir.

 i ek, No. 4, 10 Nisan 1952

ERKEK AVINDA ÜNİFORMA KULLANAN ASIR

Hava yolları hostes darlığı çekiyormuş; zira hostesler, çoğu uçak yolcuları arasından çarçabuk kendilerine talip bularak evleniyorlar, tabiatıyla de hizmetten ayrılıyorlarmış. Neden dolayı hostes, öbür kadın memure ve müstahdemlerinden daha kolay evlenir? Bunun sebep ve hikmetini onların hususî bir seçime tâbi tutularak işe alınmaları kadar hususî kıyafetlerinde, yani üniformalarında aramak lâzımdır. Ben bu hali “üniforma seksapeli” diye adlandırmışım.

Bir hostes, herhangi bir meslekte bulunan kendi yaşındaki, kendi şekli ve şemalindeki herhangi bir genç hanım kızıdan –umumiyet itibariyle– daha güzel değildir ama üniforması, hele başının üzerine şöyle yan eğip çapkıncasına oturttuğu kapelası ile buna ilâveten yolcuya karşı takındığı himaye ve şefkat tavırları ile hem maddî, hem mânevi bakımdan başka kadın memurlara üstün ve cazibeli durumdadır. Cazibeyi şapkanın bizatihî lâtif oluşunda aramamalıdır. Hostes elbisesinin kadına verdiği ve Frenklerin “alure” dediği erkekçe çekici tarz ve edâ yok mu? İşte her şeyi yapan odur.

Nitekim hastabakıcı ve hemşire üniformasının ve serpuşunun da böyle bir tesiri vardır. Mağaza müstahdemi ka-

dın, hanım avukat, hanım doktor, hanım hâkim, mektepli kız, alafranga roblu dadı ve hizmetçi gibi tek tip, disiplinli kıyafetler erkek üzerinde tesirlidir. Şimdi ayrıca muhtelif memleketlerin ordularında hanım subaya da rastlanıyor; yani asrımız üniformalı yeni yeni kadın tipleri yaratmıştır. Eskiden meselâ Fransız ordularında “vivandiyer” denilen, orduya şarap tevziye vazifelendirilmiş belli kıyafetteki kadınlar bulunurdu; onlar da beğenilirdi. Zamanımızın kadın üniformaları arasında en tesirlisi hosteslerinkidir.

Hattâ uzağa gitmiyelim: Erkeklerin çoğu, ham ipek empire eşarpını başına sarıp çene altından tutturmuş, basit mantolu, hanım hanımcık yoluna giden, birbirlerini andıran, âdeta üniformalı tesiri yapan bir nevî mütevazı kadın kıyafetine karşı da hassastır. Hulâsa üniforma seksapeli bir vâkıdır.

Eğer meseleyi derinleştirmeye kalkarsak işi ruh hekimliğinin “metatropism” ismini verdiği hastalığa kadar götürebiliriz. Biliriz ki, bazı erkek, kadına kul köle olmaktan, onun üstünlüğünü duymaktan ve yarı erkek tipi kadına karşı arzulara kapılmaktan kendisini alıkoyamaz. Üniformalı kadında zahiren de olsa bu arzuyu kamçılaman bir hal yok mudur?

Netice olarak mademki üniforma kadına meşru yollardan bir eş bulmağa yarıyor, cemiyet için faydalıdır. Hosteslerimize şans ve hava yollarımıza müstahdem sağlamakta kolaylık dilemekten başka ne yapabiliriz? Üniformaya gittikçe fazla yer veren asrımızı da bir ihtiyaca cevap verdiğinden dolayı takdir etmeliyiz. Görülüyor ki moda ve makiyaj yetmediğinden üniformadan medet umuyor, üniformayı erkek avında kullanıyor.

Yeni İstanbul, 20 Mayıs 1958

ÜNİFORMA SEKSAPELİ

Asımız erkekler üzerinde kadının cazibesini arttıran, onu daha çekici, hoşla gidici yapan ve olduğundan da güzel sandıran formülü buldu. Bu, ne kısa veya uzun etek, ne bikini mayo, ne ince çorap ne de kavanoz şapka ve eşek arısı beldir; meşhur “yüksek terzi” modelleri, hattâ ermin ve kastor kürk de değildir; meselede pek pahalı makyaj kutu, şişe ve fırçaları da rol oynamaz; hesaplı hareket, tavır ve edaların da tesiri yok denecek kadar azdır.

Formül şudur: Kadına üniforma giydirmek.

Kadın kıyafetinde iki türlü üniformaya rastlıyoruz. Biri si doğrudan doğruya asker üniforması. Zira bildiğimiz gibi, memleketimiz dahil artık dünya ordularının çoğunda kadın askere yer verilmiştir; İsrail’de ise ordunun galiba üçte biri kadınlardan teşekkül ediyor.

Bir tarafta bulunacağız: Son kanal harbi dolayısıyla basında çıkan İsrail kıtalarına ait fotoğraflara bakarken erkek gözleri daha ziyade kadın üniformalıları üzerinde durmakta ve erkek yürekleri mahiyetini iyice kavrayamadığı ufak bir haz heyecanına kapılmaktadır.

Sebebini azıcık derinleştirmemiz lâzım: Bunda ruh hekimliğinin “metatropism” ismini verdiği ârızayı aramak icap eder fikrindeyim. Tabiidir ki en ağır şeklini değil, hafif bir esintisini...

Bilindiği gibi metatropism'in bir nev'i de şöyledir: Bazı erkek, kadına kul köle olmaktadır, onun üstünlüğünü duymaktadır ve doktor Hirsefeld'in dediğine göre "sert, yarı kaba, atılgan, hoyrat" kadın tipine karşı arzulara kapılmaktan kendisini alıkoyamaz. İşte asker kılığına girmiş kadın bu tipin dış tarafından da olsa en mütekâmil nümûnesidir. Aldığı terbiye icabı bakışları, yürüyüşü, konuşuşu, kadınlığının cinsine has koketrisini muhafaza etmekle beraber yine de erkekçedir.

Erkek, tabiatına uyarak kadının dış kıyafetine bakarken onun bu kıyafetten nasıl sıyrılacağını düşünür; düşünür değil, tasavvur ve tahayyül eder. Velew erkek pantolonunun yerine etek giymiş de olsa bu kadının üzerinde bir üniforma vardır ve üniforma altında bir kadın vücudunun sütiyen ve kombinezonla çıkışı bir yeniliktir, seyre değer bir sürprizdir, yani heyecandır. Bu ciheti de hesaba katmalıyız.

Artık o kadın güzel ve sevimli yahut tatlı ve alımlı değilmiş... Kıyafeti kusurlarını örter, bir kıyafet seksapeli vücuda gelir...

Şimdi üniformanın, daha doğrusu tek tip elbisenin askerî olmayan çeşitlerine göz atacağız: Hastabakıcı, hostes, mağaza müstahdemi kız, mektepli kıyafeti, belki biraz da hanım doktor, hanım avukat ve hâkim, bale ve revü oyuncusu, alafranga hizmetçi.

Hostes ve hemşire ilk plândadır.

Bazı erkeğe sorarsanız, hostesin başına geçirip şöyle çapkıncasına yana eğdiği o, esasta bir şeye benzemeyen şey, sosyete hanımlarının doğrudan doğruya Paris'ten getirdikleri "dernier cri" mücevher parasına şapkadan çok daha ca-

zibelidir. Fakat bu cazibe şapkanın bizatihi lâtif oluşundan değil hostes elbisesinin o kadına verdiği ve Frenklerin “allure” dediği çekici tarz ve edadan ileri gelir.

Sırası düştüğü için söyleyelim: Nedense erkeklerin çoğu, ham ipek emprime eşarpını başına sarıp çene altında tutturmuş, basit mantolu, hanım hanımcık yoluna giden taze kadınların bir kısmımızca bayağı sanılan beş - on liralık başüstü tuvaletinden hazederler. Zaten bu da bir cins şapka üniforması mahiyetini almıştır, renkler ayırdır ama tip tek-
dir.

Hostesten sonra sivil üniformalar arasında hastabakıcının ki çok alâka toplar. Bu kıyafettir ki harpte ve sulhte, dünyanın her köşesinde hadsiz hesapsız aşk maceralarına sebep olmuştur. Şayet üniformayı kaldırırsanız –hasta erkek ve şefkatli bakıcı gibi ortada hayli ehemmiyetli, bilhassa müsait saha mevcut bulunmasına rağmen– o maceraların epiyce azalacağına şüphe etmeyiniz.

Avrupa’da tek tip elbise giymiş yüzlerce kadın müstahdem kullanan “büyük mağazalar” dönüp dolaşımdan bıkmayan erkeklerle doludur. Eğer bu kadınlar, bildiğimiz sokak kıyafeti ile satıcılık etseler; oraları erkek rağbetinden mahrum kalırdı.

Bir şey daha ilâve edeceğim: Kadın, hiçbir teşekkül ve müessese tarafından mecbur tutulmadan ara sıra giydiği bir kıyafetle de, başına tülbent sarıp önlük giyerek ev işi yaptığı zamanki kıyafeti ile de adeta üniformalı gibi tesirlidir. Kürkün erkeğe tesirliliği de zannımca yine mahut “metatropism”den gelmektedir. Kürkler, yırtıcı bir hayvanı düşünerek erkeği korku ile karışık zevkli bir heyecana mı

sürüklüyor, kadının üstünlüğünü ve haşinliğini mi belirtiyor, nedir?

Yağmurlu havada çizmeli kadın da –manto ile çizme arasından görünen çorap kısmı ile– epeyce cazibelidir; pantolonlu ayak kıyafetini de unutmayalım. İkisi de erkeğe yakınlaştıkları için mi hoşşa gidiyor? Erkek kendine benzeyene mi düşkünlük duyar?

Bu noktalar üzerinde bir gün duracağız. Muhakkak olan cihet şu: Kadında üniforma; seksapelini arttıran, olmayanda noksanlığını kapatan bir vasıtaadır. Asrımız o vasıttan azami derecede faydalanmak için ne mümkünse yapıyor. Daha da yapacak.

Divan, 28 Şubat 1957

KOZA DEVRİ

Küçüklüğünden yaşlılığına kadar bir kadının en ifadesiz, ne olduğunu ve ne olacağını belli etmeyen çağı hangisidir? On iki ile on beş yaş arasıdır. Denilebilir ki bir kız o çağında âdeta koza içine girmiş bir tırtıldan farksızdır.

Çok defa büyük değişikliğe bu devrede uğrar. Kozadaki gibi üstü örülü değildir ama değişmenin yine de pek farkına varmayız; bir şeyler olduğunu sezeriz, “Çirkinleşiyor mu nedir?” deriz. Zira umumî bakımdan değişme ekseriya çirkinleşmeye benzer.

* * *

Derken günün birinde bakarız ki karşımızda bir genç kız var. Sanki görmediğimiz koza delinmiş ve içine tırtıl olarak giren kız şimdi kelebek şeklinde meydana çıkmıştır.

Ancak bu kelebek sözü daima şiir tarafına uygun düşmez. Kelebek kadar değişmiş olmakla beraber o teşbih sadece büyük bir değişikliği belirtmeye yaramıştır. Yoksa yeni mahlûk kelebekten de zarif olabildiği gibi bazan sevimsiz bir böceği de andırabilir. Asıl mesele şudur: Artık ne olacağını belli etmiştir; kadının henüz kendisi değilse de üzerinde fazla oynanmıyacak bir müsveddesi hazırlanmıştır.

Koza içindeki devrinde kız, fizikî değişmeye uğrar ki öbür yanda ruhî metamorfoz da geçirir, neş'eli iken durgunlaşır; durgunken kaynamağa başlar; kayıtsız iken alıngan olur ve merhametli iken zalim. İyi ahlâklı sanılan bir çocuk, kıskançlık, kin, hased alâmetleri gösterir. Karakterinin de fiziği gibi eskisine uymaması ihtimali çoktur. Onun içindir ki, son hükmü istihalenin tamamlanmasına bırakmalıyız.

* * *

Victor Hugo, sun'î yapısına rağmen muazzam bir eser sayılan *Sefiller*'de genç kız istihalesini pek mükemmel anlatır. Romandaki öksüz Cosette çirkin, mânasız, hiçten bir çocuktur; hiçbir şey vaatmez; koza devrine o halde girer ve içinden bambaşka, zarif, mânalı bir kız olarak çıkar, gönüller fetheder.

Küçük yaşlarında tanıdığım kızlar oldu ki, bazısının yüzüne ve soğuk haline baktığım zaman:

“Vah vah! Anası ile babasına üzüntü olacak, karakoncolos yavrusu pek sevimsiz bir mahlûk. Kendi de çekecek, ailesi de!” demiştim. Bir müddet sonra karşıma sevimliliği ve zarıflığı ile, hatta hususî cazibesi ile dikkatime çarpan bir genç kız çıktı. Bu, o idi, o karafatma!

İstihalenin bir de aleyhte neticeleri vardır: Bukle bukle saçlar, kıvrır kıvrır, fıkır fıkır, âfet namzedi bir yavru. İçimden malûm şarkının mısralarını terennüm ederek söylenirim:

“Kim bilir ne olacak? Ne tahribat yapacak ve ne kadar gönül şâdedecek!”

Aradan zaman geçer; valide hanımın yanında burnu

bir acaip, çenesi uzun, hatları bozuk, cazibeden tamamiyle mahrum, kuru ve dik, körpe yaşında kakavanlaşmış bir kızcağız duruyor. Bu o mu? O'dur, koza devri onu bu hale getirmiştir.

Şaşmamalı. Basit mânasiyle metamorfoz bir mevcûdun başka bir mevcûda çevrilmesi demektir. Hayvan ve nebat metamorfozlarından ziyade mitolojinin kaydettiği hayalî tehavvüller hoştur. Meselâ esatir ilâhları lüzum görünce veya gazaba uğrayınca boğaya, yılan, kuğuya çevriliverirler, iyiye veya fenaya!

Bir gül goncasının çıyana, bir taş kırıntısının, istiridye kabuğunun içine sokulmuşçasına inciye, kömürün elmasa, elmasın kömüre çevrilmesi nev'inden mitolojiye yakışır şaşırtıcı metamorfozları da kız çocuklarının genç kızlığa ve kadınlığa çevrilmesi istihalelerinde görmemiz mümkündür.

* * *

Peki her kız o yaşlarda bu kadar belirgin ve şaşırtıcı bir istihale geçirmek zorunda mıdır?

Kaide umumî ve şaşmaz değildir. Nadir olarak küçüklükteki güzel tipini ve iyi karakterini muhafaza eden, sadece aynı şekil ve siyrette tekâmül ederek genç kız, sonra da sırasıyla genç kadın, olgun kadın, yaşlı kadın çağlarına girenlere rastlarız.

Bir yonca yaprağı üzerine düşmüş kırağı zerresinin önce bir damla suya, sonra kabarıp yayılarak, serpilip boyatarak bir pınara ve arkasından gümüş bir dereye çevrilişi gibi seyrine doyum olmayan tatlı bir gelişmedir. Yalnız gözle görülmez, musikisini de dinler gibi olursunuz.

Walt Disney'in muhayyile ve sanat kudretiyle o değişmeden ne nefis bir film sahnesi çevrilebilir! Şimdi hayalimde bunun seyrine dalmış gibiyim. Şu var ki, bir kız için hayatının en zor kısmı istihalesini tamamladıktan sonra başlar. Tabii şevkiyle kendisini beğendirmek ihtiyacındadır; beğendirmeye çalışırken "kıvam" ve "ölçü"yü bulamazsa bir ömür heder olur.

Divan, 7 Mart 1957

AYNA DEVRİ

Geçen haftaki yazıda kozadan çıkışını anlattığımız, yani kadınlığın eşiğine bastığını gördüğümüz kız, hayatının dönüm noktasına gelmiştir. Yaradılışının ve aldığı terbiyenin icaplarına uyarak, şimdi istikbalini tâyin edecek bu devreye “ayna devri” diyebiliriz.

Evet, kadın için her çağ, hattâ bebeklik yılları bile aynaya bağlılık ve ibadet, ayna câzibesine kapılma sayılabilir. Zaten mağara devri kadını düşün­düğüm zaman, o bana, ne yere çömelmiş, ininde hayvan postunu elbise şekline sokmaya çalışırken, ne de erkeğin getirdiği av etlerini parçalara bölerken, zamanına göre ev hanımı manzarasında görünür. Bu kadın ikide bir gidip civardaki durgun göle, dereye yahut birikinti suya yüzükoyun iğilerek kendisini seyreden ve o suyu akmayacak hale getirip mağarasının duvarına boylu boyuna asamadığından üzülen bir mahlûktur.

Kadın görüşüyle medeniyet ve icatlar tarihi, ayna ile başlar; o tarih, henüz aynadan daha mühim bir keşif kaydedememiştir. Neden böyledir? Zira kadın her tarifinden evvel “hoşa gitmek isteyen” canlıdır. O, herkesin kendisinden hoşlanmasını ister; sade kocasının, dostunun, hocasının, patronunun, yakınlarının, yani az çok menfaat beklediklerinin değil, istisnasız herkesin, yoldan geçenlerin, pencere-

den bakanların, nakil vasıtalarında bulunanların, eve gelen sucunun, bakkal çırağının, musluk tamircisinin, hiç kıymet vermediklerinin bile!

O itikaddayımıdır ki kadın, meselâ bir yarışta koşu atlarının, karşı apartmanın camı arkasında duran komşu köpeğinin, kucağına çıkan kedinin de kendisini beğenmesi arzûsundadır, beğenmesi ve başkalarından daha hoş bulması! Kadında hayal kuvveti, fazla işlek bir fakültedir. İnsan zekâsının en esaslı tezahürü olan muhayyile, erkekte bir fikir ve bir hesap üzerine toplanır; kadında ise daha çok beğenilme arzûsu etrafında çalışır.

İşte bu arzû, koza istihalesinden sonra artar; zîra onun gayet tabîî, mantikî, bastırılmaz ihtiyacı budur; bütün hayatı müddetince bu ruh hâletinin tesiri altında kalacaktır. Genç kız devrine giriş esnasında kadın için ayna hemen hemen yepyeni bir keşiftir; daha doğrusu aynanın mâna ve değerini keşfetmiştir. Artık ona nasıl bakılacağını, bakarken neler düşüneceğini bilir.

Henüz kitap halinde çıkmamış bir romanımda¹ eğlence ve toplantı dönüşünü, bir genç kızın odasında tek başına kalıp da soyunuşunu anlatırken demiştim ki: Aynaya baka baka yüzünden, vücûdundan, çıplaklığından –kendi kendisinin alıcısı imiş gibi esir pazarında câriye seçmeye gelmiş bir müşteri dikkatiyle...– her tarafını seyretmekten derin bir zevk duyar. Hele o, toplantıda beğenildiğine emin olarak soyunurken karakterine göre aynaya iki türlü düşünce ile bakar. Birincisi, eline kıymetli bir mal geçirmiş, çok yüksek

1 *Dört Yapraklı Yonca*'da. (hzl.)

fiyatla müşteri bulacağını uman tüccar gibi âzami kâr hırsıyla... Öbürü, Allah'ın kendisine verdiği bu değerli varlığı, gönlünün dilediği birine, hiçbir bedel karşılığı olmadan sadece onu sevindirmek, mes'ût görmek için hediye etmek arzûsuyla! Bir üçüncüsü de vardır: Yarı hediye, yarı alışveriş, bir muvazene...

Ayna karşısı duygu ve düşünceleriyle bir kız, cinsî dokusunu ve seciyesini meydana vurmuş olur. Birincisi, bir “şuh”tur; belki fevkalâde çekicidir amma, aşkta sathî, öz-süzdür... İkincisi, mâşuka tipi, fedakârlıktan ve özlülükten ibaret... Üçüncüsü standart tip, en harciâlemi, fakat erkek bakımından en rahat ettiricisidir.

Kadını kadın yapan da zaten aynaya bakmakla tezahür eden beğendirmeye ihtiyacı değil midir? Beğendirmeye arzûsu ne yaş tanır, ne hastalık, ne hapisane ne de ölüm korkusu... Kadın o mahlûktur ki mümkün olsa son nefesini aynaya bakarken ve beğenilir halde öleceğine emin olarak vermek ister. Beğendirmek ihtiyacına kapıldığı için aynaya bakar ve baktığı içindir ki tuvaletine, makyajına, tavır ve hareketlerine itina göstererek bildiğimiz kadın olur.

Kadında yüksek tahsil yapmak isteğinde de, az çok yine beğendirmeye ihtiyacını arayabiliriz. O da bir nevî tuvalet ve makyajdır, manevî ve kültürel bir ziynet ve câzibe... Nitekim erkeklerin bir kısmı, bu entelektüel süsün tesirine karşı pek hassastırlar, “üniversite mezûnu” diye ağızları kulaklarına varır. Bir dirhem et gibi, diploma da âdeta bin ayıp örter.

Hele tahsili kıt erkek nazarında! Zamâne hovardalarından zengin bir çiftçi, tanıştığı hafifmeşrep bir kadını öğerken bana şöyle demişti: “Pek âhım, şahım bir şey değil

amma, yüksek tahsil yapmış. Hali başka!” Bilgin bir ecnebî muharrirenin iddiasınca kadın, sporu bile aynı maksatla yapar. Manş Denizi’ni yüzerek geçmeye çalışan, tayyare ile devr-i âlem rekorunu kırmaya kalkışan, tenis şampiyonluğunu kazanmaya çabalayan kadın; bunları sırf dikkati üzerine çekmek, beğenilmek, enteresan olmak için yapmaktadır.

Kadın, beş duyugumuza da hitap ederek bizi kendisinden hoşlandırmak için durmamacasına çalışır: Boyanır, gevrek gevrek güler, kokular sürünür, dokunma arzûsu veren şekiller alır; gayesi, muhayyilemizi işletmek, bir şeyler düşündürmektir. Kısacası, farkına varılmadan geçip gitmeye tahammül edemez. Zira kadın verici, erkek alıcıdır; biri mal, öbürü müşteridir. Kadın daima kendisini en câzip şekilde vitrine yerleştirilmiş bir bebek veya rengârenk ışıklar altında sahneye çıkmış bir balerin farzeder. Gezginici, eğlence düşkünü, kalabalıktan hazzeder oluşu da teşhir edilip beğenilme isteğindendir.

Hepsi de kadın yaradılışının nefes alma kadar tabîî, zaruri ve hayatî icabı! Kadın dediğimiz “kendinden hoşlandırma ve kendini beğendirme” cihazının regülâtörü de hiç şüphesiz “ayna”dır.

Ancak ayna, kadın gözünde, erkeğin bildiğinden bambaşka bir şeydir. Aynalar –bazı kadını, erkeklerdeki mîzaç farkları müstesna...– bizimle, idare ederek konuşmazlar, tok sözlüdürler. Aksine, kadına karşı fazla nazik davranırlar. Asıl doğrusu, kadının aynada, kendisini, yukarıda bahsettiğimiz muhayyile kuvveti yardımıyla, olduğundan iyi görmesi, aldatıp avutabilmesidir.

Tek ayna îcad edilmemiştir ki kadına, “Sende iş yok,”

desin! Başka türlü olsaydı, nice kadın, haline bakmadan ne öyle boyanır, ne öyle giyinir ne de öyle kırıttırdı.

Bu belki de aynaların –kendilerini el üstünde tutan ve her zaman karşılarında tapınan– kadınlara bir nezaketidir. Belki de aynanın billûr gibi temiz, şefkatli, merhametli bir kalbi vardır. Güzel olmayanına teselli vermekle kalmaz, onu güzelliğine inandırır, yersiz bir güvenle halk içine salıverir. Cezasını biz çekeriz.

Neticeye gelelim: Genç kız aynaya baka baka kadın olur.

Divan, 14 Mart 1957

KORKULU DEVİR

Kız çocuğu, en küçük yaşında bile ikide bir aynaya göz katıp kendisini henüz yeşermemiş hislerle seyretmeye meraklıdır. Hattâ kız çocukların aynaya baka baka benliklerine sahip olmaya başladıklarını iddia edebiliriz. Fakat ewelce anlattığımız “Koza Devri”ni tamamladıktan sonra; onlar aynaya belli bir maksatla bakarlar: Hoşa gitmek için yapılması lâzım gelenleri öğrenmek... Bu, kadının en fazla üstüne düştüğü bir iştir; âdeta “hocasız tahsil” gibi bir şeydir. Bütün hayatı müddetince o tahsil şubesinin en son yeniliklerini, keşif ve icatlarını bir profesör gayretiyle takip edecek, uymaya çalışacaktır; zîra gayesi, kendisini her yaşta beğendirmektir.

İşte buna çalışırken, bilhassa genç kızın gizlemeye de çalıssa daimî bir çırpınma, kaynama halinde bulunduğu gözden kaçmaz. Kimi fazla kırıtır, lüzumsuz cilveler yapar; kimi zamanından ewel olgun kadın, hatta fam-fatal “meş’um kadın” rolleri oynamaya kalkışır. Vücudunun her tarafını gösterme veya aksine gizleme merakında olanlar da vardır. Arsız, yüzsüz, sırnaşık, kudurmuş, yelloz, kepâze, deli kız, âşüfte, fingirdek, fındıkçı vesaire gibi halk ağzı tâbirlerle belirtilen ve birbirinden ayırdedilen tipler, –esasta seksüel ihtiyaç ve temâyüllere bağlı olmakla beraber– yine de kızlar-

da hoşa gitme, dikkati çekme arzusunun ifrata vardırılmış örnekleridir.

Hoşa gitme, başkalarına zevk verme merakının; kadında, cinsiyetinin icabı doğuştan bir meyil olduğuna şüph e yok... Genç kız, genç kadın, hattâ geçkin kadın seksüel durumuna göre bir şekil ve tarz bularak kendisini beğendirmek için muhakkak bir şeyler, çok defa fevkalâdelikler yapar.

Kendinden hoşlandırma ve etrafındakilere zevk verme işinde çığırından çıkmamak, fazla ileri gitmemek, ölçü ve kıvamı aşmamak, kısacası o hevesi frenlemek hem şarttır hem de büyük bir marifet!

Tecrübelerimle bilirim ki, beğendirmek ve hoşa gitme hususunda azamî kayıtsızlık gösteren, süslenmeye aldırmayan, şuhluğa kaçmayan, erkeğe omuz silken, böyle şeylere değ er vermeyen bir genç kız bile, o yolu tutarak dikkati çekmek isteyen her genç kızkıne benzemeyen bir “taktik” e başvurup yine de hoşa gitmekten başka şey düşünmeyen bir küçük düzenbazdır. Pek gizleyerek baktığı aynasında kendine bu hali yakıştırdığında şüph e etmeyiniz. Nitekim o hal, bazı erkeğin hoşuna gider; kadında tabiîliği seven hizmetçi ve işçi düşkünü erkekler az değ ildir; küçük hanım bu sırrı keşfetmiş, erkeği avlama vasıtası olarak bizim tarla kuşlarını vurmak için renkli aynalar kullanmamız gibi, süs ve şatafat-tan faydalanan öbür cinsdaşlarının aksine tabiîlik öksesini seçmiştir.

Demin bahsi geçen “deli kız” denilen malûm tipe gelince; şimdi ismini hatırlayamadığım bir kitabında merhum Mazhar Osman, onu psikopatlar, yani normalle anormal arasındaki bîtaraf bölgede serbest yaşayan yarı hastalardan sayar.

Deli kız zekîdir, hareketlidir, çok defa güzel veya sevimlidir. Çapkınca halleri, gevezelikleri –ki böylesine halk ağzında “dillidilâzer” denir– ölçüsüz ve devamsız muhabbet ve nefretleriyle durmamacasına, herkese yorgunluk verecek derecede dikkatini üzerine çeker. Fikrimce bütün bu yaptıklarında hep, cinsî arzu ve temayüle dayanan hoşâ gitme, kendisiyle meşgul ettirme, silik kalmama gayretini aramalıyız.

Evet amma deli kız bir gün akıllanıverir; şaşakalırız. Ne olmuştur? Ya bir erkeğe gönül vermiş yahut evlenmiş, evlenince de yatışmıştır. Deli kızın tedavisi bunlardır. Peki, yalnız deli kızın mı? Aşk ve izdivaç çoğu genç kızda başkalarının hoşuna gitme ve dikkati üzerine çekme faaliyetini büsbütün durdurmasa da azaltır. Zira maksadın en mühimmi, mânânen veya maddeten yahut her ikisi aynı zamanda elde edilmiştir.

Şunu söylemek lâzım: Hoşâ gitmeyen, fazla çalışan kız ve kadındır. Erkekler çokluk hazetmezler. Hele öylesini aşka ve evlenmeğe lâyık bulmazlar. Gönül avutma ile ciddî proje arasında ekseriya fark gözetirler. Bir nevi ruhî inhirafa müptelâ olan erkek de yok değildir. Öyleleri flörtçü, oynak tavırla, ifrad derecede tuvalete ve giyim kuşama düşkün, gösterişçi, fettan görünen ve çok defa basitten aşağı zekâda kadınlara karşı zaaf duyarlar amma bunların sayısı büyük bir yekûn tutmaz.

“Deli kız”ın ve hoşâ gitme merakına daha makûl ölçüde kapılmış olanların aşk yahut izdivaçla bu meraktan şifa bulduklarını veya bu hastalığın had safhasını geçirdiklerini söylemiştik. Halbuki demin flörtçü, gösterişçi vesaire gibi sıfatlarını saydığım kızlar ve kadınlar için şifa ihtimali azdır.

İzdivaç, bunlarda gösterişçiliğe sermaye teminidir; aşk da zaten semtlerine pek uğramaz.

“Monden” yani bizim yeni bulduğumuz tâbir ile sosyete kadını o kısımda yer alır. Aklını, fikrini bütün melekâtını elbiselerine, mücevherlerine, saç ve yüz tuvaletine, endamının muhafazasına, dolayısıyla etrafında hayranlardan ve kıskananlardan teşekkül etmiş gurupların mütemadiyen çoğalıp artmasına vermiştir; dikkati çekmek, tahrik etmek, aynı zamanda muhit işi süslemek tek düşüncesidir.

Süs olarak, tuhaf ve zarif bir şey olarak doğrusu hoştur da! Gözlerin bir zevkidir, medeniyetin de icâbı. En eski medeniyetlerden en yenisine, hattâ bu zümrenin medeniyet üzerinde bazı müspet tesirleri de olmamış değildir. Monden kadın tipi hakkında epeyce söylenecek söz vardır. Nitekim bundan ayrıca bahsedeceğiz.

Genç kız dikkati çekmeğe çabalarken heyecanını frenleyememek, ölçüsünü bulamamak ve ifrata varmakla kendi kaderini tâyin eder; bedbaht ve sefil olması bundandır. Erkek onu ya pek havai bulur, hayatını bağlamaktan çekinir yahut kolay elde edilir bir metah sayarak bu bakımdan işe girer; yahut da ruhsuz, soğuk tesiri bıraktığından yakınlık duymaz. Fazla giyim, kuşam meraklısından ürker. Hülâsa genç kızın mukadderatı ekseriya koza devrini takip eden yıllarda belli olur.

Doğrusunu isterseniz ölçme ve frenleme meselesinde kabahat daha ziyade veraset suretiyle intikal etmiş nakiselerde, kaderimizi önceden çizmiş olan ruh dokusunda kısacası mizaç dediğimiz fizik ve moral teşekkülün tümündedir. Muhit ve terbiye, onu az çok tesviye edebilirse ne âlâ! Yazık

ki çok defa öyle müsait zemin bulunmaz, kötü örnekler ve kötü teşvikçiler yüzünden genç kız büsbütün harcanır.

Onun içindir ki gerçek “tehlikeli dönemeç” ve “korkulu devir” genç kızın kadınlığa girişi sırasına rastlar. Onların bu devirde geçirdikleri hoşa gitme ve halk lisaniyle “koca bulma” buhranının aldığı ifrad şekillere baktıkça ne kadar üzüldüm!

Divan, 21 Mart 1957

MONDEN – DÖMİ MONDEN

Kadın yalnız “Hoşa gitmek” ile memnun kalmaz, ayrıca teferrüt etmek de ister. Başka kadınlara üstün olmak, onları geçmek, onlar arasında parmakla gösterilmek, kendisine, “Ne yaman, ne marifetli, ne fedakâr, nasıl da çilekeş ve cefakâr kadın,” dedirtmek merakındadır.

Teferrüt için seçtiği vasıtalar, usuller, yollar epeyce çeşitlidir ve hepsi de cemiyetin lehine değildir. İş kötü tarafından da alabilir. İyi veya oldukça iyi olanları arasında akla evvelâ “giyim kuşamda teferrüt” gelir. Ev temizliği, çocuk bakımı, el işi, yemek pişirme gibi bazı merakları da titizlik derecesine, aşırı mertebeye, ihtiraz haline götürmesi de çok kerre teferrüt arzusundandır.

Yemek meraklısı bir hanımın şu veya bu tatlıyı, böreği vesaireyi öbür hanımdan daha nefis yapmağa çalışması, muvaffak olması hususunda asıl tahrik edici sebep budur, kendi boğazına düşkünlük yahut boğazına hizmet yolunda kocasına hulûl meselesi ikinci plânda yer alır. Kocasının yemesini ister, ondan da zevk duyar amma esas zevki üstünlüğünü göstermiş olmasında bulur.

Evinin intizamına ve temizliğine dört elle sarılmasını alelâde bir kadın merakından ibaret saymamalıyız. O da yine, “Herkesden daha temiz, daha üstün bir ev hanımı”

diye anılmasını istemesindendir. Çocuk muhabbetini anormal hale götürmesinde de –doğuştan çocuğa bağıllık dışında– yine bir gösteriş ve teferrüt merakı aranmalıdır.

Hatta kadın aşkta aynı merakın tesiri altında kalır; başka bir kadından daha fedakâr, daha ateşli, daha mes’ut veya bedbaht âşık olmak, aşk kahramanı ve kurban sayılmak, kendinden bu şekilde bahsettirmek, kısacası âşıklıkta da teferrüt etmek başlıca düşünce ve isteğidir.

Kadın için “modanın esiridir” derler. Moda nedir? “Eşya, elbise, mobilya, süs ve benzerlerinin şeklini tayin eden geçici tarz” modadır. Modalar tabîî bir ihtiyaca, yani insandaki değişik şeyler görme, yeniliklerle karşılaşma, yenilikten ve değişiklikten heyecan duyma ihtiyacına cevap verirler. Elbette ki esasta dikkati çekmeyi, kendini beğendirmeyi, göze hoş görünmeyi isteyen kadın böyle heyecan verici bir fırsattan azamî derecede istifadeyi düşünür.

Moda hakkında mübalağalı sözler söylenmiştir. Meselâ bir Fransız atasözü şudur: “Modayı deliler yapar, ona akıllılar uyar.” Bir şair de der ki: “Moda zalim bir hükümdardır, bizi onun elinden hiçbir şey kurtaramaz.” La Bruyère her zaman olduğu gibi makûldür: “Modaya uymak kadar uzak kalmak da gülünçtür.”

Benim fikrimce moda ve harp insanlığın ilk çağlarından beri fikir yorma, zahmete katlanma, hırsa kapılma, uğrunda her türlü fedakârlığı hiçe sayma, esas meşguliyet ve meşgalemizi teşkil etme bakımından birbirlerine benzerler. Nelere mâl olmuşlardır? Onlar yüzünden uğranılan zararlar hesaba, kitaba sığmaz.

Harp ve moda namına işlenen cinayetlerin kapıldığımız delilikler karşısında akıllar durur. Fakat her ikisi de insan-

daki icat kabiliyetini işletmeye yaramıştır. Zaten ikisi de aynı ihtirasa dayanır: Üstünlük hırısı? Âciz olanı ezmek ve üzme, kendini beğendirmek, teferrüt etmek ikisinin de dayanağıdır. Moda gibi çok def'a harpleri de deliler çıkarmaz ve buna akıllılar uymaz mı?

Teferrüt merakında olan kadın modadan faydalanmaz da ne yapar?

* * *

Modalar, bilhassa bahis mevzuumuz olan kadın modaları yüz çeşit zarıflığı, tuhaflığı, komikliği, acaip değişimleriyle cemiyetimize çeşni katarlar. Bir zamanın çemberli malakof etekleri, üstlerine oyuncak gemiler oturtulmuş saç tuvaletleri, hatta dünkü mantar ökçeli nalınlar ve bugünün şapkaları ne idi, nedir?

Hepsi de dikkati çekmiye yarar, bu maksatla uydurulmuştur ve yine bu maksatla ikide bir tekrar edilir. İşte modayı kadınlara sevdiren de sonu gelmiyen o hareket, ara vermiyen o hayatiyettir. Etekler uzar, kısalır, genişler, daralır. Kadın bu değişmelerde kendini değişik görür ve değişmiş, yenilemiş görüneceğini düşünerek sevinir.

Şu var ki, gerçek modayı temsil eden gerçek modacı zümre “monden kadın”, “sosyete kadını”dır. Bu kadını bir nevi ressam ve heykeltıraş sayabiliriz; kendi resmini ve heykelini yapıp teşhirden zevk alan bir artist! Hoş, fani eserine onun kadar emek, para, zaman harcıyan, perhizler, buhar banyoları, beden hareketleriyle işkencelere katlanan fedakâr sanatkâra öbür hakiki sanat şubelerinde az rastlanır ya!

Ancak monden kadın, çoğunluğu itibariyle asıl aşka, derin muhabbete, köklü şefkate yer ve zaman ayıracak vaziyette bulunmadığından, esasen bu hislere karşı az çok refrakter, mukavim yaratıldığından –öyle yaratılmasa idi monden hayata intibak edemezdi– her hangi sınıf, seviye ve zümredeki cinsdaşlarına nisbetle kadınlara has bazı meziyetlerden ve zevklerden mahrumdur; zevkini, aklî ve hissî melekâtını bir noktaya, süs olmağa tevcih ve teksif etmiştir.

Süs ve süslülük tabiatta da mevcut olduğuna göre alışılmış ve aranan bir şeydir; kadına pek yararır. Süslenmesinin cemiyete yalnız zarar verdiğini de iddia edemeyiz. O yüzden geçinenler çoktur, dünya yüzünde geçindirici bir endüstri teessüs etmiştir, kadını süsleme endüstrisi.

Şimdi mevzudan uzaklaşmış olduğum zehabını veren bir söz değiştirmiyi yapacağım, çokça bahsettiğim meze sofrası tariflerinden bir noktayı tekrarlıyacağım. İyi donatılmış o sofradaki hoşluğu damaktan önce gözler farketmelidir. Zira meze sofrası evvelâ bir renk sergisidir. Renk istifine, imtızacına, ahengine çalışarak renklerden tertip edilmiş, renk ve şekil güzellikleriyle açlık doyuran ve neşe veren bir iştah ve sinir ilâcı tesiri yapmalıdır.

Bana sorarsanız –yemesini sevmemekle beraber– bu sofranın hepsinden tabîi olan neşe verici süsü kırmızı turp, daha doğrusu kırmızı turp tabağıdır.

Ancak turp hünerle temizlenmeli, dizilmeli ve sofranın yakışık olan bir yerine konulmalıdır ki, kendini göstermekle kalmasin, beğendirsın de! Öyle yapılmadıkça, yani uçlarında püskül gibi azıcık yeşillik bırakılmadıkça, kırmızı derisi hendesi intizamla birer miktar alınıp beyazı meydana çıkara-

rılmadıkça, ayrılmamak şartıyla ortalarından muntazam surette bölünmedikçe ve bilhassa yan yana zarafetle sıralanmadıkça bahsettiğimiz güzellik kendini göstermez.

Bu işin bir püf noktası da şudur: Turplar ne fazla kuru ne de fazla yaş olmalı. Kuru olurlarsa banacağınız tuzu çekmezler ve cilâlı görünmezler; fazla ıslakları ise o tuzu sulandırır, çeşnisini kaybettikten başka temaslariyle de parmakları memnun bırakmazlar. İşte turp mezesini hazırlayan her kimse bu incelikleri sezmeli, bilmeli, öğrenmelidir.

Şık, monden kadın kendini teşhir edişte o incelikleri hakkiyle sezmiş, öğrenmiş, kemal mertebesinde kavramış olan kadındır. Bir mal nasıl teşhir edilir, onun kusurları nasıl örtölüp güzel tarafları ne gibi ustalıklarla belirtilir, ondan nasıl azami zevk payı çıkarılabilir, onu neşe ve iştah açıcı hale sokmak için neler yapılması gerekir? Bütün bunları bilen, bilgisine her gün yeni bilgi katan, bildiklerini az bulup durmamacasına öğrenmeğe çalışan artist, süs düşkünü, moda meraklısı, teferrüt etme heveslisi kadındır.

O kadının amatörüne Frenkler “monden”, profesyoneline “dömi monden” isimlerini verirler.

Divan, 28 Mart 1957

İMRALI, KADIN VE EKONOMİ

Pek haklı olarak methüsenâ böyle devam ederse, dünyanın şu fazlaca külfetli devrinde İmrâlı Adası'ndaki âsude ve teşkilâtlı hayata gıpta edenlerin adedi gittikçe çoğalacak... Bilhassa kadın yüzünden veya kadın çorabı, elbisesi, ayakkabısı ve mayosu sebebiyle ne yapacaklarını şaşırmış, şaşkına dönmüşlere o kadınsız ve masrafsız ömür, hiç olmazsa normal vaziyet avdet edinceye kadar, ideal bir inziva hayatı gibi görünecek! Harp zamanı sıkıntısını, üç beş sene, kendi ektiğini biçip yiyerek, kendi dokunduğunu serip giyerek, sanatoryum kurulacak kadar güzel havalı bir adada ve yalnız erkekler arasında geçirmek fikri pek de yabana atılacak projelerden değildir. Hattâ buna ulaşmak keyfiyeti, “arka” aramıya, şimdiki münasebetsiz tabirle “pistonlamıya” bile değer!

Diğer cihetten İmrâlı, idare cihetinden de değme devletlerin eremediği harikulâde mükemmel, malî ve ekonomik bir sisteme maliktir. Gazetelerin yazdıklarına göre mahkûmlar yiyip içtikten, giyinip kuşandıktan, ihtiyaçlarının kâffesini temin ettikten sonra, el emeklerinden hükûmete 30 bin lira fazla irat dahi çıkarıyorlarmış... Bana, dünyada bu derece verimli hangi hükûmet bütçesi, hangi fabrika bilânçosu gösterebilirsiniz? Bir bakıma göre, demek ki ka-

dın olmıyan yerde muvazene daha kolay teessüs edebiliyor ve “istihlâkçi” azaldığından “sa’y” daha fazla verimli oluyor. Bu iktisadî davayı kendisine gaye edinen müstakbel bir ilim veya devlet adamının kadınla erkeği –muayyen zamanlarda, muayyen usuller dairesinde buluşturmak şartıyla– birbirinden ayırmıya çalışması ve ortaya böyle muazzam bir proje ve nizam koyması ihtimal dahilindedir.

Zaten görüyoruz ki, yalnız hürriyetin nez’iyle iktisadiyat âlemi salâha kavuşmuyor. İmralı’dan aldığımız dersten anladığımıza göre hürriyetle beraber, hürriyet gibi hem pek tatlı, hem idaresi güç olan “kadın”dan da mahrum bırakılmamız lâzım! Bakalım onu hangi cihan harbinde, hangi yiğit tatbike kalkışacak!

Tan, 25 Temmuz 1941

KADIN, SANATIN DA ANASIDIR

Ortada bir söz dönüyor: “Güzel sanatlarda kadın erkek-
le boy ölçüşemezmiş; kadın, ne musiki, ne edebiyat,
ne heykel ve resim, hiçbirinde ileri gidemez, bunlardan
hiçbirine kadının eli yatmazmış... Yalnız, birazıcık şiir yaza-
bilir, pek iyi de dans edebilirmiş... O kadar!” Bu eksikliğın
ve yetersizliğin sebebi acaba nedir? Kusur, kadının yaratılı-
şından mıdır, yoksa cemiyet hayatında ona ayırageldiğimiz
yaşama tarzı icabı mıdır? Benim bildiğim şudur: Kadın, ola-
bilir ki, iki sebepten dolayı da saydığımız güzel sanatlarda
tam üstünlüğe erememiştir; fakat güzel sanatların ve yüksek
sanatkârların ilham ve ihtiras kaynağı hiç şüphesiz ki kadın-
dır.

Kadından ilham ve ihtiras almasaydı musikide bir Beet-
hoven, bir Chopin, bir Schubert, bir Schumann yetişemezdi;
bir Wagner de öyle! Bunların dehalarını işleten, ısıldatan,
eserlerine gök, deniz, çağlıyan ve güneş genişliği, derinli-
ği, coşkunluğu ve aydınlığı veren kadın aşkıdır, aşktır. Re-
simde Léonard de Vinci’ye ölmez eserler kazandıran da bir
kadın değil midir? Lamartine’den, Hugo’dan, Balzac’dan,
Sully Prudhomme’dan, D’Annunzio’dan bahsederken de,
şiirde ve romanda, birçokları gibi kadınlara yer vereceğiz.
Kadın ve kadın sevgisi en normal, en beşerî, en kudretli il-

ham kaynağı ve ihtiras meşalesi olmak bakımından güzel sanatlardan çekip koparamıyacağımız lüzumlu bir unsurdur; sanatın mayasıdır. Sevdığı zaman ve bu ihtirasa kapılınca bir artist daha yaratıcı, daha verimli, daha hünerli olur. Bu sevgi ve hırs, yüksek sanatkârın hızını arttıran ve ona engeller atlattıran bir kamçı yerine geçer. Bayağı bir adam üzerinde kısır kalan veya zararlı olan aşk ve ihtiras, gerçek sanatkârı yedi kat göke, ölmezliğe ve sonsuzluğa ulaştırır.

Sanatkâr, aşk ve ihtiras denilen ateşi en iyi şekilde kullanan, bu ateşten en şaşırtıcı şekilde faydalanıp medeniyete kazançlar temin ettikten sonra kendi ateşinde yanan bir sihirbazdır; o sihirli ateş ise kadındır. Böyle olduğu içindir ki kadın güzel sanatlarda doğrudan doğruya bir üstünlük elde etmese bile, aleyhinde elde edilen bu üstünlüğün cevheri yine ondadır, kadındadır. Kadın, güzel sanatların da anasıdır!

Tan, 27 Aralık 1941

KADIN, ÇİÇEK VE YEMİŞ

Beş yıldan beri bahar, bütün Avrupa'ya dehşetli bir korku sağnağı ile birlikte geliyordu; bahar taarruzunu bekliyorduk; baharı kanlı savaşların başlangıcı sayıyorduk. Fakat baharların en korkuncu asıl şimdi karşımızdadır: Harb yalnız bir cephede olmayacağı, kıtayı baştan başa saracağı benziyor. Görünüşe bakılırsa çiçekli ağaçların çoğu yemiş veremeden top ve bomba sarsıntularıyla yanarak, çignenerek, devrilerek mahvolacak. Çiçek ve yemiş ki yeni medeniyetin gittikçe bağlandığı, merak saldığı, zevkinden ve gıda hassından faydalandığı unsurlardır. Eski medeniyette de, bir zamanlar çiçeğin ve yemişin büyük değeri vardı; hele aşk çiçeksiz ve yemişsiz olmazdı. Eskiler aşk sahnelerini çiçekle ve yemişle süslerler, se-dirlerini bahçelere kurarlar, çiçekler arasında hem sevişirler hem de dumanı üstünde üzümler, olgun şeftaliler, yarılmış narlar, çatlamış incirler, cilâlı elmalar, pişkinlikten murabba kıvamını bulmuş hurmalar yerlerdi.

İşte size F. Chabas ile G. Maspero adında iki meşhur Mısır eserleri bilgininin elde ettikleri “papi-rüs”lerden birer tercüme örneği: “Eli elimde beni bahçesine götürdü, bal ik-ram etti, kamışlar yemyeşildi, fidanlar çiçekle örtülü... Frenk üzümleriyle kirazlar yakuttan daha kızıldı ve olgun erikler tunç rengi bağlamıştı. Kartopları ise kabukları soyulmuş,

taze Hindistan cevizleri kadar beyazdı. Gölgenin serinliğı içimize süzöldü. Sevgilim! Yarısını ısırdığını o inciri ver, ben yeyip bitireyim! Aşkının bağırıma yayıldığını duyuyorum... Rayihanın tene, sütün bala, şarabın suya karışması gibi..."

Bütün bu adsız şairlerin şimdi ölmüş olan lisanlardan yazdıkları aşk türküleri hep çiçek ve yemişle doludur; kadına ve aşka çiçekle yemişi pek yakıştırırlar; çiçek kokusu ve yemiş tadı içinde seviştiklerini anlatırlar. Sevgililerin ağzı oğul balı, elma veya incir kokar. Yukarıdaki türküyü bir daha okursanız kadının çiçek ve yemişle uygunluğunu anlarsınız.

Tan, 19 Nisan 1944

OKUNAN YAŞ

Kadınlar kongresinde bir hanım sicil fişlerindeki yaş sualini kaldırılmasını istemişti. Çoğumuzda yaş, otomatik bir makine ile işliyormuşçasına yüzümüzde çetelesini tutmaktadır. Bereket umumî bakımdan insan nüfus kâğıdında değil, başkasına görüldüğü yaştadır. Nitekim yaşlı tesiri yapan genç olduğu gibi gerçek yaşını belli etmeyen geçkin de var. Diğer taraftan kadın yaşa karşı bazı avantajları haizdir: Cinsî vazifesi pasiftir ve makyaj yapabilir. Yaşının sorulmasından korkacağına, görünmesine ehemmiyet vermelidir. Erkek bir kadını hüviyet cüzdanını yoklayıp yaşını öğrendikten sonra beğenmez ve sevmez ki! Beğendi, sevdi ise bu, elbette sonra düşüneneği yahut hiç düşünmiyeceği bir meseledir. “Vay! Yaşı sandığımdan büyükmüş” diye aşkıandan feragat eden erkeğe rastlanmış mıdır?

Görünen köy kılavuz istemez, görünen yüzün de nüfus kâğıdına ihtiyacı yoktur. Zaten yüzümüz herkese ve aynalar kendimize en doğru nüfus defterimizi açıyor. Bunu nasıl örtebiliriz? Aksine yaşa çok ehemmiyet veren kadın durmacasına aynaya göz atıp yaşını yoklamaktan usanmaz bir nüfus memurudur!

Yeni İstanbul, 4 Mayıs 1956

İKİ GÖRÜŞ FARKI

Üç tramvay yolunun birleştiği bir meydanda duruyordum. Cereyan kesilmiş, arabalar sıralanıp kalmıştı. Pencerelerden dışarıyı seyreden erkek başlarının bir noktaya çevrildiğini gördüm, baktım: Bir genç kadın yaya kaldırımından ağır ağır gidiyor. Çok mu süslü, şatafatlı yahut güzeldi? Aksine mantar iskarpinsiz, boyundan atma çantasız, tüllü şapkasız, pek sade giyinmiş biri... Mavi tayyörü rengini atmış bile! Fazla uzun boylu mu? Hayır. Pek mi bodur? Değil. Yürürken vücudunu mu oynatıyor, dikkati çekecek hareketler mi yapıyor? Ne gezer, gayet tabii, hattâ oldukça dik bir gidişi var, “Nesine bakıyorlar?” diye şaşarken benim gözlerimin de kendisinden kolayca ayrılamadığını sezdim, düşünmeğe koyuldum. Bir şeye daha dikkat etmişim: Yoldan daha gösterişli, daha çalımlı, belki de güzel kadınlar geçiyordu. Ama biz –artık kendimi de katmak lâzım– bunlara ancak bir göz atıyorduk; ötekinin arkasından ise göz dikme, göz işletme ve koşturma yarışına çıkmıştık.

Halbuki kadının kusurları çoktu: Omuzları dardı, ayakları büyük ve kuru... Gövde kısa, alt kısım uzun... Kulaklar kaba ve uçları fazla etli. Yanımda bir kadın arkadaşım bulunsaydı bana bunları gösterecek ve “Nesi güzel? Basbayağı çirkin!” diyecekti. Kadın, kadını şüphesiz plâstik tarafından

daha iyi görür; ölçer, biçer, çirkin yerlerini hemen ayırıp aksaklıkları sayar, döker. Şu var ki umumî heyetinin erkek üzerinde yaptığı tesiri anlıyamaz.

Erkeğin erkeği, kadının kadını o tarafından anlıyaması pek tabîidir ve hayırlıdır. Erkek erkeğe, kadın kadına bakarken çizgileri, şekilleri, vasıfları az çok belli güzelliğin tesiri altında kalır.. Güzeli sayılmayan, anlatılamayan cinsî kudretin değil. Eğer insanlar için cins cazibesi dışında yalnız plâstik güzelliğin rolü bulunsa, yani erkek kadına kadın, kadın da erkeğe erkek görüşü ve anlayışile baksaydı aşkın da, evlenmenin de, neslin de çoktan bereketi kaçmış, dünya taş kesilmiş bir müzeye dönmüş olurdu.

Akşam, 24 Ekim 1944

KISKANÇLIK HAKKINDA

Malum cinayet dâvasında –rivayet gazetelerdendir– şöyle bir söz geçmiş: “Kadınlar kocalarını sırf kendi gururları için kıskanırlar. Bu hale nazaran karın beni seviyor da kıskanıyor diye aldanmak erkeklığe mahsus bir budalalıktır!” Fikrimce aynı yanlış kanaate düşen kadınlar da vardır. Bu itibarla eşinin kıskançlığına bakarak sevildiğine inanmak –eğer bir budalalıksa– onu kadın ve erkek iki cinse de maletmek daha doğru olur. Şüphesiz ki kıskanmak, kıskandığı kadını veya erkeği ille sevmek mânasına gelmez. Fakat sadece sevdikleri için kıskananlar yok mudur? İşte o bakımdan da yukardaki hüküm umumî bir kaide olmaktan uzaktır.

İnsan sevdiğini tabiatile kıskanır ve çok defa bu sevdiği şey yahut şahıs da hepsinden önce kendisidir. Kendini küçük düşürmemek, hiçe saydırmamak, herkese karşı aldatılmış bir koca yahut kadın vaziyetinde bulunmamak ister; yani nefsinin düşündüğü için o tesir altında işi kıskançlığa vurur. Kıskançlıkta bencilliği aramak elbette yerinde bir harekettir. Ama kıskançlık üzerine ağır başlı bir tahlile girişirsek, hudperestçe kıskançlığa erkeğin kadından ziyade istidatlı olduğu neticesine varırız. Zira kadın, cinsiyeti icabı “altrocentriste” bir mahlûktur, yani zevklerinin merkezini tercihen evlât, koca, dost gibi bir başkası teşkil eder; halbu-

ki erkek “égocentrisme”dir; nefsinin dünyanın merkezi yerine koyar. Bir haysiyet meselesi yaparak sevmeden kıskanmak kadından çok erkek işidir. Hattâ karısına en az sadakat gösteren ve şahsı için her şeyi mübah addeden erkek kıskançlıkta öbürlerine taş çıkarır. Kadın kıskandırmağa düşkündür. Birçok vakalar o yüzden, kadının kıskançlığı tahrik eden hareketlerinden çıkar. Hemen hemen umumîye yakın bir kaîde olarak erkek; gururu sevkiyle kıskanır; kadın ise sevildiğinin eserini görmek, kendisini sevgilisine daha çok sevdirtmek kasdiyle kıskandırmak yolunu tutar. Kıskanan kadının kıskançlığı erkektekinden samimîdir ve bunda sevginin rolü gururdan ziyadedir.

“Mademki karım beni kıskanıyor, demek ki seviyor” gibi yanlış bir zehaba da dayansa kıskançlığı bir budalalık sayamayız. Bunun aşırı mertebesi hastalık, çoğumuzdaki kadarı ise –bazı hayvanlarda da bulunan– canlı mahlûklara mahsus gayet natürel bir mizaçtır. Çocukta anaya sevgi ile kardeşi kıskanma hisleri bir arada başlar.

Akşam, 29 Ocak 1946

KADINDAKİ ÇALIŞKANLIK

Yaradılışı bakımından kadınlar mı daha çalışkandır, erkekler mi? Bazı bilginlere göre kadın çalışkandır, kadında çalışmak arzusu içinden gelir, kendisini tutamıyarak canla başla çalışır. Hem de erkek gibi çalıştığı kadar eğlenmez, eğlence peşinde koşmaz. Bu fikirde olanlar, “Erkeklerle bakınız,” diyorlar, “işden kurtulunca çok defa soluğu kahvede, meyhanede alırlar; tütün ve içkiye, kumara düşkün olanlar da erkeklerdir; tavladan, iskambilden başkaldırmazlar; at yarışlarına, güreşlere, maçlara, balolara ve tiyatrolara daha fazla onlar gider; pek yorucu olmıyan, boş vakit bırakan işlere, meselâ hükûmet memurluklarına can atanlar da yine erkeklerdir. Kadın bir işe sarıldı mı tam sarılır, artık eğlenmeyi ve dinlenmeği düşünmez olur. Mizaç itibarile kadınlar çalışkan ve erkekler tembel yaratılmışlardır. Şu var ki erkek muhakeme ile, lüzumuna inanarak iş görür, daha kestirme yolu bulur, daha büyük iş çıkarır. Kadın “impulsion - içten darbe” ile çalışır ve en uzun yoldan gittiği için on almak için yirmi enerji sarfeder.”

Kadının çalışkanlığını ispat için de derler ki: “Tatil zamanında çocuklara bakınız. Erkeği okur, oynar, uyur; kız ise şayet anasına yardım etmiyorsa bebek elbiseleri diker, oyuncaklarını düzenler, eşyasını yerleştirir, temizler; etrafa

elinden geldiği kadar çekidüzen verir; oyunlarını bile daha ziyade yün örmek, kroşe yapmak gibi yarın ciddî şekilde başlaması lâzımgelen işlere alışma idmanından ibarettir. Kadın cinsinde bir çalışma susamışlığı vardır, boş duramaz.” Sonra, kadın erkekten fazla sosyal yani cemiyet içinde yaşamaya müsaittir. Arasına kadın karışan gruplar çarçabuk cemiyet haline gelirler, bir gaye etrafında toplanmış, teşekkül etmiş olurlar. Kadın bulunmayan bir damaltı, ev ve aile vasfını alamaz; kupkuru bir barınak mahiyetinde kalır. Kadındaki içten gelen düzenleme, etrafında âhenkli bir muhit yaratma, fitrî çalışma ve derleme kabiliyeti onun hem bir topluluğa çabuk ısınmasına, hem de bu topluluğun dağılmaktan kurtularak cemiyete çevrilmesine yarar.

Amma kadın şimdiye kadar erkeklere mahsus sanılan işlere de girmeli, dış hayatta da çalışmalı mıdır? Ok yaydan bir kere fırladığına, bütün dünya birtakım zaruretler ve düşüncelerle o yola gittiğine göre aleyhdeki tez sade hitabet bakımından değil, her cihetten kazanılsa, artık amelî bir fayda sağlayamaz.

Akşam, 16 Kasım 1946

“ÇAPKIN” SÖZÜ ÜZERİNE

Geçenlerde bizim opera binasının damında geceleyin bir genç yakalamışlar, indirmişler, karakola götürmüşler, bir müddet alakoyduktan sonra bırakmışlar. Ne arıyormuş orada? Bina henüz bitmemiş vaziyettedir; çalıp cırpacak kurşun, boru, cam veya kiremit, hiçbir şey yoktur; başka bir dama atlamak da imkânsız.

O halde? Everest fatihlerinden şevke gelmiş de yüksekere tırmanmak merakına mı kapılmış? Bir nevi spor mu yapıyor? İntiharı mı düşünmüş? Akla yüz türlü ihtimal geliyor ama bu genci dama çıkaran sebep büsbütün acaip! Meğerse bir tarafa gizlenir, gözlerini dört açar, civardaki apartmanları gözetlemiş. Niçin? Perdelerini kapamadan soyunan kadınları seyretmek için.

Zihnim durdu.

Haberi bir gazete röportajında okuduğum zaman şaşkınlığım geçince, kaçgöç zamanı mahalle aralarında bulunan ufak mescit minarelerinden aynı şeyi yapan meyzinleri düşünmüştüm. Çoğu genç, ayrıca sesi güzel olan meyzinlerle kadınlar arasında işaretler ve randevular alınıp verilir, sevişmeler başlar, sezilir, vak'alar çıkarmış.

Eh, bunları tabîi bulmak lâzım. O devirde kadın da, erkek de kıt... Kolay elde edilir, ele geçer şeylerden değil. İki

sini de bir derece mazur saymak mümkün. Diğer taraftan meyzin efendi minareye vazife icabı çıkıyor, dar ve karanlık da olsa bir merdivenden...

Opera damına tırmanan genç ise işi pek konforsuzca, hırsızlama, canını dişine takıp ölümü göze alarak yapmaktadır. Rüzgâr, ayaz (hem orasının ismi de “Ayazpaşa”dır), kırağı, yağmur vesaire de cabası.

Bakalım, damda yerini alır almaz hemen pencere ışıklanacak, bir âfetican odaya girip derhal soyunmaya başlayacak mı? Saatlerce beklemek icabedebilir. Bir kocakarının belirmesi de imkân dahilindedir yahut yetmişlik bir büyük babanın! Hülâsa mescit minaresi kadar sağlam bir iş değildir bu... rizikosu çoktur, hayal sukutu da.

Fakat bir de tutacak olursa? O marazî çapkın için kekâh! Gel keyfim, gel!

Peki, biz bu dam üstü seyircisine (opera açılmadan, henüz iskelet halinde iken devama başlayan bir seyircidir o) “Çapkın” diyebilir miyiz? Çapkın kime derler?

* * *

Sözlük “Çapkın” kelimesini “Geçici aşklar arkasında çokca dolaşan” diye tarif ediyor: Doğrudur. Fakat çapkın aşağı yukarı normal bir insandır, ruh hastası sayılmaz. Zaten çapkın büyük fedakârlıklara, eziyet ve mihnete katlanmadan hedefe en kolay, pratik yollardan dosdoğru gider; gönül eylendirerek, fazla heyecana kapılmadan... Zorlukla karşılaşınca da vazgeçmesini, başka kapıya baş vurmasını gayet iyi bilir. Ne bir “Donjuan”dır ne de bir “Landru” ve onun için

de halk çapkına karşı yazık ki müsamahalıdır. Sevmez ama sevimli bulur; hafiften alır, zararını iyice ölçmeden...

Fikrimce çapkın en basit, yalınkat ruhlu bir mahlûktur; gönlünde derinliğe yer yoktur; şiirsizdir. Aşk mevzuunda olsa olsa bir işportacıdır. İşportacı dilleri döker, çerden çöpten mağaza artığı tapon mal satar; ömürsüz mallardan...

Kadını sever mi? Hayır kendisi de aldanarak kadını aldatınayı ve kadınla sadece serçe kuşu aşkı geçirmeyi sever. Asıl merakı sayıdadır. Yani aklınca muaşaka sandığı vak'alarla sevgili ismini verdiği kadınların yekûn kabarıklığında!

Aşkta ve yarı aşkda belirtilerini gördüğümüz klâsik duygu ve düşüncelerden habersizdir. Ne inler, ne gözyaşı döker, neş'esini kaybetmez. Şimdiki tâbirle "Afer" yaparcasına, simsar gibi oradan buraya koşarak bir nevi iş görür ve kendisine ufak bir pay çıkarır; ilerisine varmaz. Birisiyle en sathî şekilde münasebet tesis etti mi istediği olmuştur:

"Allah bin bereket versin!" dercesine bir tavır alır, bu kadarcıkla yetinir, yenisini bulmağa koşar. O sebeplerdendir ki kadını hiç anlamamış, kadına kıymet biçememiş, aksine kadını daima değerinden aşağı görmüş ve kadından ancak asgarî derecede istifade etmiş olan erkek, "çapkın" sıfatını verdiklerimizdir.

Şu var ki çapkın erkeğin ruh basitliğinde ve çurçurlukta eşi, benzeri olan kadın da çoktur. Bereket, yukarıdanberi târife çalıştığım mahiyette erkeğe düşkün, derinlikten mahrûm, sauhda kalmış, ciddî aşka istidatsız, sadece üstün-körü bağlı ve fedakârlık, vefalılık, kahramanlık hislerine yabancı o hercai meşrep kadın tipine erkeğe nisbetle daha az rastlanır.

Çapkınlar –erkek veya kadın olsun– aşk bahsinde iptidai yahut insiyak derecesinde kalmış sinek familyasından böceklerdir, aşk sinekleri! Bulunduğu yerde, bulunduğu ile bir an temas eder; yeni bir yerde, bir yenisiyle ve aynı heyecan zerresiyle “monoton” maceralarına devam etmek üzere uçar gider. Çapkına heyecanın büyüğü hiç bir zaman nasip olmaz; olduğu takdirde terfi etmiş demektir: Çapkınlıktan âşıklık mertebesine yükselen bir mahlûk, insanileşen bir böcektir, artık!

Aşkın kanadları çapkında yoktur; o kanadlar ki tayyarelerden önce de insanları yedi kat göğe uçururdu. Çapkındaki kanad, karıncalardaki gibi uçurmayaya yetkisiz, sürünmekten kurtaramıyan, süs makûlesi zarlardan ibarettir. Çapkında gönül acısı duymak nevinden ancak yüksek insanlığa hâs derinine hislilik aramayınız. Bunlar yarı nebat, yarı mahlûk sünger cinsinden nesnelerdir. Kendilerinde tat alma, acı duyma, elem çekme gibi asabi cümle hassaları henüz kıvamını bulamamış, hele vicdan hiç teşekkül edememiştir.

Şaka yaparken fenalık eden zararlı insanlar bunlardır. Bir dakikalık sudan zevkleri için nice felâketlere sebep olurlar. Zira kadın, bilhassa tecrübesizi onun döktüğü tatlı dillerle sarhoşluğa kapılır, işi ciddiye alır, bir zayıf dakikasında gönlü ile beraber nesi varsa verir. Ötesi malûm: Beşer tarihinin çoğu gizli kalmış, azı bilinip işitilen çeşitli dramları! Ekseriya içine doktor, ebe, savcı ve polis karışan, bazan morgda, bazan morga uğramadan teneşirde, bazan da genelevlerde neticelenen küçük dramlar...

Çapkının tahribatı büyük aşklarınkinden kıyas kabul etmez derecede ağırdır, şümüllüdür, yazık ki mühimsemeyiz.

Böyle olmasına rağmen lisan da “çapkın”ı okşayıcı bir söz olarak da kullanırız: “Hay çapkın hay!” deriz. Fakat buradaki çapkın sevimli, canayakın ve hareketleri zeki mânasına gelir. Yine lisan meselâ “Çapkın bir bakış, çapkın bir gülümseme” gibi tariflere de yer vermiştir.

Buradaki çapkınlıktan meram, cinsî arzu taşıyan veya hatırlatan haldir. O hal hepimizin hoşuna gider, hele kadına çok yakışır. “Çapkın kız” diye anlattığımız bir tip de vardır ki bahsi edilirken herkesin ağzı kulaklarına varır.

Çapkın kızın ille cinsî arzulara ve erkeğe düşkün, geme ve dizgine gelmez derecede haşarı, şehvi iştah müptelâsı olması lâzım gelmez. Doğuştan onun bir dış taraf süsüdür bu! Çapkın kızların arasında ne temiz huylular, iyi bir zevce ve ana olanları gördüm. Hattâ öteki bakımdan durgun ve hissizlere de yine böylelerinde rastlanır.

Bizim opera binasının damına çıkan genç ne çapkın ne de âşıktır; günün birinde Bakırköy hastanesine girmesi ihtimali olan bir psikopattır. Gel de bu kelimeyi kullanınca şöhretinin ölmez tarafını bununla yapan merhum bir başvekil derhal hatırlama. O kelime kaldıkça nesiller boyu kendisini unutamıyacağız. Şayet 7 Eylül kararları da aynı zamanda hatıra gelmese belki rahmetle de anardık. Son harplerde Sarıkamış ve son zamanın kararlarında 7 Eylül millî felâketlerdir ve ikisi de kendini beğenmişliğin tamir kabul etmez hatalarıdır.

Zafer, 4 Aralık 1953

TOPLUM HAYATINDA KADIN

ÇÖKMÜŞ BİR EDEBİYAT

Garp edebiyatında Pierre Loti cephesi artık çökmüşe ve belini bir daha doğrultamıyacağa benziyor.

Bir müddetten beri –hele şu harb sonu– Yakın Şark, belki de bütün Şark bölgelerinin eskiliğe bağlı kalmış sosyal hayatı muharrirlerce pek cazibeli ve yazı yazmak için şiddetle lüzumlu görülmemektedir. Aksine şimdi o âlemin modernleşmesinden zevk alanlar, yeniliğe doğru gidişini övenler çoğalıyor, rağbet buluyor.

Bir zamanlar neydi... Şurada çarşaf kalktı, burada medenî nikâh yürürlüğe girdi, halk şapka giydi diye matem tutan ediblerle karşılaşır; “Artık dört kadınla evlenme, dört gün için nikâhlanma yasak olmuş... Vah vah!” feryatlarla karşılanırdık.

Tuhafı şu ki bu gibi değişikliklerin tasası o memleketin geleneklere, göreneklere bağlı ahalisinden çok Garplı muharrirlere düşmüştü. Sanki dört kadın alamıyacak, karılarını çarşafa sokamıyacak ve kafese tıkamıyacak olanlar kendileriydi. Sanki Pierre ve Paul artık başına sarık saramıyacak, sırtına kaftan giyemeyecek ve nikâhlılarından birini talâkı selâse ile boşayıp sonradan hülle saptırarak tekrar “harem”ine alamıyıcaktı!

İstiyorlardı ki bu memleketler oldukları gibi kalsınlar.

Bir gün muharririn canı belki Garp'ın monoton hayatından sıkılırdı; peçeli kadın görmek, külâhlı erkeklerle konuşmak, mezar taşına sırtını dayayıp nargile içmek ve erkân minde-
rinde bağdaş kurmak arzusuna kapılırdı. Bavulunu alır, ge-
lir, bir müddet gönül avuturdu. Sonra dönüşte de bir şeyler
yazar, para ve şöhret kazanırdı.

Sosyal inkılâplar bu hesapları bozduğu için edibler
memnun olmadılar.

Nerede aptest ibriğini elinde sallıya sallıya giden, cüb-
besi sırtına devşirilmiş yeşil sarıklı hoca? Nerede süprüntüle-
ri eşen ve çeşmenin kuru yalağı içine serii kazevi parçası üze-
rinde yavrularını emziren köpekler? Nerede okka, batman,
endaze, arşın gibi hoş tâbirlerle alış veriş? Nerede mahalle
mektepleri, falaka ve ölü yıkayıcıdan öğretmen?

Modası geçen edebiyat işte budur.

* * *

Yeni edebiyatçılar sokakta çarşafli kadına, palabıyık se-
bilciye ve gocuklu bekçiye raslamadıklarından dolayı kedere
düşüyorlar.

Bir memleketin hususiyetini böyle dış manzaralardan,
acayip dekorlardan ziyade içte, zihniyette, bilhassa silkinip
kalkınma iradesile ileriye atılış kudretinde arıyorlar. Günün
edebiyatı dinamiktir. Muharrir eski eserleri seviyor amma
eski kafalı adamdan hazzetmiyor. Bir millet, teknik sahada
en ileri bir millete yetişme gayreti nispetinde seviliyor ve
övülüyor.

Vaktile Şarkçı ve Şarklıcı edibler –sırf kendilerine bir

mevzu ve bir eğlence olduğu için sevdikleri- doğu ülkelerinde Garphılaşıma hareketi başlayınca fena bir yol tutmuşlardı: İnkılâpların o ülkelere zararlı olacağını söylüyorlar, yenileşme dâvasını çürütmeğe yelteniyorlardı. Halbuki içlerinden diyorlardı ki: “Bir eğlencemiz eksiliyor. Canımızı sıkan budur!”

Asrımızın edibi çok daha dürüsttür.

Pek iyi hatırlarım: Şimdi bize uymakta, yani bizdeki sosyal değişimleri benimsemekte gecikmeyeceği anlaşılan komşumuz Arap âlemi de o propagandalara ağız uydurmuştu. Bir gün gazeteler şu fikri yayımladılar: Çarşıftan ve peçeden sıyrılan Türk kadınının çirkin olduğu meydana çıkmış...

Bu söze kızanlar ve bana, “Neden cevap vermiyorsun?” diyenler olmuştu. Fakat ben Türk kadınının ağzını burnunu, gözünü kaşını, kolunu budunu övmek işini üstüme alamadım. Çalgılı kahvelere Türk artisti yetiştiren bir kumpanyanın Arabistan acentesi değildim. Ayrıca bunda milli bir fayda da görmüyordum. Kadını en güzel olan bir devlete öbür devletler haraç vermezler. Nobel listesinde de güzel kadın çıkaran adama birkaç milyon ayırmamışlar. Zaten komşu memleketler o çirkin mala boykot yapsalar sevinirdim bile! İzmir üzümü ve inciri imişçesine kadınıımızı da ballandıramazdım ya! Ona bir “ihracat malı” gözüyle bakmıyordum.

* * *

Yalnız şöyle yazdım: Çarşıftan ve peçeden sıyrılan kadının çirkinliği anaşıldı ise iyi olmuş. Zira bunun bir mânası da “peçeyi kaldırmasaydınız kadınlarımızı güzel sanacaktık,

aldanacaktık” demektir. O halde çarşafı atmakla bir yalancı-
lığı önlemişiz. Peçenin süslü ambalâjı altında güzel sanılan
çirkin dişi ihracatı yapmak niyetinde olmadığımız için de
müteessir değiliz!

Şu var ki peçenin atılması, yüzünden peçesi sıyrılınca
çirkin olduğu meydana çıkanları bu memleketlerde yine
itibardan düşürmedi. Hattâ –pek yeni ve parlak misallere
göre– itibar gün geçtikçe artmaktadır bile!

Maksadım bizde kadınların güzel olup olmamaları me-
selesini kurcalamak değildir. Eğer yazıya kadın bahsi karış-
tı ise bu, sosyal inkılâplar karşısında iki dünyanın –Şark ve
Garp âleminin– çeşitli cephelerden nasıl harekete geçtiğini
göstermeğe yarayan bir örnek teşkil etmesindendir.

Türkiye asrın icaplarına uyarken, Avrupalı edibler bu-
runlarının dibindeki “pittoresque”, yani bambaşka, hususi-
yetli ve tasvire değer bir süjeyi kaybetmelerinden ötürü sinir-
lenmişlerdir. Müslüman komşularımızda ise bir kısım halk
bunu “dinden çıkış” mânasına alarak öfkelenmiş, münevver
zümredekilere gelince, kendi memleketlerinde taassuba
meydan okuyarak aynı şeyi yapacak kudrette bulunmadık-
larına kızmışlar, inkılâbımızın sosyal taraflarını kıskançlık
tesiriyle zemme koyulmuşlardı.

Artık Garp’ta olduğu kadar Şark’ta da bu nağmeler
kesilmiş, bu edebiyat çoktan solup tamamen kurumuştur.
Şimdi filiz veren propaganda başkadır, aksidir. Netekim Mı-
sır’daki bir Müslüman devleti sefirinin zevcesi geçen gün
Akşam muhabeirine memleketinde kadınlı erkekli yüksek
tahsil yapıldığını söylüyor ve kadın doktor yetişmesile övü-
nüyordu.

Yirmi yıl önce muhabirin o sefireye böyle bir şey sorması kadar böyle bir cevap alması da imkânsızdı. Türkiye'deki sosyal inkılâp yalnız bizim için değil, bütün cenup komşularımız, İslâm Dünyası, Asya ve Afrika kıtaları için bir dönüm noktası oldu.

Bu bakımdan Türkiye inkılâbı bir ihtilâldir. Fransız ihtilâli nasıl Avrupa'nın istibdat bünyesini değiştirmiş, yeni bir çağ açmış ve dünya çapında bir mahiyet almışsa, Türkiye'deki içtimaî devrim de hududunu aşmış ve iki kıtaya taşmıştır.

Daha sekiz yıl olmadı, bana Müslüman Türk kadınına bir ecnebi Hristiyanla evlenme hakkı verilmesinden sızlanan, bunu havsalasına sığdıramıyan Suriyeli aziz bir dostum şimdi kızı ile Londra'dan mektuplaşmaktadır. Zira o kız, bugün bir İngiliz subayının karısıdır.

Asıl mühimmi, öyle oldu diye de vatandaşları kendisinden yüz çevirmiş değillerdir. Halbuki Türk Medenî Kanunu komşu memleketleri bu tarz değişikliklere alıştırmasaydı, dostum güç bir vaziyette kalırdı. Bizim öneyak oluşumuzladır ki eskiden taşa tutulacak bir suçlu bugün orada içtimaî mevkiinde durabiliyor.

* * *

Bir kadının dindaşı olmıyan bir yabancı erkekle evlenişini sosyal inkılâbın temeltaşı sayacak kafada bir adam olmadığım muhakkak... Kendi hesabıma ırklar dışı dindaş izdivaçlarından da hoşlanmam.

Ama kadına verilen hakların erkek lehine yontulması-

nı çentik çüntük edilmesini de istemem. Yukarıdaki misali o memleketlerde taassup damarlarını en fazla kabartan bir mesele hakkında bile müsamaha, hoş görme başladığına işaret olsun diye verdim.

Ben bir şeye daha şahit olmuşumdur: Komşu Müslüman ülkelere ayak bastığım sırada Türkiye’de henüz eski hayat şartları değişmemişti. Ne Medenî Kanun alınmıştı, ne muhtelif öğretim başlamıştı, ne de kadın tamamen baskıdan kurtulmuştu. Oralarda da vaziyet aynı idi. Vakta ki bizde devrici kanunlarla sosyal gelişmeler kendini gösterdi, aleyhteki propagandaya ve propaganda edebiyatına rağmen –hem de kanunsuz ve usulsüz olarak– kadın yavaş yavaş ferahladı ve baskı hafifleme yolunu tuttu.

Türkiye’de inkılâp yerleştikçe ve yerleştiği nispette burada da tesirini gösteriyor, vakaya meydan vermeyen yumuşak bir işleyicilikle gelenekleri değiştiriyordu... Hamlesiz, kahramansız, kanunsuz bir değişme. Kaynak Türkiye’de idi, buraya sızıntısı geliyordu. Yüğü biz taşımış, mesuliyeti biz sırtlamıştık. Faal rol bizde idi. Biz, yalnız bizim için çalıştığımızı sanıyorduk. Halbuki bizim dışımızda milyonlarca insan, sarsıntısını duymadan, yepyeni bir hayata girmek için lüzumlu hazırlık devresini bizim sayemizde ikmal ediyor, yeni bir zihniyete sahip oluyordu.

Şimdi o muhitler her türlü sosyal hareketleri kanun ile de kabul edecek olgun duruma yaklaşmışlardır. Şayet Atatürk ve Türk’ün hamleleri olmasa veya gecikseydi bu iş kim bilir daha ne kadar zaman pişmiş hale gelmiyecekti!

Yarın bir (Müslümanlık teceddüt tarihi) yazacak olan bilgin, Türkiye’nin çoktan bıraktığı imparatorluğunda bu

bakımdan ne derece tesirli kaldığını, hâkim rolü oynadığını elbette bütün delillerile belirtecektir.

Müslümanlığı kabul eden Türk, o dünyanın nasıl en fedakâr koruyucusu, hattâ bir aralık tek başına hâmisi ol-duysa sosyal inkılâbı benimseyen Türkiye de Müslümanlığı sosyal değışikliklere alıştırmak suretiyle Müslümanların asra uymasını sağlamakta yine birinci derecede rol oynamıştır. Bunun sadece bir dine değil, büyük bir insan topluluğuna hizmet sayarak memnun olabiliriz.

Hepsini de hiçe saysak, Şark memleketlerinde kadın hürriyetinin yokluğuna ve taassubun tuhaf cilvelerine dayanan acayip bir edebiyat tarzını tarihe gömdüğümüz muhakkaktır.

Akşam, 21 Nisan 1946

İLK FEMİNİST KADIN

Ortaçağ Fransı'sında Katerin dö Pisan isminde bir muharrir, tarihçi ve feminist kadın bulunduğunu bilen pek azdır. Hattâ bu kadına ilk gazeteci bile diyebiliriz. Filvaki o zamanlarda gazete yoktu; fakat Katerin devrin meşhurlarına mektup şeklinde makaleler, fıkralar ve havadisler yazardı.

Beş yaşında iken V. Şarl'ın sarayına alınan Katerin orada iyi bir tahsil gördü. On dört yaşında iken hem pek güzeldi hem de bir bilgin sayılıyordu. Evlendirdiler; dul kaldı ve bütün servetini kaybetti.

Çocuklarını beslemek ve büyötmek için başladı şiirler ve eşrafa makaleler yazmağa... Burgonya dükü ona bir eser ısmarladı: Kardeşi V. Şarl'ın hayatına dair bir tarih kitabı.

Katerin bunu muvaffakiyetle başardı. Eseri, içinde umumî malûmat ve insanî fikirler bulunan tarih kitaplarının en eskisidir. Ayrıca *Kadınlar Şehri* isimli, kadınların tahsil etmesi ve umumî hayata karışması lehinde bir kitabı da vardır.

Katerin dö Pisan meşhur oldu; fakat fakir yaşadı, fakir öldü.

Bugün erkeklerinkinden farksız bir içtimaî hayat geçiren ve mebus, avukat, doktor, hâkim, her şey olan kadın, Katerin'i hayırla anmalıdır.

İmzasız, *Aydede*, 4 Haziran 1949

KADINSIZ HALK PLÂJİ

Eski edipler “deniz ve kadın” derler, başka bir şey demezlerdi; kadını denize benzetirlerdi ve öyle bir teşbihe yer verdiğinden dolayı denize uzaktan minnetle bakarlar, uzaktan teşekkür ederlerdi. Şimdi iş değişmiştir; yeni nesil “deniz ve insan” diyor, insanı denize yakıştırıyor ve bunu, gırtlığına kadar denize girip –uzaktan değil– içinden söylüyor. Hattâ kadınla yanyana yüzerken, beraberce sırt üstü yatarken, kulaç atar, kumda oynar, iskeleden atlarken vücut ve dil birliğiyle söylüyor! Deniz şair için oynak huylu kadına teşbih olmaktan çıkmış, iki cinse de sıhhat kaynağı, maddî bir unsur kesilmiştir. Artık erkekli kadınlı olmayan deniz ve plâj bize bir harabe kadar ıssız görünüyor.

Geçen gün böyle düşünerek yolumu Salacak’taki halk plâjına uğrattım. Ne güzel yer! Üsküdar belediyesi himmet etmiş, orada bir çamlık, inişli yokuşlu bir koru, elektrikli, rıhtımlı bir plâj vücutte getirmiş. Atlama iskelesi var, incecik kum dökülmüş yeri var, ucuz tarifeli bir kahveciği var, denizinde yüzen, kumsalında güneşlenen bir halk kalabalığı da var... Fakat bu halk arasında “cinsi lâtif”den tek yaratık yok! Burası bir nevi “erkekler hamamı”dır; sanki vakfiyesinde “benatı Hawva ve taifesi nisadan olan hatun kişilerin duhulüne zinhar cevaz verilemez” gibi bir şart yazılıdır. İki cinse

de açık umumî bir yer olmaktan ziyade bana Salacak halk plâjı, yakındaki Üsküdar erkekler hapishanesinin bir dairesi gibi göründü; sanki mahpuslara izin çıkmış, yıkıyorlar.

Bunun sebebi nedir? Neden beş yüz metre ötedeki naralı plâja kadın ve kız otuz kuruşu gözden çıkararak erkeklerle bir arada giriyor da halk hamamından ürküyor? İhsan tamam olmalıdır. Madem ki o yere hayli masraf ve masraftan ziyade himmet edilmiş, himmeti tamamlamak, kadınlara mahsus bir soyunma salaşı yapmak ve tek kişilik bir zabıta otoritesi kurmak, bu suretle halk kadınına da çekinmeden bedavaya denizden faydalanmak, erkeğe karışmak imkânı niçin verilemesin? Fikrimce polis gözü önünde bulunmasa da bu pek güzel, âdeta örnek halk plâjında hiçbir vaka olmayacaktır. Hele Üsküdar erkeğini modern hayata yeni girdiği halde malûm kübik semtlerin bobstil delikanlılarından daha dürüst bulduğumu söylemek vazifemdir. Şu var ki gelenek kusuru yüzünden, ilk zamanlarda kadın ayağını alıştırma için zabıta gözünü ailelere hissettirmek lâzım geliyor.

Tan, 8 Temmuz 1944

HOŞA GİTMEYEN KARAR

Bizim en faydalı, hattâ başka memleketlere örnek olacak müesseselerimizin başında hiç şühpesiz ki sanat okulları gelir. Erkek ve kız sanat okulları sayesinde, ihtiyacını çok duyduğumuz küçük sanat ve sanaat erbabından mahrum kalmıyoruz. Hele akşam kız sanat okulları ve enstitüleri birer nimettir. Yalnız işçi değil, ev kadını yetiştirmeye de yarıyorlar. Her sene birkaç törende, defilede bulunuyoruz; daima memnunk, çok defa da hayranlık hislerle ayrılıyor. Yalnız benim tanıdığım kaç genç kız, kaç hanım var ki o müesseselere devam ettikleri için şimdi “on parmağında on hüner” hale gelmişlerdir. Söküğünü dikemiyenler dikiş ve biçki öğrenmişler, rafadan yumurta pişiremeyenler aşçıbaşı kesilmişler, bütçelerini terzi, şapkacı masrafından kurtarmışlardır. İçlerinde yine bu okullarda gördükleri derslerden feyiz alıp hayatını temin edenler de çoktur.

Daha ileriye varacağım: Akşam kız sanat okulları, eskiden aile içinde alınırken, sonradan terkedilen ev kadınlığı terbiyesinin yeniden, başka şekilde ve daha pratik usulde yerini tutmuş, mühim bir eksikliği doldurmuştur. Ne kadar iyi aileler biliyorum ki lise tahsilini bitirince kızlarını sanat okullarına göndermeği tasarlamaktadırlar. Benim de kız çocuğum olsaydı, başka türlü düşünmezdim. Hulâsa modern

Türkiye o güzel müesseselerile övünürse hak vermiyecek kimse yoktur. Şu var ki son haberler pek kötüdür: Milli Eğitim Bakanlığı'ndan İstanbul Müdürlüğü'ne gelen bir emirde, bu yıl sanat okullarına talebe kabul edilmeyeceği bildirilmiş. Acap esbabı neden? Bir meslektaşımın o karar üzerine yazdığı haklı şikâyet fıkrası cevapsız kaldı. Bakanlığın böyle bir karar alması elbette birtakım ciddî sebeplere dayanmaktadır; durup dururken müessese kapıları örtülmez a!

Fakat umumî efkârın şiddetle alâkadar olduğu, yakından benimsediği bir mesele üzerinde bakanlık, kendisini öyle bir karara sevkeden sebepleri izah zorundadır. Hattâ izah da yetmez, ikna lâzımdır.

Akşam, 16 Temmuz 1947

BOŞANMAYI KOLAYLAŞTIRMALI MI?

Bir hukukçu sıfatıyla değil de realist bir hikâyeci ve çok dalgıç ömür sürmüş bir tecrübe adamı olarak ben de –bu iş için çalışan komisyon gibi– boşanma davalarının kolaylaştırılması fikrindeyim. Elimizdeki Medenî Kanun, daha ziyade Hıristiyanlık kilisesinin tesiri altında ve başka iklimlerde yaşayan bir yabancı milletin malı olduğu için bizim yaşayış tarzımıza uymaz. Aile kuruluşunda ırkın hususiyetleri, yurdun coğrafî vaziyeti, halkın geçinme, çalışma, iş görme şekli büyük rol oynar. Fakat meselenin ilmî bakımdan incelenmesini ehline bırakarak büsbütün amelî hayata geçerse, görürüz ki geçimsizlik baş gösteren bir karı kocanın bir daha düzelmeleri ve bozulan telleri akord edebilip ahenkle yaşamaları pek az görülmüş baht oyunlarından. Halbuki akordla boş vakit kaybetmeden sazına uygun saz bulma teşebbüsü yahut sazdan elden çekme kararı çok defa hayırlı neticeler vermiştir. Birbirleriyle yenişerek kırk yıldır bir cehennem hayatı geçiren aileler karşısında kırı kırıp kendilerine yeni bir eş seçmek suretiyle yeni bir ömüre kavuşanları daha mes’ut buldum. Dünyada kürek mahkûmluğundan ağır ceza, en dayanılmaz işkence nedir? Karı koca geçimsizliğidir. Hastalığı ve yoksulluğu sıhhat ve servet içindeki geçimsizliğe tercih etmelidir ve bu korkunç dertten kurtulmağa bakmalıdır.

“Fakat çocuk? Arada çocuk varsa?” diyeceksiniz, maddî manasiyle olmasa dahi mütemadiyen boğuşan birbirlerinin gırtlığına sarılan ve gözlerini çıkaran bir çift ana baba, çocuklar için en fena bir örnek teşkil eder. En bahtsız çocuk, ana ile babasının biteviye yeniştğini gören çocuklar; hattâ dikkat ederseniz öylesinin yüzünde yetim ve bakımsız kalandan daha derin bir keder farkolunur. Küçük yaştan aile hakkında pek kötü fikirlere kapılan bu yavruyu, ruh ve düşünce zehirliyen o mektepten, gece gündüz devam eden kin ve düşmanlık derslerinden bir an önce sıyırmak lehine bir harekettir. Kaldı ki anasiyle giden veya babasiyle kalan birçoğu, bildiklerime göre, yeni girdikleri aile muhitinde kendilerini fazla bedbaht da hissetmemişlerdir; yetişip adam olmuşlardır. Amma talihsizliğin hududu kestirilemez: Sıra-sıyla her evlenişte yıldız barışıklığına eremiyen insanlar vardır. Böylesi yalnız talihine küsmeli, biraz da kabahati kendi huyunda aramalıdır.

Evet, boşanmayı –yine medenî ve ilmî esaslara dayanmak şartıyla– kolaylaştırmak, nasılsa erişilememiş olan bir saadete kolayca ulaşılır bir yol bırakmak pek lâzımdır. Allah birinden güldürmezse öbüründen güldürür ve bir kapıyı karsa yenisini açar. Hele çok vakit geçirmeden, hatayı sezer sezmez yanlış hesabı Bağdat’tan döndürebilirseniz, hayata yeniden doğmuşa benzemeniz, cehennemden cennete naklimekan etmeniz ihtimali daha fazladır.

Tan, 7 Ekim 1942

OLACAK VAR, OLMİYACAK VAR

Bir okuyucu resmî teşkillerin –sıtma ve sivrisinek işinde olduğu gibi– evlerimizde tahtakurusu mücadelesini de üstüne almasını istiyor. Bu dilek bana hadden aşırı ve yersiz göründü. Zaten belirgin kusurlarımızdan biri her işi hükûmetten beklemek değil midir? Evet, bilirim, bazı Garp şehirlerinde hususî kurumlar vardır, haber saldınız mı adam, ecza, alet gönderirler, evinizi ücret karşılığı tahtakurusuna karşı dezenfekte ederler. Yine bazı şehirlerde itfaiyeye bağlı kolların aynı işle uğraştıkları görülmüştür. Fakat bu cins çalışmalar çok defa noksan, tesirsiz kalır. Tahtakurusu mücadelesini yapacak olan kadınlardır; ev kadınıdır. Ancak onun devamlı, zevkli çabalaması ile bu zararlı tiksindirici, rahat kaçıracı böcülerden kurtulabiliriz. Kurtulabiliriz ama ev kadınının öylesini bulabilirsek!

Şimdiki kadınların çoğu, tırnak cilâları gibi bir çırpıda çıkacak iş arıyor; zamanının uzun kısmını dışarıda geçiriyor; makine ile “gırrrr!” diye göz kapayıp açıncaya kadar görülen veya bir el tulumbası ile “fışşş!” diye bir lâhzada neticeleyen hizmet olmazsa yan çiziyor. Eskisi gibi evi benimsemiş emektarlar, dadılar, bacılar da yok. Başları havalanmış, savruk, isteksiz hizmetçiler tahtakurusu nerede, pirincin taşını ayıklamaktan üşeniyorlar! İyi ev kadını devamlı bir gayret sa-

yesinde tahtakurusunun köküne kibrit suyu ekebilirdi. Ama üşenmemek, hele bu mevsimde, yumurtalar canlanmadan umumî taarruza geçmek şartile! Kârgir evlerin, medenî mobilyanın hele demir karyolaların mücadeleyi kolaylaştırdığına şüphe yok. Ahşap bina, kerevet, kaplama ve bağdadi duvarlar devrinde bile tahtakurusile başa çıkan eski kadınların mücadelesini hayırla, hayretle anmaktan kendimi alamıyorum.

Dedelerimiz, ninelerimiz şüphesiz ki fert olarak bizden gayretli, hattâ teşkilâtçı idiler. Şimdi her şeyi hükûmetten bekler olduk. Korkarım yarın başka okuyucular da güvelerle ve saç kepeklerle mücadeleyi belediyelere yükletmeğe kalkışacaklar. Bayanlarımız da yüzlerindeki çillerin, buruşukların kaldırılması işini sıhhiye müdürlüğünden isterlerse şaşmamalı, “Armut piş, ağzıma düş” diye herkesin gözü hükûmet ağacında!

Tan, 15 Mayıs 1943

ŞİRFINTI DADALAR

Sözüne inanılır bir zat anlattı, yüreğim ağzıma geldi: Güneşlenmek, başını dinlemek üzere umumî bahçelerimizden birinde otururken arka tarafında, taflanlar ardında çocuk arabalarını önlerine alıp konuşmağa dalmış iki dadının –yahut züppe tâbirle dadanın– lâkırdılarına kulak misafiri olmuş. Biri, çocuğun uyumamasından, rahatını kaçırmamasından sızlanırken öbürü demiş ki: “Ne yoruluyorsun, sen de benim gibi yap; kimse görmeden çocuğu mutbağa götür, havagazı musluğunu aç, sersemleyinceye kadar koklat, uyuyuverir.” Dehşet!

Bu dadanın başına taktığı dantelâlî bez kim bilir ne tiril tiril ütülü idi... Kar gibi beyazdı; önlüğü de öyle idi; sırtında bir de kalın şayaktan pelerini vardı! Ya çocuğun arabası? Tam aerodinamik biçimde, pek esnek yaylı, konforca kusesuzdu. Üstüne, battaniye yerine örtülen kürk ise Kutup kâşiflerinin bile az rasladıkları gür tüylü halis Şimal ayısının sırtından alınmıştı. Dış manzaraya diyecek yoktu; şayet bayan anne, henüz sokağa çıkmamış da palasın geniş penceresine dayanıp arkalarından baktıysa şüphesiz gururlanmış, “Bundan daha modern bir ana güç bulunur, mesudum!” diye mırıldanmış, bütün yan apartmanlarda oturanların o sırada pencerede bulunmadıklarına hayıflanmıştı. Fransız-

ların “Papaz elbisesi insanı papaz yapmaz” sözü ne kadar doğrudur... Netekim o dadıyı da dadı kıyafeti dadı yapamamıştı... Ama bir gün belki kaatil yapacaktı. Hiçbir kontrol görmeyen derme çatma hizmetçi idarehanelerinde sürtünen devşirme dadılardan kaçta kaç gerçekten dadı terbiyesi görmüş, dadılığı meslek bilmiş, dadı olacak vicdanda ve ahlâktadır? Hüseyin Rahmi, bir zamanın “mürebbiye” yarasına komik tarafından da olsa pek hünerle dokunmuştu; bunu, sonradan Marcel Prévost bir romanında daha derinine deşmişti.

Mürebbiye gibi şimdi de zenginlerin başına dadı, dada veya nörs –ne zıkkımsa– o, bir belâ oldu. Ağzına havagazı doldurulacak olan mahlûklar herhalde beşikteki çocuklar değildir; şıfıntı karılara elbise giydirince dadamız var diye övünen, analık duygusu kıt, türedi analardır.

Akşam, 11 Nisan 1945

EV İŞİ GÖREN NAZIRLAR

Son gelen bir İsviçre dergisinde İngiliz nazırlarının yaşama tarzlarına dair resimler ve malûmat vardı. Meselâ hariciye nazırı bey halktan yetişme imiş ve öyle kaldığı için nezaretten elinde çantası, şapkasız çıkar, evine o külfetsiz kıyafetle yayan gidermiş. Yine halk çocuğu olan sağlık nazırı daha fazlasını yaparmış, eşine yardım eder, çamaşır ütülermiş. Fakat iâşe nazırı bu meslekdaşını da geçmiş: Mutfığa girer, kollarını sıvar, bulaşık yıkar, kurularmış. Ya asalet unvanını haîz Dahiliye Nazırı Lord Lawrence'e ne buyurulur? Cumartesi günleri çarşıya gidip bir haftalık öteberi yiyecek alan, sepete koyup taşıyan kendisi imiş. Dergi bütün bu malûmatı fotoğraflarla da tevsik ediyor; şöyle bir şeyler de diyor:

“Dünyanın hiçbir memleketinde halk ile hükûmet arası münasebetleri İngiltere’de olduğu kadar samimî ve yakın değildir. Bunun mahzurlu tarafları vardır: Devlet ricali her zaman halkın itiraz ve tarizlerine maruz kalırlar; fakat İngiltere’de inandığını söylemekten kimse çekinmediği gibi tarize, tenkide uğrayanlar da o vaziyette kalmaktan ürkmezler. İngiliz boyun eğmeği bilmez ve onun baş meziyetlerinden biri de budur. İngiltere’nin fazla kan dökmeden demokraside aldığı sağlam mevkie ve milletine sağladığı geniş

hürriyeti, hattâ daha azını başka milletler dereler gibi kan dökmeden temine muvaffak olamamışlardır.”

İngiltere’de Nazırlar öyle hareket ederlermiş, ütude, bulaşıkta, alış verişte kadınlarına yardımda bulunurlarmış diye şimdi bütün demokrat ricalden aynı şeyleri beklemek doğrudur? Demokratlık böyle şeylerle mi meydana vurulur? Hayır. Her memleketin kendine mahsus bir ev, aile hayatı, yaşayış tarzı vardır. Meselâ bulaşık yıkayan ve pazardan zeyat alan bir nazıra demokrat Fransa’da raslanamaz; galiba Amerika’da da pek yoktur. Yukarıda bahsi geçen malûmata ve resimlere bakarak, “Gördünüz mü adamları? Demokrat millet böyle olur!” diyemeyeceğim. Halkın sinirlerine, hele devlet hazinesine dokunacak fuzuli ihtişam ve israftan çekinmeği, basit hayat sürmeği anlarım, amma demokrattır diye bir nazırdan ille ütü yapmasını, kap kacak kurulamasını bekliyorum.

Akşam, 9 Nisan 1947

EVLENME VE POLİTİKA

Ömrünü politikacılığa vakfetmiş bir erkekle izdivaç kadının ideali olmalı mıdır? Kolayca evet denilemez. Hanımlar veya hanım kızlar eğer sadece politikacıya hayranlıklarından dolayı öyle bir izdivaca can atıyorlarsa, yani araya servet veya sevdâ karışmıyorsa, fikrimce iyi bir şey yapmıyorlar. Zira, politikacı bir koca ile geçirilecek hayat hiç de rahat ve huzur verici değildir. Onun ailesine ayracağı zaman, pek mahduttur. Bu mahdut zaman içinde bile zihni fasılasız başka yerlerde, başka düşüncelerdedir. Politikacıyı gönlünü başkasına kaptırmış bir insan olarak kabul etmelidir. Filvaki ikbâl devrinin şatafatı, atıp tutmaları ve büyük kütleler üstündeki hâkimiyeti, izzetinefsi okşayacak işlerden ise de, idbarın üzüntüsünü de hesaba katmak lâzımdır. Hangisinin daha uzun süreceği de kestirilemez. Haritada daha neler yazılıdır! Hele rejimleri henüz sağlam temele dayanmamış memleketlerde...

Bu arzudaki hanımlara cesaretlerinden dolayı takdirimizi bildirirken, biraz da acırız.

Yeni İstanbul, 26 Nisan 1956

ALİŞVERİŞTE KADIN

Gazetelerimiz tafsilâtiyle, resimleriyle yazar, okuruz, beğeniriz, “Aferin, böyle olur, olmalıdır,” filân deriz fakat ibret almayız, o yolda yürümeğe yanaşmayız. Vurgunculukla, esnaf insafsızlığıyla, satıcı densizliği ile uğraşacak ve onları nihayet mat edecek asıl kuvvet alıcıdır, bilhassa kadındır. Yazık ki bizde kadın pek az istisna ile yalnız elbise, çamaşır, moda ve tuvalet eşyası satın almak için sokağa çıkar. Gıda maddelerini tedarik eden hâlâ, eski anane mucibince erkektir. Bu erkek, kadının gösterdiği titizlikten uzak olduğundan, ham şeftaliyi alır, kurtlu kirazı, kozalak elmayı da. Kadınlar arasında öyle döküntüleri alacak olanı nadirdir. İyisini seçmeği ve memleket tarzında pazarlık yapmasını da kadın bilir.

Eğer yemişleri, sebzeleri alanların ekseriyetini kadın teşkil etseydi, piyasadakilerden almaktan muhakkak vazgeçerdi, vazgeçince de esnafta şafak atardı. Bütün ümit dağın ardında, yani şu “Migros” denilen teşkilâtta!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 8 Temmuz 1955

MEMLEKETE GÖRE GİYİM

C*ephe* adlı Türkçe bir ecnebi dergisinde okuduğumuza göre Londra'ya elli milyon İngiliz lirası kıymetinde ve elli ton ağırlığında kürk gelmiş; hem de en iyi cinslerinden... İnsan ilk bakışta, “Oh,” diyor, “yaşadı yine zengin İngiliz kadınları... Kim bilir nasıl kapışırlar, ne şık mantolar yaptırırlar!” Hayır, kazın ayağı öyle değil: Londra'ya getirilen kürkler dış piyasaya sürülecektir, ihracat eşyasıdır; yani Londralılardan önce bunları başka memleket kadınları, meselâ bin bir zorluk içinde kıvranan Fransa'dakiler, İtalya'dakiler giyeceklerdir. Mısır'dakilerin ise dükkânlara üşüşecekleri şüphesizdir. Bakalım bizim bayanlara da hisse çıkacak mı?

Aynı dergi diyor ki: “Bu yıl kürk pek modadır. İçinde bulunduğumuz kış mevsimi giyim desinatörlerine birçok yeni fikirler vermiş ve kürk çok güzel örneklerle gerek manto, gerek asortiman olarak moda sahnesine arzedilmiştir.” Bizim anlıyacağımız o elli ton malın dış piyasalarda hemen tutması için lüzumlu propagandanın yapılması, çığırtgan vazifesini görecek resimlerin yayımlanması da unutulmamıştır; netekim *Cephe* de o kürklü moda desenlerini sahifelerine sıralamıştır. Bütün bunlar yeni yıldan beri eskiyi, en sadeyi giyen ve daha yıllarca da o tarzda yaşıyacağı sezi-

len İngiliz kadınlarını alâkadar etmiyor. Zaten Londra'dan gelenler söylüyorlar: Orada bir yabancıнын, hele yabancı bir elçinin eşi modaya fazla düşkünlük gösterir, salonlarda umumî âhengi ve manzarayı bozacak derecede taşkın lüks kıyafetleriyle dikkati çekerse, aksi tesir yapar, itibardan düşürmüş. Kızına ipek çoraplarımızdan göndermiş bir anaya gelen cevabı okudum: "Bunları bacaklarıma geçirip halk içine çıkamam," diyor. Bulunduğu tutumlu ülkelerin gidişine uygun giyinmek muhakkak ki şimdi yabancılar için hoş karşılanmanın ilk şartı... Hele bir memleketi temsil ederseniz!

Anlaşıyor ki elçisini seçerken her devlet –resmî vazifesi olmamakla beraber kıyafeti ve kıyafet yüzünden antipati yahut sempati yaratması bakımından– kocasının mesleği üzerinde iyi ve fena tesirler bırakacağını düşünerek elçi eşine de ehemmiyet vermelidir; hiç değilse göndermeden önce şüphelendiklerinin kulağını bükmelidir. Tarih bize sefirlerden birçoğunun kadınları sayesinde memleketlerine daha faydalı olabildiklerini öğretiyor. Aksini gösteren misaller de çoktur.

Akşam, 28 Ocak 1946

MADALYA YERİNE

Çok çocuklu analara madalya verilmek üzere kırk bin lira ayrılmış... Helâl olsun; azdır bile! Erkek için harpte en fazla düşman öldüren, kadın için de cephe gerisinde en fazla nüfus yetiştiren, biri imha, diğeri ihya suretile memleketle kanı canı pahasına hizmet edip kendini gösteren vatandaş, aynı yararlığı yapamıyanlardan ayrılabilmelidir. Bazı müellifler, insan göğsüne birtakım yıldızlı taşlı maden parçaları takılmasına aleyhtardırlar. Bu itiraz saltanatçı ve totaliter devletlerde –bizim Osmanlı idaresinin son senelelerinde olduğu gibi– sadece baştakilere yarıdakçılık, dalkavukluk, curnalcılık mukabili ihsan edilen nişanlar için haklıdır. Eski Çin’de hekimler, öldürdükleri her hasta için kapılarına bir fazla fener asarlarmış: Bahsettiğim o nişanlar da, çoğu defa bir şahsın olmasa bile muhakkaktır ki bir izzeti nefsin ölümüne işarettir.

Fakat istilâya maruz vatani, boğulmaya mahkûm adamı, nüfus azlığından inkıraza giden milleti kurtarmak gayreti gösterenler istiklâl, tahlisiye, analık madalyalarını öğrenerek taşıyabilirler. Şu cihet var ki, çok çocuklu analara verilecek madalya bir yenilik olarak ve kadına daha ziyade yaraşacağı düşünüler, meselâ zarif bir yüzük yahut Anadolu anaları için ziynet altınları biçiminde bir iğne ve bir kordonla başa

ve gerdana takılacak bir süs şeklinde neden yapılmasın? Madalyanın kullanılışı bir kadın için hiç de pratik değildir; fakat yüzük ile iğne onun alıştığı bir süstür. Bir süs ki para ile alınmaz, sıhhat ve yararlıkla ödenir.

Ana eli her elden fazla öpülmeye lâyıktır; böyle bir yüzük taşıyan el ise her elden ziyade hürmetle öpülmeye değer!

Tan, 14 Ekim 1940

KADIN PARMAĞININ KARIŞTIĞI HARP

“**H**ayata azıcık değer veren kadındır; zaten kötü olan dünya, kadınsız da kalsaydı yaşanılmaz bir yer olurdu.” Bu sözü Anatole France söylemiştir. İçinde çırpındığımız harp dünyası, şüphesiz ki Fransız edibinin bildiğinden de fenadır; güzelce cihetlerinden hepsini kaybetmiş, sadece acı, korku, keder, yas kaynağı olmuştur. Şehirde, savaş sınırlarında çok uzakta yaşayan bir adamın bile yabanî, azılı, zehirli hayvanlarla dolu, insan ayağı basmamış bir Afrika ormanında silâhsız ve korucusuz giden bir yolcudan farkı kalmış mıdır? Cephelerde olduğu gibi cephe gerilerinde ömür sürenler, tayfuna tutulmuş çürük bir teknede çalkalananlar kadar ölüm korkusu içinde ve felâket pençesi altında değil midirler?

Fakat bereket ki artık şimdiki harpte kadın, eskileriyle kıyas edilemeyecek derecede erkeğin yanındadır, erkeklerle beraber erkek işlerinde çalışmaktadır, hattâ Rusya’da erkeğin silâh arkadaşıdır. Bana öyle geliyor ki İkinci Cihan Harbi’nin biricik güzel tarafı da budur ve Anatole France sağ olsaydı tek avunma sebebi olarak bunu bulacak, kadının çok yakından karıştığı şu uğursuz harpte o sebepten bir güzellik mevcut olduğuna inanacaktı. Nerede eski çağlar, hele ortaçağ Avrupası, nerede bugünkü dünya! Kadının

köyde veya şatoda yün eğerek erkek hasretiyle yanık türküler söylediği, sadece boynu bükük beklediği devirler yerine, şimdi kadın üniformalıdır; cephane yüklü koca kamyonları muharebe meydanlarına o sürüklemektedir; karargâhlarda yazı, telgraf ve telefon makineleri başında ona rastlanıyor; onu mitralyöz fabrikalarında henüz soğumaya vakit bulmamış çelik parçaları birbirine kenetlerken, gazâdan dönen uçakları temizlerken, bombardıman edilmiş şehirlerde enkaz kaldırır, yangın söndürür, yaralı taşırken de görüyoruz. Kadını sulh zamanında erkek işine karıştığından ve erkeğin yerini aldığından dolayı tenkid etmeğe kimsenin hakkı kalmamıştır; zira kadın artık hemen hemen askerdir; harbi, uzaktan, ocak başında iplik bükerek ve pasif bir unsur olarak tevvekkül ile seyretmiyor, erkeğin omuzdaşı olarak takati yettiği nisbette harp ateşine kendini atıyor.

Ve belki de kadınla elele yüründüğünden dolayıdır ki tahammül edilmez bir hal almasına rağmen harbin gidişinde eski zamandakilere uymıyan bir şiddet, bir dayanma, bambaşka bir hâlet, acaip bir neş'e, âdeta bir "cezbe" göze çarpıyor. Kadın ortaklaşa çalıştığı, işe kadın parmağı karıştığı için olmalı, yeni devir harbi, hem korkunç hem keyifli bir sarhoşluk cinayetine benziyor.

Tan, 8 Ekim 1942

HARPTA AİLE KADINI

Yuvayı dişi kuş yapar derler. Fakat çok defa aile yuvasını değil, erkeğin yuvasını yapan, kurulmuş yuvayı yıkan dişi cinsidir; kuş beyinli kadındır. Bugünlerde “altın düğünü”nü kutlayan otomobil kralı Ford demiş ki: “Servetimi, muvafakiyetimi, şöhretimi, dinçliğimi ve tavsamaz gayretimi, her şeyimi karıma borçluyum. Kocalarını mahveden kadınların sayısı hesaba, kitaba sığmaz derecede çoktur. Bazısı ise erkeğini daima en doğru yola sevkeder. Benimki bunlardan biridir. O, bana bir motör ve bir direksiyon hizmetini gördü. Otomobil modellerimi biteviye değiştiririm; değiştirmek istemediğim tek mükemmel model karımdır.”

Bizim “Erkeği çekip çeviren kadındır” sözü Ford’un motör ve direksiyon benzetişlerine ne kadar uyuyor! Karısından bahsederken onu otomobille ölçmesi de pek tabiidir: Çöl şairleri de sevgililerini deveye benzetirler. Bir denizci, gemisine kadın sevgisiyle bakar; belki şimdi de tayyareci, dişisini bir uçak şeklinde görmektedir ve bu görüş, kadına en uygunu ve çok yaraşanıdır. Lâkin asıl mesele başkadır: Erkeğin ve ailenin gidişi üzerinde kadın, harp ve darlık devrinde her zamankinden tesirli bir rol oynar. Hattâ ailenin ölüm kalım davası erkekten fazla kadının sırtına yüklenmiş demektir. Eteğini beline sokup canını dişine takarak şu dehşetli buh-

ran içinde evi yıkılmaktan kurtaracaktır, kızının kısırağının ırz ve mal hırsızları tarafından çalınmasını önliyecek, sayısız zorluklara göğüs gerecek, kısacası aileyi koruyacak olan kendisidir. Biricik ümit, onun göstereceği fedakârlıkta, feragatte, yararlıkta, mertliktedir.

Bu ev içi harbinde, bir vatan parçası olan aile yuvasını muhafaza için, bilhassa az gelirli aile kadını pahalılıkla, darlıkla, namus düşmanlarıyla yaman bir savaşa gitmiştir; iman ve disiplinle candan dövüşmesi lâzımdır. O sebeptendir ki bir taraftan dünya harbini dehşetle seyrederken, öbür taraftan şu korkunç boğuşmayı da dikkatle takip etmeliyiz; aradaki kuvvet ve silâh nisbetsizliğini gözönünde tutarak yazılarla, nutuklarla, maddî ve mânevî yardımlarla aile kadınına desteklemeliyiz. Halbuki bu bahiste derin bir gaflet uykusuna dalmış görünüyoruz. Yuvasını korumağa çalışan dişi kuşun vazifesini belirtip mâneviyatını kuvvetlendirecek devamlı neşriyatı ve tesirli propagandayı ihmal ediyoruz. Münevverlerimizi ve gazetelerimizi vazifeye çağırmak, başka memleketlerdeki gibi kalemle olsun vazifemizi yapmak saati çaldı. Pahalılık ve darlık artukça aile hususunda vereceğimiz zayıfatın yüksek olmasından korkulur.

Tan, 22 Ekim 1942

METRESLİ HARB

Nuremberg'te âkıbetlerini bekliyen Nazi şeflerinin metresleri Amerika adliye makamları tarafından aynı şehre getirilmişler; bunlar da sorguya çekileceklermiş. Son harb metreslerin aldığı rol bakımından şüphesiz bir hususiyet arz ediyor. Hiçbir silâhlı ihtilâfa şimdiki kadar “metres” lâfı karışmamış, metresten bu derece çok bahsedilen bir harb henüz görülmemiştir. Bozgun sırasında Fransa'nın iç yüzünü meydana vuran kitapları açarsanız, kabine başkanlarile yüksek erkânın metreslerine fazla yer ayrıldığını ve o hasparların birçok işlere zararlı şekilde karıştıklarını okur, üzülsünüz. Nikâhlı kadınların ise adları anılmaz; zavallılar belli ki leyleğin attığı yavru gibi bir köşede kalmışlardır; felâket günlerinde bile erkeklerinin yanında bulunarak dert ortaklığı yapmaktan uzak bırakılmışlardır.

Demokrat bir memleketten aldığımız bir misalden sonra totaliter rejimlere gelirsek, manzara daha renkli ve netice çok korkunçtur: Mussolini son aylarını karısile değil, metresile geçirmiştir ve ölümün kolları arasına metresile kucak kucağa düşmüştür. Hitler ise bodrumda metresile beraberdi, metresile de bir arada yandı, kül oldu. Şimdi de Nazi elebaşılarının metresleri şuradan, buradan toplanarak sürü sepet Nuremberg'e taşınıyor; âşıklarile son defa, birer kere

daha karşılaşacaklar ve yapılan zulümler hakkında hikâyeler anlatacaklar. İçlerinde galiba tek nikâhlı kadın yok. Bu neyi gösterir? Niçin evli kadın erkeğin politika hayatında bir metres kadar rol oynayamıyor ve onunla iş arkadaşlığı edemiyor, kendi âkıbetini dostunun âkıbetine bağlayamıyor? Sebebi belki de metresliğin politikacılık gibi bir sergüzeşte, bir “aventure”e benzemesinde ve ev, aile, çocuk kayıtlarile alâkaları bulunmıyan metreslerce erkeğe verilecek vakitlerin çok olmasındadır. Bir de metres nikâhlı kadından fazla erkeğine yaranmak, ancak yaranmalar sayesinde yerini korumak zorundadır.

Meşhurlardan bir kişi, yalnız Göbels metresile değil, karısı ve çocuklarile yanyana yatmaktadır. Onun ölüm tablosu –şu çirkin ölüm tabloları galerisinde– bizi en fazla önünde tutabilendir. Göbels’in en son yalanı ve propagandası bu oldu.

Akşam, 1 Eylül 1945

CASUS KADINLAR

Gazete haberlerinden öğrendiğimize göre bu harbe dair ciddi ilk casusluk kitabı İngiltere’de satışa çıkarılmış. Varan bir! Ömrü vefa edenler yüzlercesini, binlercesini okuyacaklardır. Nitekim Birinci Cihan Harbi’nden sonra okumakla tüketememiştik, birçoğunun da tesiri altında kalmış, tüyler ürpertici vakaları yıllarca zihnimizden silememiştik.

Fakat bilmem siz de dikkat ettiniz mi: Bu harbde kadın casusların bahsi pek geçmiyor. Sahnede ne bir Mata Hari ne de bir Fräulein Doktor var. Acaba 1914-18 Harbi kadınların bu işde pek faydalı olmadıklarını mı meydana koydu? Zira en sayılı bir Alman casusu olan bu Fräulein Doktor’un, yani asıl adı ile Matmazel Elsbeth Schragmüller bin bir tecrübeden sonra vardığı hüküm şudur: “Kadınlar casuslukta kullanılmaz vasıtalar; hattâ tehlikelidirler.” Halbuki kendi hayatı ve hizmeti bu hükmü çürütmektedir; onun Almanya’ya büyük yardımları dokundu; Fransa’da ise bir Marthe Richer çıktı, erkeklere taş çıkardı, dünyanın hayranlığını kazandı. Bu harbde de kim bilir ne kadar Richer’ler veya Elsbeth’ler, Mata Hari’ler var! Casus kadın modası geçmemiştir.

* * *

Marthe Richer, harbde ölen bir subayın karısı idi; hizmete hem kocasının intikamını almak, hem de vatanına faydalı olmak için yüksek emellerle kendiliğinden girdi. İspanya'ya gönderdiler; Madrid'deki Alman harb ataşesine sokuldu, bunun metresi olmağı bile göze aldı. İçinden kan ağlıyarak, bulantı duyarak, fakat ekini belli etmiyerek aşk ve sevgili rolünü o kadar hünerle oynayabildi ki nihayet ele geçirilmesi istenilen şifreyi kopya edip Fransız teşkilâtına göndermeğe muvaffak oldu.

Asıl garibi, kadın casus Mata Hari, yine bir kadın casus olan Marthe Richer'in çaldığı şifre üzerine yakalanmış, kurşuna dizilmiştir. Bu vaka şöyle olmuştur: Fransızlar kendilerine hizmet eder görünen dansöz casustan şüpheleniyorlar, fakat aleyhine bir delil bulamıyorlardı. Onu da Madrid'e yolladılar. Tam bu sırada İspanya'daki Alman bürosu Berlin'e Eiffel Kulesi İstasyonu'nun kaptığı bir telsiz gönderiyordu. Marthe'in elde ettiği şifre ile telsizi hallettiler; aynen deniliyordu ki: "Harbden önce iyi bir ajan olan H. 21 harbden beri ciddi bir iş görmedi. Fransa'ya dönüp vazifesine orada devam etmesini söyleyiniz. Kendisine 5000 franklık bir çek verilecektir."

Netekim H. 21 rumuzlu Mata Hari, biraz sonra Fransa'ya geliyor, tavrı ediliyor, kurşuna dizildiği zaman vücudunda tam kalbine rastlayan bir tek yara buluyorlar ve bir tanesi ayırt edilirse öbür askerlerin –çırpınan, yalvaran, üstünü başını paralıyan, direğe ipe bağlanmasına lüzum görülen– bu güzel kadına nişan almadıklarını anlıyorlar.

* * *

Bazı geceler Avrupa radyolarında gizli teşkillerin bizce anlaşılmaz birtakım parolalarla öteye beriye haberler yolladıklarını rastgele dinlerken çok defa bu vakayı düşünür, “Acaba şimdi hangi Mata Hari’ler hangi Marthe Richer’lerin tuzağına düşüyorlar ve nerelerde kurşuna diziliyorlar?” diye ürpertiler geçiririm.

Olay, 1 Aralık 1943

KRALİÇE BOLLUĞU

Artık hesabını biz, gazeteciler de şaşırdık, bilmiyoruz. Gazete sütunlarında hemen her gün bir güzellik kraliçesinin haberini alıyor, taçlı resmini seyrediyoruz. Bakıyoruz. İsveç'te bir müsabaka yapılmış, arkasından İtalya'da bir müsabaka daha. Derken, Juan-les-Pins başka bir müsabakaya şahit olmuş, bunların hepsi de "dünya Güzellik Kraliçeleri" midir? Ya Amerika'da yapılacak olan nedir? Senelerini de birbirine karıştırdık. Öbür müsabakalar ayrı: Moda, zarafet, şarap, şampanya, manken, dikişçi kız, şu, bu, akla yenilip içilecek ve giyinip, kuşanılacak ne gelebilirse hepsinin olmasa bile çoğunun kraliçesi seçiliyor. Dünya yüzünde, gerçek kraliçe sayısının azalıp, ancak Arap ve Şark memleketlerinde ürettiği bir asırda yalancısına rağbet arttı. Kadını kraliçe şeklinde taçlı görmek kökleşmiş bir ihtiyaçmış meğersel!

Ancak kaldırdığımız her taşın altından bir kraliçe çıkmakta devam ederse, işin heyecanı kalmıyacak. Bundan on beş sene evvel, yürek çarpıntıları ile takip ettiğimiz güzellik müsabakaları, şimdi bizi hissiz ve şevksiz bırakıyor.

Yeni İstanbul, 29 Haziran 1956

BEREKET ÖYLELERİNİN SAYISI HER GÜN EKSİLİYOR

Sosyete haberi olarak dün bir gazetede gözümüze çarptı: Osmanlı hânedanına mensup bir hanım sultan –padişah kızları için, isimleri söylendikten sonra meselâ Salime Sultan, kızlarına ise ismi arkasından “hanım sultan” elkabı kullanılırdı, şimdi hepsine “prenseler” deyip çıkıyoruz, iyi de ediyoruz– memleketine yeni döndüğü cihetle her tarafta izzet ve ikram görüyor ve kokteyl, garden, kotra vesaire partilerinden baş alamıyormuş. O hanım sultandan bahseden yazıyı, daha doğrusu yazıdan birkaç satırı okuyalım:

“... çok hoş bir kadın, hafifçe kısık sesiyle konuşması çok tatlı. Bacaklarının güzelliği ayrıca kayda değer. 1.72 boyu, yüksek topuklu iskarpinleriyle partinin en uzun boylu kadını o idi. Kısa ve orta boylu erkeklerin dansetmek cesaretlerini kırdığı bile söylenebilir.” Bu, mâlum sosyete haberleri listesiyle yazılmıştır, mucidi bizde Fitnefücur hanımefendidir, en çok sayıda tilmiz yetiştiren de kendisidir. Biz, ifrata kaçılmamak şartıyla sosyete haberlerinin neşrine ve devamına taraftarız. O neşriyattan epeyce şey öğreniyoruz, çoğumuzca meçhul bir âlemden hoş haberler alarak bazan ahkâm da çıkarabiliyoruz.

Meselâ yukarıdaki haberi daha tafsilâtlıca okuduktan

sonra maziye dalıyoruz, bundan kırk şu kadar yıl önce bir hanım sultanın saray içinde kapanıp kalmış hayatını göz önüne getiriyoruz. İzaha lüzum olmasa gerek, o ömür esirlikten farksızdı, yaldızlı bir esaretten ibaretti. Nihayet piyano başında hürriyet tahayyülâtından başka mânevi hiçbir zevki yoktu. Günün birinde hanedan meclisi yahut bizzat padişah yüzü gözü düzgün, kabaca yakışıklı, kültürce düşük, huyca itaatli bir delikanlı seçer, küçük sultanı başgöz ederdi; bir ömür böyle geçerdi; refahlı fakat yavan, yatkın ve düpedüz!

Bugün nasıldır? İşte okuduk, kulağımız da dolu. Şimdi ki hayatları –hanedanın kadın mensuplarına vatana dönüş kararı çıkmalı beri– Garb dünyasındaki iktidarda veya sakıt hanedan âzasının yaşayış tarzlarına seyahat, izdivaç, tahsil ve her hususta uymaktadır. Evvelâ hanedandan olmanın baskısından kurtulmuşlar, aramıza karışmışlar ve siyasî taksirleri görülmediğinden, aksine tam bir aşkla, şevkle vatana bağlılıklarını bihakkın ispat ettiklerinden saygımızı kazanmışlardır. Bir gün gelip de o sosyete partilerinde ve yukarıda okuduğumuz şekilde kızlarından bahsedileceği annelerinin hâtır ve hayâllerinden geçer miydi? Bir buhran devresini arkada bıraktıktan sonra yeni rejimden asıl faydalananlar hanedanın kadın âzası değil midir?

Ama bazı geri ve maksatlı kafalar, “Sultanlardan, hanım sultanlardan böyle mi bahsedilir? Bu hayat onlara yakışır mı?” diye mırıldanabilirler. Bizim yaptıklarımızı onlar niçin yapmasınlar? Bereket hatalı ve kötü düşünenlerin sayısı her gün eksiliyor.

Yeni İstanbul, 12 Eylül 1958

FUHUŞ

Bazı romantik kimseler nedamete mâni olduğunu ileri sürerek randevu evlerindeki kadınların hastahaneye sevkini muvafık bulmuyorlar. Bunlar için fahişeler sefalet kurbanlarıdır. Bizce fuhşun sebebini yalnız para ihtiyacına yüklemek yanlışdır. Sefalet sebeplerden biridir ama veraset ve karakter o işte daha büyük rol oynar. Doğuştan hasta, nemfoman, isterik, şehvet arzusu yatışmaz psikopat bir kadın, refahlı tabakadan da olsa fuhş yapmağa mahkûmdur. Karakteri dolayisiyle hariçten gelecek teşvike kendini kaptırmağa müsait tenbel ve zayıf ruhlu, ayrıca yalancı, bir derece ahmak, ahlâk duygularını terbiye edilemiyen, kötü muhitte yetişmiş kadın da fuhşa hazır bir elemandır. Ötekilerden ve böylelelerinden nedamet beklenemeyeceğinden basılıp hastaneye gönderilen fahişeler tekrar fuhuş yoluna dönerler. Dönmeleri artık isimlerinin resmen fahişeye çıkmasından değildir. Herhangi sebep yaradılıştan şehvete düşkün, ahlâkça çürük olmayan kadını fahişe yapmağa yetnez; içtimaî vaziyetine göre dadılık, hizmetçilik, işçilik eder de yine fuhşa atılmaz.

Zabıta fahişeliği büsbütün başıboş bırakmamağa vicdan huzuriyle devam etmelidir. Esasen fuhuş önlenmez; zorluklar çıkarılarak bunun sadece zararını tahdit mümkündür.

Yeni İstanbul, 25 Eylül 1956

SULUKULE DANSÖZÜNE “STRİPTEASE” OYNATAMAZSINIZ, UTANIR!

Soyunma dansının yasak edilmesi üzerine bu emri veren Svalinin şu izahı emir aleyhinde bulunanları susturmağa yeter: “Bizde başka memleketlerdeki gibi oynanmıyordu!” Gerçekten de öyle idi, hemen her ithal malı âdet ve eğlenceyi nasıl en kötü şekline sokuyorlarsa, bunu da çığırından çıkarmışlardı. İşittiğime göre bir yosma artığı, gazinocudan ve seyirciden gördüğü hudutsuz teşvikten şımarmış, *strip-tease*’ı bir gece kulübünde elinde havuçla oynamak hayâsızlığından çekinmemiştir.

Aynı dansı geçen iki yaz mevsimi Avrupa’nın muhtelif seviyedeki eğlence yerlerinde seyrettiğim için vali beyin beyanatını teyit edecek durumdayım, tasdike yetkiliyim. Hakikaten o oyunlar sadece bir çıplaklığın teşhirini kasetmekte idi; azılı bir çiftleşmenin perde perde tasviri değildi. Hele şarkıcı Moreno’nın, “Size Paris’de bile yasak edilmiş bir şarkıyı söyleyeceğim,” diyerek yaptığı küstahlık üzerine artık bir karara varmak lüzumu zaruret kesbetmişti. O, sözle ve şekille canlandıran Paris havsalasının almadığı şarkıyı nasıl alkışladılar, hâlâ akıl erdiremiyorum.

Akıl erdiremeyen ben, bilirsiniz ki eğlenceden kaçan, kaçmak tavsiyesinde bulunan, dünyanın elini eteğini çek-

miş, başı bereli ve eli tesbihli bir adam yahut bir ikiyüzlü değilim ama işte bir “amma”sı var bu işin! Her neyse, şimdilik bir bahname faslını ekserisini kadınlar ve kızlar teşkil eden bir kalabalık huzurunda ağızlarımız kulaklarımıza vararak seyirden, âr ve hayâ damarlarımızı körleşmekten kurtulduk. Eğlence eksliğimiz *strip-tease* olsun.

Bu münasebetle şu bizim Sulukule danslarını geliştirmeye bakalım. Bizler çengi, köçek, kanto devirlerini görmüş nesildeniz. Peruz Hanım’a bile yetişmiştik, Şamram’ın parlak zamanını biliriz. Hele Arap İzzet Paşa’nın devlethanesinde de çalışmış, Suriye asıllı Kemala adında bir dansöz vardı ki bir Ramazan mevsimi Minakyan Tiyatrosu’nda o dramlar ve melodramlar arasında numara yapardı, çekirge gibi bir kızdı; gayet iyi hatırlarım, seyrine ecnebiler gelirdi; tam bir artistti.

Çengiye sevmiştim, fakat köçek sinirlerime dokunurdu. Birinci keşke kalabilseydi; ikincisinin ortadan kalkması iyi oldu. Bununla beraber Sulukule danslariyle çengi bir bakıma tekrar canlandı. Eğlence yerleri o mahalle halkından daha geniş ve üslûplu tarzda faydalanmağa baksınlar. Eminim ki, zorlansa bile Sulukule dansözüne *strip-tease* oynatamazsınız. Utanır! Utanmasa da çeribaşı izin vermez.

Yeni İstanbul, 18 Şubat 1958

TEŞRİFAT

Memleketimizde teşrifata en fazla düşkün olanlar, daha doğrusu teşrifat hususunda titizliğin son derecesini gösterenler ve bu uğurda her şeyi göze alanlar kimlerdir? Vekiller midir, mebuslar mıdır, hariciye erkânı yahut profesörler midir? Yoksa muharrirlerimiz, ressamlarımız, heykeltıraşlarımız mı merasime riayet meraklısıdır? Bir yere girerken, bir yerde dururken, halkın önüne çıkarken, resim çekilirken sıra ve mevki endişesiyle akıllarını kaybederler, birbirlerini iter, kakar, baş tarafa geçerler?

Hayır! Bizde bütün bu vazife ve meslek mensupları o bakımdan deryâdil, umursamaz, filozof ve küçük hislerin üstünde insanlardır. “Adam, ne çıkar? Ha başta bulunayım, ha ortada! Neyim eksilir?” diye düşünür, işi tebensümle geçirirler. Fakat şu muganniye bayanlar yok mu? Sıra ve mevki almak meselesinde deliye dönerler. Küserler, birbirleriyle dalaşırlar; daha ötesine de varırlar: Saç saça gelirler, dövüşürler bile! Mahkemelere de düşerler. Sanırız seslerinin en gür, en samimî ve mahalle kavgası temposuna en uygun olduğu zaman o zamandır. Asıl bunu görmek, dinlemek isteriz!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 5 Mart 1955

DÜNKÜ İSTANBUL'DA HİZMETÇİ ÇEŞİTLERİ

Ben beyaz halayık alım satımı devrine yetişmedim. Ancak bunların genç cariye çağından kınalı saçlı emektar kalfa ve dadı payesine erdikleri, hür oldukları halde bulundukları kapıya canla, başla, yarı aile rüknü olarak nefislerini feda edercesine bağlı kaldıkları zamanı hatırlarım.

İçlerinde, bir aralık kocaya varmak hevesine kapılıp da ağızlarının payını çabuk alarak yine eski efendilerinin yanına dönmüş olanlar çoktu. Bunlar büyük konakların bolluk, eğlence ve genişliğine alışmışlardı, birdenbire mahalle arasında, sünepe bir koca ve eli maşalı bir kaynana yanında küçücük bir eve tıklınca pek taze iken girip içinde ferah fahur büyüdükleri konak gözlerinde tüterdi; geçinemezler; boşanıp geri dönerlerdi.

İstanbul'da en son halayık curnatası –anamın bana çocukluğumda öğrettiklerine göre– Moskof harbine rastlar. Beyaz esir fiyatı o kadar düşmüş ki geliri pek az olan orta halliden daha aşağı kimseler bile halayık sahibi olmuşlar. Hattâ şunu da anlatmıştı: Mahallede bir kadıncağız on bir, on iki yaşlarında, inci gibi bir kız satın almış; fakat bu kızcağızın bir tek kusuru varmış, el parmakları küt ve tırnakları şekilsizmiş. Kadın tutmuş, makasla parmakları yanlarından yontmuş, tırnakları biçime sokmuş, bu suretle bir nevi este-

tik ameliyatı yaptığı elleri sıcak balmumuna batırmış, sarıp sarmalamış ve bir ay açtırmamış. Nihayet günü gelmiş, sargılar çözülmüş, bakmışlar ki kızın elleri, değme güzel ellilerin eline su dökemiyeceği kadar güzelleşmiş...

Bütün bu emek ve gayret niçin? Kızı, büyük bir kârla başkasına, bir zengine beğendirip satmak için... Satabilmiş mi? Hayır. Zira, yalnız başına gece yatusı misafirliğine gidip döndüğü zaman bir de bakmış ki kendi yaşlı efendisi taze halayığa, Allah'ın emri ve Peygamber'in kavlıle nikâhı kıymış ve onu baş köşeye oturtmuş... Yani hanımla halayık artık “ortak” olmuşlar...

İşte ticaret işlerinde çoğalıp aile yuvasında kökünden tarihe karışan bir kelime de budur. Bu kelimeyi, daha on sekiz sene önce ne kadar tabîi bulurduk; “üstüne ortak almış” sözü ne kadar kolay söylenirdi! Lâkin halayığı –ne kadar yüksek mevkiie erişse– şu sözle ayırırdık: Kul cinsi!

* * *

Zencî ve habeşi halayık alım satımı –beyazlarıinki ortadan tamamen kalktığı halde– gizli şekilde Meşrutiyet'e kadar sürdü. Bizim, o zaman Yemen'e asker götürüp getiren gayet kötü vapurlarımız vardı. Bunların suvarileri o sahillerden pek ucuz bedelle zenci kızları elde ederler, siyah derilileri Süveyş'den geçerken kömür yığınları arasına saklayıp beynelmilel esir ticareti yasağı kontrolünden gizlerler ve İstanbul'a getirince ya rütbe, nişan almak için nüfuzlu saray adamlarına hediye ederler yahut da kırk elli altına istediklerine satarlardı. Babaları tutmamak, yani isteri nöbetine

tutulmamak şartile Sudanlı kızlar evlerde kaba iş görmekte eşsizdiler. Hele bazı yemekleri pişirmeğe ve o yemeklere ayrı bir çeşni ve lezzet vermeğe elleri pek yatarı. Meselâ dolma, taze domatesli ezikçe pilâv, lalanga, gözleme, hele “muhiye” ve “asîde” hususunda emsalsizdiler. Pek dindar olurlar, efendilerinin çocuklarına derin bir sevgi ile de bağlanırlardı.

Bunlar arasında pek güzelleri, endamlı ve oya gibileri de vardı.

Hattâ zamanın kudretli bir paşası öyle bir seçmesini “istifraş” şeklinde değil, basbayağı nikâhla almış ve hanım-efendilik derecesine yükseltmişti. Arabada veya vapurda rastlardım. Beyaz güderi eldivenleri, siyah çarşafı ve yüzünü örten peçesile, vakarlı ve kıvrak, başka hanımlardan farke dilmezdi. Bir kere peçesini kaldırdığı zaman da gördüm: Harp sonu Avrupası’nı hayran bırakan Josephine Baker’den daha manalı çehresi ve gülümsemesile gerçekten nadir bir mahlûktu.

Bazı aileler zencî halayıklarını yine tamamilen zenci olan bir erkekle evlendirirlerdi. Simsiyah –kendi tabirlerince– kara böcek gibi bir yavru almak için...

* * *

Beyaz ve siyah bu iki sınıf halayktan sonra “ahretlik”, “evlâtık”, “besleme” isimleri altında Anadolu ve muhacir kızları revaç buldu.

Onları ailelerinin gönül rızası ve bir “Hüccet”le verirlerdi. Pek meraklıları bu hücceti Şeyhülislâm kapısında, şer’i

şerife uygun olarak, şahitli, mühürlü bir “ilam” ve bir senet şeklinde yaptırırlardı; alanın satanın adları ve satış bedeli kâğıda geçerdi.

Çoğu öksüz ve yetim olduğundan, yara bere, bit ve çiban içinde, pek düşkün ve iğrenç halde geldiğinden temizlenmeleri uzun sürerdi. Kel olanların başları traş edilir, saçları cımbızla yolunur, üstüne zift takkesi geçirilirdi. Evdeki emektar ve görgülü halayık veya hizmetçiler bunlara ilk önce “taharet” dersi verirler, yıkanmağı öğretirlerdi. Derken karnı şiş, kemikleri iğri büğrü, yarı sakat, yarı bön, bu biçimsiz ve sevimsiz mahlûk, rahat ve şefkatli bir yere düşmüşse kanlanıp canlanmağa, gelişmeğe, gürbüzleşmeğe, hattâ endamlanıp güzelleşmeğe başlardı. Saçlar gürleşir, cilt durulaşır, bakışlar değişir, kendine mahsus, şehirlininkine benzemiyen bambaşka bir şuhluk, yani oynaklık alâmetleri baş gösterirdi.

Bu hal evlendirilinceye kadar yahut evin küçük beyile, damadile başlarına bir felâket gelinceye kadar yahut da uşağa, arabacıya, mahalle delikanlısına kaçıncaya kadar devam ederdi.

Sonra, aradan vakit geçerdi, bir gün o, kabına sığamıyan, canlı kanlı, yosma ve koket kız, kucağında bir kundak, bir elinde de sümüklü bir çocuk tutarak eski kapısını ziyarette gelirdi. Rengi sapsarıdır, kadidi çıkmıştır, bütün tazeliğini, sevimliliğini kaybetmiştir, harcanmıştır! Bununla beraber, hanımlarının ayağını kaydırıp yerlerine geçen paşadan çocuk doğurup birinci rütbeden şefkat nişanı bile alan beslemeler görülmüştür. Ama böylelerinin çocukları “ahretlikten olan” diye ayırmak âdetti.

Bir başka sınıf hizmetçiler de Rum ve Ermeni kızları ile kadınları idi.

Bunlardan yaşlı Ermeni kadını tipini *Metres* romanındaki Dudu, bütün ukalâliğile gayet mükemmel canlandırmıştır. Rum kızlarının bazı hususlarda arzu edildiği kadar temiz olmadıklarından ev hanımları sızlanırlardı; Ermeniler bizim âdet ve huylarımıza daha yakındılar. Fakat Rumların eli ütüyeye ve sofraya hizmetine daha yakındı ve evdeki erkeklere daha sokulundılar. Güzelceleri kısa bir müddet hizmetçilikte kaldıktan sonra birdenbire meslek değiştirirler, Beyoğlu'nun adları belli sokaklarına yerleşirlerdi. Aralarında ilerleyip iyi kısmet bulanlar, şöhret ve servet yapanlar da olurdu. Bir misal:

Ancak yirmi yaşında idim; Tepebaşı Tiyatrosu'nda verilen bir umumî baloda yanıma yüzü maskeli, alımlı çalımlı bir genç kadın geldi, Türkçesi az buçuk Rumcaya çalışıyordu, "Nasılsınız," dedi, "köpeğiniz Bobi iyi mi? Yine ispiirtizme yapıyor musunuz? Tavşanlarınız çoğaldı mı? Ata biniyor musunuz?" böyle sordu ve kalabalığa karışıp gitti. Beni o derece yakından tanıyan ve baloda bulunan bu yabancı kadın kimdi? Merakla arkasından koştum; yakaladım; büküle kıvrıla, kahkahalarla gülüyordu ve diyordu ki: "Size yatak odanızı anlatayım. Karyola sağda, aynalı dolap solda, masanızın üzerinde kurbağa ağzında duran yeşil abajurlu bir lâmba var!" Evimize, yatak odama kadar giren biri ancak akraba veya komşu bir Müslüman kızı olabilirdi. Böylesinin o devirde baloya gelebilmesi ise imkânsızdı.

Nihayet, bir üçüncü yakalayışında, “Kim olduğumu anlamak istersen bir gün şu sokakta, şu numaraya gel!” dedi. Gittim. Lüzümsüzca süslü bir ev... Kapıyı prostelâlî bir hizmetçi açtı, adımı söyledim, bekledim ve –tahmin ettiğiniz gibi– eski hizmetçimiz Eleni ile karışlaştım!

Bir gün gelip de dünkü hizmetçisini, uşaklı, hizmetçili bir hanım ve uşağını ev sahibi olarak görmenin acaip bir şaşkınlığı ve utanması var. Birbirimize uzak, soğuk ve yabancı kaldık.

* * *

Şiddetli bir hizmetçi buhranı geçirdiğimiz şu sırada her darlıkta ve her zorlukta olduğu gibi insan eskiyi düşünmekten ve maziye zihninde geçit resmi yaptırmaktan kendini alamıyor. Unutmamalı ki hizmetçi meselesi, içtimaî meselelerin başında gelir. Eğer bugün bizde ve bütün dünyada aile hayatı değişti, herkes tek katlı apartmanlara tıklandı, ocaklar yarı tütmez oldu, gece yatısı misafirliği sona erdi, her şey küçüldü ise bu işlerde hizmetçi buhranının da büyük tesiri vardır. Hizmetçi buhranı, bir şehrin ve bir milletin değil, tarihin gidiş tarzını tanımayacak derecede değiştiren sosyal ve sosyolojik bir hâdisedir.

Tan, 1 Kasım 1942

YAZ ÂŞIKLARI – KIŞ HASRETLERİ

Yukarıdaki başlık eski yıllara, kaçgöç zamanına aitti. Aşk o devirde daha ziyade yazlıktı, yani sayfiyelerde başlar, kış mevsimiyle beraber fasılaya uğrar, öbür yaz belki devam eder, belki şahıs değiştirirdi. Bu, gidilecek yazlığın yerine tâbiydi.

Geçen gün telefonda, yirmi yaşında olduğunu muhavere sonunda öğrendiğim biri aşkından bahsedip benden tavsiye beklediğini söyleyince gençliğimi düşündüm ve yaz aşklarımı...

O çocuk ta iki senedir yazlıkta bir kızı seviyormuş, kendisile ancak bir defacık konuşabilmiş ama aşkını itiraf edememiş. Şimdi, sevgilisi kışlığa dönmüş, ne yapmalı imiş? Ben, romanlarıma nazaran tecrübeli bir adam olduğumdan yapılması lâzım geleni bilirmişim, kendisine bildirmeliymişim.

Evet, yaz aşklarını gerçekten bilirim, hele o yaştakiler! Pek fasafiso şeyler, çocukluklardır. Eser, geçer. Sonra bir yaşa gelince:

“Aman,” dersiniz, “ne iyi etmişiz de fazla ileri gitmemişiz, evlenmeğe falan kalkışmamışız; iş fenaya varırmış. Meğerse gerçek mânada âşık değilmışiz, özenme imiş bunlar! Hoşça bir eyyam geçirdik, avunduk, denemeler yapmış olduk, hakikî hayata ve daha ciddî aşklara hazırlandık.”

Yirmi yaş civarındaki aşkları filvaki ilerisi için lüzumlu denemeler, saha üzerinde ufak tatbikat dersleri, netice itibarile faydalı hazırlanmalar saymalıdır; başımızdan geçmelidir. Bunlar aşk yolunda emekleme, alfabeye başlama, ilk defa kendi kendine çatal bıçak kullanma, dört tekerlekli bisiklete binme gibi bebeklikten çocukluğa intikal idmanları diyebiliriz.

Böyle düşünmekle beraber ilk aşkların tatlılığını inkâr edecek değilim. Hele yaş artınca onlardan otuz, otuz beş sene evvel aldığınız tadı büsbütün şiirleştirir, tıpkı çocukluğunuzda yediğiniz bazı tatlı şeyler, meselâ elma ve horoz şekeri kızılık murabbası, kuş lokumu, zencefilli macun gibi hasretini çekersiniz. Şu var ki bugün önünüze getirseler bunlara ya el sürmezsiniz yahut sürseniz de eski lezzetini bulamazsınız. Zekânız yerinde ise bulamıyacağınızı önce bilir, uzaktan bakar, gülümsersiniz!

Aşk insanları az çok çocuklaştırır ama çocuk işi değildir.

Kırk, kırk beş yıl evvel niçin daha ziyade yazlıkta âşk olurduk? Zira kadını ancak yazlıklarda bir dereceye kadar yakından ve yüzü açık görür, yine bir dereceye kadar kolaylıkla da üç dört çift lâf edebilir, avucuna bir mektup sıkıştırarak yahut bunu bahçesinin belli bir yerine bırakmak yahut da duvardan yoluna atmak imkânını bulurduk.

En hoşu şu olurdu: Size anneleriyle misafir gelen genç kızlar bahçenizde oturur, dolaşır, çiçek toplar, yemiş koparıırken köşkün pancurları arkasından bunları seyretmek. Usulcacık, annelere sezdirmeden yalnız tazecikler için orada bulunduğunuzu bildirmek, tepkisini anlamak lâzım gelirdi. Heyecanlı şeydi doğrusu!

Tepki ekseriya müspet netice verirdi, küçük hanımların tavır ve edâlarında bir değişiklik, vücutlarında artan bir esneklik, bir kırılıp dökülme hasıl olurdu. Yaz kıyafetleri yaşlı ve olgun hanımlarda sırmalı maşlah, genç kızlarda endamlarını meydana çıkaran hafif kumaşlı yeldirme. Peçe yok, sadece başörtüsü... Fakat bu başörtüsü çehreyi sımsıkı sarmazdı; şimdiki eşarplardan daha ferah, daha ihmalkâr bağlanırdı; kulaklarla saçların ön kısmını örtmezdi; çok ince, bazan adetâ şeffaftı; rüzgârla uçuverdiği olurdu ve kızcağız büsbütün çıplak kalıvermişçesine bir çığlık koparır, kıpkırmızı kesilir, arkasından telâşla koşardı; seyrine doyumalmazdı. Bir yaşıtım dedi ki:

“Bu küçük hanımlardan bazısını hiç unutmadım. Dal bedenli bir incesini, sert adaleli bir dolguncasını, bir ufacık tefeciğini, bir tane de dalyan gibi olmağa namzet boylu borusunu! Seyahatler ve gurbetlerle aradan otuz sene geçti. Bir kısmıyla muhtelif yerlerde karşılaştım; söylemeseler tanıyamazdım. Dal bedenlisi bir dev anası olmuş, dolguncası fasulye sıırığı. Ufak tefeği imkân bulup azıcık daha küçülmüş. Dal-yan gibisine bir daha rastlamadım, sormağı da ihmal ettim.”

Halbuki ben de kazara bir dal endamlısına âşık olmuş-tum; onu *Aşkî Memnu*'daki Nihal'e benzetirdim; elimden bir Behlül kapacak diye üzüldüm. İsimlerini yüzlerce defa yazmaktan kendimi alamazdım. Bana yanıyorum, tutuşuyorum gibi gelirdi. Helecanlarla evlerinin önünden geçerdim ve yürek çarpıntıyla yolunu beklerdim. Mehtaba bakar ah eder, karanlık gecelerde dolaşır, iç çekerdim. Uzaktan gözetlerdim: Odasının lâmbası yanacak, perdesi açılacak, pancuru kapanacak mı diye, göğüs geçirmeler arasında!

Leylak renkli, kumaş desenli kâğıtlar, zarflar bulur, Servetifünun üslûbunda uydurma lisanlı nâmeler yazar, evlenme hülyaları kurardım; hülâsa sizin de bildiğiniz ne varsa yapardım. Hizmetçisi, arabacısı, bahçivani, beslemesi, zenci bacısı, hepsi gözümde ayrı bir ehemmiyet alır, mühim şahsiyetler miyanına girerdi; kendi kendime, “Ne bahtiyar insanlar,” derdim, “onun muhitinde, havasında yaşıyorlar, ona hizmet ediyorlar. Kimisi suyunu veriyor, kimisi arabasını sürüyor; biri çiçeklerini yetiştiriyor. Hele ah o bacı! Soyuyor, giydiriyor, yatağına yatırıyor. Besleme terliklerini çeviriyor, pudra kutusuna, lavanta şişesine, mendiline, tarağına elini sürebiliyor!”

Bu idi, böyle idi âşıklıklarımız!

Derken yağmurlar başlardı ve ilk göçler... Sevgili bir gün yazlıktan giderdi. Köşkün pancurları örtülür, kapıları kapanır, bahçesinden onun ve başkalarının sesi yerine ördüklerin fasılalı feryatları gelirdi ve nihayet biz de şehire dönerdik.

Sevgili nerede? Çok uzakta, meselâ Nişantaşı veya Yıldız civarında. Siz Saraçhanebaşı yahut Gedikpaşa! O devirde kışın birbirine uzak semtlere kolayca gidilmez ki... Sinemada buluşmak, pastacıda karşılaşmak, konserde yanyana düşmek nevinden ihtimalleri de aklınızdan geçiremezsiniz.

Kibar aileler arasında tek ihtimal şu: Bir gün, hava açıksa ona Beyoğlu Caddesi’ndeki mağazaların birinden çıkarırken rastlamak. Şayet bonmarşe içinde karşı karşıya gelirseniz parlak şansınızı tebrik ederim. Fakat karşılaştınız da ne olacak? Peçesi açıksa kapayacak, kapalı ise siyah tülün arkasında pırıldayan gözlerinde bir iade kapmağa çalışacaksınız.

Hepsi o kadar! En cüretlisi ancak kaçamaklı bir tebessümle sizi selâmlayabilir. Bu bir fedakârlıktır; olursa şayet, sevinçten ve helecandan nefesiniz tutulur. O gülümseme kalan kış aylarında çiçekli hülyalarla yaşamanız için tükenmez bir sermayedir. Her bahtiyar kula nasip olmazdı ki! Tevekkeli sonbahar edebiyat ve şarkıları firak ve hicranı terennüm etmez, verem öksürükleriyle beslenmezdi!

Ancak yazın Göksu'dan sandalla geçerdi sevgili! Fenerbahçe'de arabası tur yapardı küçük hanımın! Mama mesiresinde zuhuri kolu oynarken, kafes ardından gözleri sizi arardı maşukanızın! Kalender'de görünürdü bazan... Bazan da Sultansuyu'nda nazlı yar! Hepsi yaz mevsiminde.

Kışın o yerlerde ecnebiler top oynuyor; kar yağıyor, tipi var, çamur diz boyu, sular coşkun, "havz tehi" ve "Gülistan harab!" Gül, masum aşkları çiçek ve meyva kokan göğsünde şefkatle emziren genç ana, güzel yaz! Eli bastonlu, kollarında pardesüleriyle gezen fesli küçük beylerle kısa pelerinlerinin altından beyaz güderi eldivenleri görünen peçeli küçük hanımlar bütün kış senin hasretini çekerler, teşrifini beklerlerdi.

Biz, yaşlılar öyle bir dünyadan geliyoruz ki orada sevdiğimiz genç kızlara yaz erişince "İkinci üzeri plâjda buluşuruz" ve kış sökün edince "Yarın sinemada, 4.30 matinesinde" diye randevu vermek havsalamıza, hayalimize sığmazdı. Hele basın veya akademi balosu için sözleşmek? O kolaylıklar ve o mayolu yahut dekolte kıyafetler? Rüyamıza girmezdi.

Bu mevsimde karşılıklı inlerdik: "Kış geldi firak açmadadır sineye yâre" ve inlemekle kalırdık, Kel Hasan'ın kantocu kızılarıyla avunmağa bakardık.

Zafer, 17 Ekim 1954

BİR ZAMANIN GÜZEL KADINLARI

Bir müddet Ankara'da bulunduğum ve İstanbul'a yeni döndüğüm için "Selâm ve Kelâm"¹ ara vermek mecburiyetinde kalmıştım. Burayı bıraktığım gibi buldum, yani karlı ve karakış manzaralı. Ayrıca yolda ayağım kaydı, sol elimin üzerine düştüm. Şimdi elim sargıdadır; Allah'a hamdediyorum ki sağ elimi korudu da yazı yazmaktan alıkoymadı; ufak tefek işlerimi görmek de o sayede mümkün oluyor.

Evde kaldığım için gazeteleri magazin sayfalarına kadar okumaktayım. Bir haber dikkatimi çekti ve beni epeyce düşündürdü: Yarım asır önce dünyanın kırıldığı, uğruna milyonlar harcadığı, hüsn-ü ânına koca d'Annunzio'nun şiirler yazdığı sayılı güzellerden dansöz ve "dömi monden" meşhur Otero hayatta imiş ve şimdi 86 yaşında imiş.

Demek ki benim resimlerden tanıdığım devirde ancak yirmi beş, yirmi altı yaşlarında bulunuyormuş. Peki bugün nerede, ne halde imiş? İşte acı olan taraf bu: Bir bodrum katında, yarı aç yarı tok, pek sefil, pek perişan vaziyette yaşıyormuş; borcunu ödemediği için şirket havagazını kestiğinden mangal yaparak odun kömüründe ısınmağa çalışıyormuş.

1 Refik Halid'in Ankara'da çıkan *Zafer* gazetesine yazdığı yazıların başlığı "İstanbul'dan Selâm Kelâm"dı. (hızl.)

Bir ara Monte-Carlo kumarhanesinde beş milyon altın frank kaybetmiş, umurunda olmamıştı!

Bir o fukaralık, yoksulluk ve bîkeslik sahnesini düşündüm, bir de geçmiş zamandaki debdebeli ömrünü... Acıdım mı? Bilmem, anlıyamadım. İçime bir hüznün çöktü, dünyayı sevimsiz buldum; belki acımak budur. Şu var ki Otero'ya kimse acımamış olacak ki kapısını çalıp hatırını soran ve çıkarken yastığı altına bir miktar kâğıt para koyan yok. Vaktiyle çarın hediyesinden arta kalmış altın kaşığı satacakmış da biriken bodrum kirasını verecekmiş.

Çar ha? Şu Sibirya'nın bir köşesinde çoluğu çocuğıyle mahzende katliâma uğrıyan II. Nikola! Hey gidi dünya hey! Ne akıbetler bunlar!

Fakat geliniz, felsefe yapmağa, ahkâm çıkarmağa kalkışmıyalım da sözü işin tatlı tarafına, 1900 yılından evvelki mesut dünyaya ve bu dünyanın belli başlı güzellerine getirelim.

Hatıralarımı yokladığım zaman o devrin mahbubeleri, şimdiki tâbirle yıldızları arasında üç isim ve üç sima hafızamda beliriyor. Önce, demin bahsi geçen Otero... Sonra bir başkası: Lina Cavalieri... Arkasından Lavalliere.

Birincisinden hatırımda kalan fotoğraf –fotoğrafından başka bir şey hatırımda kalamazdı, zira o kadınla sadece oturup bir çay içmek için altın para beş yüzlük bir desteyi gözden çıkarmak lâzımdı”– şöyle bir poz ve bir vücut: Siyah tüylü kocaman bir yelpazeyi iki eliyle başının arkasında tutan, incecik belli, o zaman için ifrat derecede dekolte, yani âdeta müeddeb çıplaklıkta, boynunda dört sıra inci, gerçekten şahane bir kadın!

Duruşu ciddî... Ne sırtıyor ne de göz süzerek çapkınca

bakıyor. Göğsü enli, omuz başları toparlak, etli canlı, âdeta Karadağ hanedanından köylü dilberi bir prenses! Nitekim bu prenseslerden bir iri yarısını İtalya kralı cüce V. Emanuel, veliahtlığı zamanında âşık olup almıştı. Dağlı prenses bu Karamürsel sepetine çam yarması bir evlâd da kazandırmıştı. Savoie Carignan sülâlesinin son hükümdarı Humberto öldü mü, kaldı mı farkında değiliz. Gûya Habeşistan fatihi olmuştu bir ara! Gel de dünyaya güven. Otero'nun güzelliği gibi bu sözde fatihin ikbali de kısa sürdü.

* * *

Görülüyor ki yalnız güzelliğe ve cinsi cazibeye yahut soy üstünlüğüne dayanan şöhretler, şöhretlerin hemen hemen hiç iz bırakmıyanı... Otero ve Humberto unutuluverdi de çirkin bir kadın olan Fransız şairi Desbordes-Valmore yahut ressam Madam Vigée le Brun birkaç sanat eseri sayesinde hâlâ anılıyor. Çok söylenmiş sözler... Malûm, fakat yeri geldi.

Hatıra bu ya: Ben Meşrutiyet'in ilânından bir sene kadar evvel hukuk mektebinin birinci sınıfında iken eski sadrâzamlardan birinin torunu cebinden bir resim çıkarıp koridorda gizlice göstermişti. (O zaman şimdiki film yıldızları yerine gençler yanlarında demin isimlerini saydığım üç güzelin kartpostallarını taşırlardı; hanımlar ve küçük hanımlar da gene onların saç, elbise ve pozlarını taklide yeltenirlerdi!)

“Kim bu?” diye sordum.

“Otero!” diye cevap verdi; azıcık benzeyiş vardı ama tam kendisi değildi; dekoltesi, yelpazesi, duruşu epeyce andırı-

yordu, beğenmedim; itiraf etti: Meğerse Otero şekline, kıyalet ve hüviyetine giren kendisi imiş, yapma saç takıp, allık ve düzgün sürüp fotoğrafçının karşısına geçmiş, resmini aldır-mış! Ben utandım ve insan ruhunun bozuklukları hakkında yeni bir fikir de o gün edindim.

Otero, sapık erkekleri kadınlığa sevkedecek kadar dünya çapında meşhur bir güzelliğe ve şöhrete sahipti; maruf şarkıda olduğu gibi uğrunda:

Aşkından ölen, mürim olan, kaatil olan var

fehvasınca intihar edenlere rastlanmıştı; milyonlar yiyenlere, servet eshabından iken ayak takımı menzilesine inenlere, belki de cinayet işliyenlere! Bodrum katında sabık güzellik kraliçesi bu adamlardan acaba kaçta kaçını hatırlıyor? Yiyeceği istiridyelere önceden iri boy halis inci taneleri koydurup hasbaya sürpriz yapanlar bile görülmüştü.

Lavalliere galiba sarışındı; sahneye bacakları balık ağı örmesi siyah çoraplarla çıkar, güler, güldürürdü. Cavaliere vanılmıyorsam ufak tefek, şirin, şuh kadınlardandı. Üçü de Paris ve dünya efkârına güzellikleriyle hâkim oldular, hayalleri ve hulyaları ile yaşlı veya genç, zengin veya fakir bütün bir nesli meşgul ettiler.

O yıllarda “seksapeli” sözü henüz icadedilmişti ama her halde gene de mevcuttu, şimdiki tesirini yapardı... Adını bilmezdik.

* * *

Bunlardan sonra birkaç kadın daha türediydi; derken film yıldızları zuhur edince fikirler onların tarafına çevrildi. Birinci Dünya Harbi esnasında ve mütareke devrinde evvelâ Pina Menichelli, arkasından Francesca Bertini beyaz perdeye doğdular, gönüllere nur saldılar. Aklımda kalmış: Pina'nın alnı fevkalâde güzeldi, o derece güzeli ni hiç görmedim. Doktor Besançon'a göre kadın seksapeli şuanı en fazla alnından neşredermiş, alın bu sihirli ışığın merkezi imiş. Pina galiba o sebeple hepimizi büyüledi.

Gene unutmalıyım: Zamanın mütercimleri *Tigresse Royale*'i acayip bir Türkçe ile "Malikâne Kaplan" yapmışlardı; Menichelli o filmde meşhur oldu. Bir de Mia May çıktı, *Hâkime-i Cihan* filmiyle kalbleri fethetti.

Bunlar ne oldular acaba? Bunlar ve daha sonrakiler, Liane Harvey'ler, Suzy Vernon'la Marie Glory'ler nerede, ne haldeler? İstiyorum ki bir kitap bulayım, içinde şu Otero'dan başlayıp son yarım asırdaki serbest meslek, dansöz, şarkıcı, film artisti olarak az çok iz bırakmış kadınların bugünkü hayatları yahut akıbetleri yazılı olsun... Tabii her merhaledeki resimleriyle!

Bakınız şimdi hatırladım: 1900 güzelleri arasında bir Cléo de Mérode ve bir Lantelme de vardı. Birincisi, unutmadıysa –alın üzerinden kesik saçlı yani kâküllü idi. Meşhur komediyenler de ayrı: Réjane'dan son yılların şahane aktrisi Cécille Sorel'e kadar!

Şüphesiz ki bunların çoğu zavallı Otero'nun akıbetine yani sefalet e düşmediler. Erkek meşhurlardan bir acıdığım da şarkılı filmlerinde hepimizin hoş bulduğu Henry Garat'tır. Bu delikanlı servetini muhafaza edemedi, sahte

çek suçundan mahkemelere düştü, galiba hapse de girdi. Geçenlerde hâkim huzurunda fotoğrafını görmüştüm: Sırtındaki yakası kalkık eski püskü trençkotu ile içler acısıydı. Halbuki milyarder bir kontesle evlenmişti; kadın gönüllerindeki tahtların birinden öbürüne cûlus eder, paylaşılmazdı bir zamanlar...

Fakat teessüre kapılmıyalım: Derdini veren mevlâm tesellâsini de verir derler. Otero gibi Garat'nın da kalbleri çoktan nasırlaşmıştır; hasisliklerini, içliliklerini muhakkak kaybetmişlerdir. Başka türlü o edbara, o sefalete dayanamazlardı. Bugün de birtakım zevkleri, ne pahasına olursa olsun yaşamaktan memnunluk duydukları anları vardır. Hayat, en fena şeklinde bile gene ölümden, yani acı veya tatlı hiçbir şey duymamaktan iyidir. Duymak... En güzel teselli!

Zafer, 7 şubat 1954

YERLERİ SÜPÜREN KADIN ETEKLERİNİ GÖRMÜŞ BİR NESLİN KALINTISIYIZ

Etekler tekrar kısılıyormuş. Bu haber bizleri eskiden olduğu kadar heyecana düşüremez; zira artık çıplaklığa kanıksadığımız bir devirde, “strip-tease” yıllarındayız. Göğüs bağı açık olduktan sonra varsın etekler de biraz daha kısa tutulsun, fazla bir şey ilâve etmez. Ancak o haber baldır bacak estetiğinden mahrum bazı hanımlarımızı endişeye düşürebilir, güzellerini de sevindirir. Bu yaz meltemler sertçe ve anaforlu estiği takdirde vapurlara iskelelerin üst merdivenden girip çıkan meraklılar için yine keyifli olacak demektir.

Benim neslim uzun etek modasının en parlak zamanına, eteklerin uzun tutulduktan başka kat kat, renk renk, içiçe saf ipekten hışırhışır dört beş eteklikle beraber giyildiği yıllara yetişmiştir. Kadın bu etek yığınının bir eliyle kalçası hizasından pek zarif şekilde tutar, yürürdü. Hem de öyle tutup yürürdü ki etekler her yaprağı ayrı renkte, azman ve katmerli bir çiçek veya bir buket gibi yandan ve arkadan kendisini takip ederdi.

O biçimde, ipekten ve bilhassa taftadan yapılma çiçek demetini yerden bir karış yüksekte tutarak yürüyen yahut faytonda yanına, ayakucuna sererek giden kadın silüetleri

hatırımdan bir türlü çıkmamıştır. Hattâ elvan elvan sekiz, on tafta etekliğin asılı durduğu aynalı dolapları seyretmek zevki de –çocuk sayılacak yaşta idim ama– zihnimde yer edip kalmıştır.

Ya bu eteklerin daha uzunları ve bembeyazlariyle oynanan o kibar, şâhane valsler? Eva, Çardas, Şen Dul valsleri! Unutmak için bunamış yahut esasta zevksiz ve hafızasız bir mahlûk olmak lâzımdır. Bunlar pek güzel kıyafetlerdi fakat daha küçüklüğümde Frenk ve Hristiyan kadınları da görmüştüm ki, yerden de birkaç santim uzun tutulmuş eteklerden iyi idare edemezler, Beyoğlu'nun tozlu, çamurlu, bakımsız sokaklarını âdeta silip süpürerek yürürlerdi. Murdarlığın o derecesine nasıl tahammül ederlerdi, aklım almazdı.

Sediye işte bu aşırı uzun etek modasıyla kirli sokakların bir icabı idi. Ben sediyeye ile balolara veya suarelere gidildiği devre yetişemedim ama o vasıta ile hasta nakline yakından şahit oldum: Bir zamanlar çok ehemmiyet verilen apandisit hastalığından yatan merhum babamı köye –eski gravürlerde gördüğünüz oldukça süslü. Kalûbelâdan kalma– bir sediyeye içinde, rahatça oturmuş halde sarsmadan taşımışlardı. Bizim nesil sediyeye ve yerleri süpüren kadın eteklerini görmüş bir neslin kalıntısıdır.

Yeni İstanbul, 9 Mart 1958

GÜZELLER BAHARI

Bir esasa dayandığı ve hileli olmadığı halde kazanılmış şöhretlerin en çabuk unutulunu hangisidir? Güzelliktir. Eğer tarihin bâzı vakaları yahut bir san'atkârın kalem, çekiç veya fırçası imdada yetişmezse, şöhretlerin en kısa süreni, en tez sönüp solanı, hiçbir iz bırakmadan en çabuk rafa konanı ve tavan arasına kaldırılanı sadece güzellikle alâkalı olanıdır. Saman alevi şöhret güzelliktir. En uzununu çeyrek asır sürüyor.

Yazık! Zira güzellik insanlar tarafından yapılan medeniyet ve sanat eserleri kadar bile dayanmıyor. Toprak altından çıkarılan bir çanak parçasını, nasılsa ayakta kalmış bir sütun başlığını, bir heykeli seyrederek hayran kalmak nice nesillere nasip oluyor da o eserlerle birlikte yaşamış ve o eserlerden de zarif bir güzeli değil asırlardan sonra, kendi devrinde bile yirmi beş seneden fazla görüp zevkini çıkarmak imkânını kimse elde edemiyor.

Tabiatın san'atkârlığı insanınkinden ömürsüz!

Şimdi masamdaki şu *Çiçek* sayfalarını ve muhtelif lisandan film ve sanat mecmualarını karıştırırken şöhretleri dünyayı tutmuş birçok güzel kadın resmine rastlıyorum. Hiçbirinin güzelliği ve tazeliği bir papatyanınkinden uzun süremiyecek, öte yandan bir çömlek –“uğrunda ölen, öldü-

rülen, katil olan var” diye dehşetle övdüğümüz– güzel sevgiliden, hâtırasından ve hatırlıyandan iz kalmadığı halde kıyamet gününe kadar nesillerce vitrinde duracak! Bilhassa kadın güzelliğinin geçiciliği gerçekten hüznün verici bir ziyan ve ziya fevkalâde güzeller tam kıvamına geldikleri zaman mermerden veya tunçtan bir heykel oluvermeliydiler!

* * *

Hayatımın yarım asırlık devrinde beynelmilel şöhret yapmış kaç güzel tanıdım? Daha pek gençtim, hattâ çocuk-tum; bir Otero, bir Lina Kavelieri, bir de Ev Lavalier vardı ki cihan, güzelliklerinin meftunu idi. Dillerde onların ismi, gönüllerde onların hayali ve zamane gazetelerinde onların resmi yer alırdı.

Yeni nesil, “Bunlar da kimmiş?” diyecek; hakkı var. Fakat en uzununu bir çeyrek asra varmadan Rita Hayworth’lar için gelecek nesil aynı şeyi söylemeyecek mi? Daha dünkü film yıldızlarının isimlerini ve cisimlerini hatırlamakta güçlük çekmiyor muyuz?

Birinci Dünya Harbi sırasındaki Pina Menichelli, Francesca Bertini ve Mia May cihan hâkimiyetinden ne çabuk düştüler! Son harptekilerden çoğu bile onlar kadar mazi oldu.

Zaten sinemanın icadından önceki güzellerin şöhreti şimdikilere nazaran uzun sürer, isimleri gibi hüsünleri de zihinlerde iz bırakırdı. Zira sayıları daha azdı, şöhrete erdiler mi tutunmayı bilirlerdi ve umumî efkârı bugünkünden daha vefalı ve galiba o devirdeki meşhurlar hem gerçekten

güzel hem de yine gerçekten hünerli idi. Ucuz otomobil gibi sürü halinde piyasaya sürülmez, harcıâlem hale sokulmazdı.

* * *

Sinemanın icadı ve gelişmesi ortaya kadın güzelliğini bol miktarda çıkardı; lâkin o nisbette de güzellikleri yıpratıcı ve çok çabuk yakadan atan bir vasıta oldu.

Hele son yıllarda bu gidiş sür'atlenmiştir. Daima yenisi aranıyor, yeniler hemen eskiyiveriyor. Sebebi ne? Ewelâ bu kadınlar hakiki güzel değildirler. Sinemacılık sayesinde olduklarından çok güzel gösterilen şirin mahlûklardır. İkinci sebep, bunların gerçek sanatla alâkaları olmamasıdır.

XX. asır, film ve güzellik müsabakalarıyla kadın güzelliğini mirasyedice suistimal etmek suretiyle o güzelliğin itibarını düşürmüş, haysiyetini kırmıştır. O kadar çok kadın görüyoruz ve bu kadınları –sadece oyulmuş kısımları müstesna– öyle çıplak tanıyoruz ki hepimiz harem dairesine yüzlerce gözde toplanmış eski zaman mihrace ve satrapları gibi kadın güzelliğinin çeşitleri içinde yüzüyoruz.

Filvaki bunlar resimlerden ibarettir; ama öyle renkli, canlı resimler ki sadece bir asır önce, şimdi elimizdeki bir mecmua veya albümü dedelerimiz karıştırmak imkânını bulsalar bir haylisi kalb sektesinden düşüp ölürlerdi.

* * *

Esasta ömürsüz olan kadın güzelliğinin israfı istihlâk edilişi onu büsbütün geçici hale getirmesi karşısında müte-

essirim. Şu var ki, bu güzeller hesabına bir zarardır. Fikrimce erkekler –kadına kanıksamaları fitraten imkânsız olduğundan– şimdi güzelliğin en bol, ucuz, değişik ve örtünmemiş bulunduğu bir dünyada yaşamaktadırlar.

Bugünkü dünyamız –sinema, plâj ve müsabakalar yüzünden– kadınla süslü bir dünyadır. Hattâ dünya o bakımdan bir ilkbahar mevsimindedir: Her tarafta kadınların renk renk, biçim biçim çiçek açukları bir mevsim devam edip gidiyor. Bir dalın ucunda Rita'nın tebessümü... Bir fidan üzerinde Ann Blit'in gözleri... Bir kameriyeden Dorothy'nin saçları sarkıyor! Bir yıldızın nar ağacı tomurcuklanmış, başka bir yıldızın şeftali ağacı çiçekte! Tarhlara göğüsler serilmiş... Yollara revü kızlarının bacaklarından çitler örülmüş!

Böyle bir dünyaya eriştiğine keder eden zevksizlerden, hevesi içinde kurumuş bedbinlerden, ununu eleyip eleğini duvara asmış ruh emeklilerinden olmadığımı memnunum. Ben ki güzel Otero'ya da yetişmiştim... Yarım asır evvel!

Çiçek, No. 6, 24 Nisan 1952

YILDIZLAR VE KIVILCIMLAR

Tiyatro ve sinema mevsimine girdiğimiz malûm... Fakat her ikisine de henüz uğrayamadım. Hele şu havalar iyice bozulsun, sürekli yağmurlar başlasın. O zaman düşünürüm.

Zira bendeki İstanbul sevgisi sonbaharın güneşli, durgun günlerinde büsbütün artar, aşk halini alır. Şehir civarının seyrine doyamaz olurum; kendimi durulaşan güzelliğinin karşısında bulmaktan, itiyadını hilafına, âdeta vecde gelirim.

En çok dolaştığım ve dolaşmaktan sarhoşluk duyduğum bir mevsimdir bu. Sonbaharın sisler içinde uyanan sabahlarını, belli pırıltılı ılık öğlelerini, toz mavisi diyeceğim ikindilerini, lodos gurublariyle bakır ve tunç renkleri bağlayan akşamlarını baharda bulamazsınız; yazın ise hiç!

Boğaziçi güzelliği de yine güz aylarında kemâle erer, el etek çekildikten sonra. Bu yeni güzellik tamamiyle vekarlı, kibardır. İlkbaharınki gibi eski sütçü dükkânlarında asılı duran taş basması İsviçre manzaralarına benzemez; boya kokan yeşillikle yüklü değildir; ayrıca şımarık çiçeklerle de müsrifçe, müptezelce süslenmemiş olması da hoşuma gider.

Eski şairlerin anladıkları mânada hazin, hasta, veremli hissini de hiç vermez; sadece mütefekkir bir haldedir; güzel-

liği daha ziyade entellektüeldir; sanatının inceliğiyle sizi de anlayışlı ve içli yapar.

İşte bu sebepten dolaydır ki tiyatro ve sinema seyrini geciktirir, boyuna açık havada, bilhassa kırlarda döner dolaşırım.

Esasen tiyatroyu İstanbul'da pek bulamazsınız. Şehir Tiyatroları, piyeslerinden fazla kavga dövüşleriyle, acaip tâyinât ve tevziatıyla kendinden bahsettiriyor. Küçük Sahneden de *Hamlet*'in çekilmesini beklemekteyim. Sinemalara gelince...

Film seyrini severim ama son zamanlarda bir mesele beni hayli üzmektedir: Yıldızların çoğalması! Evet, eskiden meşhurlarını isimleriyle, cisimleriyle, eserleriyle aklımda tutabiliyordum. Bu iş nihayet Jane Roussel ile su perisi kadar dayandı. Artık hesabı şaşırdım. Bir sürü İtalyan artistinden başka şimdi Amerika'da eski tâbirle "lâ yuad velâ yuhsa"¹ kızlar türedi.

Hepsi de körpe, hoş, sevimli ama kafamda iz bırakmıyor, ne kendileri ne de filmlerinin mevzuu. Yaşlandım da ondan mı? Belki veya muhakkak. Nasıl tefsir ederseniz makbulüm! Ancak ve galiba biraz da kusur o yıldızlarda ve senaryolarda olsa gerek. Eskilerini gözüm arıyor. Sanıyorum ki bugünkülerden çok üstün kaliteli idi bir zamanın yıldızları... senaryolar da öyle idi. Değil *Vaterlo Köprüsü*, *Trader Horn* bile –yüzlerce aşk ve macera filmleri arasında– zihnimizden çıkmıyor. Ya *Dört Beyaz Tüy*? Enfesti doğrusu! Size hikâyesini şu dakikada başından sonuna kadar kekelemeden anlatabilirim.

1 Sayılamaz ve hesap edilemez. (hzl.)

Hem o filmler insanı doyururdu, sinemadan tok çıkardık, iliklerimize kadar tok! Şimdikiler –yeni mahallebici, lokanta ve gazino porsiyonları gibi– âdeta tadımlık... Kalitece de düşük. Sinemadan dönerken kâfi derecede gıda alamamışların midede değil, kafada duydukları boşluktan rahatsız oluyoruz. Bu boşluğu ekseriya seçim ve propaganda nutuklarından sonra da hissedersiniz. Bazı başmakalelerle fıkraların okunması da aynı tesiri yapar; dimağda bir ecveflik, yâni kofluk!

Bereket kadın güzeldir, erkek yakışıklı. Tuvaletler ve manzaralar avutuyor insanı. Nutuklarla makalelerde bunlar da yoktur a! Fakat sinema beni başka bir cepheden de rahatsız eder: O kızcağızların körpe güzellikleri kadar kısa süren şöhretlerine ve bir politikacı kadar keşmekeş içinde geçen güya parlak ve şatafatlı hayatlarına karşı içimden bir öfke kabarıyor.

Hiç unutmam, bir gazetede okumuştum: Büyük diye unvanlandırılan metöransenlerden biri yeni çevireceği filmdeki baş kadın rolünü önce bir arkadaşının karısına, sonra bir fabrikatörün kâtibesine, daha sonra da bir kadın doktora teklif etmiş.

Üçü de can atacaklarına yüz çevirmişler. Sebebi? Meğerse bir ara cihan yıldızı Greta Garbo, kendi akrabasından İsveçli gayet güzel, genç, fotojenik bir kıza başka bir film için aynı teklifte bulunmuş, kızcağız demiş ki:

“Mersi, pek nazıksınız... Fakat şu mesut sükûnetli, tatlı hayatımı hiç de öyle olmadığını pek yakından bildiğim sizinkine neden benzeteyim? Fikrimce sakın, gösterişsiz bir ömür şöhretli ve servetli olanından üstün kıymettedir.”

Yukarıda bahsettiğim bayanlar da o şekilde red cevabı vermişler, yani ateş böceği olarak kalmağı yıldızlığa tercih etmişler. Bravo!

Şöhret nedir?

Şöhretli Frenk muharrirlerin dedikleri gibi “toz tabakası üstünde bir iz”, “bir, iki asır sonra ancak mektep talebesini sıkmağa sebep olacak bir şey”, “kendi hakkında birçok saçmalar söyletmek”, “bir sürü ahmağa üstadım dedirtmek”, falan, filân...

Bunlar daha devamlı ve esaslı olan sanat ve edebiyat şöhretleri için söylenmiştir. Sinema şöhretleri şöhretlerin en çabuk hızı geçeni, en az sürenidir. Kadın sinema yıldızının ise yalnız gençlik, güzellik, câzibelilik devrine mahsustur.

Yaşlılığa kadar taşınmayan bir şöhret nice şöhretlerin en değersiz, kötüsü, hattâ nedamet çektiricisidir. Film şöhret, “yıldız” değildir, “kendilerine verilecek sıfat hakikatte olsa olsa kıvılcım”dır.

Şöhreti bir tarafa bırakalım –zaten yukarıda hiçliğine işaret etmiştik– asıl fenası yıldızların hayatı, yıldızlık terbiyesinin ve icablarının bazan çirkin denilecek safhalar arzemesidir.

Bu, talili görünen talihsizleri büsbütün çileden çıkaran, her birini deli kıza çeviren, şımartarak münasebetsizliklerin envaina sürükleyen de zamanımızın matbuatıdır.

Geçen gün ağır başlı tanınan bir gazetemizin ciddi haberlere ayırdığı sayfasında şu telgraf başlığı okudum: “Artist Marilyn Monroe iç çamaşırı kullanmazmış.” Ne buyurulur buna? Ne derece muhayyile kısırlığına müptelâ olursak

olalım, gözümüzün önünde canlanan manzara yine de çırılçıplaktır ve sadece şu başlık müstehcen iddiasile mahkemelerimize sevk edilen değme karikatürlerden daha fazla mefhumu uymaktadır. Marilyn'i pek tanımıyorum ama karşında beliren çamaşırsız vücudu bende bile müstehcen târifine giren bütün tesirleri yapmağa kâfi geliyor.

Asrın sinemalarla âlakalı haberlerindeki hayasızlığa bakın ki bunu bir ajans yıldırım süratle dünya matbuatına bildiriyor; hem kaynağını da tasrih ediyor: Bilmem hangi gazete baş sayfasında üç sütun üzerine koyduğu o haberi, yâni yıldızın elbiselerini çıplak tenine giymesi havadisini gayet emin bir menbadan, Marilyn'in kocasının en yakın arkadaşından almış. "Edeb yahu!" diyen hicviyeci Eşref'in kulakları çınlasın.

İlk sayfada, üç sütun üzerine geçirilen havadis işte bu: Bir güzel kadın meğerse iç çamaşırı, külot ve kombinezon kullanmazmış. Kullanmadığını da kocasının en yakın, canciğer arkadaşı biliyormuş, o söylemiş; artık inanmamak olamazmış!

Şimdi Marilyn ne kadar şımarsa ne delilikler yapsa, en kısa zamanda sekiz kocadan boşansa haksız mıdır? Zaten ne idi? Aile terbiyesi de, kültürü de kıt bir mahalle kızı! Elbette gemi azıya alır. Almasın mı? Yaşlı bir şair, bir ressam, hattâ bazan ve nadiren bir politikacı için şöhret ve ikbalin devamı mümkündür; fakat aslında bir kıvılcım olan film yıldızı kız yarın kendinden hiç bahsedilmeyen bir sönmüşten ibaret kalacak.

Film şirketleriyle matbuat teşekküllerinin elele vererek göklere çıkarıp sonradan rafa bile koymıyacakları, sepete

atacakları zavallı ömürsüz şöhret! İşte beni sinemada ve film sayfalarında hem üzen, hem öfkeliendiren noktalar bunlardır. Öyle olmakla beraber hiç şüphesiz film seyri kadar insanı avutan, hattâ bize şu mihnetli dünyaya dayanmak kuvvetini veren hiçbir eğlence yoktur; sinema kış mevsiminin yeni lâlezarıdır.

Zafer, 31 Ekim 1954

ZENGİN KADINLAR, LÜKS

KADIN ELİ VE FIKARA ÇORBASI

Gözümle görmüşüm gibi bilirim: Vaktile ekalliyetlerden bir cemaate mensup zenginler Beyoğlu'nda bir aşevi açmışlardı; belli saatlerde içeriye girdiniz mi önünüze gelen ilk tezgâhtan, kendiniz, elinizle bir kaşık ve bir tabak alırdınız, ikincisinden yüz dirhem ekmek... Üçüncü tezgâhtan, tabağınıza bir iri kepçe dolusu, kübbelemesine etli patates, fasulyalı pilâv, salçalı makarna gibi besleyici, lezzetli bir yemek koyarlardı. Gider, tertemiz muşambalı bir masa başına geçer, afiyetle yerdiniz. Sonra boş kalan tabağınızı, yine kendi elinizle götürür, ayrı bir yere koyar, çıkardınız. O kadar mı? Hayır, bedava adam doyuruluyor denmesin diye bir adet metelik bırakmak da lâzımdı; tek metelik! Fakat hikâyenin asıl hoş tarafı da şu: Tezgâh başlarında duranlar, pos bıyık, didon sakal, tıraşı uzun birtakım suratsız adamlar değildir. “Smokinli garsonlar mıdır?” Daha âlâsı: O zamanki Beyoğlu yüksek sosyetelerinde ışıldayan seçme bayanlar!

Onlar bunu yaparlardı. Koketri, züppelik, caka yahut gerçekten hayırseverlikle mi bilmem. Sebep ne olursa olsun yaparlardı, hem de kusursuz bir teşkilatla, usanmadan, ara vermeden, bir gün kaçırmadan, nöbetlemesine! Onlar bunu yaparlardı, bizde de imarethaneler ve konaklar yoksul yatağı, fıkara sofrası idi. Niçin zengin yüreği bu kadar değişti ve

zengin gidişi bu derece başkalaştı? Gönöl istiyor ki varlıklı ailelerimiz, şu dar zamanda bu eski örneklere uymanın tam zamanı olduğunu hatırlasınlar; düşkünlere yardım işinin pasta ve börek dersi almaktan daha lüzumlu olduğunu anlayıp kendi güzel ellerile sabahları halka sıcak bir mercimek çorbası içirmenin yüksek lezzetinden ve keyfinden de tatsınlar. Zevklerimizi mânalaştırma, hayatımızı bayağı ve yıkılmış yavanlığından kurtarmak için eğlencelerimizi hayır şekline sokmak, bunun için de yoksul tabakaya yakınlaşmak, yanaşmak en iyi çaredir. Sabahleyin kepçesile fıkara kâsesine çorba dolduran bir kadın eli akşamleyin inci gerdanlığını her halde daha zehirsiz, daha az bezmiş bir yürekle takar!

Tan, 5 şubat 1942

KATI YÜREKLİ ZENGİN KADINLAR

Bütün dünya kadınlığı hemen hemen her memlekette şimdiye kadar elinden gelemeyeceğini sandığımız en ağır ve en zor işlere girişip umumî dertlere karşı faydalı olmağa çalışırken bizim kadınlar ne yapıyor? Şüphesiz ki beş harp yılından beri içtimâî yardım sahasında kendinden en az bahsettiren unsurların başında kadınlarımız geliyor. Buradaki kadından maksat elbette köylü, işçi veya çürük bağrına hasta çocuğunu bastırarak hekim, eczahane dolaşan zavallı yoksul değildir; o yoksulluğa faydalı olmak için talihin kendilerine yâr olduğu, çalışma imkânlarını fazlasile verdiği zengin grubu, yani müteahhit, armatör, tüccar kadınlarıdır.

Biz bu kadınları pek iyi, pek yakından tanıyoruz. Ama nasıl tanıyoruz? Kürklerle, mücevherlerle, yazın villâları, kışın palaslarile; düğünleri ve ziyafetlerle; kulüplerde ve gazinolarda, taksi işaretli hususî otomobillerde, sinemaların gala gecelerinde, konserlerin ön localarında; Avrupa seyahatlerinde, lüksleri veya kocalarının israflarile ve ağızdan ağıza yayılan dedikodularla...

Fakat hangisi kepçe elinde aş ocaklarında çalışıyor? Hangisini sefalet çeken mahallelerde sıyanet meleği gibi iyilik peşinde gezerken görüyoruz? Hangisine bir sıhhat müessesesinin içinde hastadan yaralıya pervane gibi dolaşırken

rastlıyoruz? Haniya, meselâ Maçka-Nişantaşı bayanlarının himmetile kurulup işliyen bir aş ocağı ve Büyüka-Suadiye hanımları tarafından açılmış bir dispanser? Şişesi bir hayat bedeli lavantalara bulanıp –ki bu, manevi taaffünü bastırmaz– birbirlerine verdikleri çay ziyafetlerinde, kokteyl partilerde ve kabul günlerinde francalaya sürülmüş havyarlı sandoviçler, kremfreşli pastalar, viskili cinli, renk renk içkiler atıştırılırken sohbet mevzuu nedir? Ancak dört başı mamur bir dünyada konuşulabilecek bir incir çekirdeği doldurmaz şeyler değil mi? Zengin Garp kadınının yalnız süsünü, modasını mı taklit etmeliyiz? Hayırlı tarafları da olsa gerektir. Bizim paralı bayanlar yaşadıkları masal ülkesinden ne zaman insanların arasına incekler ve insanlığa yakışır işlere girişecekler? Zenginin sefalet kayıtsız ve insafsız kalmasını tarih çok defa affetmemiştir. Hele erkeğinden fazla kendisinden dertliye şefkat, muhtaçlara yardım beklediğimiz zengin kadını ızdırıp ve yoksulluğa karşı şu gördüğümüz kadar kaskatı yürekli kesilirse, bundan yalnız utanmak değil, korkmak da lâzımgelir.

Tan, 31 Ocak 1944

LÜBNAN KADINININ VERDİĞİ ÖRNEK

Alabildiğine artan ticaret kârlarını normal seviyeye indirmek üzere kadınlar lüks eşya vesaireye karşı boykot yapılmasına karar vermişler, bu kararın tatbikine de geçmişler. Yazık ki bizde değil... Lübnan'da! Radyo gazetesi yukarıdaki haberi yaydıktan sonra fikrini de ekliyor, boykotun bu sahada en cezrî, en iktisadî bir tedbir olduğunu, boykot yapılmak suretiyle muayyen eşya talebinin çarçabuk azalacağını söylüyor, sözünü şu cümlelerle bitiriyor: "Lüks bir görenek ve taklit işidir ve her memlekete zararı dokunmaktadır. Lübnan kadınlarınca verilen kararın taklide değer olduğundan şüphe edilemez." Peki, mademki bu böyledir, boykot fikri radyo gazetesinde tasvip edici yer almakla da âdeta yarı resmî bir tasviye mahiyetini kazanmıştır, artık Ankara'dan şöyle bir haber bekliyoruz: "Yüksek ricalimizle maruf zevatın sayın bayanları dün bir toplantı yaparak lüks eşya vesaireye karşı boykot yapılması hususunda karar almışlar, aynı yolda hareket edilmesi için de İstanbul ve İzmir'deki tanınmış ailelere müracaatta bulunmuşlardır. Öğrendiğimize göre boykot işi teşkilâtlandırılacak ve pek yakında her tarafta propagandasına başlanacaktır. Memleketin iktisadî durumunu düzeltecek olan bu hayırlı teşebbüs bütün mahfillerce gayet iyi karşılanmış, hükûmetin de alâkasını ve tasvibini kazanmıştır..."

Beyrut kadını eskidenberi lükse meraklıdır; modaya düşkündür, çok şık ve pahalı giyinir. Hattâ Beyrutlu bayanlar Paris modasını günü gününe takip etmekle, elbiselerini doğrudan doğruya Paris'ten getirtmekle, süse hadden aşırı para sarfından çekinmemekle meşhurdurlar. Yakın Şark'ın en nâdide eşya ile bezenmiş mağazalarına Beyrut'ta rastlarsınız. At yarışlarında, çaylarda, suvarelerde, yaylâ eğlencelerinde karşılaştığımız zengin Lübnan kadınlarının tuvaletleri gerçekten göz alıcıydı, emek ve masraf mahsuliydi; Garp şehirlerindekilerle atbaşı bir giderdi. Bu itibarla Lübnan'daki hareketi küçüksemek doğru değildir; uzun zamandanberi süren bir alışkanlığın terki demek olduğundan, onu bir hamle saymak lazımdır; radyo gazetesi de aynı hareketi taklide değer bularak tavsiyesinde isabet göstermiştir.

Şu var ki eğer böyle bir boykotaj hareketi yalnız üstün-körü bir taklitten ibaret kalır, teşkilâta dayanmaz, arkası getirilmez, hele şuurdan, vicdandan gelmezse ona yanaşmamak daha iyi olur. Bugünkü şehir kadını zihniyeti fedakârlığa katlanacak olgunlukta değildir. Onu ikaz için de salâhiyetli makamların ve şahısların ciddî hiçbir teşebbüste bulunmadıklarını, hattâ yaşayış tarzlarıyla herkesi lükse teşvik eder tavır takındıklarını da itiraf lazım!

Tan, 24 Şubat 1944

KADIN VE HAYIR

Hayır cemiyetlerine karşı kazançları nispetinde para yardımında bulunan zenginlerimiz vechesinden memleket iyi bir manzara göstermiyor. Hem dinî günlere mahsus eski ananelerimizi kaybettik, hem yeni kabul ettiğimiz günlerin Garplılarca uyulan güzel âdetlerini benimsemedik. En basit misal şudur: Kurban kesenlerimizin çoğu kurban etinin hemen tamamını kendi evlerinde kendileri yer oldular. Şeker bayramında pahalı ve süslü çikolatalarla karemelâlar daima bunları alabilecek misafirlere ikram edilmektedir; zaten kapımızdan içeri yoksul sokmamak da günün kibarlık usullerindendir. Yılbaşı geceleri ekseriyet umumî yerlere koşuyor; evdeki üçüncü derecede şahıslar tabiatile bu eğlencelerden mahrum kalıyor. Vaktile düğün, bayram bir dam altında olur, aşağı yukarı herkes istifade ederdi. Şimdi demokratik dediğimiz rejimde sınıflar büsbütün ayrılmıştır ve insanlara karşı muamele servet derecesine göre ayarlanmıştır.

Bilhassa zengin kadın tipi –umumiyet itibarile– gayet hayırsızdır; hayır işlerine sırtını çevirmiş, hep kendisile meşgul, sadece koket ve bir yapma bebektir. Bütün harb yılları esnasında sayısı mahdut ve eskiden mevcut olanlardan başka hiçbir sosyal yardım cemiyeti kurulmadı; tek kadın meyda-

na çıkıp da faaliyeti, fedakârlığı ile isim yapamadı. Halbuki dünyanın her yerinde ne kadar yardım ve siyanet meleke-leri, melikeleri görüldü; ne işler başarıldı! Amerika'ya gi-denlerden kürk temini için ateşpare kesilmeği, Avrupa'ya çıplak koşarak bavullar dolusu eşya ile dönmeği, hattâ altın kaçırmakta asıl kaçakçılara taş çıkarmağı becerenlere epeyce raslanıldı da aş ocakları başında çalışanlar zuhur edemedi. Hattâ mantar ayakkabıya, ipek çoraba karşı cephe alacak, basit şekilde iskarpin ve kalınca çorap giymek suretile bir münasebetsizliğe kafa tutacak orijinal hilkatte, mücadeleci, inatçı kadınlar da çıkmadı. Hülâsa zengin karısı akıl almıyacak derecede şahsiyetsiz, hayırsız ve sadece etrafına lüks örneği vermek itibarile de zararlı bir mahlûk intibasını uyandırdı, zerre kadar sempati ve itibar kazanamadı. Nüfuz sahibi adamların ailesi arasında ise şapkaları, tuvaletleri beğenilenler oldu, lâkin içtimaî hizmetlerle övülenlerden, bu işlere vakit ayıranlardan bahsedilemedi.

Veremle mücadele dâvasında bakalım o bayanlar yine uzaktan seyirci mi kalacak? Geçmişî unutturmak için kendilerinden bu ölüm dirim dâvasında ateşli ve teşkilâtlı himmetler bekliyoruz. Hayır ve hasenat işlerinde kadının rolü, gayreti körükleme bakımından da gayet verimli olur. Kadın karışmadıkça mücadele harareti çabuk düşer.

Akşam, 12 Ocak 1948

**AHLAKÇILIK VE YANLIŞ
GÖRENEKLER ALEYHİNDE**

ETEK ÖPTÜREN TERBİYE

Şaştım, kaldım! Ulunay dünkü fıkrasında yeni nesil çocuğun onurluluğunu pek yerinde olarak memnunlukla belirtirken şu olayı anlatıyor: Birkaç yıl önce bir baba, sayın dostumuzu bularak sızlanmış, niçin, biliyor musunuz? Eve Mısırlı bir prenses gelmiş, kendisini “lâzım gelen(!) tazimat(!) ve tekrimat(!) ile” karşılamışlar; prenses, ailenin çocuğunu görmek istemiş. Baba hemen sofaya fırlamış ve yavrusuna nasıl etek öpüleceğini öğretmiş; “Haydi kızım, göreyim seni, beni utandırma!” bile demiş. Fakat çocuk içeri girip de prensesin eteği yerine elini öpünce (şimdiki etekler o kadar kısadır ki öpeyim derken çapaçul davrandınız mı) oylukları meydana çıkarmak ihtimali vardır! Ana da, baba da “bitmişler”; misafir gidince sinirden zangır zangır titriyerek kızcağızın üzerine saldırmışlar!

Biz de muharrir gibi, çocuğa “Aferin!” deriz; fakat ana ile babaya da söyleyeceğimiz bir lâf vardır: Bunlar hangi asır, çağ, rejim arta kalanları imişler ki çocuklarına hâlâ etek öptürmek, sofada etek öpme talimi yaptırmak lüzumunu duymuşlar; sonra da yavruları bekledikleri onur kıran maymunluğu yapmadı diye bitecek, sinirden zangır zungur titriyecek, kızın üzerine saldıracak, dostlara dert yanacak de-recede dalkavukluk buhranına tutulabilmişler? Haysiyetini

bilen babalar elli yıl önce bile bize etek öptürtmemişler, çocuklarını yerle selâmdan ötesine zorlamamışlardı. Prenses, beraberinde kırk deveye Mısır hazinelerini yükletip hediye getirse, Cibril şekline girip cennet vâdile yere inse yine –küçük yaşta evlâtları bulunmasına göre demokrat rejim adamı oldukları anlaşılan– ana babanın böyle bir münasebetsizliği düşünmemeleri, düşünseler bile nefislerini yenmeleri icap ederdi. İnsanı sinirden zangır zangır titretecek asıl hâdis budur! Çocuğu alkışlarken anasile babasına ıslık çalmağı unutmıyalım.

Servete, soy sop asaletine karşı o derece kul, köle olmuş bir aileden böyle onurlu çocuğun yetişmesi, kötü aile terbiyesine karşı –çok kere yersiz tenkit ettiğimiz– okul ve rejim terbiyesinin üstünlüğünü, kadrini, faydasını gösteriyor. Şimdi gönül istiyor ki prenses hazretleri bir kere daha misafir gelirse artık o ana ile baba, kendilerine haysiyet dersi veren çocuklarının terbiyesine uysunlar ve bilsinler ki kötü görönelere kafa tutan çocuk, etek öpenden daha hayırlıdır.

Tan, 26 Nisan 1943

KADIN HÜRRİYETİ – ERKEK TERBİYESİ

İki delikanlı tramvayda genç bir kıza musallat oluyorlar; kız sahanlığa kaçıyor; ötekiler arkasını bırakmıyorlar; kız etrafa yardım dileyen gözlerle bakıyor. Temiz giyinmiş, ağır başlı bir zat kendini tutamıyor, delikanlılara hareketlerinin doğru olmadığını münasip bir lisanla anlatmak istiyor, onlar öfkeleniyorlar, ikisi birden, alabildiğine küfür ve yumruk, ağır başlı zata hücum ediyorlar. Yolcular araya giriyor, nihayet iş karakola, sonra da ceza mahkemesine düşüyor. Suçluların kendilerini müdafaa için ileri sürdükleri tez, ifadelerine göre şudur: “Erkek, bir kadının seksapeli karşısında heyecana gelince onu tanımasa da yanına gider, konuşur. Avrupa’nın her tarafında bu böyledir. Kadının yüz vermez görünmesine de aldıriş edilmez. Zira kadın, arkadaş olacağı erkekle hemen konuşmaz, biraz nazlanır, sonra ahabplığa başlar. O hal psikolojik bir hâlet icabıdır. Modern insanlarda sosyete hayatı böyle kurulur!” Şahitler dinleniyor; hepsi de maznunların davacı genç kıza açıktan açığa, münasebetsiz şekilde sataştıklarını ve yine davacı baya küfredip yumruk vurdıklarını söylüyorlar.

Hâkim kararı bildirirken diyor ki: “Sizin sosyete arkadaşlığı diye iddia ettiğiniz şu münasebetsiz harekete Türk ceza kanunu ‘sarkıntılık’ der ve ceza verir. İkinizin de ellışer

gün hapse konulmanıza ve altı yüz lira tazminat ödemenize karar verdik. Bizim sosyemizde böyle zorbalık, terbiyesizlik yapanlar sizin gibi cezalarını çekerler!” Mükemmel! Meselede asıl dikkate alınacak cihet işlenen suç kadar suç küçültmek, âdetâ modern cemiyet terbiyesinin icabı gibi göstermek iddiasıdır. Eskiden bu şekilde hareket eden âdi külhanbeyleriyle kötü zanparalar hâkim karşısında boyunlarını büker, sus pus olurlardı. İçinde “seksapel”, “psikolojik hâlet”, “sosyete hayatı” gibi sözler bulunan kof nutuklar vermiye, hâkime ders öğretmiye kalkışmazlardı. Yukarıda bahsi geçen delikanlılar birbirinden fena iki türlü suç işlemişlerdir: Biri sarkıntılık, öbürü sarkıntılığı umumî bir kaide ve terbiye şartı gibi göstermek suretiyle inkılâbımızın önemli bir temeli olan kadın hürriyetine ket vuracak zararlı, zehirli propagandaya yeltenmek.

Kadın - Erkek münasebetlerinde en modern, medenî ve insanca usul “gönül rızası”dır; gönül rızasıyla arkadaşlık, dostluk, âşıklıktır. Böyle eski devirlerin ve zihniyetlerin bile ayıpladığı, hattâ cezalandırdığı zorbalık, zorla güzellik ve balta olma gibi hareketlerin artık cemiyetimizde yeri bulunamaz. Kadının hürriyete eriştiği bir memlekette erkek o nisbette terbiye kayıtlarıyla bağlanmak zorundadır. Bu hürriyetin keyfini iki taraflı sürmek için sarkıntılıktan bir cinayet kadar ürkmemiz lâzımgelir.

Tan, 17 Haziran 1943

MODERN GERİ KAFALILIK

Geçenlerde bir sarkıntılık muhakemesini ileri sürerek yazdığım “Kadın hürriyeti – Erkek terbiyesi” başlıklı fıkra üzerine bazı mektuplar aldım. Bunların bir kısmı yalnız başına sokakta giden kadına, kendi tarafından hiçbir istek ve uysallık gösterilmediği halde söz atma, lâkırdıya girişme, gezintiye davet gibi erkekler tarafından yapılan münasebet-sizliklerin çeşitli hikâyesidir. Sinemada daha ileri gidenler, hele tramvayda ve otobüste işi el şakasına kadar götürenler de eksik değilmiş... Olağan şeyler! Her memlekette terbiyesi kıt, sırnaşık, yüz­süz adamlar vardır ve o biçim vak’alara rastlanır. Hattâ bizde –kadının erkek arasına karışması pek yeni bir keyfiyet olmasına rağmen– bu gibi haller umumî kusurlarımızdan sayılacak dereceye varmamıştır; vaziyet lehimizedir diyebiliriz.

Fakat mektupların birkaçında sadece terbiye noksanından değil, kötü ve yanlış bir zihniyetten şikâyet ediliyor ki işte o cihet ehemmiyete alınmağa değer. Meselâ yüksek tahsilini bitirip hayata atılmış bir delikanlı, sırnaştığı genç kadına demiş ki: “Evet, doğru... Siz bana bakmadınız, beni davet edecek bir şey de yapmadınız. Ama ben davet beklemem... Bir kadının hoşuma gitmesi yeter. Modern hayatta seksapel birçok cüretleri mazur gösterebilir!” Muhakeme-

leri görülüp cezalandırılan delikanlılar da: “Erkek, bir kadının seksapeli karşısında heyecana gelince onu tanımasa da yanına gider, konuşur. Avrupa’nın her tarafında bu böyledir. Modern insanlarda sosyete hayatı böyle kurulur!” Birinci sınıf bir lokantada yemeğini yiyen bir başka bayana da yüzlerini görmediği iki kalantor zat garsonla bira göndermişler ve şişe geri çevrilince birbirlerine yüksek sesle demişler ki: “Avrupa’da biz böyle gördük. Kadınlarımız hâlâ eski fikirlilikten kurtulamıyorlar!” Anlaşılan “Avrupa”, “sosyete”, “modern hayat” ve “seksapel” gibi kof lâflar çok kısır, çok yanlış, âdeta felsefesi yapılmış bir nazariyenin ifadesi olmuş!

Erkeklerle mahsus hakları ve hürriyeti kadına kâğıt üzerinde vermekle inkılâbı sağlamış olamayız; kadını en ileri ve yeni zihniyete göre anlamamız lâzımdır: Artık kadın ilk teşebbüsü erkek tarafından beklemek zorunda olan pasif bir dişi değildir. Diliyorsa kadın da tıpkı erkek gibi seçmek ve teşebbüs hakkını kullanabilir. Teşebbüsü hâlâ erkeğe mahsus bir pâyeye, bir imtiyaz farzetmek, Frenk kelimelerle ifade edilen modern bir geri kafalılıktan başka bir şey değildir.

Tan, 12 Temmuz 1943

KÖTÜ ALÂMETLERDEN

Eskiden açık saçıklığıle dillerde destan olmuş bir Balkan Şehrinden gelen habere göre ora polis müdürlüğü birçok başka kararlar arasında, bisikletli kadınların kollarını dirseklerine kadar örten roblar giymelerini de emretmiş. Bisiklete binen kadının kapalı ve uzun etekli olmasını haydi anladık diyelim ama kollarını sımsıkı örtmesine akıl erdiremedik. Belki de daha önceki bir kararla bacaklar çoktan kılıfa sokulmuştur ve bu az görülmüş, sıra bedenın üst kısmına gelmiştir. Yakında çuvala sokulmaları beklenebilir. Her ne ise... Şikâyet bize düşmez. Biz bu haberle Birinci Cihan Harbi'nde, son zafer ümitleri de suya düşer gibi olduktan sonra rahmetli Enver Paşa'nın da baş vurduğu bir "mâneviyatı kuvvetlendirme" hâdisesini hatırladık. Kadın çarşaflarının etekleri yerden ancak bilmem kaç santim yükseklikte olacak, daha kisasını giyenlerin sokakta gezmeleri yasak edilecek! Harp vaziyeti iyice gittiği, ümitler henüz sönmeyişi sırada böyle bir karara ne o zaman bizde ne de şimdi mihver ortağı Balkan memleketinde lüzum görülmemiş olduğuna bakılırsa, din ve ırk ayrılıklarını hiçe sayan bir "kötü durum" psikolojisinin otokratik bütün devletlerde hemen hemen aynı şekilde belirdiğine hükmetmek lâzım geliyor. Bu, midesi bozulan bir adamın sıhhatı yerinde iken aldırış

etmediği ağır bir yemek kokusuna karşı artık öğürtü duyması gibi bir şey... Kısa kollu veya kısa etekli bir kadın elbisesi önceleri modanın pek tabiî bir gelişmesi olarak hoş görülürken, mâneviyat bozulunca sinirlere dokunan iğrenç ve çirkin bir küstahlığa benzeyiveriyor ve bunları yasak etmekten, her şey düzelecekmiş gibi ferahlıklar, iyilikler umuluyor. Harple başa çıkılamayınca modaya savaş açmak? Halbuki o savaş hepsinden neticesizdir. Harp halindeki hükûmetlerin büsbütün softalaşıp papazlaşarak ahlâk prensiplerinin kayırcısı kesilmelerini hayra yormamak icap eder.

Tan, 1 Kasım 1943

BİR ANKET MÜNASEBETİYLE

Fransa'da Aile Yüksek Komiserliği tarafından bir anket yapılmış, çocuk doğumundaki düşüklüğün sebepleri araştırılmış, şu neticeye varılmış: 1- İman yokluğu veya kifayetsizliği. 2- Çocuk büyütme zahmeti ve zorluğu. 3- Kadının ev dışında çalışması. 4- Çocuğun pahalıya mal olması. 5- Çocuk olunca yaşayış hususunda mahrumiyetlere katlanılması. 6- Genç ailelerde sinemaya düşkünlük. 7- Köy hayatından uzaklaşma. 8- Çok çocuk yetiştirmekten korku. 9- Kalabalık ailelere mesken temini güçlüğü. 10- Evlenenlerde sıhhi durumun bozukluğu. 11- Arada çocuk olursa boşanmaların zorluğu, olmadığı takdirde kolaylığı. 12- Mirasların ve arazinin küçük parçalara ayrılıp dağılması endişesi. 13- Bazı kadınların doğurma yüzünden endamlarını kaybetmek istememeleri. 14- Doğurmaktan ürkme. 15- İşsiz kalma tehlikesi.

Bütün bu sebepler ortada durdukça halkın, "Durma, doğur! Boyuna çocuk yap! Vatan nüfusa muhtaç..." demek-ten fayda çıkmıyacağı şüphesizdir; öbür taraftan bekârlık vergisinin devlete bir gelir kaynağı olacağını, fakat nüfus meselesini halle yaramıyacağını kestirmek de güç değildir. Nüfusunu arttırmak isteyen devlet şimdiki köhne sosyal kanunları değiştirmek, kötü ekonomik sistemin yerine

büsbütün başkasını koymak, kısacası bir inkılâp yapmak zorundadır; kuru teşvik ve boş propagandanın yetmiyeceği yukarıdaki maddelerden pek açık surette anlaşılıyor. Bize gelince: Garp'tekine kıyas ederek memleketimiz daha iyi vaziyettedir; zira Türkiye'nin doğum azlığından şikâyet hakkı olmasa gerektir; sadece doğanları yaşatmak ve onları vücut ve ruh bakımından gürbüz yetiştirmek lâzım geliyor. Zaten nüfus meselesinde yalnız kemmîyet değil, keyfiyet de dikkate alınmalıdır: Sağlam bir tek çocuğun sakat üç çocuğa karşı koyacağını kim bilmez?

Garp memleketlerinin çoğunda dava, daha ziyade doğumu arttırmaktır; yurdumuzda ise doğanı korumak. Şu var ki Avrupa taklidi "doğur!" propagandası yapmakla ve bekârlık vergisi tarhına kalkışmakla işin uhtesinden gelinemez. Nüfus meselesi milletlerarası öyle ekonomik bir davadır ki harp sonunda ve ancak inkılâp mahiyetinde bir hamle ile halledilebilir... Edilebilirse ne âlâ!

Tan, 2 Mart 1944

MÜCADELEYE GİRİŞMEK GENÇLİĞİN HAKKIDIR, VAZİFESİDİR

Gençlik kollarının çarşaf aleyhinde giriştiği mücadele-ye birçok bakımdan hak vermek yerinde olur. Ewelâ şunu söyleyelim ki, bu çarşaf lar peçesiz giyildiği yani yüz örtülmediği için eskiden beri mütearif olan şer'i kadın kıyafeti usulüne uymamaktadır; yüzü açık gezen kadın –yanlış veya doğru anlayışa dayansın– din itibarıyla “mestüre” sayılmaz. Eğer örtünmekten maksat bir kadın için erkekte arzu uyan-dırmamak ise, asıl tahrik sebebi yüz olduğuna göre bunun görünmesi ile matlup sağlanmamış demektir. O halde çarşaf lanmanın sebep ve hikmeti de kalmaz.

Çarşaf giyenler kimlerdir? Ekseriya yaşını başını almış, suratına bakılmaz, her türlü itinadan mahrum, çapaçul, tabiatıyla geri kafalı, gençliğe ve güzelliğe düşman, şehirliliğe yabancı, dağdan şehre yeni inmiş mahlûklardır. Bunlardan bir kısmı nakil vasıtalarında nihayet sırtsırta, dizdize, yan yana yaşadıkça erkeğe ve şehre alışır; kocakarı denilecek yaş haddini aşmadıkça yavaş yavaş açılır ve üstüne kapladığı siyah örtüden bir müddet sonra kurtulur; yün hırkalı ve eşarplı, bildiğimiz standart halk kadını kıyafetine girer, dik-kati çekmez olur.

Demek ki çarşaf giymesi dinden ziyade yabaniliğin tes-

ridir; şehre alışkanlık o kıyafetten sıyrılmağa yol açabiliyor. Mademki öyledir, çarşafı dinî bir kisve saymamak, davaya bu mânayı vermemek lâzımdır. Esasen yüz açık oldukça çarşaf –yukarıda da söylemiştik, tekrarında fayda vardır– katı anlayışıyla bir Müslüman kadını kisvesi olmaktan çok uzaktır; sadece bir “bidat”dır, yani sonradan hâdis olan kötü bir şey, hususî tabirince “bidat-i seyyie”dir; mücadele bu kötü görüneğe karşı açılmıştır; bizi yar-ü ağyara karşı gülünç mevkie düşüren bir bidat!

İman ve itikat bakımından da işi muhakeme etsek şimdi almış olan şekliyle çarşaf yine kalkması icap eden bir kıyafet değil midir? Rahibe kıyafetinde bembeyaz kolalı başlıklar, gri renkte yahut beneksiz, lekesiz siyah cübbeler, vakarlı yürüyüş ve bütün etvarındaki düzen umumî kıyafete uymamakla beraber ne çirkindir ne de medenî şehir manzarasına fazla aykırıdır. Nitekim bizim eski zarif çarşaflarımız, peçe, yaşmak ve ferâce de şehirli kıyafetine, şehirliliğe yakışır, fevkalâde zarif ve büyük bir itina mahsulü medenî bir kisve değil miydi?

Şimdiki bumburuşuk, rengi uçmuş, savsaklık ve hattâ pasaklılık senbolü münasebetsiz, âdi, şiddetle çirkin ve gülünç çarşıftan muhakkak kurtulmamız zamanı gelmiştir. Atatürk bu hale tahammül edemezdi, izinde yürüdüğünü söyleyenler niçin harekete geçmesinler?

Yeni İstanbul, 3 Eylül 1958

TACİZLER, CİNAYETLER

AŞKA SAYGISIZLIK

Ortada bir kelime, bir tâbir yanlışlığı hüküm sürüyor. “Aşk” sözünü hiç de yerinde kullanmaz olduk. Pek bayağı, bambaşka, alt kat duyguları “aşk” ile vasıflandırıyor, aşka saygısızlık ediyoruz.

Meselâ bu hafta içinde bazı gazeteler “Aşk yüzünden bir cinayet” haberi verdiler. Ne olmuş? Olan şu: Bir adam düğün evinde bir kadına raslamış, ertesi sabah gidip çat çat kapı, bu kadını bulmuş. Ne dese beğenirsiniz?

“Evlenelim!”

Öteki de, “Nesin? Neyin nesisin? İn misin, cin misin? Ne alır, ne satar, ne ile geçinirsin?” diye sormadan “Hayhay! Emredersin; pek muvafıktır, pek münasiptir!” cevabını vermiş. Nikâhlanmışlar mı? Yok... Mutat veçhile adlarını askıya çıkarmışlar, hemen birleşmişler, birlikte yaşamağa koyulmuşlar. Bir müddet geçince dişi dostundan yüz çevirmiş, bir meyhane âleminde adamı hesap pusulasile başbaşa bırakıp uzaktan işaretlediği bir başkasile sıvışıp gitmiş. O da kadını sokakta yakalamış, bilmem kaç yerinden vurup yaralamış; kendisi de yaralanmış. İşte “aşk yüzünden cinayet” budur.

Aşk bunun neresinde? Bu, âdi bir zabıta vakası ve sadece cinai zevk üstüne kurulmuş basbayağı bir münasebetin sarpa sarmasıdır. İşin içinde ciddi bir sevgi, gönül yeri yok-

tur. Kabaca bir şehvet, beklenen bir ihanet, bir tarafın bıkması, öte tarafın bıkılmış olmağı haysiyetine yedirememesi gibi basit duygular ve küçük hırslardan, görgü noksanından, muhakeme darlığından, kötü terbiyeden, bozuk muhitten, zamanın icabı sinir bozukluğundan ileri gelen, “aşk” mefhumuna ard kapıdan bile giremeyen büyük şehirlere mahsus olağan bir şey...

“Vay, benden yüz çevirdi ha? Alacağı olsun aşiftenin!” diyerek ilk hayal sukutunda silâha sarılan adam âşık değildir; şehvet çılgını, kadın düşkünüdür ve o gibi döşek hırslarına, çıplak vücut açlıklarına aşk denilemez. Uğrunda ölen, öldürülen, kaatil olan varsa bile!

* * *

Yine o kabilden bir vaka da İzmir’de geçti: Bir delikanlı, sokaklarda pantolonla gezen sinema meraklısı küçük nişanlısının evine gece yarısı geliyor, kıskançlık kavgasına tutuşuyor. Sonra kaynanasının gözü önünde kızının yatağına girmek istiyor ve yüz bulamayınca kamasını çekiyor, çocukcağızı öldürüyor. Bunun da ismi “Aşk yüzünden cinayet” veya “Bir aşk faciası”dır!

Cinayet ve facia olduğu muhakkak... Fakat sebebi gerçekten aşk mı? Yoksa yatağa bakınca aynı odada duran anayı bile hiçe sayarak kızına saldıracak derece gözleri kararıp kudurmuş dönmek bakımından o cinayette asıl rol oynayan şehvet mi? Açıkça görülüyor.

Gerçek aşkta birtakım yüksek hislerin, fedakârlığın, feragatin, uzun müddet ezaya katlanmanın, kolayca karar

alamamanın, affa temayülün yer alması lâzım gelir. Sevenin asıl düşüncesi –tıpkı ana ve babanın çocuğuna yaptığı gibi– izzetinefs pahasına da olsa sevdiğini memnun etmektir. Memnun kalması için eziyet çekmekten acayip bir zevk duyduğumuz zaman aşk başlar.

Biz, cinsi ihtiraslar yüzünden işlenmiş kaba cinayetleri, aşka maletmek suretile âdeta teşvik ediyoruz. Kaatiller, kendilerine bir nevi meziyet ve hak izafe eden bu yüksek mefhumdan cesaret buluyorlar; birer aşk kahramanı olduklarına inanıyorlar, övünüyorlar bile...

Aşk yüzünden öldürmek ve hattâ ölmek? Ne cakalı şey! Gazeteler yazacak ve halk söyleyecek: “Bir aşk faciası.. Aşk kurbanları... Ölümde birleşen âşıklar...” İdraksiz ve çok basit adamlar böyle düşündükleri zaman kama ve tabancadan ürkme hissini kaybederler; vakanın ertesi günü çıkacak gazeteleri görür gibi olurlar. İlk sahifede iri harflerle uzun başlıklar, kendi resimleri ve sevgililerin resimleri –aynı sahifede ecnebi diplomatlarla şehrimize gelen bakanlarımızın da fotoğrafları vardır!– yanyana, karşı karşıya... İçlerinden biri yaralı olarak hastaneye kaldırılmışsa yataktaki vaziyetini de resimde seyredebilirsiniz ve dikkatle bakarsanız, kendisini göstermek için çalıştığını sezersiniz. Halinden, yaptığından, şöhretinden memnundur.

Bütün ömrünce meçhul kalmağa mahkûm hiçten bir adam için velev ki birkaç gün öyle bir şöhrete erişmek, âşık diye ün salmak, sağ kaldıysa belki de mahkemeye giriş çıkışta alkışlanmak, alkışlanmasa bile aşk namına müsamahalı bakışlarla uğurlanmak pek de hoşlanılmıyacak talih cilvelerinden sayılmaz.

Bizim halk edebiyatı aşk için ne güzel örnekler vermiş, birtakım masallarla âşık tipini ne mükemmel yaşatmıştır.

Çocukluğumuzda bir erkeğe ve bir kadına kolayca “âşık” demezlerdi. Zira Ferhat ile Şirin, Leylâ ile Mecnun, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre aşkın mikyası ve âşıkın tarifi idi. Şimdi şıpınışı aşk adı verilen vakalar edepsizlik, kudurmuşluk, itlik, külhanbeylik, ırz düşmanlığı, uçkuru gevşeklik gibi isimlerle anılırdı. Yüksek zümre tâbirince “behimî ihtiraslar-nefsi emmareye uymak” idi: Emmare, nefsin en ziyade terbiyesiz bulunduğu derecedir.

Hattâ aşk tâbirine uygun bulmadığımız vakalar hakkında sadece, küçük görerek “sevmiş - sevişmişler - birbirlerine tutulmuşlar” derdik; bunun bir derece üstünü “gönül verme - sevda çekme” idi. Kahramanları “âşık - mâşuk” sözlerine lâayık görmek için o kadar yüksek vasıflar ve güç şartlar aranırdı ki yıllar geçer, koca İstanbul’da bir tanesine raslanmazdı.

Hele işin içine alkol girdi mi bu, kısaca cinayet olurdu; aşka ispiroto karışamazdı. Hattâ asıl âşık ve mâşuk sayılmak için ikisinin visale nail olmamış, yani bulaşmamış, birleşmemiş, bir arada gezip tozmamış, hasret halinde kalmış bulunmaları lâzımdı.

Böyle bile olmasa, umumî efkâr hangi vakada aşk rolü oynamıştır, hangisinde hırs ve şehvet, hemen sezer, notunu doğru verir, tasnifi dürüst yapardı. Kısacası aşk sözünü ayağa düşürmezdi. Şimdi sahte markalı aşklar işportada satılmak-

tadır. Yazık ki markayı basan gazetelerdir. Deve dikenini enginardır, at kestanesi hurma...

Son zamanda hep “aşk yüzünden cinayet” hanesine kaydettiğimiz kanlı vakaların hiçbirinde gözüme bir aşk emması ilişmedi. Şüphesiz, olanlar acıklı şeylerdir, cemiyet namına keder ederiz; fakat bu vakalarda rolü aşk değil, olanı erkekliğine yakıştıramama, alkol tesirile çığrından çıkma, geçim zorluğu ile zaten sarsılmış bulunan ruh mukavemet-sizliği oynuyor. Üstelik, yapılacak cinayetin aşk icabı yüksek bir heyecana maledilerek hemen hemen mazur görüleceğine inanmanın da bir teşvik mahiyeti aldığı unutulmamalıdır.

Adî sebeplerle işlenen suçlara yok yere bir meziyet, bir altın kulp takmak açıkça teşviktir. Eskiden âdi mânadaki külhanbeyi sınıfı böyle işlere kabadayılık, erkeklik der miydi, demez miydi? Beğenir miydi, beğenmez miydi? Bilmiyorum ama her halde aşk adını takmazdı.

Aftosunu vurmak belki o sınıfca bir racondur. Fakat çoğunluk için, tafsilâtı verilmekten hayâ edilen iğrenç, çirkin bir cinayetti. Karı yüzünden, içki yüzünden, sefahat yüzünden birer cinayet!

Aşka yormak kimsenin hatırından geçmezdi.

* * *

Aşk o mefhumlardandır ki ne olduğunu sezdiğimiz, benzeri görünen taklitlerinden iyice ayırabildiğimiz halde müspet yoldan tarif edemeyiz de menfisile anlatmağa imkân buluruz.

“Aşk şuna denir, şöyle olur”dan ziyade “aşk buna denmez, böyle olmaz” şeklinde bir tarif... Son sıra cinayetlerde dejenereler, alkolikler, az çok sefihler ve şaşkınlar kan dök-tüler; kadınlı erkekli gençler, analar, babalar vuruldu; kaatil-lerden kendi canına kıyanlar da göründü. Yanık mektuplar okuduk; coşkun müdafaalar dinledik; kimi “erkek haklıdır”, kimi “kıskançlık böyle yaptırır” dedi. Ama hepimizin içinde bir şüphe vardı. Bunların hiçbirinde güzel, temiz aşkın yeri olmamıştı; aşk teşhisi koyamamıştık.

Aşk teşhisi koymak için –belki de fazla romantizme ka-çarak– o vakanın çeşitli safhalarında ruh tarafının bir dere-ce boş olmaması ve maddî tarafın şiddetle ağır basmaması lâzım geldiğine hükmediyoruz. Hele işe kolay visaller, film-lerden kapma özentî hareketler, yıldızlar tarzında fotoğraf pozları, buluşmaya can atışlar ve “sinizm”, hayâsızlık ve arsız-lık karışınca sıtkımız büsbütün sıyrılıyor.

Geçen hafta kafayı tütsüledikten, sokak tâbirile kafa ta-rafından müsallâh olduktan sonra iki kızın fabrika dönüşü yolunu kesip, “Haydi... içmeğe, eğlenmeğe, gezmeğe gide-lim,” diyerek red cevabı alınca her ikisini ve ayrıca yanların-daki yaşlı akrabayı bıçaklayan sabıkalıyı da bilmem âşıklar arasına kattık mı? Kattuksa şaşmamalı. Şehvet kudurganlıkla-rının adı bu sırada aşk faciası, aşk yüzünden cinayettir.

İşlerin kötü gidişi gözönünde tutularak “aşk”ı olduğun-dan da fazla şiirleştirmemiz, ona bayağı ihtiraslar üstünde, güç erişilir bir yer vermemiz, temiz aşk propagandasına gi-rişerek umumî efkârı aşkın öylesine doğru sevk etmemiz, yükseltmemiz icabediyor. Hattâ yalnız cahil ve düşkün taba-kadakiler için değil... üstte gibi duranların menfaatine de!

Halbuki aksini yapar olduk. Kadının karıştığı her kanlı veya kansız bir vaka bir aşk faciası, bir aşk hikâyesi sayılıyor ve ruhî teşekkülleri bozuk yahut bozulmuş birtakım şehvet esirleri aşk kurbanları, kahramanları sırasına geçiriliyor.

Aşk! Senin namına ne rezaletler işleniyor!

Akşam, 31 Mart 1946

ALDIRMADIĞIMIZ BİR AYIP

Amerika'ya ilk defa giden ve yeni dönen bir şahsiyet, oradan bahsettiği sırada şunu da söyledi:

“Kanunlar kadını erkek sarkıntılığına karşı şiddetli cezalarla müdafaa ediyor. Geceyarısından sonra genç ve güzel bir kız tek başına Newyork sokaklarını dolaşsa en küçük bir kabalığa uğramaz; gittiği gibi incinmeden döner. Bu, Amerika'nın hususiyetlerinden biri ve pek mühimmidir.”

Gıpta etsek yeri var; hattâ haset etsek de haksız sayılmayız. Zira o hususta memleketimiz cidden acınacak haldedir. Maamafih bu, eski bir derdimizdir ve nihayet son zamanlarda daha yayılmış, daha artmıştır.

Daima yazarın: Kadında gönül rızası aramamakta ısrar ediyoruz. Kadınlı olan alışverişlerimizde zora müracaatı daha kolay, belki de tek çıkar yol bulmakta eşimiz yok gibidir. Köylerde ve kasabalarda bu gibi habasetler eskiden beri olağan işler mahiyetinde idi; şimdi de öyledir. Şehirleri de biliyoruz: İstanbul'daki son vakaların ürpertisini hâlâ geçiremedik.

Asıl kötüsü şudur ki habasetler ekseriya ferden işlenmiyor; kumpanyalar kurularak el birliğiyle yapılıyor. Yani çetelerle yollar tutuluyor, tuzaklar kuruluyor, cinayete kütle halinde iştirak ediliyor.

Biliriz, Amerika'nın o kanunları vaktiyle kadının azlığından ve ilk muhacir erkeklerin mütecaviz oluşlarından dolayı bir ihtiyaç üzerine konulmuştu. Bu ihtiyaç eski ehemmiyetini kaybetmekle beraber kanun henüz kaldırılmamıştır.

Niçin ceza kanunumuzun kadına taarruz ve tecavüz maddelerini tadilde bize Amerikan kanunu bir şiddet örneği olmasın? Muhakkak ki mevcut maddeler hafif geliyor; Avrupa kanunları bizi korumağa yetmiyor. Amerika'nın eski bünyesi ile yakınlık gösteren taraflarımız var.

Amerika'nın her şeyini seviyor, sakızını çiğniyor, sigarasını tütürüyor, arabasına biniyor, bankalarını seçiyor, yarıdımını diliyor ve ahalisinin oturup kalkmasından tutunuz kılık kıyafetini, her yaptığını beğeniyor, silâhını kullanıyor, mütehassıs getiriyor, yıldızlarına vuruluyor, nesi varsa benimsiyoruz da kanunlarından ilham almağa neden yanaşmıyoruz?

Aydede, 11 Haziran 1949

İKİ NEVİ HÂDİSENİN MUCİP SEBEPLERİ

Sıcaklarla beraber şehrimizde intihar ve kız kaçırma vakalarının arttığını bir gazete başlığından öğreniyoruz. Olabilir, zira sıcakın sinir sistemi üzerindeki kötü tesiri inkâr edilemez, ruha da bezginlik verdiği muhakkaktır. Aslında sağlam olmayan bir sinir ve akıl muvazenesini sıcakın altüst etmesi beklenilir neticelerdendir. Ya ötekine, yani ısı artışının kız kaçırma hâdiselerini arttırması keyfiyetine ne diyeceğiz, bunu nasıl izah edeceğiz?

Kolay! Evvelâ sıcakın seksüel arzuları kamçıladığını ve sıcak memleket ahalisinin o arzulara daha düşkün olduğunu kimse inkâr edemez. Böyle iklimlerde bir müddet ömür sürdüğümüz için tecrübeye dayanan bilgilerimiz umumî malûmatımızı kuvvetlendirmiştir. Sıcak, insanlara bir taraftan kesiklik verir, öbür taraftan kesikliğe uymayan cinsî bir dinamizm ile onları hareketliliğe sevkeder. Daha doğrusu, intiharlarda olduğu gibi sıcak bir nevi şuur bozukluğu mahiyetinde seksüel mekanizmayı da ölçüsüzce çalıştırır; erkekleri yapılmaması lâzımgelen fiilleri icraya sürükler ki kız kaçırma bu fiillerden biridir.

Asıl mühimmi ortada –yine sıcaklardan dolayı– teşvik edici sebepler de vardır. “Ne gibi?” diyeceksiniz. Söyleyim: Sıcak mevsimde kadın veya kız, kıyafeti itibariyle gerçekten

tahrik edicidir. Hele son yılların yaz kıyafetleri değil bir delikanlıyı, yaşını başını almış, eleğini duvara asmış çağdakileri bile heyecana getirecek bir sûret arz etmektedir. Plâj kıyafetini bir yana bırakalım; şehir içi kıyafetleri hele bu yaz –mevsimin sıcak geçmesinden yüz bularak– adeta bir kombinezon şeklini aldı. Aleyhinde miyim? Dâvamı ispat için sırası geldiğinden ötürü yazıyorum. O kıyafetler elbetteki bahsini ettiğimiz kaçırmaları izaha yaramaktadır. Sonra şu noktaya da dokunalım: Bizdeki genç kız tipi artık ipince, Avrupalı ölçülerine uygun, fevkalâde düzgün ve âhenkli olmuştur. Lapurlupur vücutlara nadiren rastlıyoruz.

Sade vücutlar mı o tipe benzedi? Sinemalar sayesinde hareket ve tavırlar, eda ve işve de en namlı yıldızlarınkinden örnek alınarak değişmiştir. Geçen ve ewelki sene Şimal memleketlerini dolaşırken o böğelerde –ırk ve iklim farkından olacak– bizdeki standart film tipini pek bulamamıştım. Sonra Cenuba inince vardığım kanaat küçük hanımların değişip gelişme hususunda en ileri merhaleye eriştikleri merkezinde oldu; başarımız tamdır.

Hülâsa-i kelâm gazetenin başlığında bahis mevzuu fikir yerindedir ve sebepleri de saydıklarımdır. Elbette kimi intihar edecek, kimi kız kaçırarak. Bizim bile bunlardan hiçbirini yapmadan durmamız şaşılacak şeydir!

Yeni İstanbul, 13 Temmuz 1958

KADIN HENÜZ TAM BİR EMNİYETTE DEĞİLDİR

İki gündür İstanbul halkı eşine cinayetler tarihinde nâdir rastlanan bir facianın dehşeti içindedir. Taksi şoförü bana, “Ağzıma bir lokma yemek koyamadım,” dedi; berber kalfasının makas tutan eli, vakadan bahsederken titriyordu. Kiminle karşılaşsam, yolum nereye uğrasa, hangi muhite girsem başka lâkırdı edilmiyor, kendisini kedere kaptırmış, tek ferde rastlanmıyordu. Nefret ve haşyetle dolu bir âleme dalmıştık; işin gerçekliğine inanmakta güçlük çekiyor, kâbusların en korkuncundan uyandığımıza hükmediyorduk. İnsandan iğreniyor; insanlıktan utanıyorduk. Biliriz ki hayvanlar âleminde erkekler birbirleriyle boy ölçüşür ama dişilere zorla ilişilmez.

İşte epeyce zamandan beri birbiri arkasına şurada burada münferit vakalar halinde işlenen seksüel rezaletler o sandal katliâmına dayandı, ortaya bir canavar çıkardı. Facia üzerinde fazla durmayacağız; meseleye başka bir noktadan göz atacağız; eski âdet görenek, aile ve esnaf terbiyelerinden bahsedeceğiz. Vaktiyle ev kadınına bir şeyler öğretilirdi; meselâ erkeksiz sokağa çıkmamak, yanında erkek olmadıkça gezmelere gitmemek, hele kayık, sandal gibi tehlikeli vasıtalara binmemek nevinden. Nakil vasıtaları esnafının,

arabacılarla kayıkçıların da kendilerine göre bir disiplinleri vardı, içlerine serseri makulesi şahısları sokmazlar, sokulmak isteyen şüphelileri defederlerdi. Yaşlıların otoritesini gençler kabule mecburdular. “Şu oğlanın aramızda yeri yoktur, gidişini beğenmiyorum,” diyen kâhyanın sözü itiraza uğramazdı; zira mesleğin haysiyetini korumak vazifelerin başında gelirdi.

Bütün bunların, bu âdet ve usullerin altüst olduğu bir zamanda yaşadığımızı itiraf edelim. Kadınlarımız –yeni hayatımız icabı– erkekten anaları ve nineleri gibi ürkmüyorlar; bir hanım tek başına bir taksiye veya sandala binmek cesaretini gösterebiliyor. Halbuki hâdiseler henüz o derece pervasız, ihtiyatsız hareket edilecek düzenli, olgunlaşmış bir kıvama gelmediğimizi meydana koymaktadır. Nitekim hâlâ eski terbiyenin tesiri altında bulunan hanımlar tanıyoruz ki, uzak ve تنها semtlere işleyen dolmuşlara bile girmekten çekinerek otobüs, tren, vapur gibi umumî nakil vasıtalarına rağbet gösteriyorlar, iyi de ediyorlar.

Son kanlı hâdisenin bedbaht kurbanı Elif şayet işaret ettiğimiz terbiyede yetişmiş, pek kıymet verdiğini öğrendiğimiz namusunu o terbiye ile iş işten geçmeden zamanında korumasını bilmiş olsaydı, küçük yaştaki çocuklariyle yabancı bir sandala binmekten çekinecek, hele serseriliği suratından akan meçhul bir delikanlıya hiç de güvenmeyecekti. Fakat bütün bunlar canavar için hafifletici sebepler teşkil etmez; kadınlarımızla kızlarımızın faciadan bir ibret dersi almalarına ve ihtiyatlı davranmalarına yarar. Kadın henüz tam bir emniyette değildir ve olamaz.

Yeni İstanbul, 29 Ağustos 1958

TOKATLI DANS

Vilayet merkezlerimizin birinde bir bayan öğretmen, bir bay mühendisin dans davetini kabul etmemiş. Etmeyebilir; barlarda bile etmemek olağan işlerdendir. Kaldı ki hususî meclislerde kadın bu hakka tamamiyle sahiptir. Esasen dansa davette, erkeğin o daveti yapacağı kadında önceden bir temayül hissetmesi, geri çevrilmiyeceğini sezmesi gerekir. Sellemetüsselâm herhangi bir kadının önüne dikilip: “Ya kese, ya ölüm!” dercesine, “Ya dans, ya tokat!” vaziyeti alınmaz. Mühendis bey aksini yapmıştır: Daveti reddedilince öğretmen hanıma bir tokat aşketmiştir. Aşkolsun mühendise, yuh olsun bu yüksek tahsile ve lânet böyle oturak âlemine çevrilen eğlentiye!

Bir tokat ki, onun kızarttığı yanakta uzak vilâyetlerimizin niçin şenlendirilemediği, yaşanacak şehirler haline gelemediği ve kaç göçten kurtulamadığı okunuyor. Tokatlı danstan bucak bucak kaçanlara hak vermek lâzım...

Yeni İstanbul, 19 Nisan 1956

KADINLARDAKİ SUÇ

Her birine üç erkek ve bir dişi karışan son iki tecavüz vakasının en tipik ciheti o sekiz şahıs arasında bir tanesinin dahi tamamen kusursuz, kabahatsiz olmayışdır. Derece derece ve birbirinden ağır surette hepsi de suçludurlar. Tabii erkeklerinki yalnız suç ve cinayet değildir; haydutların bile çok defa işlemekten çekindikleri, haydutluk âdab ve erkânına uygun bulmadıkları şenaatlardendir. Eski zaman eşkıyası içinde geçitleri tutup zenginleri haraca kesenler, kasaba basıp eşrafı dağa kaldıranlar ve bunları yaparken çeşitli zulümleri mübah gören ünlü kaatiller ırza tecavüzü büyük günah sayarlar, uğursuzluk getirmesinden korkarlardı. Hattâ çetelerinden öyle biri çıkarsa cezasını kendi elleriyle vermek, yani herifin canını cehenneme göndermek de usuldendi. Kadının serbesçe gezip dolaştığı, her yere ve her işe girdiği, keyfince hareket ettiği memleketlerde en fazla dikkat olunan nokta iki tarafın gönül rızasıdır. Polis de bunu korur; netekim bizde de koruyor, “Sen zaten şununla, bununla düşüp kalkan bir kadınsın; her erkeğin arzusuna baş eğmeğe mecbursun; şikâyet ne hakkın?” demiyor. Kötü bir külhanbeyi geleneğini, yani “Mademki Ali’ye yüz veriyor, Veli’yi de memnun etmesi gerektir,” nazariyesini yıkmağa, unutturmağa çalışıyor.

Bahsi geçen çirkin vakalara karışmış altı erkekten beşinin o bakımdan cezaların en ağırına çarpılmaları beklenir. Fakat kadınlar suçsuz mudurlar? Allah'ın kışında kıyametin-de, yatsılar okunduktan sonra âşıkının koluna girip Hacet tepesi gibi izbe bir yere koşan genç kadın, kadınlara verilmiş hürriyeti şiddetle suistimal etmemiş, kendisiyle beraber kadınlık haysiyetini de yerlere düşürmemiş midir? Hele bekâr bir delikanlının evine misafirliğe gitmek, orada rasladığı iki erkekle hemen yüz göz olmak, işi içki atıştırarak bir lâubaliliğe kadar götürmek... Bunlar ne demektir? Nasıl da korkunç bir terbiye noksanı, değme hafif kadının bile cesaret edemeyeceği bir cüret ve küstahlık eseridir!

İki utandırıcı sahnenin bütün aktörleri ve aktrisleri, sekiz kişi de kanunlara, ahlâka, terbiyeye, kadın ve erkek gururuna leke sürmüş kabahatli insanlar! Fikrimce bu gibi vakaların gazete sütunlarında yer alması –hiç değilse aynı âkıbetlere uğramak istemeyen– kadınlara ve kızlara ürkütücü birer ders verdiği için faydalı olmuştur.

Akşam, 22 Ocak 1946

OTOMOBİLLİ HOVARDALAR

Hususi otomobiller çoğaldıktan sonra yolda yayan giden güzelce kadınlar, kızlar için de –daha doğrusu bunlardan kendi halinde, ağırbaşlı ve evine, ailesine bağlı olanları için– yeni bir rahatsızlık başgöstermiş: Otomobillerini ökse yerine kullanmak isteyen bazı eşhas, yanlarında erkek bulunmıyan bir veya iki kadını gözlerine kestirdiler mi başlıyorlarmış birtakım manevralara... Arabalarını ağırlatıyorlar, yaya kaldırımına yaklaşıyorlar, kadınların peşinde, kâh ileri kâh geri gidip gelerek bunları takibediyorlarmış. Söz mü atıyorlarmış? Hayır! Tabî, kanunen sarkıntılık sayılacak bir harekette de bulunmuyorlarmış. Fakat mânalı mânalı, lüzumsuz ve yersiz korna çalmaktan, şımarık ve davetçi bakışlardan da kendilerini alamıyorlarmış. O hallerden rahatsız olan kadın ancak kalabalık bir caddeye vardıktan, gireceği yere kapağı attıktan sonra takipten kurtulabiliyormuş!

İşte, bir okuyucum bana gönderdiği mektupta bunları yazıyor ve otomobilli hovardalardan dert yanarak meseleye zabitanın dikkatini çekiyor. Söyledikleri doğrudur, ben de iki vakaya şahit oldum: Talimhane'nin iç sokaklarında spor otomobile binmiş iki delikanlı bir kızı gözümün önünde ve yazıldığı şekilde, boru çalarak, arabalarını ileri geri sürerek, durdurup yürüterek epeyce kovaladılar; yüz bula-

madılar, çekilip gittiler. Harbiye - Taksim arasında da bir ikindi zamanı vardakosta bir kadın yine böylece takibe, iza-ca maruz kaldı; ne yapacağını, nasıl kurtulacağını bilemedi, sinirlendiği belliydi. Bir polis bulsa da ne diyecekti. Ortada suça benziyen bir hal yok ki... Otomobili hovardalar “Laf mı attık? Sarkıntılık mı ettik?” dediler mi kanun bakımından akan sular durur. Üstelik şöyle de çıkışırılar: “Kadın kendine çeşni veriyor; hüsnü kuruntuya düşmüş!”

Şu var ki isterse zabıta, sayısı mahdud olan bu kimselerin şahıslarını ve araba numaralarını kolaylıkla tâyin eder, kendilerine ihtarda bulunabilir. Ahlâk meselesi hariç, o otomobiller seyrü sefer düzenine riayetsizlikleri noktasından ihtar hak etmişlerdir.

Akşam, 12 Nisan 1947

VAGON ÇAPKINLIĞI

İki kadın ve bir çocuktan ibaret üç kişilik, kendi halinde bir aile geçen gün trenle Yeşilköy'e kadar gidip dönmüş. Kayıtsız görünmemek için sordum: "Eğlendiniz mi bari?" Cevapları hülâsaten şu oldu: "Etraf pek güzeldi; fakat trende rahatımız kaçtı. Kalabalıktan, yersizlikten, biletimizin sınıfına göre yer bulmamamızdan filân değil... Yanımıza tesadüf eden erkeklerin tavır ve hareketlerinden! Pek lâübalî davranıyorlardı; elleri pantolonlarının cebinde bacaklarını ya uzatarak, ya ayırarak oturuyorlardı; mütemadiyen bizimle meşgul görünüyorlar, bizi baştan ayağa kadar göz hapsinde tutuyorlardı. Aralarındaki sohbet de daracık vagona, umumî yere yakışmıyordu; hem kullandıkları kelimeler kaba idi hem de orada kulaktan kulağa bile konuşulması pek caiz olmıyan bir mevzudaydı. Bütün yol müddetince, gelecekleri yere gelseler de bir an önce inseler diye bekledik. Hülâsa erkeksiz çıktığıımıza, yanımızda erkeğimiz bulunmadığıına pişman olduk. Kadınlara mahsus vagonları çoğaltmak lâzım."

Sahne gözümün önünde canlandı. Evet, böyle olduğu çoktur; ben de ekseriya raslamış, sinirlenmişimdir. Fakat tabîidir ki karışmamış, sadece üzölmekle kalmışımıdır. Bir takım erkekler var ki yanlarında kendilerine mensup bir kadın bulunmadıkça erkeksiz yola çıkmış kadınlara karşı

–hele banliyö trenlerinde– dürüst hareket edemiyorlar. Vagonda kadın aramağa çıkmış gibi görünüyorlar; bu meşguliyeti izaç ve bazan küstahlık derecesine de götürüyorlar. Ne yaparlarsa hareketleri o kadınlarla alâkalıdır; bir gösteriş, bir zemin arama, bir erkeklik taslama, bir ümit peşinde çabalamadır. Belli belirsiz, rahatsız etmiyecek ölçüde bakmağı bilmiyorlar, tabîliklerini muhafaza edemiyorlar, kadın meclisine alışmamış olmanın, nakil vasıtaları terbiyesine vukufsuzluklarının bütün çirkin veya gülünç tezahürünü meydana koyuyorlar.

Böylelerinin yalnız terbiyeleri değil, zekâları da eksiktir: Kadınlar arasındaki ahlâk farkını anlamadıklarını, boşuna çırpındıklarını, nefret uyandırdıklarını, kısaca aksi tesir yaptıklarını da anlamıyorlar. Zekâsızlıkla terbiyesizliğin birleşmesi ne çirkin!

Akşam, 27 Mayıs 1947

PARMAKLIK MÜPTELÂLARI

Bazı çirkin ve münasebetsiz hallerin açığa vurulması az çok önlenmesine sebeb olduğunu tecrübelerim neticesinde öğrendiğim için –yolda yalnız başına giden kadınların hususî otomobille takip ve izaç nevinden– bu köşede bir başka küstahlığa işaret edeceğim: Yankesicileri gözetmekle vazifelendirilmiş sivil bir emniyet memurunun anlattığına göre, otobüs ve tramvay duraklarındaki parmaklıklı bölmelere musallat erkekler varmış; hem de temiz kıyafetli, hali vakti yerinde kimseler... Bunlar parmaklıklar etrafında bekliyorlar ve gözlerine kestirdikleri bir kadın yaklaştı mı hemen arkası sıra o daracık, sıkışık, gittikçe sıkışan, nihayet insanları birbirine âdeta kenetliyen bölmeye giriyorlarmış. Düşününüz ki meselâ Taksim'deki Boğaziçi durağında, bu vaziyette en aşağı yirmi dakika, yarım saat kalmak mukadderdir. Küstah adam için bulunmaz nimet! Zaten tecavüze benziyen bir harekete de lüzum yok. Yerin icabı kadınla yekvücut gibidir; zaman uzadıkça geriden tazyık artmakta, saflar daralmaktadır. Haysiyetli, vekarlı bir aile hanımının ıstırabını tahmin edebilirsiniz.

Peki, parmaklık müptelâsı, sonunda otobüse yahut tramvaya binmiyor mu? Çok defa hayır. Baş tarafa gelince sıradan ayrılıyor, bir müddet uzaklaşıyor, gene yaklaşıyor,

kolluyor; nihayet bir yeni gözde bulunca tekrar, peşi sıra demirler arasına dalıyor. Zaten emniyet memurunun dikkatini de bu haller çekmiştir; öylelerini önceleri yankesici sanmış, göz hapsine almış, neticede meseleyi çıkararak içlerinden bir kaçını nezaketle تنها bir tarafa çağırmış –ihtar ve tevbih demeyelim, zira buna kanunî hakkı olmasa gerek– nasihatle bulunmuştur. Büyük şehirlerde neler oluyor; ne acayip örneklerle, hastalara raslanır; ne iğrenç huysuzluklar, tereddî misalleri görülür. Başa çıkmak beşer kudreti dahilinde değildir. Fakat bu kısımdan edepsiz yahut malûl adamların tesbiti, bizim dirayetli memurun yaptığı gibi nasihatle ikazı, fazla ileri giden veya o hali kendisine iş güç edinen şahısların tıbbî müşahedeye sevki sanırım ki lâzımdır, faydalıdır.

Gene sanmaktayım ki ahlâk zabıtasının vazifesi bugün yapmakta olduğumuzdan daha nazik, randevu evlerini basmaktan daha geniştir.

Akşam, 23 Ağustos 1947

BU, BİR BAŞKA ÇEŞİDİ...

E peyce oluyor, tramvay ve otobüs duraklarındaki demir parmaklıklara –hiçbir tarafa gitmiyecekleri halde sırf kadınlara temas için– sokulan ve bunu kendilerine daimî zevk ittihaz eden bazı ahlâksız veya hasta şahıslar üzerine dikkati çekmiştim. Kulağıma çalındığına göre emniyet idaresi meseleye kayıtsız kalmamış, lûzumlu tertibatı almış yahut alacak imiş. İşittiğim doğru ise memnun oldum. Öylelerini mimlemek, uzaktan göz altında bulundurmak, icabında ihtar ve irşatlarla utandırmak büsbütün faydasız değildir; sayısını azaltır, faaliyet sahalarını da daraltır, az çok bir netice verir. Başiboş bırakılmaktan elbette iyidir.

Şimdi de çeşitli inanılır kaynaklardan bana bambaşka haberler ulaşıyor, şikâyetler yükseliyor: Taksim bahçesile İnönü gezisine –bir kısmı temiz pak giyinmiş olgun çağda, bir kısmı genç ve pejmürde kıyafette– adamlar musallat olmuş. Herkesin ve bilhassa kocaların, babaların işte güçte bulundukları saatler orada arabalarla çocuklarını gezdiren, çocuklarına hava aldırان kadınları yalnız bakışla, sözle değil, birtakım çirkin, iğrenç vaziyetler ve hareketlerle izaç ediyorlarmış. Ederler; her memlekette o cinsten mütereddî, malûl ve mecnun herifler vardır; bilhassa büyük şehirlerde pek çoktur. Umumiyetle de çocuk ve kadınla dolu bahçeleri

seçerler; polis idaresi bunu bildiği için tetikte durur; kadın memurlar bile kullanır, araya katar; tebdil gezen ve öbürleri gibi çocuk arabası süren, kanapeye oturup yün ören bayan ajanlar vasıtasile suçluları ekseriye cürmümeşhut halinde yakalar. Bilmem bizde de bunlar yapılıyor mu? Belki yapı-lıyordur diyelim; fakat görünüşe ve şikâyetlerin devamına nazaran alınmış olan tedbir kifayetsizdir; rezaletler önlen-memiştir; hattâ son günlerde –telefonla şikâyet edenlerin sayısından anlıyorum– çoğalmıştır. Eğer öyle şeyler olmasa, konuşma tarzlarından terbiyeli ve görgülü insanlar olduğu iyice sezilen bu zevat ne diye beni arasınlar, uzun uzun dert yansınlar ve delâletimi istemek zahmetine katlansınlar?

Emniyet idaresinin hassas davranacağını bildiğim için yakında oralardaki çirkin sahnelerin önleneceğine şüphe etmiyorum. Şu var ki takip devamlı olmazsa bir işe yaramaz.

Akşam, 30 Eylül 1947

BU DA BİR TÜRLÜSÜ...

Bir meslektaşımız strapontenli büyük taksilere 9 kişi bindirilmesine hayret ediyor... Haklıdır. Fakat ben geçen akşam bizzat daha acaibine rastladım: Şoförle beraber ancak dört kişinin güç sığacağı ufacık, daracık, yerden yapma çocuk oyuncağı, cüce taksilerden birinin arkasına 3 kişi bindik, öne de iki yolcu sıkıştırıldı; ettik altı insan... Altı insan ki tek kalıb olmuştu, birbirlerine temas etmeyen uzuvları hemen hiç yoktu.

Asıl tuhafı şu idi ki öne, şoförle müşteri arasına yerleştirilen yolcu genç bir kadındı. Biz, arkadakiler onu yanındaki erkekle beraber bindi, karısı yahut tanıdığı sanmıştık. “Neden kadını sağa almadı da ortada, şoförün yanına oturttu?” diye de şaşmıştık. İki erkek arasında öyle sıkışık, ezilmiş, yögürulmuş kalmıştı ki...

Hattâ yolcu erkek tutunabilmek için bir kolunu kadının arkasına dolayarak elile kanepenin kenarına yapışmıştı; Havva kızı yanındakilerle diz dize, kalça kalçaya, omuz omuza olduktan başka kol arasında idi de...

Bir aralık otomobil durdu; içinden sadece o kadın indi; gayet tabii tavırla parasını verdi ve güzel güzel yürüdü, bir evin kapısını çaldı. Anladık ki yanındaki erkek tanıdığı, selâmlaştığı bir adam bile değilmiş!

Bir nokta daha: Taksiye Taksim'den binmiştik, kadın da aynı yerden ve aynı zamanda. Nerede indi? Altın bakkalda! Hava açıldı; kadının kötürüm, topal, sakat, hastalıklı olmadığını da yürüyüşünden, kaldırımında keklik gibi sekmesinden ve hele arabadan cakalı ve oynak inişinden anlamıştık.

Dört yüz adım kadar yürümesine hiçbir mani yoktu. O dar taksiye ve şoförle müşteri arasına girip sarmaş dolaş oturmayı kısacık, dümdüz bir yol gitmemek için nasıl göze almıştı?

Bu kadını –ne meşrebde, ne meslekte olursa olsun– o derece erkekçil görmek hoşla gitmiyor. Bir insan ve hele bir kadın yabancı vücutları yadırgamak hissini bu kadar kaybedebilir mi?

Hâlâ şaşmaktayım.

“R.H.K.” imzasıyla, *Aydede*, 12 Ocak 1949

ÖLÜM VE NAMUS TEHLİKESİ

Artık yapacak tek iş kaldı: Kız, evli, dul, kadın cinsinden herhangi birinin –şimdilik yetmiş yaşını aşmadıkça– dolmuş ve taksi, her türlü motörlü vasıtaya binmesini yasak etmek! Bu da yetmez. Zira tehlike o âletin yalnız içine girince baş göstermiyor. Kadın yolda giderken de kendisini hem çiğnetmekten hem de otomobilden uzanan iki el târafından kapılıp şehir haricine götürülerek kirletilmekten korumak zorundadır.

Kısacası bizde otomobil, kadının ırzı, namusu, şerefi için en korkunç ve âmansız bir tehlike oldu. Dolmuş veya taksiye binen bir kadının arkasından bakarken: “Allah muhafaza buyursun. Doğrusu iyi cesaret!” demekten kendimizi alamıyoruz. Biz otomobili yanlış anladık, kadın kaçırmak için icad edilmiş sanıyoruz!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 7 Kasım 1954

BİR KORKU

Kadının yanında güveneceği bir erkek bulunmadıkça otomobile binmekten korkmıyacağı günü ne zaman göreceğiz? Şehir civarında değil, içinde bile bu korku mevcuttur. Hepimiz şahit oluyoruz: Meselâ misafirimiz bir hanım şayet tek başına, hem de gündüzün azıcık uzakça bir yere, meselâ Şişli'den Levent tarafına gidecekse taksiye atlamaktan çekiniyor. İçindekiler yolda inerler de yalnız kalırım endişesiyle dolmuşa binmeği de gözüne pek alamıyor; durup yağmur altında otobüs beklemek zorunda kalıyor. Halbuki bilenler söylüyor: Komşu memleketlerde, meselâ Suriye ve Lübnan arazisinde böyle bir korku yoktur; Avrupa'da ise akla gelmez.

Kadının otomobile binmekten korktuğu bir şehre, şehir demek yakışık alır mı? Bu korkuyu silmek için ne mümkünse yapalım, ayıp oluyor.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 8 Kasım 1955

SUÇ MU BU?

Beyoğlu Caddesi'nde akşamın dokuzundan sonra vitrinlere baka baka işsiz güçsüz dolaşan iki güzelce kadına iki mimar, sonradan iki doktor gayet nazikçesine, ısrar etmeden, zor kullanmadan gezinti teklifinde bulunmuşlar. Meğerse kadınlar polise mensupmuş, arkalarında da polisin kasten kurduğu ağa düşenleri yakalamak için sivil memurlar varmış. Erkekleri sarkıntılık suçıyla tevkif etmişler.

Bu işte yanlışlık var. Kadın polisler galiba hafifmeşrep tavırları aldıkları için münever gençler, “Eh, bir soralım, anlıyalım,” demişler. Böyle düşünmek ve teklifte bulunmak haklarıdır. İsrar, icbar ve zorbalık hakları değildir. Olan işe “sarkıntılık” diyemeyiz. O saatte kırıta kırıta dolaşan iki kadını terbiyeli şekilde gezintiye davet hiçbir yerde, hususiyle bağırta çağırta otomobille dağa kadın kaçırılması mûtat bir diyarda suç sayılamaz. Nümunei imtisal bir harekettir denilemez amma, öbür marifetlere göre Karakulak suyu kadar hafif sayılır.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 16 Kasım 1954

BOYAMA HAKKI

Rivayete göre kadınlar kendilerine sarkıntılık eden erkeklerin yüzüne boya püskürten tabanca sıkacaklarmış. Olamaz böyle şey! Daha doğrusu hükûmet böye bir şeyi teşvik edemez. Zira ortada bir suç mevcut olsa bile onun cezasını bizzat vermeğe vatandaşın hakkı yoktur. Meselede bir “müdafaai nefis” de bahis mevzuu değildir. Bir başkasını boyalayan kadın o cürmünden, erkek de –tahakkuk ettiği takdirde– sarkıntılık suçundan cezaya çarptırılır. Kadına yüz boyama hakkı tanınmıştır ama sadece makyajda!

Başka mahzur da şu: Bir erkeğe herhangi bir sebepten, meselâ kendisine yüz vermemesinden dolayı hınç besleyen kadın –sırf intikam ve terzil kasdiyle– o erkeğin yolunu kol- lar ve suratına boyalı tabancayı sıkar, sonra da yalan yere, “Bana sarkıntılık etti,” derse ne olacak? Bu oyun, bir kadını âlet ederek veya vasıta diye kullanarak erkek tarafından da erkek hasmına oynanabilir. Hülâsa hangi bakımdan mütalâa edilse kadının eline öyle, terzil edici bir silâh verilemez. Kendiliğinden alır, kullanırsa cezasına katlanır.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 2 Nisan 1955

İNANILIR ŞEY DEĞİL

Geçen gün uzak ve تنها bir semtte şöyle bir vaka olmuş: Genç bir kız yolda giderken önüne bir adam çıkmış. Meydanda kimsecikler yok. Etraf alabildiğine kır. Şaka değil bu: Yedikule surları dışındayız. Hani jandarmaların otomobilden evli bir kadını alıp geceledikleri yerler. (O vakadaki suçlular ne oldu? Ne ceza gördüler? Meraktayız.)

Bu yeni vaka esnasında da adam, kızın üzerine tabiatıyla saldırmış. Aklınızdan geçen ve benzeri hâdiseleri düşününce, geçmesi pek tabii görünen o malûm tecavüz olmuş mu? Şaşmamız lâzım: Olmamış. Bu adam sadece kızcağızın parasını ve ufak tefek tezyinatını alıp kaçmış; onu çalıların arkasına sürüklemeye değil, okşamağa bile yanaşmamış. İnsanın inanamayacağı geliyor! Yazık ki suçlunun ırz ehliliği hırsızlık cezasını hafifletici bir sebep teşkil edemiyor; keşke edebilse!

“Re.-Ha.” imzasıyla, 17 Kasım 1954

AŞK AMAZONLARI

Son zamanlarda akıl erdirmesi güç birçok şey oluyor. Bunların arasında en garibimize gideni kız ve kadınların göz koydukları delikanlıları kaçırmalarıdır. Kadın tarafından erkek kaçırılması haftalık vukuat halini aldı. Akıl ermiyen cihet, o erkeklerin nasıl olup da rızaları hilâfına dağa veya ormana götürülebilmeleri! Erkekliğe yakışır mı bu? Seni bir kız yakalasın, bağlasın yahut silâhiyle korkutsun, önüne düşürüp, belki de atının terkesine sımsıkı sarıp dilediği yere götürsün! Ayıp doğrusu. Aşka diyecek yok amma şerefsizliğine ne ne buyurulur? *Haydut Kız* filmi mi çeviriyoruz?

Böyle şey olmaz. Muhakkak haberler etrafa yanlış aksettiriliyor; erkeği ağır cezadan kurtarmak için kadın, “O işi ben yaptım,” diyor, bir fedâkarlık gösteriyor. Aslında kadını veya kızı kaçıran erkektir; cezalar arttırıldığı için dağda birbirlerine büsbütün ısınan çiftler bu plânı kuruyorlar. Mesele daha kolay örtbas ediliyor. Birkaç yıl içinde Aşk Amazonu olup çıkmadılar ya bizim kadınlar!

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 10 Aralık 1954

ARADAKİ FARK

Geçen sene orman yangınları rekorunu kıran Antalya, şimdi de başka bir rekor kırdı: Kız kaçırma ve dağa kaldırma rekoru. Bir hafta içinde tam 13 kızı kapmışlar, dağa götürmüşler! Eğer bu vakalar gönül rızasıyla ve sadece sevenle sevilen arasında olduysa, fazla telâşa düşmemek lâzımdır. Bizim dert yandığımız şekil, birçok kişinin birleşerek bir kızı veya kadını zorla kaçırmalarıdır. Cemiyetimiz için asıl yüz kızartıcı olanlar böyleleridir, şiddetli cezalar böylelerine verilmelidir. Memlekette kız kaçırma hâdiseleri ekseriya şu sebebe dayanır: Analarla babaların kızlarını yaşlı ve paralı kocalara ağır satmak istemeleri, menfaat beklemeleri.

Çoğu evlenme ile biten bu basit vakalardan ziyade alçakça tertiplenmiş kolektif dağ başı rezaletlerini önlemeğe çalışmalıyız.

“Re.-Ha.” imzasıyla, *Akşam*, 30 Ocak 1956

WEIDMAN AFFEDİLDİ

Hatırımında kaldığına göre Weidman altı kişiyi öldürmüştü.

İtiraftan çekinmiyeceğim: Bu ölülerden yalnız ikisininkini, iki kadınınkini daha derin bir keder ve bir vuzuhla hatırlamaktayım; bilhassa Mis de Koven'in katlediliş sahnesi zihnimde iz bırakmıştır.

Mis de Koven anasile beraber Amerika'dan Fransa'ya gezmeye gelmiş şen, sıhhatte, hayatından memnun bir genç artistti; elbette güzeldi, hoşsohbet ve arkadaş huylu idi; aldığı terbiye iktizası erkekten ürkmeye sebep görmez, elele, kolkola, başbaşa otomobilde ve kayıkta, plâjda ve dağda dolaşmaktan çekinmezdi. Bir gece kabarelerden birinde karşısına Weidman çıkıyor; uysal, sevimli, temiz yürekli ve mert huylu görünebildiği için kızı peşine takıyor, Versailles'daki küçük köşküne götürüyor. Kız yumuşak divana uzanıyor, başını yastıklara dayıyor, tatlı söz, belki de buse bekliyor; belki de vücudu o ihtiyaçla fazla gerilmiştir, göğsü tunçlaşmıştır, içinde gözlerine halâvet veren bir ezginlik duymaktadır. Gürbüz delikanlının kendisini kavrayacak kollarına intizar-da olması mümkündür; şayet öyle ise ağzında susamışların bir kadeh buğulu su karşısında aldıkları hayalî tad ve yaklaşmış vuslat çeşnisi vardır.

Zaten bulundukları yer tam bir aşk dekoruna benziyor: Köşk ağaçlar içinde, ücra, inzivadadır; orada ampullerin ışığı çiğ değildir; pencerelerden ve şehrin katı, kuru gürültüsü yerine bir uzak su ve yaprak hışıltısı ve bir yaz gecesinin serinliği geliyor. Saat daha müsait: Geceyarısını geçmektedir.

Geceyarısı, cinayet saati derler. Fakat sevda saatidir de...

Fakat öyle olmuyor. Weidman'ın ten ve lavanta çiçeği kokan sarışın enseye uzanmış elinde bir tabanca görüyoruz; korkunç, mor cilâsını divan abajurunun şen ışığı yalayıp geçiyor. Tek bir kurşun sesi!

Niçin öldürdü?

Sebepe pek âdi, pek sefil, pek iğrenç, hiç mazur görülemez cinsdendir: Sadece çantasındaki beş, on banknotu ele geçirmek için!

Katili biraz sonra, tam manasile tatlı canından ayırdığı körpe ve daha soğumağa vakit bulamamış vücudü sırtına yüklenmiş bu ıssız şalede, duvarlarında gölgeleri büyüten yarı loş, dar, helezonlu merdivenlerden bodruma inerken de göreceğiz. O bodrum ki yaş toprağında daha beş ceset gömülüdür. Yukarıda kanapenin üstünde kalan şudur: Süründüğü dudaklarla tenin henüz hararetini ve izini taşıyan ruju, pudrası, mendili ve beş, on lirası bulunan elçantası ve yerde sıcacık kan damlaları...

* * *

Bundan evvel öldürdüğü kadın da güzeldi, yüksek tahsil görmüş, terbiyeli bir aile kızıydı, galiba genç bir ana, bir duldu; kibar bir yerde mürebbiyelik arıyordu. Weidman'ın

gazetelere verdiği sahte ilâna gözleri ilişti, muhabereye girişti, yalancı müjdeler aldı, Paris’e geldi. Onu bir arkadaşıyla istasyonda bekliyen katil otomobile koydu; yolda bir park kenarından geçiyorlardı; “Girelim!” dediler. Yemyeşil, çimenler, fujerler ve salkım söğütlerle örtülü bir kaskat gösterdiler: “Gezelim!”

Güzel dul bulduğunu zannettiği bol maaşlı işten memnundu, memleketinde bıraktığı çocuğunu, vev uzak kalsa da refaha erıştirdiğine seviniyordu; neşeden taşıyordu. Katiller kadının sesinde sevincin çınladığını duyuyorlardı; yeni, çilesiz bir ömre kavuşmak ümidinin verdiği tatlı heyecanla vücudünde hayat ve gençlik taşıdığını görüyorlardı.

Nihayet; arka arkaya, çok loş, kuytu, izbe bir köşeye geldiler. Weidman’ın eli yine öndeki hayat ve saadet bekliyen, kendisine minnettarlıkla dolu genç dulun ensesine uzandı ve tabanca bu yalancı cennette âdeta akissiz, sert ve kısa bir kerrecik daha patladı.

O akşam Weidman, yine sırtında bir cansız kadın, bodrumun merdivenlerini iniyordu. Cebinde birkaç yüz frank ve parmağında bir elmas yüzükle!

* * *

Bu vak’adan önce de Weidman Paris’ten aile babası bir şoförün otomobiline binmişti, babacan bir adam... Şehirden çıktılar, hem gidiyorlar, hem dost olmuş konuşuyorlardı. Yolda müşterisi bir aralık manzarayı pek beğendi, inip dolaşmak istedi. Şoför: “Gez, yavrum,” diyordu, “gençlik zevkini almalıdır!” ve bu lâûf bahar sabahı, çok güzel kırım

bir tarafına, yere keyifle oturdu, gazetesini açtı; belki de bir cinayetin tafsilâtını okumağa koyulmuştu, insanların ne canavar olduklarına şaşıyordu. Weidman, âdeti veçhile, arkasından usul usul ona yaklaştı. Bir gören olsa şaka yapacak, elinden gazeteyi kapacak, gülüşecekler sanabilirdi; gülmeğe hazırlanabilirdi. Hayır! Yine tabancalı elin enseye uzandığını ve şoförün yere yuvarlandığını görecektir.

İşte geçen gün başı giyotinden geçen ve avukatını, “Bir evliya gibi öldü!” dedirtmek derecesinde teshir eden Weidman, böyle eşi az görülmüş bir katildir.

Giyotinin ona kâfi bir ceza olduğunu sanmıyorum: Ceza, olsa olsa idam kararının tatbiki gününe kadar öldürdüklerinin hayallerile zindanda, tek başına boğuştuğu ve her sabah siyasetgâha götürülmek korkusile koridorda ayak seslerini dinlediği devredir.

Böyleleri için asıl af, öldürdüklerinin hayaletlerinden kendisini kurtaracak olan ölümdür.

Weidman affedildi!

Yeni Gün, 23 Haziran 1939

KADIN İÇİN TEHLİKELİ MEVSİM

Bir haftadır burdayım. Fakat bu şehrin yanı başında tramvay, tren, otobüs durağı, telefonlu, elektrikli özentî villâlar ve birbirlerine sokulmuş evlerle dolu, sözüm ona kırlardan değil. Oturduğum binaya en yakın mesken bir çeyrek uzaktadır. Zaten görünürde topu topu dört beş damaltı ya var, ya yok!

Her bahar mevsimi böyle bir uzaklaşmayı severim; kısa sürmek şartıyla! Yeşeren, renklenen, ışıklanıp ısınan tabiatın yakından şahidi, seyircisi olmak hoşuma gider. Hattâ hiç sevmediğim rüzgâr bile bu mevsimde ekinlerde menevişler yaptığı, taze yaprakları oynattığı, körpe fidanları salladığı, etrafa hayat ve hareket verdiği için tahammül edilir halde-dir. Papatya bolluğu içindeyim. Eğilip eğilip avuçlayarak kar topu oynadığımıza yahut kardan adam ve arslan yaptığımıza şaşacağım geliyor.

Şu var ki çalışmak, yazılarımı yazmak için şehre inmek mecburiyetindeyim. Zira kırdaki zihnim durur, kalemim işlemez olur, etrafımdaki insan kıtlığı kafamın içinde de bir fikir ve buluş kıtlığına yol açar. Karışmasam bile cemiyetin gürültüsünü yanımda duymalıyım. Daha açıkça söyliyeyim: Benim çalışmamı temin eden şey umumi bakımdan insan kalabalığı değildir; bu işte cinsi bir tesir de seziyorum; yani

etraf ve civarımın çok miktarda kadınla çevrili olmasını istiyorum.

Hangi yaşta bulunursa bulunsun, erkek için en usanç veren yalnızlık kadınsızlıktır. Tabiatın güzellikleri kadının yerini dolduramaz. İşleyen kafa ancak ondan şevk ve kuvvet alır.

* * *

Kırda elime bir gazete geçti; tarihi yeni günlük gazete...

Günlük gazetelerimizin bile her sayısında magazin gibi kadın resimleriyle dolu olduğunu burada daha iyi farkettim. Sinema, moda yahut dünya vukuatı vesilesiyle sayfaların ötesine, berisine güzel, dekolte veya mayolu kadın fotoğrafı serpiştirmek fırsatını en ağır başlısı bile kaçırmıyor. İlâve olarak da erkekler tarafından tabanca yahut bıçaklı öldürülen kadınların resimleri hususi bir itina ile dercediliyor ve bunlar; hiç şüphesiz olduklarından daha keşif gözlü, alımlı çalımlı gösteriliyor. Sebebi de çekildikleri zaman fotoğrafının aslından uzaklaşarak hoş gitmek için yaptığı rötuşlardır.

Eminim ki maktul bayanlar hakikatte ve hal-i hayatlarında öyle değildiler. Belki çehreleri az çok bakılır gibiydi; lâkin endam hususunda kusurlu idiler. Bize hoş görünmelerinde aşk ve ihtiras yüzünden öldürülmüş olmalarının tesirini aramak lâzımdır.

Kaçan balık büyük farzedildiği gibi âşığı tarafından öldürülen yahut bıçaklanan kadın da güzel sanılır. Bunu en iyi bilen mork doktordur!

Elime geçtiğini söylediğim gazetenin tek sayısında, İstanbul ve taşra dahil, beş kadının hâlâ evli bulunduğu yahut ayrıldığı kocaları yahut da âşıkları tarafından muhtelif şekillerde öldürüldüğü yazılıydı!

Fazla şaşmadım ve ürkmedim; zira ilkbahardayız. Bu mevsim ihtirasların şahlandığı, cinsiyet sebebiyle işlenen cinayetlerin arttığı mevsimdir. Kırlangıçlar gelip yuva yapmaya koyuldu, papatyalar gözlerini fal taşı gibi açtı, dallarda tomurcuklar kubbeleşti mi insanın içinde de çarpıntılı bir kanat hareketi, bir açılış, bir tomurcuklanma başlar. Başlayınca da sinir sistemimiz bozulup şuur mekanizmamızın aksadığı görülür.

Lodos esince nasıl hiç yoktan daha kavgacı olur, kavgayı bazan silâha sarılmak derecesine götürürsek ilkbaharda da, daha ziyade aşk ve ihtiras saikasıyla vakalar çıkarmağa istidatlı bir hale geliriz. Bir kısmında –gazetede okuduğum cinayetler nev’inden– faciaya çevrilir. İlkbaharın şeametli diyebileceğim patolojik bir psikolojisi bulunduğu ve bizlere pahalya mal olduğuna inananlardanım.

Onun içindir ki peşinde tutkun erkek dolaşan bir kadın lodos ve bahar mefhumlarına ehemmiyet vererek ihtiyatlı davranmalıdır. Meselâ karayelin kıyamet kopardığı bir kış veya lâtif bir poyrazın püfür püfür estiği bir yaz gününde azılı âşık ne lodostaki, ne de bahar mevsimindeki kadar tehlikelidir. Hava lodos, mevsim bahar mı? Sabık kocası yahut dostu ile karşılaşan bayan azıcık uysal davransa, hileli iltifatlar, vaadlerle vak’ayı geçiştirip önlemeğe çalışsa isabet eder.

Kafa tutmak, sert konuşmak, ümit kapılarını örtmek için lodos hava ve çılgın bahar en fena günlerden ve mevsimlerdenendir; ölüm ihtimali yüzde seksen artmış demektir.

Tekrar etmekte fayda buluyorum: Aşk bir hastalık ise en salgın ve saldırtıcı mevsimi bahara tesadüf eder. Hele kibarcası “aşk” olan sözden murat cinsî duyguların teheyhüş haline gelmesi ise hadsiz hesapsız cinayetler işleten mânya nöbeti erkeklere her zamandan ve her mevsimden ziyade ilkbaharda musallat olur.

Güzel baharın güzel hürriyet gibi kurbanı çoktur... Hem de kadınlar arasında! “Bahar! Senin namına ne cinayetler işleniyor!” dediğimiz vakit bu söz Madam Roland’ın giyotin önünde söylediği son sözünden değersiz sayılamaz.

Çiçek, No. 8, 8 Mayıs 1952

EĞER YAŞASA İDİLER...

Aşk ve kıskançlık yüzünden işlenen cinayetleri ayrıca şu cihetten de lüzumsuz, mânasız, mantıksız bulmak mümkündür: Zaman ile aşk geçer ve kıskançlık kayıtsızlık şekline girer; yani gün gelir, ortada artık hâdise sebebi kalmaz. Öyle bir cinayete kurban gidenler ve cinayeti işleyenler eğer yaşamak fırsatını bulsalar ne olurdu? Büyük bir ihtimalle kaatildeki taşkın muhabbet söner, kıskançlığı da şiddetini kaybederdi. Tabancasını çekecek yerde boşanmak dâvası açar, mahkemedен –kaatil sıfatiyle değil, dâvacı ve haklı mevkiinde– karar beklerdi. Böyle olunca da bir, iki, bazı kere üç can kurtulurdu. Gerçek hayattan misallere bakarsak görürüz ki bir müddet delicesine sevişenler sonradan sevişmemişe, hattâ birbirlerini hiç beğenmemişe bile dönebiliyorlar. Kaç kişi bilirim ki aşk sevkiyle hayatlarına kıymak istemişler, nasılsa kurtulmuşlardı. Aynı aşka bağlı mı kalmışlardı? Hayır... Geç, güç de olsa nihayet başkasına tutulmuşlar, evlenmişler, pek de mesut olmuşlardı.

Hattâ bir gün eski sevgilisi ile karşılaşınca kendi kendilerine, “Yahu,” demişlerdi, “bu mahlûk uğrunda mı ölümü göze almıştım? Hayret!” Kaatil için de aynı şeyi düşünebiliriz: Farzedelim ki hüküm giydi, müddetini doldurdu, yeni hayatına başladı. Başka bir kadını tekrar sevmiyecek ve içinden

–kimseye itiraf etmemekle beraber– işlediği eski cinayetin lüzumsuzluğunu anlamıyacak, “Keşke, yakasını bırakıverseydim de elimi kana bulaştırmasaydım; işte bak, gitti Gülsüm, geldi Gülsüm, Azrail ettiğini bulsun!” demiyecek mi? Azrail dediği kendisidir; ne olduysa birinci Gülsüm’e olmuştur. Peki, ya hem kadını hem de dostunu öldürmüşse? Bu, daha mânasızdır; zira intikamının bir gün kendiliğinden alındığını görmesi pek mümkündür: O çiftler yaşasalardı yüzde doksan ya kadın, ya erkek yahut her ikisi birbirinden soğuyacaklar, evlendiyseler boşanacaklar, yeni aşk maceralarına atılacaklardı. İş cinayete kadar götürmeyen eski koca da bu halleri uzaktan seyredecek, bıyık altından gülecek, “Belâyı başımdan çabuk ve zararsız atlatmışın, talihim varmış,” diye şükredecekti.

Ne çare ki herkes bu muhakemeleri yapacak hilkatte değildir; bazı vaziyetler ise muhakemeye vakit bırakmaz. Bereket soğukkanlılığını muhafaza edenler, edemiyenlerden çoktur; yoksa her sokak başında Allah’ın günü bir kadınla âşıkının cesedine ve başlarında da tabancasından dumanlar tüten bir kocaya raslanırdı.

Akşam, 1 Şubat 1946

NIŞAN YÜZÜĞÜ TEHLİKESİ

Üç ay geçmeden yalnız İstanbul'da üç taze ölü, üç mak-tûl... Nişan yüzüğünün parmaktan çıkarılıp yere veya yüze atılmasından dolayı! *Karmen* operasının son perdesinde de vaka böyle cereyan eder: Eskî âşıkından usanan ve gönlünü bir yenisine veren mâşuka, parmağındaki yüzüğü adamcağızın suratına fırlatır, o dahi hemen bıçağını çeker, kızın yüreğini deler; sonra ölünün başına çöker, "Ah benim Karmen'im, yavrum!" diye inler!

Tarih için tekerrür diyoruz; aşk da öyledir; birbirini takliden başka başka kahramanlar tarafından ısıtılıp ısıtılıp ortaya konan aynı yemek, seyirciler için birteviyeliğinden bıkılan aynı piyestir. Fakat nişan yüzüğü meselesi memleketimizce bu piyese yeni bir dekor, daha doğrusu, tiyatro tâbirleriyle bir "aksesuar" ilâve ediyor. Eskiden yüzük takmak, evlenme oyunlarının pek lüzumlu bir sahnesi değildi; mühim rol oynayan "yüz görümlüğü" idi. Şimdi yüzüksüz izdivaç yok... İlle parmaklara –buruna ve ayağa takılacak olan manevilerinden önce– bir madenî halka geçirmek şart. Bu, yarı bir evlilik oluyor ve o bakımdan iki tarafa da lüzumundan fazla salâhiyetler veriyor. Karı koca imişler gibi geziyorlar, tozuyorlar ve birbirinden bıktığı için, daha nikâh zinciriyle bağlanmadıklarına güvenerek ayrılmayı düşünüyorlar...

Ekseriya, nikâh yüzüğünü geri verenler kızlardır; bıçağa sarılanlar da delikanlılar... Zira erkek bunu, cinsiyeti icabı, bir haysiyet meselesi yapıyor, “Vay, benim taktığım halkayı mı suratıma atıyorsun? Al öyle ise!” ve halkanın arkasından kız da bir yana düşüyor, nişan yüzüğü, bir cinaî roman adına dönerek “kanlı yüzük” oluyor. Fakat bu acıklı vakalar içinde beni asıl hayrete düşüren mesele şu: Genç kızlar, nişan halkasının bu şekilde iadesindeki ölüm tehlikesinden –yüzlerce kurban verdikleri halde– kendilerini niçin korumuyorlar? Görülüyor ki aşk kanununda yüzük atmanın cezası idamdır; binaenaleyh ben onların yerinde olsam, nişan halkasını iyice sabunlamadan çıkarılamıyacak kadar dar intihap ederim. Su ve sabun buluncıya kadar belki de azılı âşıkın başına çıkan kan iner yahut da inatçı mâşukanın öfkesi söner. Birincisi ellerinde kelepçe, ikincisi cankurtaran otomobilinde fena bir âkıbete yollanacaklarına, olabilir ki kolkola sinemaya girerler ve aydınlıkta yanyana, karanlıkta dizdize “Ebedîyen Senin Kalacağım” filmini seyrederler!

Tan, 19 Temmuz 1941

DÜLGERİN VERDİĞİ DERS

O lanı hepimiz biliyoruz: Bir dülger sinemaya gitmiş, film bitip de ışıklar yanınca bir de bakmış ki dargın bulunduğu karısı, bir yabancı kolunda yorgun argın locadan çıkıyor... Erkeği tabancasıyla, kadını bıçağıyla yerlere sermiş! “Ne vahşet!” mi diyeceğiz, yoksa “pek haklı!” mı? O kadar kan dökmek fazla ise de herhalde yine bir şeyler yapması lâzımdı. Şunun için lâzımdı ki, sinema locası denilen yerin lâmi cimi yoktur; adı iyiye çıkmamıştır; kapısı dışarıdan açılmıyacak şekilde kapalıdır; içi çukurdur; etrafı siperlidir; oyun başlayınca karanlık çökmektedir; muzika ve konuşma sesi de fısıltıları bastırmaktadır. Ayrıca aşk sahneleri değil sevdalıları, birbirinden bezmiş eski çiftleri bile ihtiyatsızlığa sürükliyecek mahiyette kamçılayıcıdır. İnsan nikâhlısını böyle bir yerde, bir yabancı ile baş başa oturur görünce aklına en kötü cihetleri getirerek öfkelenirse ve hattâ öfkeyi cinayet derecesine götürürse ayıplanamaz. Şu saydığım sebeplerden ötürü dülger başı haklıdır!

Fikrimce eşini veya kızını locada bir erkekle yakalayan suçlu için o vaziyet, cezayı hafifletici sebeplerden sayılsa gerektir. Zira yabancı herifle locada yer alan bir evli kadın ve aile kızı, sanmam ki bu işi iyi niyetle, temiz fikirle, sadece oyun seyretmek için yaptığına bizi inandırabilsin! Bir amca

ve bir baba böyle bir manzara ile karşılaşınca son hükmünü verebilir; vermelidir de... Hâkimler bakımından evli bir kadının nikâh düşmez bir adamdan başkasiyle locada bulunması kocanın lehine hemen boşanma kararı verilmesine de yetmelidir.

“Peki, sinema localarına nüfus ve nikâh kâğıtlarını mı göstererek girmeliyiz?” Ben hükûmet yasağından ve kontrolden bahsetmiyorum; böyle şeyi aklıma bile getirmem. O gibi hallerin önüne aile baskısı ve terbiyesiyle geçilir. Bu cinayet, hoppalığı, arsızlığı, hiçe saymaklığı ileri götürenlere korkutucu bir ders yerine geçtiyse ne âlâ! Localara yabancı erkeklerle veya elâlemin karısı ve kızıyla kurulanlar, korkunç bir filme benzeyen kanlı âkıbetleri göze almalıydılar. Görülüyor ki kötü niyetler ve heveslerle girilen locanın kapısı ara sıra, hastane kovuşuna veya morga da açılabilir; loca cünbüşünün tadı parçalanan damakta kalır. Dülger, kurduğu evi yıktı; fakat bize aile ve ahlâk temelindeki bir çürüklüğü gösterdi. Kızgın dört aşifte ile beş, on çapkını ürküttü ve babalarla kocaların gözlerini azıcık açıtsa dülgerin işlediği suç bir hayra benzedi demektir!

Tan, 15 Nisan 1942

BİR SALGINDAN KORUNMAK İÇİN

Evli kadınlarla düşüp kalkmanın halk tabakası arasında gittikçe tehlikeli olmağa başladığını gösteren örnekler çoğalıyor. Geçenlerde bir delikanlı o yüzden vurulup hastanede öldü; evvelki gün Eyüp'te bir ikincisi, yarı canlı olarak cankurtaran otomobiline binmek fırsatını bile bulamadan olduğu yerde göçtü, gitti. Şunun bunun karisiyle münasebete girmenin pek korkunç neticeler vereceğini bu iki ölüm, yeter derecede meydana koyuyor. Çağrı ve istek kadın tarafından gelse bile zendostlarımıza hiç olmazsa bir müddet için o gibi sevişme ve buluşmalardan uzak kalmalarını tavsiye ederim.

“Bir müddet için” diye işe mühlet koyduğumun sebebi şudur: Nedense bu kabil cinayetler ara sıra salgın halini alır; sanki kocaların gözü birbirine bakarak açılır ve kararır; cezalar da birbirine uyararak, birbirinden örnek alınarak verilir. Eğer Çenberlitaş'ta bir dülger karisiyle dostunu vurmasaydı, büyük bir ihtimalle Eyüp'te de bu cinayet işlenmezdi. Yarın başka bir semtte kopacağına hükmettiğim üçüncü kanlı kasırga dahi önlenmiş olurdu! Zaten insanlar iyi veya kötü birçok işlerinde bir salgın devri geçirmezler mi? Meselâ şu sırada moda olarak mantar ökçe, mimarîde kübik yapı, şiirde vezinsizlik ve mânasızlık! Gazetecilikte de böyledir: Bir

de bakarsınız eli kalem tutan herkes birbirine uyararak tarihi makale ve roman yazmak illetine tutulur; bu, bir müddet olanca hızıyla devam eder, nihayet tavsar, devrede kulak kabılinden kalır. Hayır işleri de aynı yolda gider: Bir bir arkasına, bir zat üniversiteye malını bırakır, öteki Avrupa'ya talebe göndermek için sermaye ayırır; bir başkası veremle mücadele cemiyetine koca bir servet hediye eder. Şer gibi hayır da zincirleme gider.

Bugünün bir salgını da aile nâmusunu kanla temizlemek merakı! İnşallah kısa sürer. Fakat şimdilik tam sirayet ve yıkım devresindeyiz. Irz düşmanları için, hızı geçinceye kadar bir müddetçik pusuya yatarak beklemek, hayatını korumak bakımından bana şu mevsimin en sıhhî ve pek faydalı öğüdü görünüyor. Yine kendileri bilirler!

Tan, 30 Nisan 1942

BİR MESLEĞİN TEHLİKESİ

Gittikçe artıyor ve korkunçlaşıyor. Dikkat ettinizse –etmemek mümkün mü?– bir metres, benzetmek gibi olmasın amma, komando neferi kadar ölümle karşılaşan, yüzde doksan ölüme doğru koşan, “ölüm” diye ortaya atılan, ölmezse talihinin bu cilvesine şaşan bir fedaiye döndü. Hem, asıl dikkati çeken cihet, metrese öyle, birçok cinayetlerde olduğu gibi bir tek tabanca kurşunile, biricik bıçak darbesile ölmek, öldürülmek, hemencecik son nefesini vermek hemen hemen hiç nasip olmuyor. Atılan şayet kurşunsa şarjörün boşanıncaya kadar üzerinde tüketilmesi şarttır. Eğer kama, hançer, bıçak kullanıldıysa yaraların sayısını iki düzineden başlayarak seksene kadar çıkarmak icabeder. Cesedin önüne oturan doktoru görürseniz, teşbihte hata olmaz, deli pösteki sayıyor sanabilirsiniz. Verdiği rapor her şeyden önce bir fatura gibi rakamla doludur. İnsan delirse denize bu kadar taş fırlatmaz ve obur olsa sütlâca bu iştahla kaşık atmaz; sütçü çetelesi bile, ay hesabı, otuz, nihayet otuz biri aşmaz!

Son yıllardaki gazetelerin cinayet başlıklarını hatırlıyalım: Nerede bıçak yarası yirmiyi geçmişse, vurulan bir metrestir. Metresin cesedine bakan biri, zavallının üstüne bir kişi değil, bir çetelik haydut veya bir gemi dolusu korsan saldırdığına hükmedebilir. Cinayeti işleyen herif sanki

sarfettiği her papeli kadının vücudunda bir yara ile işaretliyerek adaletin önüne mürekkep yerine kanla yazan dolma kaleminin doldurduğu bir bilânço bırakmıştır. Kanunun da bu hesabı kapatırken her fazla yarayı beş yıl hapis üzerinden görmesini gel de dileme!

Metresini veya eski öz Türkçe adile kapatmasını öldürecekler arasında bir “yara sayısını arttırma” rekoru başladığına inanacağımız geliyor. Galiba metres öldürme raconu yirmi sekiz bıçak darbesinden aşağısını artık ayıp saymaya başladı. Metres denildi mi canlısı bile gözümüzün önünde iki düzine derin yarasından kan sızan bir kurban gibi dolaşmaktadır. Birbirini taklit ede ede moda salgını halini alan bu vahşi gelişme nikâh ve nikâhsızlık noktasından hukukçularla sosyologları meşgul etse gerektir.

Akşam, 4 Kasım 1944

CİNAYET

İstanbul geçen gün hukukçular, sosyologlar, terbiyeciler ve muharrirlerce en fazla dikkate alınması lâzım gelen bir cinayete sahne oldu. Tabiidir ki, adaletin seyrine müdahale edemeyeceğimiz için vak'a üzerinde mütalâa yürütmiyeceğiz. Ancak umumî bakımdan bazı diyeceklerimiz vardır. Evvelâ şu: Bizde de artık bir cinayet jürisi lâzım mıdır? Düşünmeli ki Çarlık Rusya zamanında bile böyle bir jürinin mevcut olduğunu Tolstoy'un meşhur *Ba'sü ba'delmevt* romanından öğrenmiştik. Bu mükemmel eserin ilk neşir tarihi 1899'dur. 57 senelik bir mazi. Saniyen şu: Ev ve aile mefhumu gittikçe değerinden kaybetmekte, kudsî mahiyetinden sıyrılmaktadır. Pek çirkin şeylere karşı göz yummak, iğrençlikleri tabîi hallerden saymak, meselâ bir metresi, çoluk çocuğun barındığı yuvaya sokarak herkesin gözü önünde onunla düşüp kalkmak, hattâ nikâhlı kadınına onu ağırlama vazifesini yüklemek nev'inden havsalaya sığmaz ahlâksızlıklara kalkışmak... Böyle seciyesizliklerin tepkileridir ki, o derecesini görgü ve karakter icabı hazmedemiyenleri cinayetlere sürüklemektedir.

Son cinayet münevverler için derin derin düşünülecek ve üzerinde ehemmiyetle durulacak bir mevzu teşkil ediyor.

Yeni İstanbul, 30 Eylül 1956

DERS

Orta Anadolu'daki büyük bir vilâyet merkezinden aynı günde gazetelere şu iki haber aksediyor: Bir adam karısını iki yüz lira bedel karşılığı oturak âlemi için başkalarına satmış, kadının şikâyeti üzerine polis işe el koymuş. Bir karı koca evlerinde uyurlarken içeriye girenler kocayı bağlamışlar, karısını bir yorgana sarıp kapıda bekleyen otomobile koyarak götürmüşler. Götürenlerle götürülenden üç gündür ses seda çıkmamış.

Evet, biliriz: Dünyanın her yerinde ahlâksızlıklara rastlanır; belki yukarıda bahsi geçen rezaletlerden daha iğrenci de görülür. Cinsî bozukluğun ve şehvî ihtirasın akla ziyan verecek tezahürlerine şahit oluruz; saymakla bitmez. Ancak oralarda bunlar münferit vakalardır, seri halinde ve hele kolektif şirket usulü birçok kişinin iştirakiyle yapıldığı nadirdir. Zor kullanmaktan ziyade iki veya üç tarafın muvaffakatiyle polise aksetmeden tahakkuk ettirilir. Hele kadının rızası şarttır; rıza olduktan sonra artık kendi bileceği iştir. Feci olan bir kadını zorla oynatmak, zorla fuhşa mecbur etmektir ve zorla yaptırılan o eğlence ve fuhuştan zevk alabilmektir. Hayvanlar bile dişinin muvafakatini elde etmeğe çalışırlar. İnsanların hayvanlardan öğrenecekleri ne çok ders ve terbiye var!

Yeni İstanbul, 31 Aralık 1956

GIYİM KUŞAM

NE GİYSE YAKIŞAN KADIN

Şehirli kadının en çok kullandığı, tekrarladığı ve zihninden geçirdiği kelime hangisidir? Umumiyet itibariyle bu söz “moda”dır. Moda nedir? Avrupa lûgatları onu “eşya, esvap, mobilya, süs ve benzerlerinin şeklini tâyin eden geçici tarz” diye anlatırlar.

Moda hakkında vecizeci meşhur La Bruyère çok güzel bir fikir yürütmüştür: “Modaya uymak kadar uzak kalmak da gülünçtür.” Lâkin bana kalsa şöyle derim: “Modaya büsbütün uymak kadar ona büsbütün uzak kalmak da gülünçtür.”

Yine moda hakkında bir Fransız atasözü vardır: “Modayı deliler yapar, buna akıllılar uyar.” Bir şair de der ki: “Moda zalim bir hükümdardır; bizi elinden hiçbir şey kurtaramaz.”

Lâkin hakikat şudur ki o zalim hükümdar başımızdan kalkıp gitse, dünya dört mevsimin hüküm sürmediği iklimler gibi monoton, sürprizsiz, bezdirici olur. Çok hoş bir eğlencesinden de mahrum kalırdı.

* * *

Moda eğlencelerin en masraflısıdır. Hattâ insanlar ilk çağlardan beri en çok para ile en fazla emeği iki şey için harcamışlardır: Moda ve harb! Bunlar fikir yorma, zahmete katlanma,

hırsla kapılma ve uğrunda nice fedakârlıklar göze alma bakımlarından birbirlerine benzerler. Nelere mal olmuşlardır! Beşeriyetin ikisi yüzünden uğradığı zarar hesaba, kitaba sığmaz.

Harb ve moda adına işlenen cinayetlerle delilikler karşısında akıllar durur. Fakat harb de, moda da insanlığın kendisini bir türlü kurtaramıyacağı zaaflarından başlıcasıdır ve insandaki icat kabiliyeti harb ve moda sahasında çok müsait bir zemin bulmuştur. Zaten ikisi de aynı ihtirasa dayanır! Üstünlük hırslı! Âciz olanı ezmek ve üzme zevki! Kendini beğendirmek merakı!

Tıpkı moda gibi harbi de deliler çıkarır, ona akıllılar uyar.

* * *

Fakat modalar, bilhassa yalnız kadın modası –zira erkeklerinki mühim değişmeler kaydetmiyor– yüz çeşit zarıflığı, tuhaflığı, komikliği ile gerçekten dünyaya daima yeni bir çeşni katmaktadır. Son harb içinde yayılan mantar ayakkabıları unuttunuz mu? Akla, mantağa, zevke, zarafete sığmıyan ne acaip şeylerdi! Tam mânasiyle bir deli icadıydı; giymek için katlanılmıyan fedakârlık kalmadı. Bugün hiç kimse onlardan bir çiftini ayağına takıp insan içine çıkamaz.

Eski devirlerin tahta çemberli “malakof” eteklerini nasıl taşırlardı, bunun içinde nasıl eğilip kalkarlardı diye şaşmaktayız. Üzerlerine oyuncak gemiler oturtulmuş XVI. asır saç tuvaletlerine ve şapkalarına şaşığımız gibi! Yarının nesilleri de bugünün kim bilir nelerine, meselâ ondüle saçlarına hayret edeceklerdir.

Modalar durmadan hayret uyandırır: İlk başladıkları zaman ve aradan zaman geçtikten sonra. Lâkin ufak farklarla durmadan da tekerrür eder. Benimsenmesi güç görünür; derhal benimsenir ve kısa bir müddet içinde de yadırganır; bir daha geri dönmez sanılır.

İşte modayı yaşatan bu ara vermiyen değişmeler, sonu gelmiyen hareket ve hayatiyettir. Modanın kudreti canlılığında, durup dinlenmek bilmeden şekilden şekle girmesinde, uzayıp kısılma, daralıp genişleme, kabarıp inme, açılıp kapanma gibi kaprisli oyunbazlığındadır.

Peki, bildiğimiz, hatırladığımız ve tabloları, filmlerde, roman resimlerinde gördüğümüz kadın modellerinden hangisinin kadına daha ziyade yakıştığı fikrindesiniz? Boşuna düşünmeyiniz. Siz o kadını bulunuz, bütün devirlerin modası –cennetteki Havva’dan bikini mayolu modern su perisine kadar dünyanın ömrü boyunca tanınmış olanların hepsi– kendisine, kendisi için icat edilmiş gibi görürsünüz ve: “İşte en güzeli bu!” dersiniz.

Mesele geçici moda da değil, ezeli ve ebedi bir vasıf olan yaradılış güzelliğinde, sevimliliğinde, zariflik istidadında ve cinsi cazibededir ki bunların yekünuna eskiler “hun-ü-ân” derlerdi.

Moda, aslında sevimsiz, cazibesiz, zarafetsiz, tenasübsüz kadına fazla bir şey ilâve edemez. Çoğuna ters tarafından eder: Daha gülünç yapar ve çirkinliğini belirtir. Ama bir kadın vardır ki modanın en zevksizi, münasebetsizi, komiği, maskarası bile onun üzerinde bir sanat eseri ve modaların en mükemmeli gibi durur.

Zaten modalar şunun, bunun için yapılmakla beraber

öylesi model tutularak icat edilmez mi? Öbürleri nadir olarak faydalanırlar, çok defa zararını çekerler. Her modayı açan kadın güzeldir.

“Ne giyse yakışır!” diye anlatuğımız kadındır o! Ve esasen kadın da budur.

Çiçek, No. 5, 17 Nisan 1952

HOŞUMUZA GİDEN BİR KADIN KIYAFETİ

Herkesin bildiği ve her zaman söylendiği gibi insanların belli başlı komikliklerinden biri şüphesiz ki özentî kıyafettir, kıyafette yersiz veya ucuz şatafattır. Niçin okullarda sade giyim kuşam hakkında öğütler, hattâ dersler verilmez; yine o konu üzerinde konferanslar tertip edilerek halkın fikri sade kıyafete çelinmez? Elbisenin hayattaki rolü o kadar büyüktür ki bunun ders programları arasında henüz yer almamasına gerçekten şaşmak lâzımdır. Kız ve erkek çocuğa küçük yaşlardan başlayarak kıyafette sadelik usullerini öğretmek az çok bir fayda sağlayabilir. Hele süslü püslülüğün gülünç tarafları belirtilir, kötü tesirleri lâyikiyle sezdirilebilirse...

Şu sırada memleketimiz para çokluğuyla yokluğundaki nisbetsizlik yüzünden en azgın ve bulaşık kıyafet krizlerinden birini geçiriyor. Fakat dikkatimizi çeken acaiplikler arasında bir kadın ve genç kız kıyafeti var ki sokakta rastlanması bana zevk vermektedir: Sırtta “vag” dedikleri belsiz, geniş, sade bir manto... Başta şapka yerine, çene altından tutturulmuş ekose yün kumaştan eşarp... Ayaklarda topukları ve burunları kapalı düz, yayvan ökçeli spor iskarpinler. Çoraplar gergin, adımlar çevik, saçlar boyasız, makyaj kıvamında olursa bırak keyfine... O yürüsün, sen seyret! Kendi zevki-

me ve onların hesabına bu kıyafeti hepsinden cazibeli buluyorum. En hoş ciheti gülünç olmayışı, sokağa, tramvaya, sinemaya, alışverişe, işe, halk içine karışmağa, her yere, her saate uyup yakışması! Elbette bir sinema matinesinde, bir tramvay arabasında tüllü şapkasiyle, garnitürlü manto veya tayyörüyle takmış takıştırmış, sahne makiyajı yapmış, yüzüne âşığını vurmağa giden film yıldızı mânası vermiş yahut yürüyüşüne at yarışlarında dolaşan moda mankeni kıvraklığı kondurmuş bir kadın, insanın tuhafına gidiyor. Hele bu çalılımlı kadın, çadır gibi kabarmış tilki kapla tramvaya, otobüse itişe kakışa girerek sonra da kayışa asılıp ortada kalırsa...

Halka yakından karışanların, halk nakil vasıtalarına binenlerin, halk eğlencelerine girenlerin kıyafetçe halka aykırı durmaları, üstelik bir de yukarıdan bakmaları kadar göz ve gönül yorucu bir manzara az bulunur!

Tan, 15 Nisan 1944

MÜESSESELERDE KADIN KIYAFETİ

Aslı olmasa gerek... yahut da mübalâğaya uğramıştır: Gûya bir müessesede hizmet gören bir genç bayan, “japonez” dedikleri koltuk altları tamamen açık elbisesinden dolayı aynı odada, yanyana çalıştığı erkek meslekdaşının münasebetsiz bir muamelesine maruz kalmış; kendini güç kurtarmış. Vakanın bir esasa dayanmasına lüzum yok; uydurma da olsa bir kıyafet meselesini ortaya atmakta, resmî, yarı resmî ve alelâde müesseselerde çalışan kadınların daha ciddî giyinmeleri lüzumunu belirtmektedir. Kalemlere, yazıhanelere, atelyelere devam eden her kadının o mevhum yahut malûm taze gibi kimone biçimi elbise giymediği muhakkak... Bu bir şâzdır.

Müstahdem sınıfından olmıyan bayanlar arasında da japonez bluzlular pek az. Tramvaylarda nadiren rasladığımız öyleleri, hele ayakta kalıp da ellerini başımızın üstünden geçirerek pencere demirlerini tuttukları ve kayışa asıldıkları zaman değme bar kızı kıyafetinden daha fazla tesir hasıl ettikleri, erkekleri zor duruma soktukları ise şüphe götürmez bir hakikattir. Hülâsa koltuk altı yırtmaçlı elbise ne sokak ne daire kılığıdır; bunlarla yabancı erkek içine girilmez. Demin bahsi geçen vaka doğru ise, fikrimce mesuliyetini o müessesenin âmirleri taşıyor. Bizim pencereden bakarım: Civardaki

fabrikalara giden işçi kızların çoğu, yaz mevsimine rağmen çoraplı ve dürüst kıyafetli. Yine biliyorum: Hükûmete bağlı bir ofiste de bayan memurların dairede sırtlarına siyah bir iş elbisesi geçirmeleri ve çoraplı bulunmaları şart koşulmuştur. O hanımlardan bazıları iş saatinden sonra serbes kalınca, çoraplarını çıkarmakta imişler. “Ne taasup!” mu diyeceğiz? Hayır, bu bir düzendir; bir elbise nizamıdır; iyidir.

Müesseseler –eski devrin Darülmuallimat kıyafetine kadar gidelim demiyoruz– çalıştırdıkları bayanlara çalışma müddetince japonez bluzu, çorapsız bacağı, pek yalın kat, pek soğan zarı elbiseyi, taşkın makyajı menedebilirler. Bu bir din ve taassup meselesi değildir; vakar ve ciddiyeti temin işidir.

Akşam, 20 Ağustos 1947

NİNELERİMİZİ RAHMETLE ANALIM, ONLARLA ÖVÜNELİM

Brüksel sergisindeki defilemiz hakkında ewelki gün gazetemizde okuduğumuz ve resimlerini gördüğümüz haberlerden çok memnun olduk. Anlaşıyor ki bu defile –bir müddettir bazı kadın ses ve müzik sanatkârlarımızın başarıleriyle– dünya sanat âleminde yaptığımız iyi tesire bir yenisini ilâve etmiş, elişleri, giyim zevki ve yüksek dikiş sahasındaki kabiliyetimizi, bu kabiliyetin de eski bir medeniyete dayanıp ondan kuvvet aldığını Avrupalıya pek parlak, zarif, göz kamaştırıcı delilleriyle tanıtmaya yaramıştır.

Türk kadın tarziliğinin hususiyetini teşkil edecek vasıf, milli tezyin sanatımızdan ilham alınarak Avrupa tekniğinin gayet ölçülü ve âhenkli birleşmesi olmalıdır; esasen yapılan da budur. Kadın giyiminin daimi bir “création – buluş ve icat” işi olduğu malûm. Boyuna yenisini ve zamanın zevkine uygununu bulmak! Bu, geniş bir muhayyile, oynak bir zekâ, doğuştan zevk ve hünerbazlık ister. Memleketimizde seyrettiğimiz defilelerde o hassaların her defasında şahidi olduk, her sefer sanat heyecanına kapıldık.

Hattâ diyebiliriz ki defile esnasında güzel kumaşlar, zarif modeller, ince desenler, hoş motifler, renk imtizaçları, mevzun vücutlar ve âhenkli tavırlar seyretmekten bir nevi

tatlı sersemliğe uğruyor, evlerimize coşkun bir bahar gezintisinden dönmüş olanların çiçek, filiz, yaprak, çayır, su, güneş ve rayihadan yorulmuş haliyle giriyorduk. Brüksel sergisinde de anlaşılan aynı şeyler olmuş, güzelliklerin verdiği bir sanat sarhoşluğu ve şehveti hüküm sürmüştü ki, ora gazeteleri defileden bahsederlerken Baudelaire'den beyitler zikrine ihtiyaç duymuşlar!

Vaktiyle kumaşların en hoş desenlilerini biz yaparmışız; bizim işleme, oya, örgü, tığ, gergef işlerimiz marifet, renk, âhenk, buluş itibarıyla gayet şahsiyetli, nefis, ince şeylermiş. Meselâ eski çevrelerimizdeki desenler ve motiflerle süslü bir blûz ne kadar güzel duruyor! Maraş işi sim ile yapılmış bir kemer şimdiki elbiselere ne derece zarif bir yenilik katıyor!

Brüksel defilesi ve tesirleri yüksek dikiş sanatımızın milletlerarası bir şöhret kazanmak yoluna girdiğine işarettir. Bu gidişle yepyeni bir endüstri şubesi kuracağımıza inanıyoruz. Çalışmalarımıza hız verelim; bize o kadar enfes motif ve desen örnekleri bırakmış olan ninelerimizi de hayranlıkla, şükranla, rahmetle analım, onlarla övünelim.

Yeni İstanbul, 19 Haziran 1958

YÜZ VE ASTAR

Şişesi beş yüz liralık lâvantaları bir yana bırakalım, şu yaz başlangıcında Beyoğlu vitrinlerini süsliyen yerli malı kadın kumaşlarının güzelliğine hayran olmamak mümkün değil. Ne şirin renkler, ne zarif desenler, ne çok çeşit! Hepsi birbirinden nefis. Hiçbir yıl millî kumaşçılığımız bu derece hüsnütabiatle karşımıza çıkmamıştır. Avrupa mamulâtını taklit de olsa, hiçbirinde zevk-ı selim hatâsı yok. En iyisine benzetmişler ki, öyle benzetişleri bir icatınışçasına takdir vazifemizdir, tebrik de!

Asıl mühim cihet, o güzelim kumaşların başka eşyada görülen pahalılığa kıyasla ucuz olmasıdır. Kumaşların renk ve desen zarıflığı sayesinde ortahalli kadınlarımız, yazın İstanbul kırlarının renk ve desen güzelliğine uygun, birbirini tamamlayan kıyafetlerde gezip tozabilecekler, bir refah ve neşe manzarası arzedecekler. Bir şartla! Kendileri biçip, kendileri dikebilirlerse! Yoksa astarı yüzünden pahalıya gelecektir. Ona zaman ayıracak ve o liyakatte kaç kadın var?

Yeni İstanbul, 19 Mayıs 1956

ESKİ ZAMANLARDA YAZ MEVSİMİ KUMAŞLARI

E peyce sıcak bir yaz geçiriyoruz. Temmuz girdiğimiz halde serinletici, aynı zamanda sersemletici meltemler başlamadı. Hani Sultan Mahmud'un "Her şeyin doğrusunu severim, gün doğrusunu sevmem," dediği o rüzgârlar hakkında eskiler "deli deli esiyor" tâbirini kullanırdı; bazen bir tuttururdu, ağaçların dallarını birbirine katar, yemişlerini yerlere sererdi; hele –asphalt icat edilmeden– toprak ve şose yollardan kaldırdığı toz bulutları savrula savrula göğe yükselir, gözgözü görmezdi. İstanbul'un eski yazları toz duman içinde geçerdi.

O kadar ki, gür sakallı, şehametli Gazi Edhem Paşa saray dönüşü Erenköyü istasyonunda kendisini bekleyen faytonuna biner binmez sırtına sadakor bir rob dōşambr giyer, orduda yaz kıyafeti henüz kabul edilmemiş olduğundan koyu renk "lui" çuhası üniformasını ancak bu suretle tozdan korumaya çalışırdı. Sadakor bir zamanın yazlarında erkeklerin rağbet ettiği kumaştı; kalınından elbiseler yapılır, incesinden mintan biçilir, yaz şemsiyelerine de yine sadakor geçirilirdi. Hanımlar ise sadakor luz ve rob giymezler miydi? Serin tutmasıyla maruf bir Uzakşark kumaşı idi. En iyisi galiba Japonya ve Çin'den gelirdi; şimdi ele geçmez oldu.

Halbuki yirmi beş sene evvel Suriye'ye bol miktarda ithal edildiğinden gömlekler yaptırmıştım, eskimek bilmemişti.

Yine yaz kumaşlarından bir makbulü de “sof” denilen yerli kumaşımızdı; meşhuru Ankara sofı idi; sarıklı zevat bundan cübbe yaptırırlardı; güneş vurunca parıl parıl parlar, parlaklığı göz alırdı. Ekseriyetle siyah rengi seçilirdi ama güvez denilen mora çalar kırmızı renklisi de vardı. Siviller siyah sofun sadece ceketini giyerlerdi; bilhassa memur sınıfı buna meraklı idi. Sof da görünmez oldu. Keçi kılından mı dokunurdu, neydi, sertti ama serin tuttuğu da muhakkaktı.

Asıl yazlık kumaş tiril tiril “keten” değil miydi? Bizim nesil keten devrinin ancak sonuna yetişmiştir. Daha öncele-ri varlıklı hanımlar keten elbiseler, beyler keten entarjler ve hepsi de keten çamaşırlar giyerler, keten çarşafı yataklarda yatarlar, keten serili minderlerde otururlarmış. Samur kürk gibi bir de keten kumaş devri geçirmişiz. “Kıbarın düşkü-nü, keten giyer kış günü” o devirden kalma sözlerdendir. Yavaş yavaş keten azaldı, yerini şu bildiğimiz patiskaya bıraktı. Yine yazlık kumaşlardan “hilali”yi unutmayalım. Frenkler onun “Krep dö sante” ismi altında bir nevini yapıp piyasaya sürmüşlerdi, ter çekmesiyle maruftu. Artık kala kala bugün Şile bezine kaldık.

Yeni İstanbul, 8 Temmuz 1958

ETEKLER UZARKEN

Aile ekonomisine tesir edecek bir hâdis e karşısındayız: Kadın etekleri uzama yolunu tuttu. Şimdilik, bu kış ayaklardan itibaren ancak 20 - 30 santim yukarı ise de yaza doğru veya gelecek yıl topuklara dayanması ihtimali yok değildir.

Bir kanun şeklinde çıkmadığı, sinsi sinsi, yedire yedire yerleştigi için meselenin ehemmiyetini henüz kavramamışa benziyoruz. Bundan böyle âdi basmadan tutunuz da tayör, rob, tuvalet, manto, astar, tabiatile kombinezon vesaire için kumaş satın alırken, yarım ilâ bir metre fazla kestirmeğe başlıyacağız. Bunun ne kadar vergi, rüsum, nakil vasıtası zammı yapıldıysa hepsinden yüksek, fahiş, insafsız nispette bir artış demek olduğunu düşündünüz mü?

Zira bahsettiğim zamlar nihayet yüzde 5, 10 bilemedin 15 nispetindedir. Halbuki farzedelim metresi 25 liradan bir kumaşın evvelce 3 metresine 75 lira verirken, bu mevsim 1 metre fazla alacağınızdan birdenbire 100 lirayı keseden çıkarmak lâzımgelceğı cihetle zam, dörtte bir nispetini bulmuş oluyor. 7 Eylöl kararlarını ve para kıymetinin düşmesini de gözönünde tutunca –zira o yüzden artış en aşağı yüzde 25'tir– vaziyet fena, daha lâtif Türkçe ile anlatalım: Durum kötüdür; kötü duruma düştük.

Dünyanın hiçbir yerinde bolluk, ucuzluk, refah, istikrar ve aşırı istihsal sağlanmadığına göre etekleri uzatma modasını lânse edenler [dilimin ucuna gelen ecnebi kelimeleri kullanmıyayım, karşılıklarını bulayım diye artık kendimi yormaktan vazgeçiyorum; zira resmî beyanname, nutuk, ilân vesairenden tutunuz ne yazılır, ne söylenirse kelimelerden dörtte biri yabancı lisandan! Öz Türkçelerden ziyade onlar tuttu, tutuyor!] pek zalimce bir iş yapmış oldular.

Diktatörlüğü elbette övecek değilim amma Hitler’le Mussolini sağ kalsalar ve ikbalde bulunsalardı ekonomik buhranı gözönünde tutarak şimdilik bu modayı memleketlerine ve nüfuz bölgelerine şüphesiz sokmazlardı; uzun eteklerin makaslanması için zabıtaya emir verirlerdi.

* * *

Uzun etek modasından şad olacak bir ruh varsa, o da muhakkak merhum Enver Paşa’nınkidir. Bir eteğin yerden kaç santim yukarı duracağını Meşrutiyet devrinde tâyin eden kendisidir. Daha önce inhitat devri padişahları da kadın kıyafetleriyle alâkalı buna benzer buyrultular çıkarmışlardı.

Hususî fikrimi sorarsanız –eski paşaların ve padişahlarıncı gibi ne taassup ne de politika icabı– ben uzun eteğe taraftarım... Hem zevk hem de lüzumluluğu bakımlarından! Lüzumuna şu noktalardan inanıyorum:

1– Ekseriyeti itibarile kısaca ve dolgun bacaklı sayılan bayanlarımız uzun etek sayesinde biraz daha uzun boylu görünürler ve estetik bir kusurun dörtte üçünü gözden gizlemiş olurlar.

2- Çorap dâvası ehemmiyetini bir, hattâ birkaç derece kaybeder.

3- Rüzgâr vurunca köşe başlarında ve vapurların üst kat iskelelerinde eteklerin havalanıp uyluklara kadar vücudu alt taraftan teşhir imkânı kalmaz. Kendini bilenler için bu bir rahatlıktır.

4- Asıl rahatlık ise oturur halde iken ikide bir eteği çekmek, acaba bir yerim görünüyor mu diye halecan geçirmek ihtimalinin –yine kendini bilenler hesabına konuşuyorum– tamamilе zail olmasıdır.

5- Bu ihtimal ortadan kalkınca erkeklerin de artık görülecek bir şey kalmadığını bildikleri, sürpriz beklemedikleri için kadın meclislerinde sükûna kavuşacakları, akılları başlarında konuşacakları, dizle ayak arası nahiyelerini gözlemekten kurtulacakları, biraz da yüze, göze bakacakları, bi-naenaleyh normalleşecekleri unutulmamalıdır.

6- Plâjlarda soyunmuş kıyafet bir değer kazanacak, bir yenilik olacaktır.

* * *

Biz uzun etek modasının en parlak devrine, eteklerin uzun tutulduktan başka kat kat, renk renk, iç içe saf ipekten hışır hışır dört beş eteklikle beraber giyildiği zamana yetiştik.

Kadın, bu etek yığınının bir elile, kalçası hizasından pek zarif tutar, pek hoş yürürdü. Hem öyle tutar, yürürdü ki etekler her yaprağı ayrı renkte, azman, katmerli bir çiçek yahut bir buket gibi yandan veya arkadan kendisini takibederdi.

O biçimde, ipekten yapılmış çiçek demetini yerden bir

karış yüksekte tutarak yürüyen yahut faytonda yanına, ayak ucuna sererek giden kadın silüeti [arasam da Türkçe mukabilini bulamam; bulamazsınız] hatırımdan bir türlü çıkmamıştır. Hattâ elvan elvan sekiz, on “tafta” etekliğin asılı durduğu aynalı dolapları seyretmek zevki de –çocuk sayılacak yaşıyordum amma– zihnimde yer edip kalmıştır.

Eski hayatı gösteren Amerikan filmlerinde “kankan” oynayan kafeşantan dansözlerinin katmer katmer etekleri ve dantel yığınınından ibaret külotları o hususta bir fikir verebilir. Yine kafişantanlarda dizlerinden aşağıya kadar mayo ve bele kadar ceket giymiş kantocu kızlar –uzun eteklere alıştırmamızdan– bize çırılçıplak tesiri yaparlardı; fazla bir şeyler görüyoruz sanırdık, heyecana kapılırdık!

Eski danslar da zaten uzun eteğe uyardı. Yazın bir kır gazinosunda bayanların kısacık etekli elbiseler ve bayların yün püloverlerle vals etmeleri bana o derece çirkin geldi ki meşhur vals bestekârlarının çoktan ölüp de bu manzarayı görmediklerine sevindim.

Düşününüz ki yalnız bildiğimiz veya (*Büyük Vals*) filminden öğrendiğimiz Viyanalı bestekârlar değil, en büyük musikî dâhîleri bile –Mozart, Berlioz, Liszt, Beethoven, Schubert, Chopin gibiler– valse kıymet vermişler, vals parçaları bestelemişlerdir.

* * *

Bahsi değiştirmiyelim, eteklere dönelim. Etekleri uzaması esas itibarile eskiye dönüşün iyi bir tarafı ise de vakti gelmemiştir. Vakit fena seçilmiştir.

Düşünmeli ki geçen sene yapılmış elbiseler bu kış giyilmez olacak. Haydi, diyelim ki onları –bellerine başka renkte kumaştan kemerler ve kuşaklar ilâve ederek– uzatalım. Mantoları ne yapacağız? Ya kürkler? Sanıyorum ki şu sırada, mevsim başı, orta halli hanımların düşünce ve dertlerinden biri de budur.

“Kısalarını giymekte devam etsinler!” demesi dile kolay. Yarın uzun etekliler çoğalınca, kısalarile dolaşanlar göze, hattâ bizim, erkeklerin gözüne öyle acayip, düttürü, sevimsiz görünecektir ki bu hale tahammül etmenin imkânsızlığı gün gibi meydana çıkacaktır.

İşte bir masraf kapısı, ayrıca bir israf vesilesi daha! Avrupa gazetelerinden öğrendiğimize göre yeni moda çıkarma hususunda Paris’in pabucunu dama atmış olan Hollywood’da film yıldızları iki cepheye ayrılmışlar; kısa etekte ısrar edenler de varmış. Edemezler. Zira her şeyden önce göz değişikliği üzerine kurulduğu şüphe götürmeyen moda kısa etekte kalamaz. Ya uzatacaktır yahut büsbütün kısaltacaktır. Daha fazla kısalması artık kalkması demek olacağına göre uzamasını beklemeliyiz.

Zaten kadın saçları ve baş tuvaletleri de eskisi gibi uzatılmıyor mu? Hoş uzatma devrini bu sefer ilk önce erkekler açtı: Ceket boyları bir karış farketti. Farketmesi yüzünden şimdi kısa ceketli kostümlerimle paltosuz, pardesüsüz geze-
mez, paltoyu çıkarınca da bir yere giremez oldum.

Yeni sayılacak, harb öncesi hakikî ve yüksek kalite İngiliz kumaşından birkaç kat elbisem dolapta asılı kaldı. Uzatmak teşebbüsü de iki katına maskaraya çevirdi. İngilizler “erkek modası değişmez” kaidesini koymuşlardır; pek de-

ğıştirmezler de... Fakat Amerika'ya meram anlatılamıyor. İngiltere'de her şeyin eskisi ve değışmeyi, öte tarafta ise yenisi, değışeni makbul.

İkinci tarafın modaya hâkimiyeti ve bu hâkimiyete ister istemez boyun eğmek mecburiyeti servet seviyesi düşük milletler için aile bütçesi bakımından hayli zedeleyicidir. Lâkin esasta anormal olan eteklerin kısalığı idi. Yeni moda bugünkü umumî muvazenesizlik ve şaşkınlık hareketleri içinde beklenmedik bir mantık, bir dürüstlük alametidir.

* * *

Mühim meselelerin milletlerarası kongreler, istişarelerle halli cihetine gidilmek istendiğı, her işte bilginler ve mütehasıslar toplanarak kararlar aldığı bir devirde modayı da ekonomik bir gaye ile düzenlemeğı neden denememeli? Şu başıboş, daha doğrusu ipin ucu şeytanın elinde gidiş yüzünden her milletin lüzumsuzca zarara uğradığı muhakkaktır.

Modayı şarapçılık dâvası kadar da ehemmiyete lâıyk görmemeli mi? Bir eteğın 30 santim uzaması veya kısalması bütün manifatura, dolayısıyla ticaret, çalışma, umumî ve hususî bütçe üzerinde tesirini gösterir; her devlet için milyonlarla alâkalı işlerdendir.

Meselâ bu defa her kadın kumaşından bir metre fazla satın alınmak suretile yalnız İstanbullunun kesesinden ne çıkacağını ve kısa elbiselerden birçoğunun demode olarak giyilmez hale girmesinden ne zarar edileceğini düşünürseniz, ilk bakışta mübalâğalı gibi gelen görüşüme hak verirsiniz.

Zarifliğini muhafaza şartile behemehâl sağlam çorap

imali veya meselâ mantar tabanlı ayakkabı memnuniyeti gibi vaktile bizim de imzaladığımız milletlerarası bir konferans kararı bulunsaydı, son 10 yıllık çorap ve mantar çılgınlığının müthiş zararı ve israfı önlenmiş olmaz mıydı?

Neyse hayalâta dalmıyalım. Bir kısmımız uzun elbise modasına malî cepheden öfkelenirken, bazıları da buna çıplak bacak ve rüzgârın meydana çıkardığı etekaltı manzarasından mahrum kalacaklarını düşünerek zendost bakışile ateş püskürmekte olsalar gerektir.

Fazla ye'se kapılmasınlar. Moda bir taraftan örter, bir taraftan açacak, gösterecek yeri şeytan gibi bulur. Eli kulağındadır; öyleleri yakında başka nahiyeleleri seyreder, avunurlar.

Akşam, 5 Ekim 1947

MÜNASEBETSİZ ŞEYLER HAKKINDA

Enver Paşa'yı çok andığım, hatırladığım bir yaz geçiriyorum. Hele sokaklarda, nakil vasıtalarında ikide bir gözümün önüne gelen sima, bu paşanınkidir.

Cemal Paşa'yı da unutmuyorum. Amma onun yüzü mütebessim, diğerininki asıktır.

Neden dolayı iki Meşrutiyet paşasile bu kadar meşgulum? Siyasî vak'aların ilhamı ile mi?

Hayır. Hatırlamalarımnda politikanın pek alâkası yok. Mesele daha ziyade kıyafete taalluk ediyor... Kadın kıyafetine!

Bu yaz kadınlara şimdiye kadar bildiklerimizle kıyas edilemeyecek bir çıplaklık ârız oldu; göğüs ve koltuk altı çıplaklığı... Eteklerin azıcık uzamasını telâfi için elbiseler göğüsten aşağı kaydı ve kol denilen şey kalktı.

Ya eteklerin darlığı, kalçalara sımsıkı yapışması? Bir numara küçük gelmiş, eldiven darlığındaki bu eteklerin nasıl olup da yırtılmadığına, o gerginliğe tahammül ettiğine şaşmamak kabil değil. Yolda giderken yahut vapur merdivenini çıkarken önümüze rastlayan öyle dapdaracık bir eteğin birdenbire ikiye ayrılması ihtimalile epeyce helecan geçirdiğimiz muhakkak...

Tramvay ve otobüslerde de oturmuş olarak gidiş bir nevi

rahatsızlık vermeğe başladı... Ayakta duranlar şayet kadın ve bu kadınların elbiseleri japoniz iseler!

“Şimdi kolunu kaldıracak, kayışı tutacak yahut askıya el atacak... Kolunun altı görünecek!” diye bekleyenler çok. Görmemek için başını çevirenler de vardır belki... Zira bu manzara her defa hoş kaçmıyor.

Yine o nakil vasıtalarında kadınlar oturuyor, siz ayakta iseniz vaziyet aynıdır. Elbise yakalarının fazla açık tutulduğunu mükemmel surette incelemek ve anlamak için tramvay ve otobüs en münasip yer!

Yeni kadın kıyafetleri erkeklerin daima tecessüsünü uyandıracak bir şekil almış: otururlarken bir türlü, ayakta bir türlü, yürüyüp giderlerken bir türlü!

Bol ve geniş eteklerin de dar ve gergin tutulanlar kadar mahzuru yok mu? Bir rüzgâr esintisi o etekleri savurup başlarına geçirdiği bile oluyor!

İşte Enver Paşa merhumu hep bu manzaralarla karşılaştığım zaman hatırlamakta ve anmaktayım: Haniya Birinci Cihan Harbi sonlarına doğru kadın etekleri yerden şu kadar santim kısa olacaktır diye buyrultu çıkarmıştı. O etekler ki çarşaf eteği idi!

Şimdi yalnız etek için değil, göğüs ve koltuk altı açıklığı için de had tayini lâzım gelecekti.

Merhumdan sonra bakınız biz neler gördük? Hatır ve hayalimizden geçirmediğimiz şeyler... O devirlerde bize, “Bir gün gelecek, tramvayda kadınların koltuk altlarını seyredeceksiniz!” deselerdi inanır mıydık? Hani, erkeklerden perde ile ayrılan kadınların koltuk altları!

Onun içindir ki her kehanete yahut tahmine inanmak

doğrudur. Hattâ birisi çıkıp daha terbiyesizce bir şey söylese yine inanmalıyız.

“Olmaz! Olamaz!” dememeliyiz. Böyle diyenler daima aldandılar. “Olmaz, olmaz deme; olmaz olmaz!” sözü çok yerindedir... Hele münasebetsiz şeyler hakkında!

“R.H.K.” imzasıyla, *Aydede*, 6 Ağustos 1949

ÇORAPTAN BAŞLIYARAK İĞNEYE İPLİĞE KADAR

Kelimelerin, isimlerin ve tâbirlerin aslını, özünü, eklerini, köklerini aramak, lisanı yerleşme sebeplerini bulmak merakı bana boş zamanlarımda evde kalmak, evimde bir başıma eğlenebilmek, harbi, harb pahalılığını az düşünmek, dedikodulara az kulak vermek, hem iç sıkıntısından kurtulmak imkânını verdiğinden dolayı epeyce faydalı oluyor.

Bir faydası da şudur: O vesile ile bilmediğim birçok çeşitli, ufak tefek, hoş şeyleri öğrenmek... Meselâ beş yıldan beri gerek ucuzlatmak, gerek büsbütün atmak veya sağlamını yapmak gibi çıkar yolunu bulamadığımız, masrafına dayanamadığımız, lisan bakımından da Türkçeliğini, ne de ecnebiliğini meydana koyamadığımız malûm mesele yüzünden hatırladığım “çorap” kelimesinin aslını ararken, çorabın tarihi hakkında da bilgimi genişletmek fırsatını buldum.

Meğerse eskiler örme çorap nedir bilmezler, ayaklarını ve bacaklarını çorap yerine kumaşlardan kestikleri parçalarla örterlermiş. Sanıldığına göre ilk örme çorap XVI. asırda İspanya’da kullanılmağa başlamış. O zamana kadar triko eldiven yapmağı bilen Avrupalılar ayaklarına da gene eliş bir şeyler örüp geçirmeğı düşünememişler. Derken, 380 yıl önce Rider adındaki bir İngiliz, örme çorabı Britanya

adalarına sokmuş, Lee adında başka bir İngiliz de ilk çorap tezgâhını kurarak çorapçılığın dünyaya yayılmasına sebep olmuş.

Eskiden icatlar o derece ağır ve güç geliştirmiş ki çorabın ipekten başka bir madde ile örülebileceğini kimse yıllarca aklına getirmemiş; keten, sonradan da pamuk ve yün iplik kullanmak için bir asır daha beklenilmiş!

* * *

Ketenle yün kumaşın önce Mısırlılar, pamukluların ise Hintliler tarafından dokunduğuna hükmolunmaktadır. Keten, Arapça “Kettan”ın küçülmüşü imiş, yün Türkçedir; Osmanlı lûgatcılarının Farsça “penbe” sözünden aldığını zı söylemek münasebetsizliğinde bulundukları “pamuk”unda “ipek” gibi halis Oğuzca, yani Türkçe olduğu şüphesizdir. Çinliler ve Japonlarca eskiden beri malûm olan ipek Avrupa’da ancak XII. asırda işlenmeğe başlandı. Çinlilere nispet edilen işlerde Türkleri de aramak lâzım geldiğini unutmamalıyız.

Şimdi size çoğu günün konusu, düşüncesi olan bazı kadın giyim kuşam ve süs eşyasına dair malûmat vereceğim: Meselâ eski tâbiriyle gömlek, şimdi kombinezon dediğimiz iç çamaşırı XV. asra kadar Avrupa’da bilinmezdi ve VII. Charles’ın karısı sandığına ancak iki tane keten gömlek koyabilmişti. Gömlek, yok denecek kadar az olmakla beraber –meşhur hikâyenin aksine– gene de insanların mesut olma-dıklarına dikkati çekerim.

“Gömlek” için, doğrusunun “göng” aslından “gönlek”

olduğu söylenir. Fikrimce gömmek, örtmek, saklamak gizleme anlamları olan “köm” sözünden “kömlek” şeklini alması ihtimali de düşünülebilir.

Mendil Avrupa’da yeni tanınmıştır, dört yüz yıldan beri... Rivayete göre ilk kadın mendilini Fransa Kralı II. Henri’nin sarayına sokan Venedikli bir yosma kadındır. O zamana kadar Avrupalılar burunlarını yenlerine, önlüklerine silerlerdi!

* * *

Kurdela beş yüz seneden beri kullanılan bir süs eşyasıdır; İtalya’nın yalnız Paduva şehrinde yapılırken Fransa’ya girmiş ve orada gelişmiştir. Dantel –ki ninelerimiz buna “tentene” ve sonraları “dantelâ” derlerdi– süslerin en eskisidir; milâttan iki bin sene önce bile kullanıldığı Memfis kazılarından meydana çıkmıştır. Fakat Avrupa’ya hanımlarımızın “kopanaki” dedikleri örgü şeklinde girişi beş asırlıktır; makine ile yapılmasına ise XVII. asırda başlanmıştır.

Peki iğne? İlk insanlar dikenlerden, balık kılçıklarından, kemikten ve çakmak taşından iğne yapmasını akıl etmişlerdi. Şimdiki cilâlı çelikten bildiğimiz iğne 1370’de icat olundu ve bir İngiliz ancak 1825’de Fransa’da bir iğne makinesi kurup işletmeğe başladı.

Şapkaya gelince: Sakın Frenk buluşu sanmayınız; Şark icadıdır. Haçlılar Şark kadınlarının hotozlarını örnek tutarak Avrupa’ya soktular; kibar kadınların pek hoşuna gitti; yüksek tabakanın başörtüsü oldu ve halk uzun müddet se-yirci kaldı.

Şemsiye de dantelâ gibi eski zaman süslerinden ve icatlarından. Çinlilerin, Asurluların ve Mısırlıların şemsiye kullandıkları muhakkaktır. Avrupa'da bunu önce İngilizler benimsedi, sonra 1640 tarihinde Fransa'ya geçti.

Bir müddet terkedilip gene modası başlıyan manşon XVI. asrın icadıdır. Bir asır sonra çoklaştı ve XV. Louis devrinde kadınların baş süslerinden biri oldu. Kürk ise Kalûbelâdanberi kadın ve erkek bütün soğuk iklim insanların elbisesiydi. Süs ve lüks şeklinde kullanılışı eski Romalıların zamanında başlar. Bugün kürksüz kadın artık parmakla gösterilecek kadar azdır ve kürklüler arasında, çıplak gezyormuş gibi utangaçtır!

* * *

Kadife, vaktile pek pahalı, gerçekten lüks bir kumaş olduğu için XVI. asra kadar yalnız kral ve kraliçeler tarafından büyük törenlerde giyilebilirdi. Fakat icat ve kullanma tarihi çok eskidir; eski Hint'ten gelmiş ve Romalıların saltanatında Avrupa'da az çok kadife görülmüştü. Bizim gençliğimiz ise bir "kadife devri" sayılabilir: Döşemelere pelüş kadifeleri kaplanır, perdeler kadifeden yapılır, kadife elbiseler giyilir, boyunlara kadife kurdelalar sarılır, kadife çarşaflara bile bürünülürdü; yastıklar, şalvarlar, cebkenler, düğünlerde stillerde hep sırmalı işlenmiş kadifedendi.

Tarihimizde bir samur kürk devri olduğu gibi tıpkı öteki gibi kanlı ihtilâllerle sona eren bir de kadife devri vardır.

El çantası, ortaçağa Avrupası'nda hayır için verilecek paranın konmasında kullanılan ve bel kemerine bağlanan

keseden türemiştir. Bu keseler de tıpkı dedelerimizin ve nelerimizin keseleri gibi işlemeli ve incilerle süslü, çok defa kadifedendi. XVII. asırda bile bu şekilde yapılıyordu. Sonra unutuldu; romantizm cereyanı yeniden modalaştırdı; niha-yet bugünkü el çantaları şekline girerek kadın bütçesinde tekrar masraflı bir süs oldu. Başlangıçta çantalar da keseler gibi bele asılırdı.

Şimdi omuzundan aşağı sarkıyor. Daha büyütülürse avcı çantası gibi sırtta takılması da mümkündür!

* * *

Korsanın, hamdolsun çoktandır bırakılmış balinalı şekli Rönesans devrinde Venedik'te görüldü; oradan Fransa'ya geçti ve kadını asırlarca belinden kısıkvrak yakalıyarak ona geç olmakla beraber galiba Âdem'e yaptığı fenalığın cezasını çekti. Şu var ki eski Yunan ve Roma kadınları da göğüslerini, sivri bellerini ince göstermek merakındaydılar; deri şeritlere, sağlam bezlerle sımsıkı sarılmaktan kendilerini alamazlardı. En kötü şekilde korsa IX. Charles zamanında kullanılan tahta ve demir çubuklu cenderedir ki bir işkence aletinden başka bir şey değildi; şimdiki sentürler buna kıyas edilirse faşizm idaresine göre demokrasi hürriyeti kadar geniş, rahat ve serbestir!

Son icatlardan ondülasyonu, 1853'de Parisli berber Marcel bulmuştur. Parmanant pek yenidir; 1920 senesinde Amerikalıların bu işe yarıyan elektrik makinelerini icatlarından sonra önce Paris'i, sonra bütün dünyayı sarmıştır.

Amerikan filmlerinde ve güzellik enstitülerinde gör-

düğümüz ve güzellik maskesi dediğimiz şey ise, aksine eski zaman tuvalet levazımından biriydi; milâttan önce Romalı kadınlar tarafından kullanılırdı. Diş fırçasını 1770’de bir İngiliz doktoru bulmuş ve Fransa’ya sokmuştur. Müslümanların misvakı bu doktora belki örnek oldu. Vücudu fazla kılardan temizleme âdetini eski İranlılar, Hüsrev ordularile Yunanistan’a götürmüşlerdir; oradan Roma’ya atlamıştır.

Saç boyası, Çin kadınlarının gül suyuna karıştırılmış Çin mürekkebiyle saçlarını kapkara etmesinden başlar. Mısırlılar da boyarlardı. İbranî güzelleri ise saçlarına altın tozu serperler, Roma koketleri yeşil altın ve mavi renge boyanmış saçlardan hazederlerdi.

Yazıyı mevsimi başlamak üzere olan bir zamane moda-sile bitireceğim.

Eski kadınlar cilt rengini değiştirip esmerleşmeği düşünmüşler miydi? Düşünmüşlerdi. Safranlı sularla yüzlerine sıcak tunç esmerliği verirler, esmerliği beyazlıktan daha cazibeli bulurlardı.

Bütün süsler ve modalar yakıştıranda güzel durur.

Keder ettiğim şudur ki kadın modaları çok defa uzun sürüyor; bir erkeğin ömrü hepsini görmeğe, zevkini sürmeğe yetmiyor.

Tan, 4 Haziran 1944

KADIN EŞYASINA BİR GÖZ ATIŞ

Erkek yalnız kadını değil, kadın eşyasını ve giyim kuşama yarayan öteberiyi de seyretmek ister; bunlara da temas-tan zevk duyar. Uzun müddet hapisane ve kamp gibi yerlerde kadınsız kalanlar kadının ki ile beraber eşyasının da hasretini çekerler. Meselâ bir kordelâ, bir dantel parçası büyük bir ehemmiyet alır; yüz sürülecek derecede kutlulaşır; çiçekten güzel, altından değerli olur.

Kordelâ? Kordelânın ancak beş asırdan beri kullanıldığını, ilk defa İtalya şehirlerinden Padua'da yapıldığını ve oradan Fransa'ya geçtiğini bilir misiniz? Fakat dantel –ki buna ninenlerimiz “tentene” ve sonraları “dantelâ” derlerdi– süslerin en eskilerinden biridir; milâttan iki bin sene önce bile malûm olduğu Memfis kazılarından öğrenilmiştir. Lâkin hanımlarımızın “kopanaki” dedikleri örgü şekline girişi beş asrı geçmez; makine ile yapılanı ise XVII. asırda başlamıştır.

Ya şapka? Şapkayı Frenk buluşu sananlar aldanırlar; Şarklı icadıdır. Haçlı seferlerinde Müslüman kadınlarının hotozları örnek tutarak yapılmıştır. Ama sadece asiller, kibarlar arasında, onlara mahsus bir süs olarak giyilirdi. Orta ve aşağı tabaka asırlarca şapkaya uzaktan seyirci kalmıştır. İhtilâllerden sonra umumîleşti ve aile bütçelerinin kemiricisi oldu.

Modası bir başlayıp bir geçen, son yıllarda eski itibarını bir türlü bulamıyan şemsiye, dantel kadar eski bir süstür; güneşten ve yağmurdan muhafaza etmesi kadın için bahis mevzuu olmadığından, bunu süs saymak daha doğrudur. Çinliler, Asurlular da kullanırlarmış. Avrupa’da ilk benimseyenler İngilizlerdir. Fransa’ya girişi 1640 yılına rastlamış, yani 362 sene evveline!

Ben kat kat, renk renk ipekli dantellerden yapılmış kadın şemsiyesi saltanatına yetiştim. Üstü sadakor, içi mavi veya toz pembesi renkte astarlı erkek şemsiyeleri de yaz mevsiminde şıkların ve kibarların düşkün oldukları bir süstü; fayton arabasının körüğü açtırılır, paşa yahut paşazade başına öyle bir şemsiye tutarak mesirelerde dolaşırdı.

Dayanmazlığından dolayı asrımızın baş derdi kadın süslerinden biri olan çorap –sanıldığına göre– XVI. asırda İspanya’da kullanılmağa başlamış, Rider isminde bir münasebetsiz bunu 390 sene kadar evvel İngiltere’ye sokmuş, Lee adında başka bir İngiliz de tezgâh kurmak suretiyle çorabı yaymış, dünyaya en büyük azizliklerden birini yapmıştır!

Kadına pek yakışan, hele endamlı vücutları gayet mükemmel ve zarif belirten kadife, lüks bir kumaş olduğundan dört asır önce yalnız krallar ve kraliçeler tarafından, o da merasim esnasında giyilebilirdi. İcadı ise çok gerilere ve Roma medeniyetine dayanır.

Bizim gençliğimize bir “kadife devri” demek mümkündür. Kanape ve koltuklar envai renkte kadifelerle kaplı idi; perdeler, yastıklar, araba döşemeleri de kadifedendi. Kadınlar kadife elbise ve çarşaf giyer, erkekler bile palto yakalarını kadife koydururdu. Birinci mevki vagonların döşemeleri kırmızı, ikincilerinki bej kadifeden değil miydi?

Anadolu’da en makbul kadın elbisesi mor kadife üzerine sarı sırma işlenmiş şalvar ve cepkendi. İçimiz değilse de dışımız kadife kesilmişti. Ata binen beyzadeler sütlü kahve renginde kadife ceket giyerler, geçimi yolunda, alafranga-meşrep aileler de erkek çocuklarına lâcivert kadifeden kısa pantolonlu elbise yaptırırlardı.

Benim de dört yaşında iken çıkarılmış böyle kadife elbise bir fotoğrafım vardı.

* * *

Şimdi kombinezon dediğimiz iç çamaşırı –ki eskiden başka bir şeklinin adı sadece “gömlek” idi– VII. asra kadar Avrupa’nın malûmu değildir. Nihayet Fransa krallarından VII. Charles’ın karısı sandığına iki tanecik keten gömlek koyabilmişti! Elbise altına ne giyerlerdi? Bu hususta malûmat edinemedim..

Mendile gelince: Yine Avrupa’daki tarihi dört yüz yıllık ve rivayete bakılırsa ilk kadın mendilini II. Henri’nin sarayına sokan Venedikli bir yosmadır. O zamana kadar medenî Avrupalı burnunu yenlerine veya önlüklerine silerdi!

Kadın eşyası arasında bir de korse vardır ki ilk defa Rönesans devrinde Venedik’te görüldü; oradan Fransa’ya geçti

ve kadını asırlarca belinden kısıvrak yakalıyarak ona –geç olmakla beraber– Âdem’e yaptığı fenalığın cezasını çektiirdi!

Maamafih bellerini ince göstermek merakiyle eski Yunan ve Roma dilberleri deriden şeritlere sarılırlardı. Şeritleri sade bellerine mi dolarlardı? Hayır. Bir şey daha yaparlardı: Dik ve sivri görünmesi için o şeritle göğüslerine matlûp şekli vermiye çalışırlardı.

İşte kadın eşyasından asrımızda en küstahı olan, vitrinlerde seyrederken erkekleri bile az çok utandıran, lâkin güzellik ve zariflik içindeki hoşluğu söz götürmiyen meşhur “sütiyen”in tarihi de budur.

Çiçek, No. 10, 22 Mayıs 1952

YELPAZE SALTANATI

Sıcaktan bunaldığımız bu hafta içinde hiç münasebeti yok gibi görünen bir şey beni geçmiş zamana ve o zamanın edebiyat, sanat, fikir âlemine götürdü: Vapurda, tramvayda, iskelelerde ve duraklarda bazı kadınlara rasladım ki dörde katlanmış gazeteleri ellerinde sallıyarak yüzlerini serinletmeğe çalışıyorlar... Serinletmeğe ve belki de makyajlarının akmasını önlemeğe!

Bunun demin dediğim âlemle alâkası nedir? Gazete kâğıdıle serinleme neden bana kırk yıl öncesini ve eski çağların sanat hayatını düşündürdü? Pek basit bir sebeple: Yelpazeyi hatırlattığından, hatırlatmakla da kalmayıp özlettiğinden!

O devre yetişmişler arasında kimse yoktur ki hâlâ yelpazenin hoş tesiri altında bulunmasın ve çeşitli yelpazelerle yelpazelileri gözünün önünden geçirerek hayal olmuş hâtıralara dalıp kalsın.

Fransız edebiyatında yelpaze kadının alâmeti farikası, hattâ daha ileriye gidilerek hükümrancılık nişanesi sayılırdı; adını unuttuğum bir şair, bu hükümrancılığa coşkun bir taraftar kesildiği için de “Allahım, sen yelpazeyi dünyanın saltanat âsası olmaktan geri bırakma!” diye secdeye varmadan kendisini alamamıştı.

Hele geçen asrın romanlarında kadın tasviri yapılırken muhakkak yelpazesinden bahsetmek, yelpazesini uzun uzadıya tarife girişmek ve yelpaze kullanışındaki cilveli, sevimli, çapkın yahut içli, duygulu ve mânalı hareketleri canlandırmak, kadını yelpazesile tanıtmak âdetti. Netekim Serveti Fünun edebiyatında da yelpazenin yeri vardır. Cenap Şahabeddin yaz geceleri esen tatlı rüzgâr için “kuş yuvalarının yelpazesi” der ama bu tercümesidir; aslını şimdiki nesilden anlayacak varsa ileri gelsin! Aklımda pek iyi kalmamakla beraber her halde Halit Ziya, Mehmet Rauf ve şüphesiz Saffeti Ziya pek sevimlice açılıp kapanan, çok şirin hareketlerle çırpınan ve çırpınışlarında tuvaletli kadın teninde insanî bir istihaleye uğramış hem ılık, hem serin bir rayiha ile hâlelenen o nazlı şeyi –ne eşya ne de alet demeğe dilim varıyor– unutamazlardı, unutmamışlardır.

* * *

Sittin senelik değil, sittin asırlık bir tarihi olması lâzım gelen yelpaze tâ XVI. asır sonlarına kadar kapanır açılır şeklini bulamamıştı. Bulduktan sonradır ki kadın koketrisine büsbütün yarar, âdeta konuşur, gizli fikirleri ve mahrem duyguları bile sessizce açığa vurur bir ifade vasıtası olarak kullanılır hale geldi.

Yelpaze modasının hüküm sürdüğü devirlerde kadın utanırdı, kızarırdı ve bu, renklerin en güzeli, en sıcak ile en lâtif bir makyaj yerine geçen heyecanı yelpazesile yarı örtmeği pek sever, yakıştığını bildiği için de utanmak vesilelerini dört gözle beklerdi. Yelpazeyi hoş hareketlerle keyfince

sallayıp cırparak, aşağıya sarkıtıp yana gererek kullanması, kapayıp açışı kadına sevişme halindeki güvercinlerin cazibesini verir. İniltili, boğuk, tatlı seslerle dem çekmediklerine şaşarım. Yelpazenin bir güzelliği de Avrupalı kadına ara sıra, diledikçe bir yaşmak hizmetini görmesi, yüzünün alt kısmını kapatıp yalnız gözlerini meydanda bırakarak onu bir Şark mahbubesine, bir “Bin bir gece” sultanına benzetmesiydi. Sanırım Garp erkeklerini yelpazeye düşkün kılan sebeplerden biri de buydu; karşısındaki kadını bir hareketile değiştirmesi, âdeta yenilemesi ve bir an için olsun uzak, esrarlı diyarlar melikesi şekline sokup arzuları tazelemesiydi.

Şu var ki yelpaze zamanımızın kadın kıyafetlerine, hatta karakterlerine artık yakışamaz. Zaten geçen umumî harbdan biraz önce asrın makine merakı ve zevksizliği yelpazeyi soysuzlaştırmış, tahtakurusu kokulu bir hamurdan döküp dondurulduğu güdük birtakım pervanelere elle basınca gırlı gırlı işleyen bir yay takarak bütün zarıflığını, asıllığını silip süpürmüştü.

Yelpaze kadar narin, nazlı, nazenin şey –âdeta mahlûk diyeceğim geliyor– bu darbeye, fennin suikasdına dayanamadı, aramızdan elini, eteğini çekti.

Düşününüz ki eski yelpazelerin pahalıları fildişi, alun, abanoz çubuklara tutturulmuş pek değerli dantellerden, deve kuşu ve tavus tüylerinden yapıldı; saplarına sedefler, inciler, elmaslar işlenirdi, minelileri de vardı. Bunlarla da kalmamıştı, en şöhretli ressamlar yelpaze kanatlarını pastoral resimlerle süslerdi. Hattâ yelpazelere yeni biçimler veren yahut yeni tezyin usulleri bulan bazı kimseler bu iş yüzünden meşhurlar tarihine girmişlerdi.

Bir yelpazenin açılışı çok defa mücevherlerle dolu bir define çekmecesinin önünüze dökülüğü kadar göz kamaştırıcı olurdu!

* * *

Sanat ve edebiyat üzerinde yelpaze büyük bir rol oynamıştır.... tâ 1900 yılına kadar. Fakat yeni bir yelpazecilik sanatı ve yelpazeli kadınların girdiği romanlarla resimlerden dolayı değil.

“Kadın yelpazesi! O, tam iki asır açılıp kapanışlarının âhengile bütün Fransa’nın fikir hayatını idare etmiştir.” Bunu diyen muharrir asırların sayısında belki de yanılmıştır. Sözünden maksat, yelpazeli kadınların meşhur adamları salonlarında toplamaları, konaklarında birer irfan meclisi kurmaları ise o halde XVII. asrın başlangıcına kadar gitmek icabeder.

Zira Fransa’ya üç asır sanat ve edebiyatta üstünlük sağlayan o yolu Markiz de Rambouillet açmıştır; salonunda boş kafalı “seigneur”lar erkekli dişili süslü bebekler arasında kadınlardan Sévigné, erkeklerden Malherbe, Corneille, Voltaire bulunuyordu. Boş kafalı şövalyelerle süs bebekleri edebiyatı ve sanatı ilk defa orada keşfettiler; edebiyatçılar da ilk defa sosyete terbiyesini o salonda öğrendiler. Sanat Fransa’nın birinci ilâhesi, Arthemice’i işte bu Markiz’dir; başka ilâh heykellerinde olduğu gibi onun taç, kılıç, kanat veya herhangi bir alâmeti farika yerine elinde bir yelpaze vardır.

Yelpaze saltanatı başlamıştır.

Eğer bu konuşmam gündelik gazete okuyucuları için yazılmamış olsa, yani derinliğine gitmekten çekinmek prensipine dayanmasa, Fransız edebiyatı tarihindeki o yelpazeli saltanatın bir kronolojisini yapmak zevkinden kendimi mahrum etmek istemezdim. XVIII. asırda açılan *Encyclopédie*, yani ilim hareketine de gene bir yelpaze, Madam Geoffrin'in yelpazesi karışıyor. "Bu kadın olmasaydı o başarı elde edilemezdi" hükmüne varanlar çoktur.

Sonra kimi hayret verici güzellikleriyle, kimi üstün zekâlarla tanınmış kadınlar aynı geleneği korumakta devam ediyorlar: Madam Necker, Madam Roland, Madam de Staël, Madam Récamier gibilerini hepimiz biliriz. Fakat liste uzundur, Kontes de Castellane'den tutunuz "Menekşeli kadın" lâkabile anılan Kontes de Loynes'e kadar...

Mesela Lamartine, Musset, Vigny ve Balzac, Madam Sophie Gay'in yelpazesi etrafında toplanmışlardı; aralarında Berlioz ve Liszt de bulunuyordu. Hattâ Thiers bile... Madam de Loynes'in yelpazesi de daha yeni neslin –Lemaître, Faguet, Coppée, Barrès, Donnay'ların, Hanotaux'ların– en şöhretli münekkid, edip, piyes müellifi ve politikacıların etrafında pervane oldukları bir irfan meşalesi yerini tutunuştı...

* * *

Saydığım meşhurlar yelpaze devrinin yetiştirmeleridir.

Yer doldurmamak için sayamadıklarım daha çoktur.

Yelpazenin modası geçince, daha doğrusu kadın yelpazeyi kendisine yakıştıramıyacak bir erkeksi, yani sporcu ruh ve kıyafet alınca, o meclislerin tadı kaçtı. İlâheler tılsımlarını kaybettiğinden artık erkekler üzerinde eski tesiri yapamıyorlar. Eski şekilde saltanat süremiyorlardı. Asıl tuhafı şudur

ki kadın, erkeğin içtimaî haklarına ortak olmak istedikten ve bunları almağa başladıktan sonra sanat ve ilim adamları üstündeki nüfuzunun eksikliğini görmüştür.

Fakat yelpaze aşkıyle tutup da yelpazesiz kadın dünyasında artık zevk kalmamıştır, yelpazeyi ve yelpazeye yakışan kabarık elbiseyi, atınca kadın yolunmuş tavuğa dönmüştür diyemem. Yelpaze güzelliğini överim, amma şimdiki zamanın da başka çeşit güzellikleri olduğunu söylerim.

Fakat yelpaze aşkıyle tutup da yaşadığım devri büsbütün kötüliyemem. Her devrin hoş cihetini bulabiliriz. Netekim konuşmamın baş tarafında yüzlerini dörde bükülmüş gazetelerle serinletmeğe çalışan kadınların ayrı çeşit bir güzelliği vardı. Başları şapkasızdı, saçlar her el hareketinde sereserbest dalgalanıyordu; üstlerinde kolsuz birer kısacık robdan ve belli ki içlerinde de yalnız bir incecik kombinezondan başka bir şey yoktu; ayaklar çorapsız, ayakkabılar kafesliydi. Yani bütün giyim eşyaları bir kiloyu geçmiyordu.

Eski zamanın kat kat çamaşırlar, katmerli etekler, boncuklu şeritli elbiseler, kuşlu çiçekli şapkalar, atlaslı balinalı korseler taşıyan yelpazeli kadını gözümün önüne gelince – sıcağın da tesiri– üzerime devrilmiş bir aynalı dolap altında kalmışçasına bunaldım.

Ve şu karşımda, bir kiloluk kumaşla yarım yamalak örtülü, hemen hemen çıplak, çıplaklığı içinde hicapsız ve rahat, ayrıca ufak tefek, göğüssüz, kalçasız, şen, sevimli kadına bakarak gülümsedim.

Yelpazesi yoktu... Dört narin kemiğe geçirilmiş bir değirmi renkli empirmeden yapılmış çocuk yelpazesi kendisi idi.

Akşam, 5 Ağustos 1945

İNCE BİR İŞ

Kadın çorapları niçin hâlâ biraz kalınlaşmıyor, sağlamlaşmıyor? Neden, şu harp hengâmesinde ve kış başlangıcında fırsat bu fırsattır diye o meseleyi de, hiç olmazsa dünyanın sulhe kavuşacağı normal güne kadar halledemiyoruz; ortaya bir dayanıklı çorap modası veya kararı atıp hem vakitten hem nakitten kazanmayı göze alamıyoruz? Elbette ki ince çorapların güzelliğini inkâr edenlerden değilim; şüphesiz ki kadın bacağına yakışan ambalâj, muslin nev'inden nazlı, nazik, hafif, yumuşak, uçucu bir örgü olmalıdır; pazen basmalı gibi ele dokununca iç gıcıklatıp dış kamaştırıcı, tüylü, kaba, kalın bir kumaş değil! Göz bebeklerimizin haris sineklerini incecik, gergin, belli belirsiz nescine düşürünce kolay kolay salıvermiyen bu seyyar ve mıknatıslı örümcek ağları bacak teni kusurlarını pek nezaketle, meharetle örtmesi, âdetâ makijajlaması itibariyle bir cihetten de lüzumludur, faydalıdır; ayıbı, çehrede hicap pembeliği gibi zarifçesine, renkli bir buğu halinde çok şairane örter. Fakat pek yufka, pek entipüften, pek ömürsüzdür, upkı bahsettiğim yüz kızarması kadar geçici, akıp uçucudur!

İstatistik meraklılarına sormalı, kim bilir orta halli bir kadının yirmi dört saatinde ince çoraplar kaç kuruşa ve kaç dakikaya mal oluyor? Bunu haftaya, aya, seneye, bütün bir

ömüre çıkarırsak, faraza çorap masrafı bir pırlanta kolye bedeli tutmaz mı ve iki sene bir mensucat fabrikasında amelik emeğini karşılamaz mı? Zira çorabı kaçan bir kadın, elinden iş gelir ve kendi işini kendi görür hakikî bir hanımsa, bunun tamirine ne uzun bir zaman ayırmakta, bizi hayret ve takdire, ayrıca da merhamete düşüren bir gayret, inat, sebat ile göz nuru dökerek ne çileler doldurmakta ve daha lüzumlu işleri nasıl ihmal etmektedir. Ayağına değil, çektiği eziyete bakılırsa, kendi başına çorap örmektedir!

Şimdi, askerlerimize kış hediyesi göndermek vazifesi önünde düşünelim: Şayet kadın çorapları kalınlaşsa, dayanasa, kaçmasa vakit ve nakitten tasarrufla, dünün ve yarının anlı namlı kahramanlarına –ne para, ne zamandan bir şey eksiltmeden– ince, çürük çorap pahasına ve tamiri meşgalesine yığınlarca kalın, sağlam çorap göndermek mümkün olmayacak mı? Havaya giden o nakit ve boşa giden o vakit ile hanımlarımız iktisadiyatımızı da koruyarak memleket müdafaasına bir misli faydalı olabilirler. Bu ince işi incelemenin, daha doğrusu pekleştirmenin tam sırasıdır.

Tan, 8 Kasım 1940

GÜNEŞ KARASINDAN ÇORAP

Kadınlar çorap yerine güneş isini bacaklarına geçirdiler. İşittiğime göre plâjlara gidemiyenler şehirde balkonlara çıkarak, balkonu olmıyanlar da pencereden uzatarak bacaklarını iyice karartıyorlar, çiy beyazlıktan kurtulup sokakta çorapsızlığı göz çıkartacak derecede belli etmekten yanık tenle, rahat, masrafsız ve modaya uygun şekilde dolaşmanın yolunu buluyorlarmış. Hakları var. Beyaz cilt, en ufak bir sivilceyi bile hiç hoşla gitmeyecek bir kızılılıkta meydana koyduğu, bir ufak bere veya sıyrığı yaraya benzettiği için herhalde makyaj veya peçe ister; bu, ayakta olursa çorap pek lüzumludur. İşte, güneş karaltısı onun yerini tutuyor; hem de kaçması, yırtılması, sarkması, yana kayması, bağlara tuturulması gibi bir sürü mahzurları olmadan...

Bu suretle yaz, kadınları en büyük baş belâsından, çoraptan kurtardı. Şimdi, aralarındaki konuşma hep bacak yanması üzerinedir. Bir müddet birbirlerini görmiyenlerin karşılıklı ilk bakışları da bacaklara çevriliyor: “A, diyorlar, ne güzel yanmışsınız; ben cevizyağı kullandığım halde bir türlü yanamadım!” Gerçekten öyle: Güneş her tene aynı kuvvetle tesir edemiyor; bazılarının ki fotoğraf kâğıdı gibi hassas; bir kısmında ise cilt, ışığa şiddetle karşı koyuyor, kafa tutuyor. Böyleleri keder içindedir; kolaycacık ve çabucacık yanamadıklarına yanıyorlar!

Güzellik bakımından dikkatimi çeken bir noktayı s yliyeciim: Yanmaktan yanmaĒa fark var. Öyle ciltlere rastlıyorum ki güneş karaltısı, üzerlerine bir ipek parıltısı, belli belirsiz bir gezi dalgalanışı veriyor; hele bacaklar daha canlı, diri, zekâ, ferli bir hal alıyor. Bazısında ise zeytinyaĒı gibi tortulaşıyor yahut marsıklaşıyor; bir yangın yerindeki enkaz altından çekilmiş  l  vücutları hatırlatıyor; dokunursanız, kavruk bir tahtaya sürünmüş hissini duymaktan korkuyorsunuz. Onun içindir ki yanmak ve kararmak her teni g zelleştirmiyor; yanmak ve kararmakla letafeti artan bacaklar olduĒu gibi ayıp sayılacak derecede  irkinleşenleri, insanı bakmaktan  ekindirenleri de var; hem de böylesi yazık ki daha çok! Fakat ben, yaraşan ve yaraşmıyan bu kararmış bacaklara bakarken estetik cihetinden fazla, şimdi Mısır   l nde tam manasiyle yanan, kavrulan başka insan bacaklarını, kumlara serilip hareketsiz kalmış kavruk bacakları düşünüyor, kararmış kadın bacaklarına bakmanın keyfini istediĒim gibi s remiyorum!

Tan, 8 Temmuz 1942

KADIN MESUL DEĞİLDİR

Piyasada yapma ipek darlığı duyulmaktaymış. İşin ucu kadının çorabına dokunduğu için “bize ne?” diyemeyiz. Zaten yukarıdaki haberin altında şu satırları okuduk: “Yakında kadın çorabı fiatlerinde yeniden yükselme olması bekleniyor.” Daha kötüsü de var: “İyi iplik bulunmasında güçlük çekildiğinden çorapların sağlamlığı da gittikçe kaybolmaktadır.” Gazeteler, zamane âdetine uyarak o haberlerden sonra sözlerine “ilgililer meseleyi incelemeğe başlamışlardır” klişesini eklemekteyseler de çoğu işte pek faydasını göremediğimiz “inceleme”lerin zaten aslında lüzumundan fazla incelenmiş, inceltülmüş, sis, duman, buğu, rüya, hülya, serap haline getirilmiş olan kadın çoraplarını büsbütün inceltmesinden, gözle görülmez, elle tutulmaz, pertavsızla seçilmez bir sanaat hârikasına veya hokkabazlığına benzetmesinden korkulur!

Sanırım dünyanın hiçbir asrında kadın ayakları erkeğe bu derece pahalıya malolmamış, o ayaklardan durmaksızın inen mantar ve örümcek ağı kaplı zarif, nazik çiftelerle –esasta avurdu avurduna çökmüş– küçük aile bütçelerinin asık suratı çarşamba pazarına çevrilmemiştir. “Bir lokma, bir hırka” değil, “bir lokma, bir çorap” yaşıyanlar devrindeyiz. Şu var ki bu zarardan ve aç karnına lüksten suçlu kadın de-

ğildir. En iyi niyetle piyasayı dolaşınız, bulamıyacağınız şey: Sağlamca tireden, zarıflığı azıcık olsun muhafaza edilmiş, vaktile fildekos dediğimiz çoraptır... Hem gergin, hem dayanıklı, hem hanım hanımcık, pek haysiyetli olan o çorapların yerine kullanmadan tüylenmiş, çiy kavuniçi renge boyanmış ve çürük pamuk ipliğinden yapılmış öyle kaba, ipeklilerden dayanıksız nesneler gösteriyorlar ki ancak ayıp örteceğine çizme içine giyilebilecek bu gulyabani çoraplarını hangi yaşta ve sınıfta bir kadının ayaklarına geçirmesine, geçirip insan içinde dolaşmasına imkân yoktur.

Kaçan yerlerini örmek için katlandıkları zahmetten ve kaçacak korkusile geçirdikleri üzüntüden hanımlar memnun mudurlar? Hayır. Çorap sanaati kadınların elinde bulunsaydı hem incisini hem de ucuzunu ve sağlamını yapacakları şüphesizdi!

Akşam, 2 Şubat 1945

AYAK LÜKSÜ

Dış memleketlere kadın çorabı ihraç edebileceğine dair gazetelerde bir haber okudum. Doğru ise harb zamanının kaba, kalın çoraplarından bıkmış olan dünya kadınlarını ilk bakışta sevindirmiş olacağız. Vitrinlere konan bu, örümcek ağından ince, buğu kadar hafif, varlığı yokluğu şüphe götürür nazenin şeyleri ayaklarına geçirmek arzusu ile kadın yürekleri çarpıntılara uğrıyacak ve gözlerde hırs ışıkları yanıp sönecek; hattâ belki de çoraplar sulhun müjdecisi sayılacak. Ne pahasına olursa olsun alacaklar, giyecekler ve yürüyecekler. İşte madalyanın ters tarafı o zaman meydana çıkacak. Her taraftan “Kaçtı! Kaçtı!” sözleri işitilecek ve tırnakları boyalı parmaklar, boyanmış dudaklı ağızlarda götürülüp ıslatıldıktan sonra çorap yaralarına sürülecek, eski dert tazelenecek... Epeyce çekıştirileceğiz; kulaklarımız fazla çınlayacak!

Sanaat şubesinden ilk ihraç eşyası olarak yabancı piyasalara bizim de el aman çektiğimiz kadın çorabının sürülmesine bu cihetten memnun değilim. Türk malının çürüklüğü ve dayanıksızlığı hakkında kötü bir propagandaya yol açması ihtimali çoktur. Hem de haksız yere... Zira o derece ince dokunmuş, hemen hemen elle tutulmaz, gözle görünmez, ancak eczacı terazisinde miligramla tartılabilecek bir nesneden ne beklenebilir?

Zaten çoğunun adı üstündedir, dumandır, sistir, rüyadır, hülyadır; hiçbirinin sağlamlık hususunda bir iddiası yoktur. Şu var ki güzel şeylerdir; ambalâjları, temasları, vitrinde kalıplara geçip burnumuza doğru uzanırları, ayakta duruşları, hepsi hoştur, göz oyalayıcı ve hayal okşayıcıdır. Zaten bu harbde memleketimiz kadar kendisini ayak süsüne vermiş başka bir memleket olmasa gerektir. Değil yalnız Be-yoğlu Caddesi'nde İstanbul'un her sokağında en fazla raslanan dükkân hangisidir? Kunduracı ve çorapçı... Şehirde yayan bir gezinti yapıp da eve döndüğüm zaman kafamın içinde bin bir çeşit, binlerce kadın ve erkek ayakkabısının renk renk çoraplara sarıla dolana dansettiğini, kaynaştığını görüyor, bir kâbus yorgunluğu duyuyorum. Tıpkı kumarba-zın, yatağına uzanınca iskambil kâğıtlarından başka bir şey görememesi, rüyasında bile oyun oynaması gibi... Bakalım bu ayak saltanatı, ayak lüksü ne kadar sürecek?

Akşam, 3 Kasım 1945

KEDİDEN KORKUTAN

Nihayet dış memleketlere ince kadın çorabı satılması bakanlıkça muvafık görülmüş... amma birtakım şartlarla. Şartları dikkatle okudum; okumakla beraber ticaret işlerine, hele şimdikilere hiç akıl erdiremediğimden bir şey anlayamadım. Benim anlamak istediğim şunlardı: Çorapların inceleri gidip bize büsbütün kötüler, çürükleri mi kalacak? Ve kalanları daha pahalıya mı satın alacağız? Bir çorap buharının arifesinde miyiz? Şartlar arasında bu üç noktayı önleyecek maddeler vardı sanıyorum. Fakat öyle maddelerin bulunması bile bizi korktuklarımıza uğramaktan kurtarmayacağını tecrübe yolundan bildiğim için gene de müsterih değilim. Eğer yarın çorap fiatleri yükselir, kaliteleri düşer, azlık duyulursa ihraç izni verenleri tenkidden geri durmayacağıma, hiç olmazsa bununla teselli bulacağıma şüphe edilmesin.

İnce çorap bu harbde halkımızı –hafifliğinden, çürüklüğünden beklenilmez bir kudretle– ezdi, altından kalkamıyacak hale düşürdü; gıdamızdan kestiğimizi ona ekledik; muhakkak ki rahatımız kaçtı. Geçen gün misafirlikte odadan içeri bir kedinin girdiği görülünce bütün hanımlar Nazi kumandanından emir almışcasına veya sel basmış gibi birdenbire, dehşetle ayaklarını yerden kaldırdılar, boşlukta tutma-

ğa başladılar... Hayvancağız pençe ve tırnak atar korkusuile! Yemek salonunda –havanın sıcak olmasına rağmen– kapılar sımsıkı kapalı tutuldu ve kedinin bir odaya kapatılıp kapatılmadığı ikide bir hizmetçiden soruldu. Eskiden kadınlar fare görünce ürkerler, ayaklarını yerden kaldırırlardı; şimdi kedi görününce! Yeni nesil kediler kadın sevgisinden çoraplar dolayisile mahrum bırakmışlardır. Kimse beş lirayı gözden çıkararak kedi ile oynamağa yanaşamaz. Hoş, bu çorapların yırtılıp parçalanması için kedi tırnağına lüzum yoktur, kadin tırnakları da aynı işi görüyor.

Fikrimce, mademki artık ince çorapları dış memleketlere satacağız, Türk sanataının çürüklüğü propagandasını yaptırmak pahasına kazanacağız, bari dış memleketlerdeki harb stoku kalın ve sağlam çorapları da buraya sokalım. Yani süslüsünü ve entipüftenini dışarıya attıkça dayanıklısını içeriye alalım... Ancak o zaman işlediğimiz hayır, ürküttüğümüz kurbağaya –belki– değer.

Akşam, 14 Kasım 1945

BİR TEK “TEK TİP”

Beraberce gezintiye çıktığımız arkadaşım, fabrikadan çıkıp evlerine dönen işçi kızları işaretle, “Bakınız,” dedi, “hepsinin ayağında ipek çorap! Nedir bu lüks iptilâsı!” Hangi lüks? Bir lükstür, israftır, hesabını bilmemektir tutturmuş, gidiyoruz. Piyasadaki kadın çoraplarının nevileri nedir? Vaktile giyilen fildekos, iplik, mersörize, vual çorap bulunur mu? Bulunanlar kaç ve ne halde? Geçen gün evden karar verdiler, ev içinde olsun giyelim diye kalınca iplik çorap alacaklardı. Bir camekânda gözlerine ilişmiş ama fiatini sormamışlar. Tesadüfen ben de bulundum, sorduk: Bir cinsi 665, öteki 480 kuruş. Bâri güzel, sağlam şeyler mi? Ne gezer? Evvelâ, turuncuya çalar kızılımsı, derisi yüzülmüş insan eti renginde iğrenç ve gayet bayağı... Ayrıca boysuz. Ya örgüsü? Şimdiden taraz taraz! Ökçe ve burun tarafları da yalın kat... El dokununca sünger kâğıdı gibi kopacak hissi veriyor.

Peki, işçi kız 665 veya 480 kuruş feda ederek onlardan mı alsın? Tecrübe edenlerden işittik: Hiç dayanmıyormuş. Bacakları zarafetsiz göstermesi de başka bir kusur... Şiddetle kabalaştırıyor ve hemen bollaşıp cilde bir türlü intibak edemiyormuş. Ha, unuttum: Bu, “vual” diye anılan çoraplarda açıkly koyulu renk çemberleri de var; yıkana yıkana solmuş,

boyaları uçmuş, çizgili spor gömlekleri gibi! Yok, bunlar gönül rızasıyla alınamaz. Ancak kadınlar hapishanesi, kızlar yetimhanesi, tımarhane ve kamp üniforması arasına girerse, mecburî olarak giyilir. İşçi kızın ve iş kadınının neden zevk sahibi olmasını, zarif kıyafette gezmek istemesini kabul etmiyoruz? Kaldı ki onların ipek çorap giymeleri ipek çorapların öteki battallardan daha dayanıklı, daha da ucuz olmalarındandır. Biçareleri haksız yere tenkidediyoruz; bütün harb zamanı ve hâlâ piyasaya halk kesesine olduğu kadar kadın zevkine de uygun bir çorap çıkaramadığımızı unutmuş görünüyoruz.

Harb sırası yalnız bir tane “tek tip” yaratmağa muvaffak olduk: Milyoner karisiyle işçi kızı sadece bacak tarafından bir tipe benzeten bir “tek tip” ki bu mefhuma büsbütün aykırı olarak iktisadî bir tedbir değil, geçim zorluğundakilerin sırtına yüklenen bir “mükellefiyet” mahiyetini aldı.

Akşam, 10 Aralık 1946

KADINLAR VE BALIKLAR

Kadınları ve balıkları alâkalandıran bir haber: İskenderun'a gelen yeni ithal malları arasında 40 ton mantar varmış. Gel keyfim gel! Artık bu yaz mantar ökçeli kadın iskarpinleri alıp yürüyecek ve her ökçe bir karış daha yükselecek demektir. Kadıköyü vapurları gözümün önüne geldi: Şöyle, iskelenin bir ucunda, hele merdivenli tarafa yakın dur, inişi çıkışı seyret... Sanmam ki yüzde bir olsun mantarsız kadın ayağına raslanabilsin. Franco'nun ne biçim devlet adamı olduğu hakkında kesin bir bilgim yok. Fakat mantar ökçe modasını yaymak, dünyaya tutturmak suretile Amerikalıca bir zekâ gösterdiği şüphe götürmez hakikatlerdendir. Öyle tahmin ediyorum ki ormanlarının mantarını yalnız şişe tıpası, ağ şamandırısı olarak ihraç etmekle kalsaydı, devlet bütçesinin gelir kısmındaki açık üçte bir nispetinde genişlerdi. Ortaya bir kadın modası çıkararak millet haznesini az çok koruyan ilk devlet reisi belki de bu zattır.

Doğrusunu isterseniz dilinde “mantara basmak ve bas-tırmak –mantar yutmam– mantara gelmem” gibi aldanma-ğı, aldatmağı anlatan tâbirler varken, bir halkın bu kadar kolay, bu kadar bulaşıcı şekilde mantar ayakkabıya kendini kaptırması şaşılacak bir iştir. Dedelerimiz o tâbirlerle âdeta kâhinlik yapmışlar, geleceği önceden görerek bizi dikkatli

davranmağa sevketmişlerdir. Yazık ki tesirsiz kaldı. Acaba mantarın bildiğimiz mânadaki tâbirlere yol açması hangi sebeptendir? Çürüklüğünden, hafifliğinden mi? Belki: “Mantara basmak” tâbiri yenidir; eskiden o mânada yalnız “çürük tahtaya basmak” denilirmiş ki Süruri şöyle öğünür:

*Basmadık safhai himmete çürük tahtaya hiç
Eskidikçe anı dülger getirüp sağlattık*

“Sağlattık” sözünün sağlam hale sokmak mânasına kullanıldığına ve bugün de o söze ihtiyacımız olduğuna işaret ettikten sonra asıl söylemek istediğime geliyorum: 40 ton mantar memlekete girdiği halde acaba bu yaz bir taraftan yepyeni mantar ökçeler Bağdat Caddesi asfaltını okşaya dursun, gazetelerde gene “balıkçılar ağlar için mantar bulamadıklarından ve avlanamadıklarından şızlanıyorlar” haberlerini okuyacak, balıkları gene kendimize güldürecek miyiz?

Akşam, 10 Şubat 1945

SAÇ TUVALETİ – ŞAPKALAR

SAÇLARIN DERDİ

İnsan yaratılalı beri saç, kadının öz süsü, fakat baş derdidir. “Adem”den ayrılıp arz üzerine düştükten sonra “Havva”, balta girmemiş ormanlarda veya fırtınalı ovalarda, dağınık saçları yüzünden kim bilir ne zorluklara katlanmıştı. O zaman tarak henüz yoktu ki saçlarına takılan çalı parçalarını kolayca ayıklasın ve örgü bile henüz akla gelmemişti ki bunları iki kol başına dolasın, rahat etsin! Daha sonraları saçlar örüldü, gerildi, kıvrıldı, kesildi; kâh sımsıkı örtüldü kâh serem serpe çözüldü; bir aralık gemi ve saksı şekline bile girdi, bir zaman da pudralandı ve renkten renge boyandı. Hulâsa kadın saçlarının başına gelen pişmiş tavuğun başına gelmedi. Nihayet, şimdi de “file”ye sokuldu, yani ağa düştü.

File pratik amma hapsedtiği saçlar, dolap köşesinde unutulmuş bir tomar ölü saçı kadar hazin... Bu saçlar fersizdir, ruhsuzdur, sanki servi sandık ve şal kokuyor. Kadın saçı sadef enselerde büküm büküm kıvrılmaz, rüzgârlarla oynamaz, vücut hareketleriyle titremez, dalgalanmaz, yakamozlanmaz, gezi yalazlarıyla gözleri almaz, serin serin akar ve pırıl pırıl kayar, görünmezse neye yarar? File, saçların hayatietini durduruyor, şuhluğunu, neşesini kırıyor, cismiyle beraber ruhunu da hapsediyor.

Anlaşılan yeni saç modası, yeni siyaset modasına uydu:
File, saçların totaliter rejime girmesinden başka nedir ki?
Tan, 28 Eylül 1940

BOYALI SAÇLAR

Sarıya boyanmış kadın saçından hepimize gına geldi. Bu saçlar iyi boyanmıyor, boyanmış olsa da ihmale uğruyor, yenileri yetişip aralarına karışarak çikolatalı tahan helvası gibi alacalı bulacalı bir renk alıyor, gözümüzü rahatsız ediyor. Nerede tabiatın verdiği o sıcak, taze, canlı, cilâlı, yumuşak –nasıl anlatayım, bilmem– bir kelime ile natürel sarışınılıktaki, reçel ve bal manzarası gibi elde olmıyarak insanı yutkundurur tatlı, lezzetli demet, nerede telgraf direğine takılıp güneş yemekten kurumuş uçurtma kâğıdı gibi hışırtısını hissettiğiniz elyaf kümesi? Bu saçlar ecza yiye yiye galvanize teller gibi ayrı cins madenden âdeta bir ince kılıfa geçmiştir, büsbütün başkalaşmıştır; ayrıca da yine buz tutmuş tellere dönmüş, ağırlaşmış, kabalaşmış, soğumuştur. Bir tuhaf şehirdeyiz ki orada kadınların çoğu sarışın, erkekler kara saçlı!

Boyanmak, gerek yüze gerek tırnağa ve saça ait olsun, daimî bir dikkat, gayret, emek, titizlik ister; boyanmanın savsaklığa tahammülü yoktur. Cilâsı dökülmüş bir tırnak, boyası akmış bir çehre ne kadar fena, hattâ yarı iğrençse, aslı taklidine karışmış, alacalanmış ve uçları çatal çatal, tiftik tiftik olmuş saç da öyle çirkindir, hattâ ayıptır. Böylelerine: “A hanım, uhdesinden gelemiyeceksen, Allah’ın yarattığına

rıza göstermeli idin!” deriz; yüksek sesle değilse de lisanı halimizle deriz. Süs olarak değil de, ak saçları örtmek için sarışınlanmak ise inhitat devrindeki bir sadrazamın harap İstanbul sûrlarını mamûr göstermek maksadiyle badanadan geçirmesi kabîlinden düşkünlüğü daha fazla göze sokan bir harekettir. Sonra, sarışın saç kısa boyluya, bodur vücade pek yaraşmaz; zeytinyağı tortusunu andıran enseleri ise hiç açmaz. Ayrıca her çehrenin sarı saçla güzelleşeceğine inanmak da doğru değildir. Bazan sarışınlaşmış bir bayan, yeni renkleriyle karşıma çıkınca; bir müddet, “ne olmuş buna, hastalık mı geçirmiş?” diye düşünmekten, hayrete düşmekten kendimi alamıyorum!

Hem bana kalırsa, mademki iş boyaya dayanmıştır, o halde gözlerimize değişiklik vermek için sarıyı bırakarak –tek tük rastgeldiklerimiz gibi– biraz da kızıla, lâciverde, turuncuya, bilhassa şu ışık maskeleme devrinde elektrik mavisine de rağbet gösterebilirler. Maamafih, her boyayı denedikten sonra, atalar sözünde olduğu gibi, fıstıkîyi de unutmamalıdır!

Tan, 23 Aralık 1940

ÖLDÜRÜCÜ SAÇ BOYASI

Fransa'da saç boyası acıklı bir hâdiseye sebeb olmuş. *İci Paris* gazetesinde okuduğuma göre profesör Gougerot, önce cilt hekimleri derneğinde, sonra da tıp akademisinde beyanatta bulunarak hülâsatan demiş ki: "Geçen 3 Temmuz'da, otuz dört yaşında bir kadın berbere saçını boyatmış. Ertesi günü yüzünde bir iltihap... İltihap 24 saatte bütün vücudunu kaplamış. Hastaneye kaldırmışlar. Yaralar azmış, 5 Ağustos'ta kadıncağız artık tanınmaz haldedir, cılk yara içindedir. Dil ve ağız şişmiş; ateş yüksek; nabız sayılmıyacak kadar süratli. Dalgınlık, teheyyüç, nihayet hezeyan ve... ölüm!" Saç boyası insanı öldürür mü? Şimdi hekimler ve kimyagerler bu işi tetkikle meşgul. Berberler heyecanda ve müdafaada. Henüz bir karara varılmamış.

Mübalâğaya kapılmıyalım; saç boyasından herkes ölmez. Fakat tıp "ölünmez!" diye bir hüküm de veremez. Hattâ hekimlik bakımından insan Karakulak suyundan bile ölür ve her ihtimali bir yana bıraksak yalnız "anaphylaxie" bilmececi bizi korkuya düşürebilir: Yukarıdaki hâdiseler de lüzumsuz yere saç boyatmaktan kadınlarımızı azıcık ürkütebilirse bir işe yaramış olur. Bayanların sırf sarışın görünmeleri, sarışın yıldızlara benzemeleri için saçlarını boyamaları süs ve makyajın gerçekten lüzumsuz tarafıdır. Kadındaki yaş

saklama merakının tabii icaplarından olan ağarmış saçları renkleştirme ihtiyacı haydi mazur sayılsın; fakat tek teline ak düşmemişlerin başlarına bir de boya derdi ve tehlikesi çıkarmaları neden? Hele genç kızların saç boyamaları sade lüzumsuz değildir, ayıptır da... Tramvaylarda ve sinemalarda önümüze yığılan boyalı saç demetlerine bakınca sahiplerini yaşını başını almış kadınlar sanıyoruz. Sonra görüyoruz ki henüz lise çağında tazeler... O yaşta boyanmağa başlayan saçtan hayır mı gelir? Saç boyaları zararlı, yakıcı, cilde işleyici ve hayat hücrelerini körletici eczalardır; her halde sarnıç suyu değildirler.

Evlenmemiş aile kızı saç boyatamaz. Boyatırsa boyalı saçlarla ailesinin baskısızlığını ve görgüsüzlüğünü etrafa yaymış olur. “Bu nasıl baba? Nasıl ana?” diye düşünürüz; aileye kızar, kızcağıza acırız. Hattâ sarışın saçlar o kara gözlü esiner çehreyi açsa ve bize, “Yakışmış haspaya!” dedirtse bile.

Akşam, 23 Ocak 1946

GÖZÜ ÖRTEN PERÇEM

Sokaktan bir kadın geçti: Saçlarını sağ gözünün üstüne salıvermiş ve bu kadarcığını yapmakla kendisini aklınca Veronica Lake'e benzetmiş. Benzemiş miydi? Mademki bana o sinema yıldızını hatırlatmıştı, benzemiş olacaktı. Ama benziyen tarafı sadece bir gözünü örten perçemden ibaretti; evvelâ esmerdi; sonra toparlak çehreliydi; boysuz, bodur oluşunu da hesaba katmak lâzım. Kadın yürüdü gitti; ben kendimde hafif bir sinirlilik hissettim. Zira alıcısı olmasak da bu derece kötü ve yersiz bir taklitle karşılaşmak insana hoş gelmiyor, rahatsızlık veriyor, ayrıca bizi birtakım düşüncelere sevk etmek suretile yoruyor. Meselâ diyoruz ki: "Geçen kadın akılca, idrâkçe muhakkak ortadan çok aşağıdır. Aşağı olmasa yaptığı işin gülünçlüğünü sezer, vazgeçer." Karakteri hakkında da bir şeyler anlatıyor: Kendisini lüzumundan çok fazla aldatan ve etrafındakileri de aldatmaktan zevk alan yarı hasta bir mahlûk...

Hattâ eğer hayali geniş biri iseniz bu taklitçiyi yalnız başına ayna karşısında kendisini seyrederken ve benzediğine inandığı yıldız gibi tavırlar takınırken de görürsünüz. Tabiidir ki o tavırlar hakiki sahibininkine benzemez, acındırıcı bir komiklikten ibarettir. Onu karşınıza alıp, "Yavrum," demek arzusuna kapılıyorsunuz, "belli ki düşük perçeminin

bir gözünü kapaması yürürken de bakarken seni epeyce zahmete sokuyor, müvazeneni şaşırtıyor. Bir otomobil altında kalmana sebeb olmıyacağını da temin edemeyiz. Ötekinin berikinin bakışları alaylıdır, konu komşu da sen geçerken gülümsüyorlar. Haydi, tarağını geçirip şu münasebetsiz saç perdesini geriye atıver, yüzün, gözün açılsın. Zaten taklidettiğin şey aslında da özke bir marifet değildir.”

O kadar değildir ki Veronica Lake’in kendisi bile şöhretini yapan perçemden kim bilir ne kadar şikâyetçidir! Bir kere gözünü örtmüş bulunmuş... Şimdi bin pişmandır. İşten dönüşte odasına girip bu salkım saçak perçemini bir el darbesile geriye, tabii yerine atınca, “Oh! dünya varmış!” dediğini ve saçını yakmaktan korkmıyarak rahat rahat bir sigara içtiğini daima işitir, görür gibi olurum.

Akşam, 2 Mart 1946

HARP, KADIN VE ŞAPKA

Avrupa'nın ateşe yandığı ve bu yangının bir yerden ötekine sıçrayarak beş kıtada her gün daha ziyade genişlediği bir sırada –velev ki sihirli bir masal sarayı veya kerameti zahir bir evliya türbesi gibi memleketimiz o felâketten masun da kalmış olsa– zamanın ciddiliğine uymıyan hafiflikler, hoppa kıyafetlerle hoppaca hareketler insanın gözüne çokça batıyor; sinirlerine dokunup hiddetini fazla tahrik ediyor.

Meselâ sulh devrinde sadece, gülümsetici ve nihayet dudak büktürücü bir tuhafılık olan son moda kadın şapkaları artık kan, alev ve ölümle alay eden bir hissizlik, hattâ taş yüreklilik “alâmeti fârika”sı tesirini yapmaktadır. Şöyle düşünüyor: “Acaba bu bayan, evinden çıkmadan evvel, ne sanat, ne zariflik, en küçük bir kıymet ifade etmiyen o gülünç ve ayrıca çok pahalı operet külâhını, ayna önünde sağa sola çevirip başına oturtmıya, başını komikleştirmeye çabalarken yine o başının içinde dünya vukuatına hiç de mi yer vermemiş, kafatasları yarılıp yerlere serilen çoluk çocuk binlerce halkın, genç ve dinç delikanlının korkunç hayalleri fikrinden hiç de mi geçmemiştir? Düşünmeli ki, girdiği tramvayda soytarı şapkasına çevrilen ve üzerinde hayretle duran erkek gözleri, bir sürü kara, deniz, hava harbi tafsilâtiyle dolu gazete sütunlarının gönül karartan, hakikaten kapkara

satırlarından yeni ayrılmıştır. Doğrudan doğruya şahsı için değilse de beşeriyet nâmına loş ve yasıdır.

Avunmağa muhtaç olan o gözler, böyle bir anda kadında elbette ki, yine güzellik, tebessüm, zarafet, hattâ şıklık arar; fakat ciddiyete uygun bir zarafet, rahmet ve şefkate istiadatlı bir güzellik, kalbe de yer bırakmış bir süs!

Bereket ki, –biraz iktisat, biraz yaz, biraz da insaf– gün geçtikçe kadın başlarında, komik iken trajik bir mâna almış olan gururikler eksiliyor; ya daha sade, akıllı işi şapkalarla karşılaşılıyor yahut bir değirmi kumaşla yarı gizlenmiş, hattâ büsbütün başı boş bırakılmış saç kümeleriyle...

Herkesi bilmem, fakat emin olunuz ki bana, moral ve artistik bakımdan için için çürüdüğü için düşman ayağı altında kolayca ezilen o Paris yadigârı şapkalar, yangın yerinde sipsivri bir baca üstüne konmuş, dik bakışlı birer acayip baykuş kadar fena görünüyorlar; Bayanların başından, birdenbire çığlığa benziyen birer kahkaha kopararak tüylerimi diken diken etmelerinden bile korktuğum oluyor!

Tan, 31 Mayıs 1941

BAŞA FESLEĞEN TAKMAK...

Bardak buhranından sonra bir yenisi başladı: Tarak. Fakat bu buhranın ucu, bardağındaki gibi kadın ve erkek her insana dokunan cinsten değildir; zira bu yaştan sonra erkek kısmının saç dökülür; ayrıca o, nihayet sıfır numara makine sayesinde tarak derdinden kurtulabilir; erkekliğinden kaybetmez; hattâ belki de kazanır. Kadınlar için ise taraksız gerçekten zordur; saçlar eskisi kadar uzun olmasa bile yine taranmak ister. Zaten “kadın - saç - tarak” birbirini tamamlayan bir vücut, bir uzuv ve bir âletten teşekkül etmiş bir “kül”dür; saç ve tarak deyince akla her şeyden önce kadın geldiği gibi kadın deyince de saç ve tarağı hatırlamak gayet tabiidir. Halbuki “erkek” kelimesi bunları hiç düşünürmez.

Eski edebiyatımız kadında saçın ve saç tarama hareketinin methi ile doludur ve doğrusu, kadına pek yaraşan hareketler arasında –erkek zevkini şiddetle okşamak bakımından– saç taramanın büyük değeri ve seksapelli bir tesiri vardır. Lâkin her âletin en sağlamını arayıp ona kendi hüneriyle beraber ince zevkini de katan dedelerimiz zamanında asıl tarak, fil dişinden, bağadan, şimşirden oyulur, işlenirdi ve gelinlik kızın çeyizi arasında yer tutardı; şimdiki gibi en dayanıksız maddelerden dökülmediği için de

bütün ömrünce kadına hizmet ederdi. Ayrıca İstanbul'un fildişi tarakçılığı bütün Şark'a ün salmıştı; zira hem sağlam hem zarafetliydi. Bugün Frenkistan'dan getirilenler –değil güdük saçları tararken– yere düşünce bile sırça misali kırılıp parçalanıyorlar. Öbürleri topukları döven ipek kolanlarla yıllarca başa çıkarlardı.

İkinci Cihan Harbi bize birçok hakikatler daha öğretti. Kendi sağlam mallarımızdan yüz çevirerek ucuz bulup eve doldurduğumuz çürük ithalât eşyasına sarfedilen paranın ne kadar boşa harcandığını anlamak bu hakikatler arasındadır. Eskiden tarak, kadının ömrü boyu bir veya birkaç kere alınan bir eşyaydı; bugün, hemen hemen aylık ihtiyaçlardan sayılabilir. Diğer taraftan, hiç de lüzum olmadığı halde piyasa Terkos Gölü'nü içine alacak miktarda lüzumsuzcasına termos şişeleriyle dolarken, bardak ve tarak darlığı çekmek, memlekete eşya sokulmasında programsız ve tertipsiz, başı boş hareket edildiğini göstermektedir. Evde bardak ve tarak bulamazken, camekânları sıra sıra süsliyen termoslardan bir tane de ben aldığım zaman, kendi kendime “Ayağında donu yok, başına fesleğen takar,” demekten kendimi alamadım. Hudutlarımıza yalnız lüzumluyu sokmak, harp zamanı politikasının ihmale gelmez bir icabıdır.

Tan, 6 Ağustos 1942

AYIP ÖRTEN ŞAPKA

Yapılan bir inceleme neticesinde Fransa'da şapkasız gezen kadın nispetinin yüzde 56 olduğu anlaşılmış. Şu cihet bilhassa pek mühim görünüyor: Kadın şapkasının en zariflerini ve makbullerini çıkaran Paris'te şapkalı kadın ancak yüzde 43'ü buluyor, 57'si şapkasız dolaşıyormuş. Bizim İstanbul ne vaziyettedir? Görünüşe bakılırsa şapkasızların nispeti Parisli kadınlardan da çoktur. Ezici bir ekseriyet yazın büsbütün baş açık, kışın sadece bir eşarp ile örtülü olarak sokağa çıkıyor. Kendi hesabıma birtakım sevimsiz, özenti yahut komik şapkalara bu eşarpları tercih ediyorum. Şapka öyle bir şeydir ki bayağısına tahammül güçtür ve çehreye, elbiseye yakıştırmaları da ehemmiyetli bir iştir; herkes hakkından gelemeyiz. Zaten bugün gerek erkek gerek kadın şapkası artık yarı resmî bir kıyafetin tetimmatından oldu; bu maksatla ve itina ile giyinmedikçe şapkaya ihtiyaç duyulmuyor.

Şapka masrafından kurtulmak da bir kazançtır. Şu var ki Fransa'daki hesaplara göre şapkasız gezen kadınlar hemen hemen şapka masrafı nispetinde berber ücreti veriyorlarmış. Bizde o masraf çok daha az olsa gerektir. Zira rasladığımız şapkasız bayanların bu kısmında saçlar berber elinden çıkmak şöyle dursun, adamakıllı taranmamıştır

bile! Şapkasız kadın başlarından bilhassa tiyatro ve sinemada önümüzü kapamamaları itibarile pek memnunuz. Lâkin itiraf etmeli, hattâ dikkati çekmeli ki iyi taranmamış, yapılmamış saç manzarası da göz zevkini bozduğu kadar o halde bulunan hakkında da elverişli bir fikir vermiyor. İnsana “Saçı böyle olanın evi ve odası, ötesi berisi kim bilir ne bakımsız, dağınık, karışıktır!” dedirtiyor. Fakat şüphesiz ki en fena tesir edeni genç kızlardaki boyalı saçtır; sarışın görünme iptilâsıdır. Alttan sürmüş koyu renkli sürgünlerle yer yer lekeli, eczadan kavrulmuş, hayatiyetini kaybetmiş bir saç kümesinin ne derece çirkin olduğunu taze bayanlar behemehal anlamalıdırlar. Tramvayda öyle bir küme önümüze yığıldı mı acıklı halile âdeta hüznümüze dokunuyor; “Kızım! Yazık etmişsin saçlarına... Vazgeç bu iptilâdan!” diye nasihate kalkışacağımız geliyor.

Şapkasız gezmenin de âdabı var: Saçlar tertemiz yıkanmış, kepeksiz ve iyice taranmış olacak; boyalı iseler boyasını belli etmeyecek. Bu şartlara riayet edilmedikçe şapka lâzımdır, zira ayıp örtmeğe yarar.

Akşam, 29 Aralık 1947

MAKYAJ – VÜCUT TUVALETİ

BAHARDA TABİAT KADINDA BAHAR

Önce Silivri yoğurdu... Fakat buz depolarında geçen yıldan kalanları değil, mevsim sütü ve mayasıyla yapılmış tazesi! İlk müjdeci eskiden o idi; zira bayatı bulunmazdı. Bu nefis gıda ancak kış sonu satılmıya başlar. Yaz ortası piyasa-
dan çekilirdi.

Çocukluğumda şubat çıkıp da mart bizi bahara doğru götürürken İstanbul'un üstüne yer yer su birikintilerini aydınlatan hava gazı fenerleriyle beraber ıslak, puslu bir akşam boşluğu çöktüğü sırada işitmiye alıştığımız bir ses vardı: Silivri yoğurdu satanların mahalle mahalle dolaşan, yaklaşık yaban kazları gibi sazlı göllerde birbirlerine dert yandıkları, ayrılıklardan şikâyet ettikleri sanılan boğuk feryatları!

Silivri yoğurdunun –ama yağlı olmak ve gerçek Trakya bölgesinden gelmek şehriyle– methine söz yetmez; bir kaside, bir yoğurtname yazmak lâzımdır.

Arkasından dil peyniri... Bu da bahar mahsulüdür, baharla beraber aramızdan çekilip gider. Küçükken dil peynirini elimle tel tel koparır, uzaktan ağzımı nişanlayıp ucunu kapar kapmaz ne lezzetle yutardım! Şimdi bunu yapamadığıma ve bıçakla kesip çatalla efendi efendi yemek mecburiyetinde olduğuma üzülüyorum. Onun tadı ancak elle yenirse çıkar. Dil peyniri, peynirlerin en masumu, en sudan olanıdır.

Bir de ayır peyniri vardır ki yine bahara mahsustur; hattâ ömrü bir bahar kadar bile sürmez. Lor dediğimiz kesilmiş sütü andıran peynirle beraber vitrinlerde görünüş gitmeleri bir olur. Ya “Kirli hanım?” Bu cidden lezzetli bir peynirdir; fakat taşıdığı isim pek münasebetsizdir.

Zira hanımın kirlisine hanım demek güçtür, öylesine “pasaklı” tâbir olunur. Halbuki “kirlihanım” peyniri bembeyaz, tertemiz bir şişman hanıma daha çok benzer. Üstüne işlenip kalmış sepet kabın kabarık örgüsü de sanki fistonlu bir etektir, temizliğine düşkün, bingil bingil, âmiyane tâbiriyle “teleme peyniri” gibi bir hatuncağız!

* * *

Peynirlerin envanını bilirim de şu, beyaz ve yumuşak etli, dolgunca bir hanımı tarif için kullanılan “teleme peyniri” hakkında bir fikrim yoktur. “Sözlük onu “bir cins güzel peynirin adı olan teleme peyniri sözünde geçer” diye güya anlatıp geçiyor.

Galiba benzettiğimiz beyaz ve yumuşak etli, şişmanca hanımların modası geçtiği gibi o da gözden düşmüş, terk edilmiş, sade sözü ağızda kalmış! “Kirli hanım” ismini taşıyan bir peyniri yerken –ne derece lezzetli olsa– normal insanlar ancak tiksinti duyarlar. Lâkin kadının kirlisinden hazzeden anormal erkekler belki de iyice zevkine varırlar.

Peynir sınıfına girmemekle beraber “lor”a benzerlik gösteren ve “ağız” tabir edilen süt tortusunu fazla inek ve inek ahır koktuğundan dolayı ağızma sürmem, üstüne dökülen şekere yazık!

İlkbaharı hep sütlü terkiplerle karşılayıp müjdeler. Onu ağırlama ve yaz mevsimini istikbal ile meyvelerle sebzelere düşer. Daha ziyade kadınların sevdiği çağla bademi, cana eriği ve “yeni dünya” dahi denilen Malta eriği, arkasından kiraz ve çilek...

Sebzelerden bakla ve sakız kabağı, marul, salatalık ve enginar! Bahsi uzun sürecektir olan yemişleri şimdilik bırakalım; bakla hakkında bir sözüm var. Bakla bazı insan burunlarında tesadüf edilen ve Fransızcada “points noirs - siyah noktalar” denilen cilt ârızasına müptelâdır. Kabuğunun üzerindeki kara beneklerden dolayı!

Lâkin bu kusurlu kabuğundan soyulunca iç bakla, hele zeytinyağlısı, tereotu da serpilince bir nefisedir. Ya taze iç-baklalı pilav? Bir ziyafete bedeldir.

Sakızkabağı sebzelerin “perhiz yemeği”dir. Hasta yemeği, daha doğrusu hastalıktan kurtulmuşların ilk yemeği! Yeniden hayata dönenler ağızlarının ve ömrün tadını kabakta siftah ederler.

Kabağa bakınca hayalimde şöyle manzara belirir: Saçları şakaklarına yapışmış, beyaz gecelikli, solgun bir genç kız, yatağında doğrulmuş, önüne ufak tepsiyle koydukları –kendisi kadar sarı, yağsız ve kansız– bir tabak kabak yemeğini ölüme çeviren memnun gözlerle seyrediyor; kabak kalyasından hayat müjdesi alıyor!

Enginarlar nedense bana tarihi sütun başlıklarını, biraz da ortaçağ silâhlarını labut ve topuzları hatırlatırlar. Enginar ayrıca kültür, terbiye ve bakımın ehemmiyetini gösteren bir sebzedir: Devedikenî o himmetlerle bu hale gelmiş, enginar gibi en ince ve kibar bir sebze mevkiini almıştır. Enginar zervevatların şahıdır; hayvanlarda arslan, çiçekler arasında gül, yemişler sırasında şeftali, kıymetli taşlarda pırlanta ne ise!

Marul ile salatalığın methi uzun sürer. Bugünlük bu kadarını söyleyeyim: Yaprak güzelliğini tabiat lahana ile marula vermiştir. Ancak biri oldukça bayağı kokulu, öteki tamamiyle kokusuz, lâkin güzellikte, gevreklikte ikisi de eşsizdir. Tarifi sütunlar doludur. Yaz başlangıcı meyvelerini başka bir yazıma bırakıyorum. Bırakmadan yeni keşfedilmiş ilâçları hayırla anacağım: Tifoya karşı mücehhez olarak bize korkusuz marul yediren onlardır. Vaktile millet ölümü göze alır da marulu öyle yerdî!

Ölüm pahasına marul yemek insan açgözlülüğünün hayvanlarınkinden müthiş olduğunu gösteren bir hâdiseydi. Hiçbir hayvan ot için böyle bir fedakârlığa bile bile katlanmaz! Lâkin marul otların en nefisidir. O da otların şahıdır.

* * *

Bahar, bahar sonları, hele yaz başlangıcı tabiat insanda ve hayvanda iştah kamçılıyan, mide ve muhayyileyi harekete getirecek her şeyi yapar, önümüze sürer. Renkler, rayihalar ve tazelikler... Müthiş bir israf, bir mirasyedilik!

Peki, o ziyafette kadının mevkiî nedir? Niçin kadın da ayrıca renklenmez, rayihalanmaz, tazelenmez ve tabiatın

cömertliğinden nebatlar gibi faydalanmaz? Gönül ister ki onda da bir fevkalâdelik, bir başka türlü yerleşme, tomuruklanma, çiçeklenme ve meyveleşme görülsün.

Meselâ saçlarının uçlarında –yaprak dökmiyen ağaçlarda, çam, manolya ve zeytinlerde olduğu gibi– bir körpelik belirsin... derken tazelik ve gürlük başlasın. Kaşlarda, kirpiklerde ve bütün tüylerde de! Vücut şeklinde bir uyanış, toparlanış, sertleşme, kabartı, hülâsa bahar âlâmetleri görülmemeli midir?

Bu olmuyor; doğrusu her gözün sezeceği nispette olmaktadır. Lâkin ruhta ve cinsî temayüllerde baharın bütün kuvvetiyle kendisini gösterdiğine inanmalıyız. kadının ilk bahardaki gelişmesi daha ziyade mâneviyatında vukubulur; mâneviyatı tomurcuk verir ve çiçeklerle donanır.

O hal istidatlıların ve tecrübesizlerin gözünden kaçmaz. Bir de zahirisi vardır ki herkesin görebileceği gibi meydandadır: Ilıklaşan ve sıcağa doğru giden havalarla beraber kadın da açılır. Filvaki nebattattakinin zıddına bu, bir örtünme değil, aksine soyunmadır. Soyunduğu ve incecik, renk renk, çizgili çiçekli, empirime gibi elvan elvan kumaşlar, piliseli etekler, japonez bluzlar giydiği için bir nevi bahar onda da başlamıştır.

O kumaş güzelliğinin ve kıyafet tazeliğinin yapma bahariyle kadın tabiatın baharı içinde renksiz, süssüz, tomurcuksuz ve çiçeksiz kalmamanın, umumî ahenge uymanın çaresini bulmuştur.

Fikrimce şehirlerin baharı asıl bu yüzden baharların en tesirlisidir.

Çiçek, Özel Sayı, 1 Mayıs 1952

TABIATA UYAN KADIN

İyi donatılmış bir meze sofrasındaki hoşluğu damaktan önce gözler farketmezse o sofranın değeri yarı yarıya düşer; zira meze sofrası bir renkler sergisidir. Fakat bana sorarsanız hepsinden tabii neş'eli ve süsleyici meze tabağı, içine kırmızı turp konmuş olanıdır.

Şu var ki turp hünerle temizlenmeli, dizilmelidir. Ancak öyle yapılırsa, yani ucunda azıcık yeşillik bırakılır, kırmızı derisi bir miktar alınır, ortalarından –ayrılmamak şartıyla– dörde bölünüp beyazlığı meydana çıkarılır ve yan yana zarafetle sıralanırsa bahsettiğim güzelliğe erişir. Yoksa yoluk, güdük, çentik çüntük ayıklanıp kesilmiş turp tabağı sofrayı bayağlaştırıp âdi meyhane masasına çevirir.

Bir mühim nokta daha vardır: Turpların ne fazla kuru ne de ıslak bir halde bulunmamasına dikkat! Kuru olursa banacağınız tuzu çekmezler; ıslak ise sulandırırılar, çeşninden kaybederler. Bu incelikleri sezen, bilen, takdir eden kadın ve erkek sayısının gün geçtikçe azalmasından korkuyorum.

* * *

Maksadım mezelerden bahsetmek değildir; sözü maki-

yaja getirmek için bir başlangıç yaptım. Zevkle donatılmış bir turp tabağı bana renkleri ve kadın yüzlerini hatırlatmıştı ve âdetim olduğu üzere zamanı düşündürmüştü.

Çocuklukla gençlik arasındaki devrem, şimdikininki aksine gerek giyim kuşam, gerek makyaj hususlarında mahdut renkli idi. Ekseriyetle kadınlar siyah ipekliden çarşaf, erkekler redengot ve kuyruklu siyah ceket giyerdi. Ayakkabılar da siyahtı; sarı ve kırmızı derili ayakkabı, renkli çorap nedir bilmezdik.

Meselâ lostracının kutusunda siyahtan başka boya bulunmazdı. Makyaja gelince: Pudralar beyaz ve pembe olmak üzere sadece iki renkli yapıldı; toz pembesini kullanmak isteyen ikisini karıştırırdı. Sonra, tuvalet masasında şunlar vardı: siyah sürme, allık ve düzgün... Yani hep basit renkler.

Bugün piyasada toprak renginden nar çiçeğine kadar yirmi çeşit pudra bulunuyor. Yalnız isimlerini öğrenmek için bir hafta zihin yormalıdır. “Allık” tabiatıyla al idi; şeftali ve kayısı rengine olacağını akıl kabul etmezdi. “Sürme” ise siyahtı, göz kapaklarının yeşilimturak lâciverde boyanacağını kimse düşünemezdi.

Tırnak cilâları ise sedef parlaklığı veren pembemsi bir tozdan ibaretti; güderi ile saatlerce uğraşmak suretiyle güç belâ parlatmak mümkün olurdu. Şimdi bütün likör, reçel, şurup renklerinde cilâlar var. Tıpkı lostracının şişe ve kutularındaki boyalar gibi!

* * *

Kadın kumaşlarından “emprime” ise renk ve desen kar-

gaşalığı itibariyle asrın tipik bir örneğidir. O ne iğri büğrü, karmakarışık, deli saçması desenler ve her desende birbirine zıt renkler! Demin bahsi geçen çocukluğumda hiçbir kadın –hattâ gösterişli renklere düşkün olanları bile– böyle bir kumaştan yapılmış elbiseyi giyerek değil erkek içine, kadın meclisine bile girmeyi göze alamazdı!

Netice şudur ki renk, boya, cilâ ve sairenin israf edildiği bir asırdayız. Kadın artık boyamadık, cilâlamadık yerini bırakmıyacağa benziyor. Hem de bir yandan açık hava, spor, deniz merakına kapıldığı, natüralist olduğu bir sırada! İlk bakışta bu, bir tezada benziyor. Devrin tabiattan haz almış kadını boyadan, cilâdan kaçınmalı, su ve açık havadan, spordan gelen natürel renkle iktifa etmelidir, demek istiyorsunuz. Makiyaja aleyhtar olanlar var. Ben o kanaatte değilim.

Kadın boyaların envaiyle süslendikçe gayri tabî bir yoldan gitmekle beraber, tabiate daha ziyade benzemektedir. Zira tabiat renk ve boya mirasyedisidir.

Çiçeklerin, meyvaların, lodos guruplarının, şimal fecirlerinin, deniz böceklerinin, balık ve yılan derilerinin fevkalâdeliği nereden geliyor? Çeşitli renklerinden, desenlerinden ve ışıklanmış boyalarından değil mi? Kelebeklere neden meftunuz ve koleksiyonunu niçin yapıyoruz? Yine desen ve renk çeşitliliğinden! Bahar diye çıldırmamızın bir sebebi de renk çokluğundan ileri gelmiyor mu? Çölde ve karlı sahralarda çarçabuk bizi bezdiren renk biteviyeliğidir.

Yeşil renk, sülün, tavus ve saire gibi kuşlarda da hoşumuza giden aynı şey, renk çokluğu, karışıklığı, parlaklığı! O halde insan doğuştan renkliliği ve cilâlığı seviyor.

İşte kadın bu sezgiyi bildiğinden, hoşla gitmek istediğinden

den ve tabiat kendisini kâfi derecede, çiçekler ve meyvalar kadar renkli ve cilâlı yaratmadığından eksikliğini makyajla tamamlamaktadır. Makyaj bir ihtiyaca cevap ve tabiatın cimriliğine karşı bir isyandır. Vahşi ve medeni âlemler kendi zevklerine göre, dünya kurulalı beri o cimriliğe makyajla karşı koyuyor.

Bugün kadına –velevki iğreti olsun– çiçeklerin, yemişlerin, kuş ve kelebek kanatlarının en hoş renklerini ve pırıltılarını veren makyajı erkekler öpüp başlarına koymalıdır. Renk renk boyanmış kadın, tabiatın ahengine uymuş olan, uymazsa sönük ve yabancı kalacağını bilen kadındır.

Çiçek, No. 7, 1 Mayıs 1952

KADINA YAKIŞAN SÜS YASAKLARI RÜZGÂR GİBİ GEÇMİŞTİR

Bundan iki buçuk asır önce –bilirsiniz, tabî– İngiltere parlâmentosu bir kanun çıkarmıştı; kadınların dudaklarını ve yüzlerini boyamasını, yani makijajı yasak etmişti. O kadar mı? Hayır, boyalar gibi güzel kokular, krem ve kozmatikler, yapma diş, takma saç, korse, yüksek ökçeli ayakkabı, doldurma kalça, hattâ İspanyol yününden yapılmış elbise, daha bir sürü tezyinat ve tuvalet levazımı kullanmak da kanuna aykırı bir hareket olarak cezalandırılıyordu.

Hem de ne ceza? Büyücü ve sihirbazlara verilen en şiddetli cezalar! Ayrıca o vasıtaları kullanmak suretiyle evlenmiş kadınların evlenmeleri hükümsüz sayılıyordu. Dehşet! Vahşet! Peki, kanunun mucip sebepleri neydi? Doğrusunu isterseniz bu sebepler bir bakımdan mantığa uyuyordu; zira süslenen kadının yaptığı iş, kendisini olduğundan başka, daha güzel göstermek, erkeği aldatmak, bir nevî hilekârlık ve gıda maddelerinde baş vurulan tağşiş ve taglit yani saflığı izale ve tabîye ihlâl değil midir?

Kanun yıllarca tatbik edildi. Evlenmeler durdu, azaldı mı? Hayır, makijajsız ve süssüz kızlar ve kadınlar yine koca buldu; yine kıskançlıklar ve o yüzden vakalar, cinayetler oldu, gidiş değişmedi. Galebe nihayet yine boyada ve süs-

te kaldı, kanun kendiliğinden hükmünü kaybetti. Bizim tarihimizde de zaman zaman padişahlar kadın süsüne ve kıyafetine karışmışlardır; fakat bizde de en sert cezalar ve tedbirler netice vermemiş, kadına pek yakışan süs “hatt-ı hümayun”ları bile hiçe saymış, fermanları dinlememiş, kararlar rüzgâr gibi esip geçmiştir.

Abdülhamid Han da saltanatı sırasında –unutulup unutulmadığını bilmiyorum– bir kere çarşaf ve peçeyi kaldırıp yerine ferace ve yaşmak giyimini emretmişti; lâkin tutturamamış, tekrar çarşafa dönmüştü. Küçüklüğüme rastlayan o değişiklikler zihnimde yer edip kalmıştır. Zira evdekilerin çarşaf yasağı üzerine harıl harıl ferace diktirdiklerini, bir müddet feraceli olarak sokağa çıktıklarını, bir defasında o kıyafetle Mevlûd alayına giderken beni de götürdüklerini gayet iyi hatırlarım: Arkasından yeni emre uyularak feracelerin sandıklara konup çarşafların bohçalarından çıkarıldığını da!

Saltanat devrinin kadın kıyafetiyle alâkalı son kararı da –evvelce yazdığım gibi– Enver Paşa’nın çarşaf etekleri ölçüsüne dair Merkez Kumandanlığı vasıtasıyla yaptığı tebliğdir. Harbî kaybetmemizin kabahatini softalar çarşafının kısa eteklerinde bulmuşlardı, kısa akıllı rical de bu suretle aynı fikri paylaşmış oluyordu! İşte eteklerin tekrar kısılması modası bana bu kanun ve kararları düşündürdü. Artık o işler parlâmentolarla padişahların değil, moda krallarının elindedir.

Yeni İstanbul, 14 Mart 1958

RENKLERİN YARDIMI

Kadın renklere, renklenmeğe, renklerden faydalanmağa, renkten renge girmeğe meraklıdır. Renk ve boya kadın süsünün esasını teşkil eder. Hele boyacılık endüstrisindeki son gelişmelerden sonra bu süse daha da düşkünlük gösteren kadın şimdi boya “nüans”larının hepsinden istifade ediyor, etmesini biliyor.

Bizim neslin de yetiştirdiği yakın mazide meselâ pudra iki renkten ibaretti: Beyaz ve penbe. İyice hatırlarım: Toz penbesini ikisini birbirine karıştırmak suretile elde ederlerdi. Bugün toprak renginden tutunuz şeftali rengine kadar çeşitlisi bulunuyor. Yine eskiden bir “allık” bilirdik ki, düpe-düz al renkte idi; “sürme” ve “rastık” da siyahdı; “düzgün” ise beyaz; üç renkten ötesi aklımızdan geçmezdi. Artık onların yerine bütün ince farklarile kaç renkte boya kullanılıyor bilmiyoruz.

Tırnak cilâsı yoktu, güderi ile parlatılan açık penbe bir toz, eski devrin çok zorlukla tutturulan –daha doğrusu hususî tâbirini kullanalım– yakılan kınasını istihlâf etmişti. Zamanımızın tırnak cilâlarında renk, boya fabrikaları most-raları kadar çeşitlidir. Kadın tırnaklarının üzerinde koklamak, yemek, içmek arzusu veren ne kadar çiçek, meyve, reçel, şurup ve likör rengi var!

Saçları da boyuyorlar. Eskiden sadece siyah ve kumralları oksijenle sarıya ve aklaşmışları “zerdeçal”, “kına” ve “rastık” ile koyu renge çevirmek mümkündü. Artık, istenirse siyahı beyaza veya plâtineye, kestane rengine envaine, abanoza, kuzguniye, altın yahut fulya sarısına, hatta maviye ve lâciverte boyamak imkânı mevcuttur.

Makyaj sanatı bilhassa renk bakımından ilerlemiş ve incelmıştır. Bu ilerleme başka bir şubede, lostracılıkta da kendini gösteriyor. Bir zamanlar kadın ve erkek ayakkabıları siyah ve sarıdan ibaretti, lostracı kutularında yalnız o renkte iki çeşit boya bulunurdu. Hattâ düzgün vazifesini gören beyaz boya bile yoktu, zira keten ayakkabı giyilmezdi. “Bir zamanlar,” dedim; bu nihayet altmış yıl evveline rastlıyor. Kırmızı renkte “markup” ve sarı çedik pabuç giyilirdi ama bunlar boyanmazdı. Keza “böcek kabuğu” kadın ayakkabıları da boya istemezdi; “ruga” denilen parlak deriler de.

Bugün bir kadının tuvalet masası üzerindeki kutu ve şişelerdeki kadar lostracı dükkânlarında da çeşit çeşit boya rengine rastlamaktayız. O itibarla iki boyama atelyesi arasında bir benzerlik göze çarpıyor. Bilmem makyaj hususunda Avrupa ve Amerika’ya eriştik mi? Hiç şüphe götürmeyen bir nokta varsa o da lostracılıkta dünyaya parmak ısırttığımızdır. Eski ve yeni dünyanın en ileri lostracıları bizdedir. Bu sanatkârlar âdeta aşk ve şevkle, bir kadının makyaj yapışı kadar titizlikle iş görürler. Sanki boyadıkları ayakkabıları az sonra kirli yüzlerine birer zarafet maskesi gibi geçirip makyajlı hanımlarla boy ölçüşeceklerdir!

Kadındaki bu renk düşkünlüğünü gayet tabii bulmamız icabeder. Zira tabiat da boyalıdır, onda da renk israfı vardır, hattâ o bir renk mirasyedisidir; renklerin çeşitliliğiyle kendi üzerine dikkati çeker; âdeta renkten renge bürünerek, mütemadiyen renk değiştirerek teferrüt etneğe çalışır.

Çiçeklerin, meyvelerin, güneş çıkışı ve batışı manzaralarının, şimal fecirlerinin, deniz böceklerinin, balık ve yılan derilerinin, kuşlardaki tüy, kanat ve sorguçların fevkalâdelikleri nereden geliyor? Renklerden değil mi? Bir bahar tablosu renk ifratıdır. Hele tavus, sülün, cennet kuşu, yalıçapkını, arı kuşu, alakarga vesaire renklerinden dolayı nasıl da göz alıcı, dikkat çekici olurlar! İnsanları ve kendi görüş sistemlerine göre hayvanları o derece cezbeden renge karşı kadın elbette kayıtsız duramazdı; tabiata uymak lüzumunu duyacaktı. Halbuki yukarıda saydığımız canlılar ve cansızlara kıyasla kadın renk bakımından oldukça silik ve sönük kalır. Her kadının gözü tahrirli mavi veya gök elâ değildir; yanakları şeftali kabuğu, dudakları kudretten kırmızı, turnakları gül pembesi ve saçları lepiska olmaz.

Gayesi dikkati çekmek, hoş a gitmek, teferrüt etmek değil miydi? Renk hususundaki eksikliklerini tamamlaması, beğenilen çok renklilere benzemesi; çiçekten, meyveden, güzel renkli şeylerden geri kalmaması, bir bahçeyi çiçek açmış veya meyvelerle donanmış bir fidanı, bir lodos gurbunu, bir şehir vakti ufkunu hatırlatması, onların sadece renklerini değil, aynı zamanda rayihalarını ve lezzetlerini düşündürüp istetmesi, kadından beklenen, tabiatının icabı normal bir harekettir.

İşte makyajı kadın bu sebeplerden dolayı yapar, güzel kokuları o sebepten sürünür. Tabiata uymak, benzemek ve uyup benziyerek hoş gitmek için!

Yalnız o kadar mı? Kadın kumaşlarındaki renk, desen ve temas çeşitliliği de yine bu ihtiyacın eseridir. Bir yazımda¹ kadın kumaşlarından bahsederken –mevzua uyan süslü bir tarz tutturarak– demişimdir ki: “Şimdi makineler bulut örüyor, sis dokuyor, üstlerine yıldız işliyor, kırağı diziyo. Renk yerine güneşten ışık, aydan nur çalarak gurutuptan kızılık, tulûğdan penbelik aşırarak, sedefin cilalılığını, incinin duruluğunu alıp akar suların geziliğini, dalgasız denizin yeşilliğini kaparak ortaya sabahın buğusu ve akşamın sisi gibi ele avuca sığmaz hayali şeyler çıkarıyor. Kumaşları tutarken parmaklarınızın arasından su gibi akacak ve duman gibi sıyrılacak sanmıyor musunuz? Yapılan kumaş değildir. Arşınlanabilen bir buğu, kesilip biçilen bir bulut, istediğimiz biçime giren bir ışık, raflara ve camekânlara dizebileceğiniz bir gök parçası, paketlere ve dolaplara sığdırabileceğiniz birer nur topudur.”

Evet, kadın kumaşları bunlar olmuştur; şimdi kadınlar elbise yerine sanki göğün beğendikleri renkte bir parçasına bürünüyorlar ve tuvalet diye vücutlarına kâh ay aydınlığını örtüyorlar, kâh batı ufkunun kızıl korlarını serpiştirip seher denizinin serin sularını takıyorlar!

* * *

1 *Bir İçim Su*'daki “Yeni Kadın Kumaşları” yazısı. (hzl.)

Bazı mütefekkirler, kadını erkekten ayıran başlıca farkı onun “altérocentriste” oluşunda, yani hislilik merkezinin kendinden başkası etrafında çalışmasında görürler. Onlara bakılırsa kadın fizik ve entelektüel zevklerle acıları erkekten az duyar; fakat sevmek, beğenilmek, sevecek birine nail olmak gibi hariçten bir vasıtaya ihtiyaç gösteren hislerde, başkalarından gelen ve başkalarına vereceği zevk ve acılarda erkekten daha duyguludur.

Kendini başkalarına beğendirme, başkalarına zevk sağlama yahut yine başkalarına tamamiyle aksi tesirler yapma hussundaki ifrata kadar giden gayreti de o sebebe, “altéroémotivité” yaradılışlı olmasına dayanmaktadır. Erkek bu iddiaya göre “égocentriste”dir: Kendi benliğini kâinatın merkezi telâkki eder. Halbuki kadın, erkeğin aksine meselâ ıstırapı kendisi çekmekten ziyade başkalarına çektirmekten, başkalarının çektiğini görmekten korkar.

Zevk hususunda da böyledir. Zevki kendisi duymaktan değil, başkalarına duyurmaktan ve başkalarının zevk duyduğunu anlamaktan haz eder. Onun için de takar takıştırır, süslenip püslenir; hoşşa gitmiye, hoşşa gittiğini görmiye can atar. Geçiş bir başkalarını kayıtsız bırakmamalıdır.

Kısacası kadın daha ziyade başkaları için yaşar. Ancak başkaları hesabına kapıldığı ve başkalarına duyurduğu heyecan dolayısıyla güzel olmak, beğenilmek, teferrüt etmek ister.

O zaman da boyalar ve renklenme imkânı imdadına yetişir. Asrımızın bir vasfı da boyaya ve renge büyük ölçüde yer vermemizdir. Boya sanayii mütemadiyen gelişip genişliyor. Renk ve boyanın fizyolojik, psikolojik ve –bazı ilâçların bo-

yalardan yapıldığına göre– terapötik rollerini hepimiz öğrendik. Kadın hepimizden iyi anlıyor ve istifadeye bakıyor.

Fenası şu ki, erkekler de ekose kumaş ceketler, cicili bicili, rengârenk çoraplar ve gömlekler, elvan ayakkabılar, mendiller ve kravatlarla –şimdilik makyaj müstesna– bir devrin ipek kilotlu, dantel yakalı, renkli saten elbiseli ve perükalı erkekleri gibi tekrar renk ve boya merakına kapılmışlardır.

Bu halden gözlerimiz inciniyor. Kadının hakkını kadına vermemiz, ona bırakmamız lâzım.

Divan, 4 Nisan 1957

TAKMA TIRNAK MODASI

Kadın tırnağı yeni moda rağbet görürse ki münasebetsizliğine nazaran görmesi ihtimali çoktur, başımıza iş açacağı benziyor: *Akşam*'da okumuş olmalısınız, bir son moda, tırnakların üzerine altından mâmul incecik tırnaklar geçirilmesini emrediyormuş; geceleri de o yapma tırnakların elbise rengine uygun kıymetli taşlarla işlenmiş kullanılabilecekmiş. Mesela yeşil tuvalet zümrüt, allısına yakut, beyazına pırlanta gibi!

Yapar mıyız? Zerre kadar şüphem yok, yaparız! Memleketimizde ticaretle meşgul yarı ecnebi bir tanıdık anlattı: İki ay kadar Avrupa'da dolaşmış ve büyük firmalarla iş yapan muteber bir tüccar olduğu için her zengin aile muhitlerine girmiş, hem de umumi yerlerin –yani otellerin, gazinoların, eğlence mahallerinin– en lüks sınıflarına devam etmiş. Nihayet dönmüş, başkentimize gitmiş. O gece otelde bilmem hangi hayır cemiyeti menfaatine balo veriliyormuş. Şöyle kapı aralığından bir bakayım demiş.

Bakmış ve ağzı açık kalmış. Neden?

Zira –vebali onun boynuna!– gerek elbise ve gerek mücevher bakımından bu salondaki kadınlar Paris ve Londra'da karşılaştığı hemcinslerinden daha şaşalı vaziyette imişler. Taştan iyi anladığını bildiğim tüccar, Alman şi-

vesine kaçan Fransızcasile hayranlığını ifade edecek kelime bulmakta güçlük çekti de hızını ancak:

“Yah! Yah!” nevinden nidalarla alabildi. Bu kudrete ulaşmış bir cemaat yapma turnağa mücevher işletmekten mi çekinir? Öbür sınıf kadınları da yalancı taşlarla süslü altın kaplama tırnak takarlar. Moda alır, yürür. Sokaklarda, tramvaylarda, otobüslerde yapma tırnak toplarız; eğilip ararız.

“Tırnağımı düşürmüşüm!” gibi sözlere de çabucak alışırız. Hattâ birçoğumuz yapma tırnakların keskin uçlarına ve derince yaralarına da alışır.

* * *

Tırnak cilâsı pek ucuza mı geliyor? Amerika ticaret dairesinin bir istatistiğine göre 1946 yılında bu memleket tırnak cilâsına tam 21 milyon dolar harcamış. Bu, küçük bir devletin bütçesidir.

İstatistikte münhasıran kadın elleri için sarfedilen kremin kaç milyon dolar tuttuğu yazılı değil. Fakat benim gibi Amerikan mecmualarını sadece ilânların harikulâde güzelliğine meftun olarak gözden geçirenler bilirler: Orada yalnız ele sürülecek hatsız hesapsız krem vardır; yani yüz ve el kremleri birbirinden ayrıdır.

Demek ki kadın eli gittikçe pahalıya malolmakta ve gündün güne ehemmiyet kesbetmektedir. Hoş, eski zamanlarda da bu el itina görmez değildi. Demin bahsi geçen istatistiğe bazı malûmat da eklenmiş: Milâttan 2500 sene evvel Mısır nazeninleri tırnaklarına ve avuçlarına kına koyarlarmış; Çin haspalarının da tarihi kestirilemeyen devirlerden

beri tırnaklarına koyu renk vernikler sürdükleri muhakkak imiş.

Lâkin yapma tırnak –yapma kirpik gibi– asrımızın buluşlarındandır.

Biz, az çok kınalı el devrine yetişmişlerdeniz. Pek küçükken evdeki hizmetçilerin bayram hazırlığı sırası bir de kına yaktıklarını hatırlarım. Hanımlar o işe yanaşmamakla beraber –kınının Arabistan’dan geldiğini ve sünneti şerife olduğunu düşünerek– meni cihetine de gitmezlerdi.

Tazeler sadece “yüksük kına” koyarlardı; yani bir elin küçük parmağını yüksük ölçüsünde boyatırlardı. Yaşlılar on parmağı kınaladıktan başka avuç içlerini de esirgemezlerdi. Hele zenci kalfalar ve dadılar kınaya pek düşkünderler.

Kına yakmak hüner ve ihtisas işiydi. Bilhassa “yüksük kına” koyarken hizayı aşıp taşırmamak, üzerini kaymayacak surette sarmak lazım gelirdi. Yüksük kına sürülüp parmağı bağlanan kızcağız biraz koket ve zevk sahibi ise, kinasının kusursuz tuttuğunu istiyorsa, o gece ya hiç uyumaz, ya tavşan uykusuna yatar, bağın yerinden oynayarak boyayı yaymamasına pek dikkat ederdi.

* * *

Ertesi gün kına sargılarının açılması epeyce heyecanlı olurdu. Âdeta fırından pastanın çıkışı gibi bir şey...

“Nasıl oldu, acaba?” Zira her zaman istenildiği kadar siyaha yakın kırmızı renkte tutmazdı; bazen taşıdığı yahut alacalı bulacalı, sönük ve silik lekelere benzediği görülür, üzüntülere yol açardı.

Tabiatsizliğime verebilirsiniz. Güzel bir elin tek parmağına yakılmış yüksük kınadan hoşlanırdım; pek sevimli olurdu. Aya içine çalınan kınanın bir tuhaflığı vardı: Çizgilerin içi renk tutmadığından avuç haritada bir parçaya, Nil veya Ganj deltası gibi bir şeye benzerdi.

Galiba bir de yazılı ve resimli kına yakılırdı; kına çamuru oymalı bir kalıp üzerine sürüldüğünden o kalıp çekilince yerinde bir çiçek resmi peyda olurdu.

Kına, elde uzun müddet dayandığı için ekonomik bir süstü. Şu var ki zamanla, tırnağın ete yakın alt kısmı –tırnak uzadıkça– beyazlandığından ameliyeyi tekrarlamak icabederdi.

Nihayet hanımlardan sonra hizmetçiler de kına koymaz oldular. Çocukluğumda bile kenar mahalleler halkı ve köylüler müstesna kınagecelerinin kına kullanılmadan sadece kuru eğlenceleri yapılmakta idi.

Peki, kına âdeti terkedilince kadın tırnakları süssüz mü kaldı? Hemen hemen öyle. Fakat Abdülhamit idaresinin son devresinde alafranga terbiye görmüş hanımlar –hattâ erkekler– tırnak tozu kullanmağa başlamışlardı. Bu, uzun bir işti: Her parmağa bir miktar toz dökülür, arkasından güderi kaplı bir aletle o tozlu tırnaklar en aşağı yarım saat uğulur, parlatılırdı.

Fakat toz ile parlatılan tırnak şimdiki vernikli maddelerle boyanmış tırnağa hiç benzemezdi. Evvelâ tamamen gül pembesi sedefe döner, üzerinde sedeflere has eleğimsağmalı ışıklar yanar sönerdi. Sonra ne çatlaması, ne kabarması vardı. En büyük fazileti kibarlığı, inceliği, tabiîliği idi; Allah vergisi gibi dururdu.

Acaba, yakmakla hiç alâkası olmadığı halde kınayı su ile yuğurup ellere koymağa neden “kına yakmak” denilirdi? Galiba buradaki “yakmak” sözü eski Türkçede o kelimenin “yaklaştırmak, dokunmak” ve daha doğrusu “yakı yakmak” gibi mânalara kullanılmasındandır.

Lisanımızda “kına”dan birkaç tâbir de üremiştir. “Kınalar yakmak” sevinci anlatmağa yarar; “kına koysun!” sözü de acayıptır; başkasının felâketini görüp hıncını almak demesine gelir. Külhanbeyi küfürlerinde de yeri yok mudur? “Anası veya sakalı kınalı!” gibi.

Kınayı yaşlı kadınların daha ziyade saç boyamak, ak saçlı görünmemek için kullandıkları zamanı gayet iyi hatırlarım. Müslüman kadını ak saçlılıktan hazzetmezdi; lâkin yaşını gizlemekten ziyade Hristiyan kadınlarının saçları ağarmışlarına benzememek, meselâ sokak hamamında başkaları tarafından –zamane tâbirile– kokana sanılmamak için!

Kınalı saç ve sakal Müslümanlık alameti farikası idi. Nasıl ki “ödağacı” bizim, “günlük” ötekilerin ibadet tütsüsüydü; hâlâ da öyledir.

Şu cihet gariptir ki Divan Edebiyatı olsun, Halk Edebiyatı olsun bizde ellere diğer kadın uzuvları kadar ehemmiyet vermemiş, en çok göz, kaş, boy, saç, tüytüs, ben, kirpik, dudak ve ağızla uğraşmıştır. Hoş, hiçbirini de mübalağadan sıyrılıp akla yakın surette tasvir edememiştir ya!

Halbuki Garp edebiyatında el ve parmak ehemmiyetli yer tutar. Hele şarkı ve türkülerde... Mesela bir zamanlar

kafe konser şarkıcılarının en meşhuru olan Mayol'un "*Les mains de femmes...*" sözleriyle başlayan ve kadın ellerini erkekleri deli edecek mücevherlere benzeten zarif bir parçası pek muvaffakiyet kazanmıştı; hatta İstanbul'a da gelip şimdiki Dram tiyatrosunda aynı parçayı söylediği vakit iki defa tekrar ettirmiştik. Bugün de "*Ce n'est que votre main, Madame*" güftesi vardır ki daha aygın baygın bir beste ile yıllardır basit ruhları okşayıp duruyor. Fransızlar kadın eline pek düşkündürler.

* * *

Bereket bizimkiler de güzel kokulu, zarif bir çiçeğe "Hanımeli" adını vermişler. Lakin oldukça kaba yahut kof yemek ve tatlılara –"hanım" yakıştıramadıklarından– "kadın" kelimesine bağlı karın üzeri ve belden aşağı birtakım vücut isimleri takmaları zevkli bir iş değildir. Hele "kız" göğsile alâkalı bir meyveyi da kalın enseli koca manavdan bir kadının ismini sarahaten zikrederek alabileceğine akıl erdirilemez.

Şimdi o cinsten yemislere dilimizi zorlıyarak pampelmus ve grapfirüvi diyoruz.

El insanda gözler kadar nâtıklı ve mânalı bir uzuvdur. Güzelinin seyrine doyum olmaz, çirkinine ise tahammül edilmez. Kabalık, korkunçluk, bayağılık, zekâsızlık gibi kusurlar elde kendini pek bariz olarak gösterir. Öte yandan asalet, zerafet, sanatkârlık nevinden hassaları elde okuyabiliriz.

Ele insanlık daima ehemmiyet vermiştir: Eskiler fala bakmak, yeniler parmak izi almak suretile! Hele Türkçede "el" kelimesi katılarak öyle tâbirler ve yeni sözler icadedil-

miştir ki bir araya toplanınca bir lûgatça vücuda gelir. Atalar sözü de az mıdır? Bunların hepsini toplayıp izahlı bir makale yazmıştım sanıyorum.¹ Daha önce kadın elini öven bir yazım külliyyatının arasında yer almıştı.²

Eğer hilkat insan eline şu hünerbazlığa müsait şekil ve hareket kabiliyetini vermeseydi, müstesna zekâmızdan lüzumu kadar istifade edemez, şimdiki kemale erişemezdik. İnsanı insan yapan eldir; aklın icraî kuvveti odur.

Neticei kelâm kadınlar el tuvaletine ehemmiyet vermekte haklıdırlar. Ancak kaba vernik tabakaları sürülerek yahut yapmaları geçirilerek süslenmiş parmaklarla bu ellerin güzelleştiği kanaatinde değilim. Vernik fazla ağır ve galiz bir şey... Tahtaya, demire uyar amma kadın elinin gül yaprağı gibi hafif, uçucu renkte, âdeta buğulu durması, görünmesi lâzım gelen tırnağına yakışır mı?

Uzaktan bakarken bile cilânın ağırlığını ve kabalığını gözümüzle hissediyoruz; badana sürülmüş nadide çini yahut mozaiklermişcesine bu kadir bilmezlikten üzülmüyoruz. Şimdi boya yetmiyormuş gibi tırnaklara zırh kaplanacakmış!

Yeni modanın tutmamasına dua edeceğim amma nafile... Parmakların uçlarına yapma tırnak geçirmek fikri o derece mânasız, delice bir şey ki tutmamasına ve rağbet çekmemesine imkân yoktur. Zira modalar deliliğe yaklaştığı nispette revaç bulur!

1 Aslında bir değil, iki makale yazmış bu konuda: *Tan* gazetesinde sırasıyla 24 Mayıs ve 7 Haziran 1942 tarihlerinde çıkan “El Elden Üstündür Tâ Arşa Varınca” ve “Elden Ele Dilden Dile” adlı bu yazılar, “Memleket Yazıları”nın Dil ile ilgili yazılarını toplayacağımız cildinde yer alacak. (hzl.)

2 *Bir İçim Su*’daki “Ellerin...” yazısı. (hzl.)

Şunu da ilâve edeyim ki her erkeğin aklında birkaç kadının eli yer edip kalmıştır. Fakat bunlar vernikli tırnaklarla süslü ellerden ziyade aslında zaten güzel olup güzel ve temiz de tutulmuş mütevazı ellerdir. Hanım eli onlardır.

Akşam, 21 Mart 1948

HANIMLARIN ELLERİNE BAKARKEN

Geçen gece bir toplantıda oldukça güzel ve çoğu sevimli hanımlar bir araya gelmişti. İçlerinden birkaçının eli kendilerinden daha fazla dikkatimi çekmişti; tam mânasiyle hanım elleriydi bunlar. Önce alafranga şekilde öpülüp sonra alaturka usulle başa doğru götürülüp alın üzerine konacak eller...

Bizim divan edebiyatı göz, kaş vesaire ile fazla meşgul olmuştur. Ama ele ehemmiyet vermemiştir. Halk edebiyatı da öyledir. Türkülerde de kâfi derecede yer almaz. “Telgrafın Telleri, Pamuk Gibi Elleri” ile “Toprak ile Oynamış, Belli Güzel Elleri” şarkısı gibi birkaç tane varsa da kıymet ifade etmez. Karacaoğlan elleri unutmamıştır.

Gençliğimde meşhur Fransız türkücüsü Mayol, Tepebaşı Tiyatrosu’nda “Le Mains de Femmes” isimli çok tutunmuş bir şanson okumuş, alkışlanmıştı. Frenkler elden daima bahsederler. Son senelerde de “*Ce n’est que votre main, Madame*” şansonu boyuna söylenir dururdu.

El insanda hiç şüphesiz gözler kadar tantanalı, mânalı bir uzuvdur; kabalık, bayağılık, korkunçluk ellerde tecelli eder; zekâ, ruh asaleti, ince sanat istidadı da! Ele bakıp huy anlamak âdeta mümkündür. Daha mühimmi şu: Medeniyeti insan kafasına yardımcı olarak insan eli kurmuştur.

Ben o gece hanımların ellerini, daha doğrusu vernik-

li tırnaklarda avizelerin yalazlanan ışıklarını seyrederken “kına”yı düşünmüştüm.

Şimdiki altmışlıklar kınalı el devrine pek yetişmemişlerdir. Küçüklüğümden hatırımda kalan şu: Bayrama hazırlanırken hizmetçiler kına yakarlardı, yani bazan bir tek parmağı bazan bütün parmakları, bazan da parmaklarla beraber el ayalarını kınaya boyarlardı. Tek parmağa, küçüğüne konan kınaya da “yüksük kına” derlerdi ki bu isim ona parmağı yüksük boyunda kavramasından verilmişti.

Ancak taze kızlar tarafından seçilen bu “yüksük kına”, şayet renk itibariyle koyu ve sıcak, hele hokka gibi oturmuş, çizgisi kaymamış olursa pek hoş dururdu; benim çok hoşuma giderdi.

Kına yakmak hüner ve ihtisas işiydi; ehliyetli kına yakıcılara başvurmak lâzım gelirdi. Yoksa kına rengini bulmaz, akçıl akçıl olur, şekilce de düzgün düşmezdi. Bir yazımda vaktiyle kına yakmak usulünü galiba tarif etmiştim, şimdi unutmuşa benziyorum.

Hatırımda kaldığına göre kınanın iyi cins, hile katılmamışını bulmak ilk işti. Bunu Mısırçarşısı’nın maruf bir dükkânından almak yahut Mekke’den hediye gelenini kullanmak icabederdi. Toz kına bir tas içinde iyice yoğurulur, kıvamını bulunca kullanılırdı.

Hizmetçiler o işi el ayak çekilip yatma zamanı gelince, odalarına kapanıp yaparlardı. Zira kına parmaklara matlup şekilde sıvandıktan sonra tülbendle kurutulur, sıkı sıkı, kaydırmadan yağlanırdı. Geceyi öyle geçirmek şart!

Nasıl tuttuğu, ne netice verdiği ancak ertesi sabah, bandajlar açılınca belli olurdu. Kötüsü şu ki muvaffak olama-

mış bir kınayı elden çıkarmak, silip yok etmek hiçbir ilâçla mümkün değildi. Kına zamanla, kendiliğinden kaybolurdu.

Bunun içindir ki “yüksük kına” koyduran tazeler, uyku arası bandajlar kayar, şekil bozulur korkusuyla o gece gözlelerini kapamazlar, uyumadan sabahı beklerlerdi. Tabii heyecanla da! Nihayet miadı gelince kınacı kadın besmele çekerek sargıyı yavaş yavaş açmaya başlardı. Ne çıkacak acaba?

Ekseriya netice iyi olurdu: Küçük parmağın yüksük kadar yerinde ve koyu, sıcak, sevimli renkte bir kapüşon süsü! Kızda bir sevinç!

Kınanın hükmü kaç ay sürerdi, bilmiyorum. Bildiğim bir şey daha varsa o da Hicaz ve Yemen taraflarından geldiği için kınadan uğur beklenmesi, mübareklik umulması idi. Hele genç kız bundan kismet çıkacağına inanırdı. Kına koymayı galiba “Sünneti şerife”den de sayarlardı.

Ellerde, hele “yüksük” şeklinde epeyce güzel, hattâ bazısında cinsî cazibeyi arttırıcı duran kına, sakala ve saçla hiç yakışmazdı. Müslümanlık alâmeti farikası olmasına rağmen saç ve sakalda kına ile alay edildiğini hatırlamaktayım. Alay edenlerin hakkı vardı; zira bunu iyi tutturanlar azdı; çoğu insan –kadın veya erkek– kınayı yüzüne gözüne bulaştırır, kıvamını veremediğinden rengini tutturamaz, kirli bir hale sokardı.

Eskiden, Müslüman kadını saçlarına ak düştü mü muhakkak bunları kına veya zerdeçal yahut da ikisinin karıştığı bir mahlut ile boyamak zorunda idi. Sebebi? Sormuştum:

“Hamamda Hıristiyan kadınlarına benzememek, onlardan ayırd edilmek için!” cevabını almıştım. Umumî hamamlara bir de saç boyası için gidilirdi. Orada saçlara kına veya zerdeçal sürüldükten sonra bir müddet beklenir, arkasından tas tas sıcak su dökülerek boyalar akıtılır, nihayet yıkanılırdı.

Bütün marifet şimdiki gibi boyanın cilde sürünmemesi, cilt üzerinde iz bırakmaması!

Tek başına kına hoş durmazdı; zerdeçalla karıştırılınca saçınıza kalaylanmamış bakır rengi verir, pırıldardı da. Zaten kadın hemen hemen daima örtülü gezdiğinden dolayı kınası iyi de tutmasa fazla göze batmazdı. Fakat erkek sakalı öyle mi? Her zaman meydanda, hem de önde, en göze görünür, göze çarpar yerde!

Çapaçulca boyananlar maskaraya dönerlerdi. Ricalden bazı zevat –yüksek bir mevkie ve rütbeye eriştikten sonra sakal bırakmak usuldendi– fena boyanmış sakallariyle, bazı sakallarının iyi boyanmış olmalarıyla meşhur idiler.

Zamane padişahı da sakalını boyardı ama ne ile, nasıl? Bunu ancak yakınları bilir, görürdü. Onlar bile fazla dikkatle bakamazlardı ya! Babamın sakalına kır düştüğünü iyice hatırlarım; kendisi sarışın imiş. Kır telleri bir müddet makasla kesti; nihayet kesmekle başa çıkılır gibi olmayınca bıraktı yani aksakallı oldu, boya sürmiye yanaşmadı. Anam, sonuna kadar tam Müslüman kadın usulü saçlarını zerdeçal ile boyadı.

Dönelim kınalı ellere: Hem büyümeğe yüz tutarken artık hizmetçiler, hattâ kınaya pek düşkün olan zenci dadılar ve bacılar bile kınayı unutmuşlardı. Bir devir vardır ki parmaklar ve tırnaklar boyanmadı. Arkasından sedef rengi toz cilâ çıktı, güderi ile saatlerce parlatılırdı ama çok güzel dururdu. Bunun şık erkekler de meraklıydı.

Derken şu malûm cilâlar çıktı ve muz kokulu silici ecza. Tırnak boyasından musavat hasıl oldu: Beş yüz liralık elbise giyen kadın ile yirmi liralığını sırtına geçirmiş bayan aynı cilâ ile tırnaklarını boyamak fırsatını buldu. Vaktiyle kına da öyle idi!

Zafer, 6 Mart 1955

TARİHE KARIŞAN SÜS BOYALARDAN BİRİ

R amazan ile “kına”nın münasebeti var mıydı? Vardı. Küçüklüğümden hatırımda kalan şu: Bayrama hazırlanırken hizmetçiler kına yakarlardı. Bizim yaştakiler, hanımların ellerini ve parmaklarını kına ile boyadıkları devre pek yetişmemişlerdir. Kına yakmak kolay bir iş değildi, hüner ve ihtisas isterdi; ehlini bulmak ve ona başvurmak lâzım gelirdi. Böyle biri bulundu mu eve çağırılır, el ayak çekilip yatma zamanı yaklaştı mı bir odada toplanılır, ameliyeye başlanırdı.

Önce kınanın halisini bulmak şarttı; bunun için de Mısırçarşısı’na yaşlı birigönderilir, denenmiş bir dükkândan kına tedarik edilirdi. Fakat konaklarda ona pek hacet kalmazdı; zira Mekke ve Medine’deki tanıdıkları yahut “delil” denilen yerli kılavuzlar tarafından hediye olarak küçücük torbalarda her yıl bir miktar kına yollanması âdetti; en makbulü de o hediyelik kınalardı.

Teferrüatı aklımdan çıkmış ama şunu unutmamışım: Kına kıvamında bir macun haline getirilir, istenilen yere, meselâ parmaklara ve el ayasına sıvandıktan sonra tülbendlerle sıkı sıkıya bağlanırdı. Kaydırılmaması şarttı. Asıl aranan vasıf etrafına yayılmaması idi. İyi tutup tutmadığı ancak ertesi sabah bandaj açılınca belli olurdu. Açılırken yürekler çarpardı; zira muvaffak olunamamış bir kınayı silip yok et-

mek hiçbir ilâçla mümkün değildi; zamanla kendiliğinden kaybolmasını beklemeli idiniz.

Kınanın hükmü galiba aylarca sürerdi. Ayrıca –zahir mübarek ülkelerden geldiği için– ondan uğur da beklenir, genç kızların kısmetini açtığına inanılırdı; “sünnet-i şerife” olduğunu da işitirdik. Ben ne parmakları tamamiyle örten ne de avuç içlerini boyayan kınadan hazzederdim: “Yüksük kına”yı severdim. Ne idi bu? Tek parmağa, küçüğüne yüksük biçimi konanına o ismi verirlerdi. Taze bir kızın parmağına konmuş yüksük kına, şayet renk itibariyle koyu sıcak, hele hokka gibi oturmuş, çizgisi de kaymamış olursa pek güzel görünür, âdeta o kızın seksapelini arttırırdı.

En küçük yaşımdan beri hizmetçiler arasında ivil ivil dolaştığım ve gençleri ile düşüp kalkmaktan hoşlandığım için bayram arefesinden evvel yapılan ve hanımlara duyurulmayan o kına koyma âleminde birkaç defa ben de hazır bulunmuştum. Evler genişti, bir tarafta bunlar olurken öbür taraf haber almazdı. Kınayı yarım asırdır unuttuk; keder etmiyorum; nitekim şimdiki tırnak cilâlarının da bir gün unutulması da keder verici bir hâdise teşkil etmiyeceklerdir.

Yeni İstanbul, 14 Nisan 1958

BİR DEĞİŞİKLİĞE İŞARET

Benim çocukluğumda, hattâ gençliğimde bile diyebilirim, yalnız eczahanelerde bulunurdu, ancak yaralıları, ameliyat görenler, pansıman yapmak zorunda kalanlar alırlar, hemen hemen hekim reçetesile azar azar kullanılırdı. Üstlerinde kalın kızılhaç işaretiyle Avrupa'dan gelen bu mal o zamanlar da kenar mahallelere girmemişti: hele tuvalet levazımı olarak müsrifçe, paket paket harcandığı hiç görülmemişti. Şimdi ise? Aktar, bakkal dükkânlarında dizi dizi raflardan sarmaktadır; köy dükkânlarında bile buluyorsunuz. Caddelerde işportalarla satıldığına da rastlarsınız. Daha tuhafıyla karşılaştım: Ancak Silivri yoğurtçusuyle eskicilerin geçtiği bir izbe sokakta adamın biri, kangal kangal sırtına takmış adiyle bağıra bağıra gezdiriyordu ve tokmaklı ahşap kapılar açılıp kafesler süzülerek kadın başları uzanıyor, alıcıları çıkıyordu. İdrofil pamuk harcıâlem bir meta olmuştu!

Bunu sıhhat işlerinde bir ilerleme saymak mümkünse de başka birtakım sebeplere de bağlamak icap eder. Başta kadının erkek işine karışması, evinde duracak, kaybedecek vakti olmaması... İdrofil pamukladır ki tırnaklarının çatlıyan eski boyalarını çıkarır; havluyu kirletmemek, lekelememek, lekeleyip çamaşırdaki uzun uzun kaynatmamak için yüzünün

eleğimsağmal makiyajını gene onunla siler; saçlarının oksijenini paket pamuğıyle tazeler. Tülbent aşığı yukarı tarihe karışmıştır. Yeni doğan çocukların temizliğinde de artık uzun müddet idrofil pamuğun rolü vardır. Bu pamuk şimdi en ufağından en büyüğüne, en yoksulundan en refahlısına kadar her aile bütçesinde bir masraf hanesidir. Geliri dar, fakat şıklığı yerinde olan evlerde belki de daha çok harcanır: Genç bayan, daktilodur; zamanı kıttır; çamaşır yıkayarak, havlu ve tülbent kaynatarak boyalı tırnaklarını ve göz önünde çalışan çevik ellerini bozmak istemez. Gelsin idrofil pamuk... İcat edenin canına rahmet!

Maksat tenkit değildir, cemiyet hayatındaki değişikliğin bir icabını kaydetmektir. Ninelerimiz için de tülbendin bu derece önemli bir yeri vardı, yerini paket pamuğına bıraktı. Yani dünün tülbentli hanımları, bugünün –pamuk prensesleri diyemezsek de– pamuklu bayanlarıdır.

Tan, 26 Haziran 1944

KUVAFÖR, PARFÜM, VESAİRE

Eh, bu yılın süsle alâkalı yeniliklerinden biri de kuvafor-ler arasında müsabaka. İşin beni alâkalandıran ciheti şu: Lisanımıza nihayet “kuvafor” de girdi; “kadın berberi” sözü rafa kondu.

Kelimelerin değışmesiyle mânasının veya mefhumunun kibarlaştığına, büsbütün başka bir mahiyet aldığına inanır olduk. Vaktiyle “lâvanta” derdik; âdî göründü bize... “parfüm”e çevirdik; âsalet unvanı verilmişçesine koltuklarımız kabardı.

Oysa ki telâffuz yanlışdır: Fransızca “parfum” şeklinde yazılan bu kelime –esbabını izaha lüzum yok– “Parföm” gibi okunur, aslı “duman yaymak” mânasına gelen “parfumer” masdarındandır; rayihalandırmak, güzel bir koku sürünmek demesine de gelir. Victor Hugo o mânada, “İyilik yapmak ruhu rayihalandırır,” demiştir. Gerçekten de öyledir, gönümüz nefis bir kolonya ile serinlemiş gibi olur, ferahlarız.

“Esans” da yine lâvanta ve parfüm yerine kullanılmaktadır. Hanımlarımız bu sonuncusunu tercih ediyorlar; söylemesi kolay olduğu gibi âhenkli de. Esansların sulu sepkenine “losyon” diyoruz. Hepsini diyeceğiz. Süslenme ile münasebeti bulunan bütün tâbirler artık ecnebî aslındandır. “Sürme”yi “rimel”, “allık”ı “ruj” yaptık; “düzgün”

ise “far” oldu; bayağılıktan kurtuldular! “Makiyaj” sözü de kibar, doğrusu.

Vaktiyle bu kelimeleri bilmezdik. “Makiyaj” sözünü ilk defa, Meşrutiyet’in ilânı üzerine amatör arkadaşlarla sahneye çıkarken yüzümüzü boyama mânasına bir tiyatro terimi olarak kullanmıştık. Uzun müddet o mânada kaldı. Umu-mileşmesi yenidir.

“Düzgün”ü bilirim, yetiştim. Evlerde bazı kadınlar yapıp satardı, annem de kullanırdı. Süt beyaz kısmı suyundan ayrı dururdu, şişeyi çalkalamadan birbirine karışmazdı; içine civa konduğundan yüzü bozduğu söylenirdi. Sonra bir “gelin suyu” satışa çıktı; kadınlar buna dadandı. Pudra önceleri beyaz ve penbe, iki renkten ibaretti. Hele yerli bir “Şebboy pudrası” piyasayı pek tuttu. Üzerinde “halis pirinçten mamûl” diye yazılı idi. Gerçekten de pirinç unu dövülüp eleklerden geçirile geçirile yapılırdı; yapılırken bir tesadüfle görmüştüm.

Şuna da rastlamıştım: Allığı biten mahalle kızları he-men bakkala koşarlar, güllâç destelerinin ambalâjına sarılması âdet olan kırmızı boyalı bezden bir parçacık alırlar, ıslatıp yanaklarını onunla renklendirirlerdi! Fazla ve fena sürülen alıklılı bir yüzü kocakarılar, “Şebek bilmem nesine dönmüş,” diye tezyif ederlerdi, hasetlerinden!

“Rastık” hoşuma gitmezdi ama “sürme” muhakkak ki gözleri mânalaştırır, onlara Şarkkârî bir derinlik, pasif bir dişilik verirdi. Bazısına kuyruklusu pek yaraşırdı. Sürme devrinin en civcivli faslı Birinci Dünya Harbi’ne rastlar; sürme almış yürümüştü, en kibar muhitten kenar mahallelere kadar!

Yine bu sırada yapıştırma veya cehennem taşıyle karar-tılmış “ben” moda oldu. Göğsün bir kenarına yahut pek be-lirsiz yapılmışsa yanağın dudağa yakın bir tarafına...

Bilmem sizlerin içinde hakikî beyaz “ben”in üzerinden fışkırmış üç tel kılın makbul sayıldığını bilen var mıdır? Bu, ekseriya yanaşmalarda görülürdü; kıllar tüy gibi hafif ve al-tın gibi parlak olurdu; o kadar hâzetmezdim. Bazan beya-zımsı benleri sürme ve rastık ile siyahlaştırırlardı.

Sürmenin iyisi Mekke’den küçücük torbalar veya zarif sürmedanlar içinde gelirdi. Sürmedanların kapağına bağlı madenî kalın tel yahut tahta çöple sürülürdü; süpürge sapı kullanıldığını da görmüştüm. Top top olmaması lâzımdı. Çapaçul hanımlar bu işi beceremezlerdi.

Peki, “Gözünden sürmeyi çalmak” sözünün göze sürülen toz sürme ile alâkası var mıdır? Rivayete göre yoktur: “Sürme” eskiden galiba gemi inşasında kullanılan bir cins keresteye denirmiş; tüccarlar o sürmeleri getirtirler, Haliç kıyısındaki depolara yığarlarmış. Deniz hırsızları geceleyin gelir, aşırır, su üzerinden kaydırıp sessizce götürürlermiş. Sürme o keres-telerin, “göz” de o depoların adları imiş. Rivayet akla yakın-dır. İnsan gözünden toz sürmeyi çalıp da ne yapacaklar?

Şimdi saçlara dönelim: Medeniyet tarihi boyunca insan-lar, erkeği, kadını saç uğrunda nelere katlanmamışlar, ne maskaralıkları göze almamışlardır! Tavuskuşunun kanatla-rını gerdiği zamanki halini model alan ilk çağ Mısır kadını ile XVI. Louis devri kadınına düşününüz. Marie Antoinet-te saçlarının üstüne küçük çocukları sevindirecek oyuncak gemi bile oturturdu. Ya o bukle bukle, kir pas içinde erkek perokaları!

Son zamanda meşhur dolandırıcı Staviski'nin karısı her akşam saçlarını düzene sokan berberine bir banka şefinin aylığı kadar ücret ve bahşiş verirdi. Fernandel'in oynadığı *Kadın Berberi* filmi bu iptilânın Karakulak suyundan hafif bir hicvidir. Esasen saç –artık modası geçen– Veronica Lake ile seksapelin sembolü olarak sinemada yer almıştır. Dorothy Lamour'un çıplak sırtına dökülmüş saçlarını da unutmalıyım.

Edebiyatta da saç bahsi çok geçer, meselâ Halide Edib'in Kızıl Saçlı kahramanında ve Rıza Tevfik'in meşhur şiirinde:

Saçını ben çözüp

ben bağlasaydım

Doğrusu saç, kadının en tabii süsü, erkeğin de şahsiyetini arttıran bir hususiyetidir. Çocukluğumda kadınlar saçlarına hemen hemen hiç makas vurmazlardı; belden aşağıya sırtı tamamiyle kaplıyan saçlara gözlerimiz alışmıştı. Kadınlar hamamında ustalar böyle uzun saçlı kızları ve hanımları güçlük çekerek yıkarlardı. O saç yığınının başta sabunla köpürmesi, sonra su dökülünce vücudu kaplaması hâlâ gözümün önündedir; güzelliğini gözlerimden silemem.

Ya Halep kili yahut Edirne sabunu ile yıkanmış olanların gül ve temizlik rayihası? Ya çarşafli hanımın peçe kenarından şakaklarını süsleyen bukleleri? “Topuz” da iyi yapılmak şartıyla hoştu. O devirde kadının bir gün gelip de erkek berbere saç yaptıracığı akla sığar bir ihtimal mi idi?

Hele başına dalgıç başlığı biçiminde kızgın tencere geçireceği? Saç tuvaleti namına bugün katlanılan işkence ile harcanan para zihinlere durgunluk veriyor. Acınacak asıl ci-

het şu: Kadın saçı şimdi bütün tarih devirlerinkinden daha hnersiz süslenmektedir. Kkne kıran girmesi, ateş ve boyalarla mahvedilmesi de ayrı!

O fikirdeyim ki erkek için de, kadın için de saçların en esaslı tuvaleti –ne şekil, ne ondülasyon, ne boya, ne renk– temizliktir. Ara sıra sinema, tramvay, otobüs gibi yerlerde önümüze kokusunu duymak zorunda kaldığımız bir sa yığını rastlıyor, maazallah! Nefes almaktan korkuyoruz.

Balık baştan, bazı insan da saçtan kokar.

Zafer, 20 Mart 1955

EŞİNİN GÖZÜYLE REFİK HALİD

Sermet Sami Uysal

Refik Halid'in zarif eşi Nihal Karay, ilk sualime gülerek şu cevabı verdi:

"Evet, aşk izdivacı yaptık. Hatta beni vermek istemedikleri için ben de kendisine kaçtım... O zaman, yani 1927 yılında on beş yaşında idim. Refik de otuz dokuzunda..."

"Galiba yurt dışında evlendiniz?"

"Evet, nikâhımız Beyrut'ta kıyıldı. Fakat kocam İstanbul'dan çocukluğumu tanır. Kendisi Jön Türklerden olan babam Mahir Sait'in arkadaşı olduğundan ara sıra bize gelirdi. 'Kız az daha büyü, seni alacağım!' derdi... Ben de bu şakasını sahi sanıp kendisine kaçtım!"

Refik Halid muzip muzip gülümseyerek söze karıştı:

"Senin de gönlün olmasa, bohçanı alıp hemen kaçmazdın ya!"

"Elbette! Her genç kız gibi ben de Refik'i çok beğeniyordum."

Tahsiline İstanbul'da Sörler'de başlayıp sonra Mısır ve Lübnan'da devam ederek tamamlayan Nihal Hanım'a, aynı konuda başka bir sual sordum:

"Evlendikten sonra sizin tesirinizle Refik Halid Bey'in değişen huyları oldu mu?"

“Evet, daha sakinleşti. Sonra, siyasetten canım yandığı için siyasetten çekilmesini sağladım. Gürültülü hayat sevmediğimden, balolara filân gitmekten vazgeçti.

İyi yemek yaparak zaten mevcut olan yemek zevkini artırdım. Artık hiç lokantada yemek yemiyor. İçmeyi azalttı... Ve en mühimi muntazam çalışmaya başladı.”

“Eşinizin eserlerine girebildiniz mi?”

Nihal Hanım:

“Onu kendisi daha iyi bilir,” diyerek cam önündeki koltuğunda oturan *Nilgün*’ün yaratıcısına baktı... Bunun üzerine romancımız:

“Evet,” dedi, “meselâ *2000 Yılım Sevgilisi*’nde gayet ahlâklı bir kız var. O, eşimdir. Sonra *Anahtar*’daki aile kadını da eşimden mülhemdir.”

Bu açıklamadan sonra yeniden Nihal Hanım’a dönerek suallerime devam ettim:

“Eşinizin romanlarındaki kahramanlarla kendi hayatının ilgisi var mıdır?”

“Hayatının yoktur; karakterlerin vardır... Karakterinin ruhu, romanlarının kahramanlarıdır.”

Refik Halid şöyle tasdik etti:

“Evet, çok doğru. Buna misal olarak *Nilgün*’deki Ömer’i gösterebilirim.”

“Demek o son derece olgun, dürüst, üstelik çok yakışıklı roman kahramanı ruhunu sizden aldı?”

Hep birlikte gülüştükten sonra Nihal Hanım’a sordum:

“Ev hayatınız yahut yakınlarınızın hayatı eşinizin eserlerinde yer alır mı?”

“Hayır, Refik daima mevzuunu uzaklardan seçer ve vak’ayı

çok değiştirir. Meselâ Nilgün hakikatte vardır. Fakat romana girerken karakteri ve başından geçenler müthiş değişmiştir.”

[Edebiyat hocalığının verdiği bir cesaretle –ekine çekine de olsa– sormaktan kendimi alamadım:

“*Nilgün*, çok iyi başlıyor... Fakat gelişme bölümüne gelince; hikâye içinde hikâye anlatılarak kompozisyon bakımından çok sarkmalar oluyor... Tıpkı Ahmet Mithat’ın romanlarında olduğu gibi! Üç cilt boyunca uzatma yerine, keşke bir ciltte olayı toparlayabilseydiniz, belki de Türk edebiyatı benzersiz bir roman kazanmış olacaktı! Eserlerinize olan hayranlığımdan dolayı, bu cesaretimi bağışlayacağını umarım.

Refik Halid yüzünü daha da sevimlileştiren bir kahkaha attıktan sonra:

“Nihal de, ben de aynı kanaatteyiz... Fakat bu romanım gazetede tefrika edilmeye başlanınca, okuyucu öyle tuttu ki, yazı işleri müdürü ‘Aman elden geldiğince uzat!’ diye âdeta yalvardı... O sırada bizim de paraya ihtiyaımız vardı... Bu yüzden de romanın kompozisyonunu düşünme yerine; gazetenin tirajını ve kendi btcemizi düşünmek zorunda kaldık... Bu mevzuda size aynen ikimiz de katılıyoruz... Ne yazık ki Amerika’daki, Avrupa’daki yazarlar gibi bir eserimizden çuvallar dolusu para kazanamıyoruz.”

“Ohhh, bu mevzuda karşılıklı iimizi boşaltmış olduk...]

“*Nilgün* filmini herhâlde görmşsnzdir. Nasıl buldunuz?” Nihal Hanım:

“Evet, gördük; fakat o filmin Refik’in *Nilgün*’ünün ruhu ile alâkası yoktu.”

Bu konuda hayli dertlilerdi... O yüzden de filmle ilgili pek çok şey anlattılar.

Daha sonra mevzu asaletten açılınca sordum:

“Refik Halid Karay’ın Kırım Hanları ile akrabalığı nereden geliyor?”

“Anneannesinden. O, Kırım Hanı Giray’lardanmış. Babasının anne tarafı da Yanyalı, Arnavut; oradan da Mehmet Akif’le akrabalık var.”

Hemen romancımız şunları ekledi:

“Annemin babası da Sakızlı bir Rumdur. Altı yedi yaşında, İstanbul’da gelip ihtida etmiş.”

Ben samimi bir insanım. Onun için de hiçbir hakikati saklamam.

(Gerçekten de röportaj boyunca Refik Halid Karay’ın açık kalpliliğine ve samimiyetine hem hayret ettim hem de hayran oldum.)

Sonra Nihal Karay’a dönerek suallerime devam ettim:

“Eşinizin yazı yazarkenki hususiyetleri nelerdir?”

“Gayet rahatlıkla çalışır. Gürültüye filân aldırılmaz... Ara sıra kalkıp dolaşır.”

“Yazı yazmak için tercih ettiği saatler var mıdır?”

“Evet, sabahın erken saatinde başlar, on bir, on ikiye kadar çalışır.”

“Yazı yazarken çay, kahve, sigara, içki vesaire içer mi?”

“Hayır, gayet rahat çalıştığından böyle şeylere ihtiyaç duymaz... Hele içkiliyken tek satır yazmamıştır.”

“Roman hazırlanırken eşinize yardımlarda bulunur musunuz?”

“Evet, birçok hususta fikrimi alır. Bilhassa bazı kadın tabirlerini sorar. Sonra yazdıklarını benden başka kimseye okumaz.”

“Hayat arkadaşınızın en beğendiğiniz tarafı?”

“Her tarafını beğenirim. Zira sevilen insanın kusurları bile sempatik gelir.”

“Eşiniz, ev işlerinde size yardım eder mi?”

“Tabii. Meselâ sabahları, benden erken kalkıp kahvesini hazırlar. Benim sokağa çıkmam icap edince mükemmel yemek yapar.”

Bu sırada sevimli romancımız gülerek söze karıştı:

“Hemen herkes yalan yanlış yemek bildiğini söyler. Fakat ben bu işi ciddiden iyi yaparım. Hatta size bunu şimdi tespit etmek isterdim, ama biraz rahatsızım. İnşallah başka zaman... Nasıl olsa artık görüşeceğiz herhâlde.”

Üstada tez zamanda iyileşmesini diledikten sonra Nihal Hanım’a sordum:

“Eşiniz, yaş gününüzde, evlenme yıldönümünüzde falan hediyeler alır mı?”

“İkimiz de öyle şeylere ehemmiyet vermeyiz; o şekil bize pek Avrupaî geliyor.”

“Birlikte geçirdiğiniz en heyecanlı olay?”

“Nikâhımızın kıyılması. Yaşım küçük olduğundan hayli güçlük çektik.”

“Eşinizin bir bütün olarak en beğendiğiniz romanı?”

“*Sürgün*.”

“Ya en beğendiğiniz kadın ve erkek kahramanı?”

“Gerçi hepsini ayrı ayrı beğeniyorum, fakat en çok 2000 *Yılm Sevgilisi*’ndeki Fahir ile Güldal’a sempati duyuyorum.”

“Üstadın romanlarında en çok hangi kahramana acıdınız?”

“Aşağı yukarı yakından gördüğümüz adam olduğundan *Sürgün*’deki Hilmi Efendi’ye acıdım.”

“Eşiniz çok kitap okur mu?”

“Çok kitap okumasına vakti müsait değildir. Daha ziyade romanlarının dökümanları için okur. Meselâ *Nilgün* ve *2000 Yılım Sevgilisi* lâfla yazılmaz.”

“Romancımız ne gibi şeylerden zevk alır, nelere sinirlenir?”

“Midesine düşkün bir insan olduğundan evvelâ güzel yemeklerden zevk alır. Sonra içinde kadın bulunan meclislerde sohbetten hoşlanır. Muhataplarının zeki ve entelektüel olması şarttır. Kadın bulunmayan toplantılar kendisini çok sıkır. Ve mümkün olduğu kadar böyle toplantılarda bulunmamaya gayret eder. Ama daima kadınlığını empoze eden kadınlardan da nefret eder. Kadın natürel (doğal) olacak.”

Refik Halid Karay manalı bir tebessümden sonra söze karıştı:

“Tıpkı bizim hanım gibi.”

Sonra Nihal Karay şöyle devam etti:

“Sinirlendiği şeylere gelince; en ufak bir hadiseye hemen sinirleniverir... Bereket bu hâli uzun müddet devam etmez, çabuk geçer.”

“Eşinizin başarısını uzun yıllar korumasının sırları?”

“Evvelâ san’atını çok sevmesi. Sonra bünye ve dimağının sağlam olması. Üstelik dik kafalı olup geçim yolunu yalnız eserlerinden araması.”

“Baul inançları var mıdır?”

“Hayır, öyle şeylere inanmaz.”

“Gelecekle ilgili projeleriniz?”

“Vallahi ben biraz proje yapmaya kalkarım. Fakat Refik öyle şeylerden nefret ettiği için sonra hemen vazgeçerim.”

“Hayat arkadaşınızın okuyucularından aldığı acayip mektuplar, teklifler ve hediyeler olur mu?”

“Okuyucularından mektupların envainı alır. Meselâ kendisini roman kahramanı zannedip haftada üç defa hayatlarını yazıp göndereler olur.”

Sevimli romancımız, gene o tatlı tebessümden sonra söze karıştı:

“Nedense hiç kimse de hikâye kahramanı olmaya yanaşmaz. İlle roman kahramanı olacak. Tabîi bu cins mektupları okumadan çöp kutusuna atarım.”

Daha sonra Nihal Karay şöyle devam etti:

“Kapalıca aşk teklifleri de alır. Sonra haftada dört beş defa yeni doğan çocuklarına telefonla isim isterler... Hediye gönderen pek olmaz. Ancak şimdiye kadar kendisini hiç tanımadığımız bir okuyucu güzel bir baston gönderdi.”

Refik Halid ilâve etti:

“Bir de *Kadınlar Tekkesi*’nin kahramanlarından Neşide Hanım nefis bir albüm yolladı. Ama bu hanımla ailece de tanışırız. Onun için şimdiye kadar okuyucularımdan bir tek hediye almış sayılırım: Baston.”

Nihal Hanım çaylarımızı tazelemek için mutfığa gidince Refik Halid’e sordum:

“Yirminci yüzyılda plâtonik aşka inanıyor musunuz?”

Romancımız muzip bir tebessümden sonra:

“Hayır,” dedi, “başka türlü olamadığı için plâtonik aşk olabilir. Plâtonik aşk marazî bir şeydir. Aşkın muhakkak bir cismi, bir madde kısmı vardır. Ömrümde plâtonik âşk olmadım. Zaten sıhhatli bir insanın plâtonik aşkı tatması imkânsızdır... Meselâ Hugo hiçbir zaman plâtonik aşkı tatmadı... Ben de maddeden zevk alırım.

“Ya Dante?”

“Herhâlde marazî bir tipti.”

“Bir anlığına, her arzunuzun yerine getirileceği söylen-
se, ilk arzunuz ne olurdu?”

“Şu içinde bulunduğum hayatın devamını isterdim.”

“Bir insanda aradığınız ilk vasıf?”

“Sevimlilik. Bu sade cismanî değil, ruhunda aksini (yan-
sımasını) göstermeli...”

Sevimliliği her şeye tercih ederim. Zaten yolda giderken
başımızı çevirttiren güzelden ziyade sevimli insanlardır... Bir
büyük adam için en büyük bedbahtlık sevimsiz olmaktır... Se-
vimlilik, politikada bile mühimdir... Meselâ Atatürk ve Churc-
hill sevimli olmaları sayesinde daha muvaffak olmuşlardır.”

“Uğradığınız en büyük hayal kırıklığı?”

“Bende büyük hayal kırıklığı olmadı. Yalnız Cumhu-
riyet’in 10. yıldönümünde vatana dönemeyişimize biraz
üzüldüm; işte o kadar... Daha doğrusu üzülmeye bünyem
müsait değil.”

“En çok neden korkarsınız?”

“Tüfekten falan korkmam. Avcıyımdır. İyi nişan alırım.
Velhasıl maddî manada hiçbir şeyden korkmam. Yalnız
manevî bakımdan zarar vermekten çekinirim.”

“İlk karşılaştığınızda en çok tesiri altında kaldığınız
kimse?”

Bu sualim üzerine değerli romancımız bir an düşün-
dükten sonra koltuğundan kalkıp bulunduğumuz misafir
salonunda bir yukarı bir aşağı gezindi... Yerine oturduktan
sonra şöyle dedi:

“Ben bu hissi en az konuşan adamın karşısında duy-
dum: Ziya Gökalp’in.”

“Her bakımdan güzel bir insan görünce ilk defa gözünüz neresine takılır?”

“Bütün güzelliği içinde en hususiyeti olan yerine. Meselâ o kimsenin burnunun kalkık oluşu bile dikkatimi çekebilir.”

“Sizce bir insana güzelliği sağlayan ilk şey nedir?”

“Ruhla bedenin bir ahenk teşkil etmesi.”

“Şimdiye kadar en çok neye güldünüz?”

“Ben zaten en çok gülen bir adamım.”

“En çok neye üzüldünüz?”

“Son izdivacımı yaparken geçirdiğim sıkıntılara... O zaman Beyrut'ta bulunuyorduk. Eşimin ailesi ewelâ kızlarını bana vermeye razı oldular... Fakat sonra da İstanbul'a dönünce bu fikirlerinden caydılar. Ama Nihal bana kaçmakta tereddüt etmedi... Bu sefer başka bir müşkülât baş gösterdi: Yaşı küçük olduğundan nikâh düşmedi! Ne ise anlayışlı birisini bulup bu işi de hallettik. Tabîi sonra eşimin ailesiyle de barıştık. Zaten Nihal'in babası arkadaşımı... Nihal dört beş yaşında iken ben evlerine gidip gelirdim.

Ha sonra üzüldüğüm şeylerden biri de çok vergi ödememdir. Hâlbuki benim yazıcılıktan başka gelir kaynağım yok. Başkalarının çiftliği çubuğu olur yahut tütünden, pamuktan milyonlar kazanırlar da yine benim kadar vergi vermezler.”

“Romanlarınızı ne zamanlar tasarlıyorsunuz?”

“Gece yatınca... Bu hâl bazen birkaç ay sürer.”

“En çok beğendiğiniz yazarlar?”

“Gorki ve Maupassant benim üstadımdır. Turgenyev'i de severim. Tabiat tasvirini Pierre Loti'den aldım.”

“Bizimkiler hakkında bir şey söylemediniz?”

“Ahmet Mithat ve Hüseyin Rahmi.”

“Ya şairlerinden?”

“Karacaoğlan.”

Bu sırada yüz hatları babasından çok annesininkine benzeyen romancımızın sempatik oğlu Uğur içeri girdi... Müthiş fotoğraf meraklısı. Bizim fotoğrafçıyı ilk defa gördüğü hâlde, birkaç dakika içinde kırk yıllık ahbap oldular.

“Herhâlde oğlunuz iyi bir amatör fotoğrafçı olacak,” dedim.

Nihal Hanım gülümseyerek:

“Bundan eminim,” dedi, “zira biz merak ettiğimiz şeyleri en iyi şekilde yaparız. Uğur öyle bir muhitte yetiştiği için herhâlde iyi bir amatör fotoğrafçı olacaktır.”

Fotoğrafçımızla, elindeki makinayla ilgili derin bir soh-bete dalan Uğur, annesinin bu sözlerini duymadı bile.

Daha sonra romancımıza sordum:

“Hayatınızda en mültefit cümleyi kim söyledi, ne idi?”

“Bunu Atatürk söyledi. *Delî* isimli piyesimi yazdığım zaman, o devrin matbuat müdürü, eseri kötüleyerek hemen Atatürk’e veriyor. O da okuduktan sonra piyesim hakkında: ‘İnkılâbımızı hicvetmiyor, tebarüz ettiriyor,’ diyor. Atatürk’ün el yazısı ile olan bu cümle hâlen Münir Hayri Egeli’dedir.”

“Soyunuzla ilgili çok çeşitli şeyler okudum ve duydum... Bana hayli karışık geldi. Az önce Nihal Hanım da bazı şeyler anlattı...”

Biraz da siz atalarınızdan söz eder misiniz?” deyince Refik Halid dudaklarında beliren muzip bir tebessümle:

“Aman,” dedi, önce bir yanlışı düzeltelim: Bazı yerlerde doğum tarihime 1888 olarak rastladım.. Hâlbuki 1889 yılının, eski 2 Mart’ında, yeni 15 Mart’ında Beylerbeyi’nde

dünyaya geldim... Ailemden 'Kara Kayışlı' adı ile anılan babamın baba tarafı Emirdağı Mudurnu'da oturduktan sonra İstanbul'a göçetmiş... Ben yedi göbek İstanbulluyum.

Babamın ana tarafı Yanyalı, Arnavut... Oradan da şair Mehmet Akif'le akrabalığım var... Ana tarafıma gelince: Annemin babası Sakızlı bir Rummuş. Beş altı yaşında İstanbul'a gelip ihtida etmiş. Bu taraftan ressam Halil Paşa akrabamdır... Annemin annesi Kırım Hanı Giray'lardan. Hatta dayımız İhsan Bey 'Tatar Cemiyeti'nden... Dahası bize Giray'lardan bir de maaş kalmıştı."

Güler yüzlü, tatlı dilli, çok candan davranışlı Karay ailesine, iki buçuk saat süren ziyaretten sonra, artık veda etmek zamanı gelmişti. Bilmem bu röportaj sizleri bir parça olsun tatmin edecek mi? Fakat ben onlara bu müddet zarfında hiç doyamadım.

Cumhuriyet, 9 Haziran 1954

Eklenti:

Herhâlde kalp kalbe karşıymış ki, ziyaretimin üstünden daha bir hafta geçmeden Refik Halid evime telefon ederek ısrarla yemeğe davet etti... Üstelik yemekleri kendi elleriyle hazırlayacağını söyledi... Ve yemek sırasında, Çorumlu olduğumu öğrenince çok şaşırdı... Hele ailemin kimlerden olduğunu ısrarla sorup da öğrenince (zaten ben aile büyüklerimin; geleneksel Anadolu misafirperverliğini göstererek, yalnız Refik Halid'e değil, Refi Cevat'a ve Hüseyin Cahit Yalçın'a da -iki akraba kızına, 70 yıl önce Çorum'da hiç verilmeyen "Azade" ve "Ülker!" adlarını veren odur- ellerinden gelen yardımları yaptıklarını, daha önceden biliyordum) o şaşırmasına, büyük bir hayret ve ardından da çok içten bir muhabbet karıştı... Ve

yemek böylece bir şölene dönüşerek saatlerce sürdüğü gibi; Refik Halid'in de çok renkli anlatımıyla Çorum anılarını hep beraber bir daha bir daha yaşadık... Ertesi hafta bizim eve akşam yemeğine geldiklerindeyse, kendilerini başka bir sürpriz bekliyordu: Vaktiyle en çok yardımını gördüğü yaşlı akrabam ve eşi de sofradaydı! "En eski hatıralar, daha henüz dün gibi" anlatıldı, anlatıldı, anlatıldı...

Sohbet ehli Refik Halid'in sayesinde çok renkli, çok neşeli geçen bu uzun gecenin sonunda vedalaşırken romancımız; yeni tanıştığı bir kimseyle değil, kırk yıllık bir dostuna veda ediyormuş gibi büyük bir samimiyetle beni kucaklayıp iki yanağımdan uzun uzun öperken: "Beni en çok sevindiren hadisenin ne olduğunu sormuştun ya; işte o bu geceki karşılaşma ve her türlü riyadan uzak bu sıcak sohbet oldu... Nihal'le yakında yine ziyaretinize geleceğiz, ama sizi de bekleriz," demiş ve bu sözünü sık sık tutarak bizi çok sevindirmişti... Hatta, ramazana rastlayan bir akşam yemeğinde, oruçlu olan eşim; yemekte ne içmek istediklerini sorduğunda, Refik Halid sanki hayret etmiş gibi muzip bir tavır takınarak:

"Kızım, akşam yemeğinde buz gibi rakıdan başka ne içilir ki?" diyerek, onu hayli hayrette bırakmıştı ve bütün bir gece esprileriyle yine neşe kaynağı olmuştu.¹

1 Sermet Sami Uysal'ın *Eşlerine Göre Ediplerimiz* adlı eserinden alınmıştır (L & M Yayıncılık, 2004, s. 59-60).

YAYIMLANMIŞ KADIN YAZILARI

“Sinema Derdi”, *Kalem*, 9 Mayıs 1918, C II, sayı: 43 (*Guguklu Saat*)

“Aşka Dair”, *Peyâm-ı Sabah*, 11 Ocak 1921, N. 11186 (*Tanıdıklarım*)

“Eski Yaz Aşkları”, *Peyâm-ı Sabah*, 30 Mayıs 1921, N. 11326 (*Ay Peşinde*)

“Ayrılık Gayrılık”, Temmuz 1921, N. 11374 (*Ay Peşinde*)

“Mantolar Neye Mal Oluyor?”, 2 Ocak 1922, sayı: 1 ve 5 Ocak 1922, sayı:2 (*Aydede 1922*)

“Bir Facia-ı Aşk”, *Aydede*, 26 Ocak 1922, sayı: 8 (*Guguklu Saat*)

“Nasıl Evlenirler”, *Aydede*, 6 Şubat 1922, sayı:11 (*Ay Peşinde*)

“Kadın Manto ye Elbiseleri ile Mücadele Cemiyeti/Kadınlara Dair”, *Aydede*, sayı: 22, 16 Mart 1922 (*Ay Peşinde*)

“Landrü Bana Dedi ki...”, *Aydede*, sayı: 22, 16 Mart 1922 (*Aydede 1922*)

“İki Ruznâme”, *Aydede*, sayı: 24, 23 Mart 1922 (*Ay Peşinde*)

“Süslü Koca”, *Aydede* (*Ay Peşinde*)

“Bir Mücadele Cemiyeti, “Süslü Koca”, *Aydede* (*Ay Peşinde*)

“Şair Koca”, *Aydede*, sayı: 28, 6 Nisan 1922 (*Ay Peşinde*)

“Haraşoların Azimetü Münasebetiyle”, sayı: 29, 10 Nisan 1922 (*Aydede 1922*)

“Sporcu Koca”, *Aydede*, sayı: 32, 20 Nisan 1922 (*Ay Peşinde*)

“Küçük Hanımefendi ile Sohbetlerim-I”, *Aydede*, sayı: 34, 27 Nisan 1922 ve sayı: 36, 4 Mayıs 1922 (*Ago Paşanın Hatıratı*)
“Doğru ve Yalan”, sayı: 37, 8 Mayıs 1922, s. 2, *Ay Peşinde*
“Hanımlarla Gezintiler-I”, *Aydede*, sayı: 39, 15 Mayıs 1922, sayı: 40, 18 Mayıs 1922 ve sayı: 42, 25 Mayıs 1922 (*Ago Paşanın Hatıratı*)
“Asrî Analık”, *Aydede*, sayı: 55, 10 Temmuz 1922 (*Aydede 1922*)
“Açıklık ve Hafiflik Aleyhinde/Kadınlara Dair”, *Aydede*, sayı: 57, 17 Temmuz 1922 (*Aydede 1922*)
“Siyahlı Beyaz Kadın”, sayı: 65, 14 Ağustos 1922 (*Aydede 1922*)
“Deniz ve Kadın”, *Aydede*, sayı: 66, 17 Ağustos 1922, s. 2 (*Ago Paşanın Hatıratı*)
“Aşkta Ben İtilafçıyım”, *Aydede*, sayı: 71, 4 Eylül 1922 (*Aydede 1922*)
“Aşıkâne Bir Macera”, *Aydede*, sayı: 88, 2 Kasım 1922, s. 2 (*Ago Paşanın Hatıratı*)
“Biraz İçtimaiyat” (*Bir Avuç Saçma*)
“Komşunun Tavuğu” (*Bir Avuç Saçma*)
“Bir Avuç Saçma” (*Bir Avuç Saçma*)
“Bir İçim Su” (*Bir İçim Su*)
“Kulun, Kölen Gibi” (*Bir İçim Su*)
“Ayın On Dördü” (*Bir İçim Su*)
“Ellerin...” (*Bir İçim Su*)
“Cambaz Kızı” (*Bir İçim Su*)
“Dört Mevsim” (*Bir İçim Su*)
“Yeni Kadın Kumaşları” (*Bir İçim Su*)
“‘Hiç!’ Dedim...” (*Bir İçim Su*)
“Olgun Kadın” (*Bir İçim Su*)
“Ocak Başındaki Şalvarlı Kadın”, *Gurbet Hikâyeleri*, Semih Lütfi Kitabevi, 1940.

- “Kasa Önündeki Bayan”, *Akşam*, 6 Nisan 1939 (*Bir Avuç Saçma*)
- “Boy Bos”, *Akşam*, 18 Mart 1939 (*Bir Avuç Saçma ve Tanıdıklarım*)
- “Modern Su Perisi”, *Yeni Gün*, 12 Ağustos 1939 (*Tanıdıklarım*)
- “Harp ve Kadın”, *Yeni Gün*, 2 Eylül 1939 (*Tanıdıklarım*)
- “Aşkın İlacı Bulunmuş Olsa İdi”, *Tan*, 11 Şubat 1940 (*Makyajlı Kadın*)
- “Afrodit Rüyama Girdi”, *Tan*, 3 Mart 1940 (*Makyajlı Kadın*)
- “Aşkta Derece ve Çeşitleri”, *Tan*, 10 Mart 1940 (*Makyajlı Kadın*)
- “Makyajlı Kadın”, *Tan*, 25 Ağustos 1940 (*Makyajlı Kadın*)
- “Satır Önünde Dört Kadın”, *Tan*, 27 Ekim 1940 (*Sakın Aldanma İnanma Kanma*)
- “Aşk ve Alaka”, *Tan*, 3 Nisan 1941 (*Üç Nesil Üç Hayat*)
- “Yüz Tuvaleti”, *Tan*, 31 Ağustos 1941 (*Üç Nesil Üç Hayat*)
- “Giyim Kuşam”, *Tan*, 7 Eylül 1941 (*Üç Nesil Üç Hayat*)
- “Sanat Dişidir Kadındır” (Liza, Kozima, Klara... adıyla), *Tan*, 28 Aralık 1941 (*Makyajlı Kadın*)
- “Çorap Söküğü Diken (Zavallı Ev) Kadın(ı)”, *Tan*, 29 Mart 1942 (*Makyajlı Kadın*)
- “Denizden Bir Kadın Çıktı”, *Tan*, 9 Ağustos 1942 (*Makyajlı Kadın*)
- “Bombalanan Şehirden Dünkü Eğlenceli Hatıra”, *Tan*, 14 Mayıs 1944 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Pek İyi Hatırlarım”, *Akşam*, 16 Eylül 1945 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Eyüplü Halid ile Ben”, *Aydede*, sayı: 6, 26 Mayıs 1948 (*Aydede 1948 ve Pek İyi Hatırlarım*)
- “Gelelim Uzun Etek Bahsine”, *Aydede*, sayı: 21, 17 Temmuz 1948 (*Aydede 1948*)
- “Otobüsteki Güzel Kız”, *Aydede*, sayı: 23, 24 Temmuz 1948 (*Aydede 1948*)

- “Öpme-Öpüş Hakkında”, *Aydede*, sayı: 41, 25 Eylül 1948 (*Aydede 1948*)
- “Yine Öpme-Öpüş Hakkında”, *Aydede*, sayı: 42, 29 Eylül 1948 (*Aydede 1948*)
- “Sevimli Tuhafılık”, *Aydede*, sayı: 51, 30 Ekim 1948 (*Aydede 1948*)
- “İhtiyarlık Ne Zaman Başlar?”, *Çiçek*, No. 3, 3 Nisan 1952 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Solmuş Hatıralar: Kadınları Korurum”, *Yeni İnci*, No. 10/31, 27 Ocak 1953 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Kimdi Bu Kadın?” *Resimli Yirminci Asır*, sayı: 34, 4 Nisan 1953 (*Bir Ömür Boyunca*)
- “Eski Kışlarda Ev Hizmeti”, *Zafer*, 14 Şubat 1954 (*Pek İyi Hatırlarım*)
- “Geçmişte Yaz Hayatı”, *Zafer*, 18 Temmuz 1954 (*Pek İyi Hatırlarım*)

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -6-

Doğuştan Kadıncıl

Hazırlayan Tuncay Birkan
Önsöz Aslı Biçen

Refik Halid Karay'ın *Tan, Akşam, Çiçek, Yeni İstanbul, Divan, Zafer, Aydede, Olay* ve *Yeni Gün*'de yayımlanan yazılarından bir araya getirilen *Doğuştan Kadıncıl*'da yine Refik Halid'in şaşırtan maharetine ve ilgi alanlarının ne kadar geniş olduğuna bir kez daha tanıklık edeceksiniz. Dilin ve sözün erbabı bir yazardan kadına dair her şeyin dillendirildiği metinler bu kitapta fazlaca yer tutuyor. Şapkasından çorabına, etek boyundan ayakkabısına, makyajından saç boyasına, yelpazesinden kınasına, hatta iç çamaşırına kadar bir kadınla ilgili olabilecek her şey üzerinde adeta uzmanlaşmış bir yazardır Refik Halid. *Doğuştan Kadıncıl*'da toplanan yazılarıyla Refik Halid, yeni yaşam biçimleri sonrasında ortaya çıkan toplumsal çözülmeye karşı takındığı tavrı ve kadın özgürleşmesinin önündeki sorunları ele alan bakışıyla çağının önünde bir yazar olduğunu bir kez daha kanıtlamış oluyor.

f/inkilap.yayinlari

t/inkilapkitavevi

ISBN 978-975-10-3526-4

9 789751 035264

Online alışveriş: www.inkilap.com